GALA GALACTION

OPERE

V

ROMANE

Ediție îngrijită,
note și comentarii
de
TEODOR VĂRGOLICI

LA RĂSPÂNTIE DE VEACURI

i
v..

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București • 1999

r

LA RĂSPÂNTIE DE VEACURI

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

ISBN 973-21-0606-9

Fabula mea aparține veacului trecut. Ea începe într-o seara de toamnă, la lecția inaugurală a lui Titu Maiorescu asupra filosofiei engleze. Principalii mei eroi apar în sala de cursuri, ascultând această lecție şi lecțiile următoare.

Adevăratul titlu al fabulei este O lecție asupra lui John Stuart Mill, *Cu prilejul vreunei ediții viitoare poate că voi restabili adevăratul titlu.*

Eroii mei pornesc în viață - spre chemările ei, spre mirajele ei si mai ales spre înflorită prietenie care bântuieşte visurile noastre la douăzeci de ani de la memorabila lecție a maestrului asupra romanului filosofului englez cu doamna Taylor. Pornesc în viața românească de la răspântia anilor 1898-1900, pornesc în mediul nostru atât de felurit de cel englezesc şi pornesc cu povara particularităților ereditare şi naționale, altele decât pe malurile Tamisei. Cum se vor îndeplini, în viața eroilor mei, îndemnurile, pilda şi noblețea acestei prietenii ideale, convertite în căsătorie? Fabula mea scoate din sala lui Titu Maiorescu trei perechi. Insă Dorit şi Antonina mă preocupă în primul loc, şi toată povestea este dominată de soarta lor.

Cu vremea - când eroii vor depăna câțiva ani de viață şi cronica va fi completă ~ titlul O lecție asupra lui John Stuart Mill va *intra într-o lumină nouă. Acest titlu va însemna atunci nu lecția pe care Titu Maiorescu o ține asupra vieții cugetătorului englez şi asupra fericitei lui legaturi cu doamna Taylor, ci va însemna: cum se propaga şi cum se transformă, în țara şi în inimile noastre, un mare exemplu de viață şi de iubire britanică.*

Eroii mei, sporiți sufleteşte, fermecați de acea subjugătoare prietenie arătată lor ca ideal şi ca popas de visuri, se lasă cuceriți, cu încântarea şi cu încredințarea de la douăzeci de ani. Antonina şi Doru vor sădi, în grădina idilei lor, curând închise cu zaplazurile căsătoriei, această specie de trandafir din parcurile Albionului.

Aşa sunt lucrurile în croiala lor iniţială. Din această stâncă ţâşneşte izvorul. Că Antonina şi Doru, ca şi amicii lor, erau tineri şi că trebuia să-şi trăiască viaţa cu orice preţ, fără lecţia lui Titu Maiorescu şi fără icoana doamnei Taylor, e foarte adevărat. Dar, ce vreţi, romanul trebuie să înceapă de undeva, şi inima trebuie să-şi creeze de-a pururi stâlpi comemorativi, zodii şi legende.

*

Oamenii şi întâmplările din această carte - dacă am izbutit să le dau oarecare vlagă şi îndreptăţire de a fi - vor părea străini şi din alte vremuri cititorilor mei ca certificate de naştere dinaintea şi din zilele marelui război. Această impresiune va fi exactă, şi mă simt obligat să spun de ce.

Elementele pe care le-am întreţesut în povestea mea aparţin unei lumi perimate. Acum patruzeci de ani, în ţara noastră, cei mai buni dintre noi trăiau sufleteşte într-o primăvară de mari speranţe şi de splendide idealuri. Pentru unii, triumful socialismului şi sacra unire a popoarelor apăreau ca nişte ţărmuri fericite, văzute dintr-o corabie chinuită de valuri, dar cu siguranţa unei apropiate ancorări. Pentru alţii, sfântul ideal naţional era soarele mântuirii, aşteptat, implorat să doboare clădăria norilor întunecaşi şi nedrepţi, adunaţi de veacuri în cerul istoriei poporului românesc. Dar până acolo, şi pentru unii, şi pentru alţii, împroprietărirea ţăranilor şi votul universal erau trandajiri şi rouă, pe care îi găseam la căpătâiul nostru dimineaţa, dacă seara ne culcaserăm prea împovăraţi şi prea amărâţi de treburile noastre de peste zi.

Ce sfinte sunt zilele primăverii.' Ce minimală e viaţa sufletului nostru, când toate aspiraţiile, credinţele şi revendicările lui se găsesc de-abia în luna lui april!

Care era lumea sufletească a unui tânăr de acum 30-40 de ani la noi în ţară - inteligent, sănătos, sârguincios - şi care este lumea sufletească a unuia de azi, cu aceleaşi calităţii... Ce credeam, ce voiam, ce aşteptam de la ziua de mâine, ce cărţi citeam, ce impresii, ce emoţiuni selectam pentru literatura noastră scrisă în taină, sau surprinsă la primele ei destăinuiri!... Nimic nu mai seamănă cu experienţa voastră de azi, scumpii mei cititori, dintre bacalaureat şi licenţă, auditori în sala „Titu Maiorescu". altădată sala nr. 4.

Cineva care se apropie de şaizeci de ani e bătrân sau începe să fie, aşadar începe să fie un „lăudător al timpului trecut". Mă voi feri să nu cad prea greu în acest păcat. Iertat este, însă, oricui sa facă apropieri între două epoci pe care le-a apucat. Mă uit astăzi cu ochi mari la băieţii care intră sau ies pe poarta Liceului „Sf Sava". Ştiu bine că este tot liceu (ba azi Colegiu! „Sf. Sava'*)., *dar unde sunt superbii efebi de altădată!... Elevii din cursul superior de acum patruzeci de ani puteau să intre toţi deodată în cazarmă sau în Şcoala Militară, atât erau de dezvoltaţi şi de robuşti.*

Nu cunoştea la noi încă nimeni şi deci nimeni nu se dădea în vânt după sporturile de azi, dar maeştrii Moceanu şi Velescu erau patriarhii unei numeroase familii de gimnastici şi de dănţuitori.

Ce muncă şcolară depune generaţia de azi pe lângă patima de citit a elevilor de odinioară, pe lângă programele cele grele şi pe lângă învăţământul aproape universitar al liceului de la sfârşitul veacului trecut? Mi-aduc aminte de unii înaintaşi ai mei de la „Sf Sava", care ştiau, unul, toată viaţa şi toate războaiele lui [uliu Cezar; altul, opera lui Taine; altul ştia atâta latinească, încât, la ziua onomastică a profesorului Nicolaie Barbu, ii prezenta acestuia omagiile clasei în limba lui Cicerone...

Am auzit în anul 1893 din gura unui proaspăt bacalaureat, student la Drept şi la Litere: „Am lăsat în liceu profesori care bat pe cei de la facultate ".

Când eram prin clasa a cincea, am cunoscut sistemul kantian din convorbirile unui pedagog, serios ca un preot, dar cu pantalonii fără dungă şi tocaţi deasupra călcâielor. Care sunt patimile intelectuale ale studenţilor de azi? Ce cred ei despre teoriile lui Einstein faţă în faţă cu idealismul lui Platon? Care sunt scriitorii favoriţi ai acestor idolatri ai filmului, ai boxului şi ai volanului?

Alte aspiraţii, altă împărăţie sufletească şi alt dialogism aveau colegii şi amicii mei din anii 1898-1900... Veţi găsi în cartea mea de azi ceva din preocupările, din bogăţia lor de gânduri şi din stilul lor.

*

Mi s-a spus uneori de către cititori inteligenţi: „Eroii tăi prea vorbesc ca din carte... *Sunt prea preocupaţi să* spună bine, *nu numai fără greşeli de gramatică, dar, vădit, cu mai multă elocinţă şi cu mai multă... sintaxă decât obişnuim în viaţa de toate zilele... "*

r

Cred că aşa este. Aceasta provine din marea mea convingere că îndeletnicirea literară trebuie să fie prevăzătoare, dornică să instruiască pe ceilalţi şi să le folosească. Cine scrie, chiar şi literatură, trebuie să fie cel puţin un pedagog dacă nu un profesor. Sunt totdeauna trist de moarte când descopăr în cartea unui scriitor tendinţe răufăcătoare şi perverse. Eroii mei vorbesc prea... urban, prea preţios. Se poate... li las aşa. Sub cuvânt de veracitate şi de vigoare lexicală, sunt atâţia scriitori care îşi culeg şi subiectul, şi vocabularul din piaţă, din lupanar, din şatra ţigănească şi din casele de recluziune...

Am lăsat departe, în urmă, şcoala naturalistă şi iluziile ei. Nu sărmana gloată bâlbâită şi agramată trebuie să dea lecţii de limbă scriitorului. Şi scriitorul - ca să nu cază în cea mai tristă neguţătorie ce există trebuie să aibă de-a pururi în sufletul lui şi în opera lui un dram de civism şi de profetism.

In privinţa bunei-cuviinţe a dialogului şi în privinţa elocinţei celor ce vorbesc în cărţi, îmi amintesc de splendida carte a lui Theophile Gautier, Le capiîaine Fracasse. *Mai ţineţi minte? însuşi banditul Agostino se exprimă mult mai elegant decât unii dintre scriitorii de azi!*

Pe de altă parte -- deşi în paguba mea - regăsesc într-un studiu al lui Jules Lemaître asupra lui Anatole France (scris înainte de 1893) următoarea pagină, vrednică de reamintit: Jules Lemaître găsea că autorul romanului Le lys rouge *îi face pe eroii săi, Therese, Le Menii şi Dechartre, să vorbească prea academic, prea artificial...*

„Ecoutez Dechartre: ...Ah! ce qui vit n'est que trop mysterieux.,. Ne crains pas de te donner. Je te desirerai toujours et je fignorerai toujours. Est-ce qu'on possede jamais ce qu'on aime?"...

Şi Jules Lemaître ne întreabă: „Pensez-vous qu'un amant, memc tres lettre, ait jamais parle" ainsi â sa maîtresse?"...

Apoi reproduce ceva din frazele Terezei şi întreabă iar: „Est-ce qu'une femme, mame une specialiste de dîners litt^raires, a jamais rencontre des paroles de cette moelle et de ce ton?... Les discours de Therese et de Jacques sont comme transposes. L'auteur nous les donne tels qu'ils se repercutent dans sa pensee, ou ils s'eclaircissent et s'enrichissent â la fois."

Ce să mai zicem de altă lume literară, când însuşi Anatole France poate să fie cenzurat cu succes!

#

Când povestea mea va fi gata (căci eroii mei au mai multe de îndurat), veţi avea fresca tinereţii unui poet care scapă de râia boemei, de iobăgia cafenelei, de conjuraţia demonilor din propria-i inimă şi de casa de nebuni, numai fiindcă a avut norocul sâ-şi clădească un cămin timpuriu. Câţi din tovarăşii mei de ambiţii literare, câţi dintre înaintaşii mei de literatură de acum patruzeci şi treizeci de ani au ispăşit la spital şi la balamuc temeritatea şi trufia de a fi călcat în picioare legea veche şi înţeleaptă!

La sfârşitul veacului trecut, printre tineretul nostru, dornic de laurii literari (sau artistici), erau câţiva băieţi convinşi de dreptatea lui Emile Zola, de pildă, care susţinea că un artist cuminte trebuie sâ fie însurat şi legat câmimdui. Ce bine fac scriitorii când, în opera şi în discuţiile lor — uitând puţin Parnasul şi pretenţiile artei pentru artă -, dau sugestitmi sănătoase, samănă sfatul bun şi pun pe grumajii acestei lumi, bucuroase să înveţe, jugul directivelor mântuitoare!

*

Urzeala cărţii mele - câtă se vede azi şi câtă va mai jt ~ este luată dintr-un jurnal intim şi completată, după trebuinţă, cu mărturiile cotidianelor epocii. Din acest punct de vedere, fabula mea are picioare de cronică.

Aşa era atmosfera politică, aşa s-au perindat unele evenimente şi aşa a curs, printre ele, viaţa eroilor mei. Mai târziu, peste cine ştie câtă vreme, cine ştie ce iubitor de cioburi şi de necropole literare poate câ-şi va bate capul să stabilească anume cum cresc urzicile pe morminte şi cum mănâncă ficţiunea literară lespezii faptelor petrecute.

29.IX.1935

GALA GALACTION

PARTEA ÎNTÂI

I

Prin fereastra deschisă răzbate în odaia lui Doru Filipache. o daţii cu paliditatea dulce a unei după-amiezi de noiembrie, şi clocotirea surdă şi depărtată a marii artere bucureştene Gara de Nord - Ministerul dc Finanţe. Casa cu fereastra deschisă este o arhaică zămislire, ridicată în vremuri, pare-se în ograda Bisericii Sfinţii Voievozi. şi, după glasul gângav al legendei, chiar casa vestitului haiduc Tunsul, paracliserul acestui sfânt locaş.

Uimitoarele schimbări şi răsturnări, desţeleniri şi vârtejuri inovatoare care au trecut peste ţara românească şi peste capitala ei în jumătatea a doua a secolului al XlX-lea - dacă ar fi să le privim comparativ şi din nu ştiu ce înălţime a unui Olinip extimporal - ar constitui cu siguranţă un record al vijeliei şi al evoluţiei. Biserica Sfinţii Voievozi s-a prefăcut cu totul din ce era acum cincizeci de ani. între ea şi bojdeuca lui Tunsu au căzut la pământ merii, prunii şi vişinii haiducului şi s-au ridicat o şcoală primară şi locuinţa directorială. Dar a fost şi o epocă de tranziţie. Înainte de ivirea şcolii, un pietrar italian a cioplit, pe sub pomi, statui şi monumente funerare.

Doru Filipache îşi aduce aminte, dar cam învăluit, că la sosirea lui în aceste case ale mătuşă-sii, era, cu adevărat, în spatele lor, atelierul unui cioplitor italian. De atunci, din vechile clădiri dimprejurul bisericii, n-a mai rămas decât aceasta. Dar cine ar putea să spună cine au fost şi cum au urmat, unul după altul, stăpânii proprietăţii, de la Tunsul, paracliserul-haiduc, şi până la Dimitrie Calfaiani. răposatul arvanit, soţul mătuşii lui Doru Filipache?

Fără îndoială că actuala înfăţişare a casei nu e chiar din zilele şi din mâna lui Tunsu. Un urmaş al acestuia sau mai mulţi au pus, peste căpriorii foarte înalţi, acest înveliş ţuguiat, de tablă boită cu roşu, şi tot ei au închis faţada bojdeucii cu acest geamlâc, băgând înăuntru prispa primordială.

Dar în această după-amiază aurie şi încropită, Doru Filipache nu se mai gândeşte la cronica bătrânei locuinţe, ci la rezistenţa artistică şi la problematica morală a unei poeme cu

respirație antică, pe care a scris-o acum doi ani şt a regăsit-o acum printre hârtii. Privind afară, peste coama arhitectonică din față, bucurându-se de această oră de toamnă caldă şi de recolta primelor brânduşi ale vecerniei, Dom Filipache se întreabă - ca înaintea unui lucru scris de altul - ce încăperi sufleteşti, ce experiență, ce viziune despre lume eşti în drept să atribui celui ce a scris acest poem? Din nenorocire, acest delict literar a văzut lumina zilei, dar destul de deranjat de o mână probabil geloasă, şi destul de copleşit de erori tipografice ca să mai ridice ceva din remuşcările autorului. Faptul grav este că poemul s-a născut autorul l-a şlefuit şi-1 şlefuieşte încă şi sentimentul paternității persistă solidar şi optimist. Doru Filipache nu-şi tăgăduieşte producția, deşi' n-ar mai avea obrazul s-o tipărească a doua oară.

Peste câteva ore, Doru Filipache, bacalaureat proaspăt - după legea lui Spiru Haret din anul curent, 1898 - şi student înscris, de câteva zile, la Facultatea de Litere şi Filosofie, va asculta pe marele dascăl Titu Maiorescu la lecția inaugurală. Curioasă potriveală! Trebuia să dea peste acest poem dezmățat şi anarhic chiar acum, când se duce să audieze pe pedagogul literelor române şi pe maestrul cuvântului superior disciplinat.

Este întâia oară când va auzi pe acest profesor celebru şi e nerăbdător să se vază în sala-amfiteatru, cunoscută atâtor generații de studenți. Nerăbdarea lui Teodor Filipache se împleteşte şi cu oarecare curiozitate spioană, pornită din anii şi din discuțiile pătimaşe ale unei prime adolescente închinate credințelor socialiste. Prin clasa a patra şi a cincea de liceu, Filipache şi câțiva prieteni erau socialişti şi admiratorii lui Dobrogeanu-Gherea. Pe vremea aceea, pontiful socialismului român ducea cu estetul Titu Maiorescu o polemică literară calmă, bine crescută, obiectivă şi cu totul deasupra nivelului intelectual al cititorilor români, fie maiorescieni, fie socialişti.

Elevii din clasa a patra şi a cincea erau partizanii criticului Gherea. Elevii din clasa a şasea şi a şaptea erau admiratorii ***Logicii*** lui Maiorescu şi adversarii teoriilor socialiste.

Cât înțelegeau şi unii, şi alții din problemele dezbătute de cei doi polemişti era lucru secundar. Băieții din liceu alcătuiau două tabere. Discuțiile inteligente erau foarte rare, dar exploziile duşmănoase, insultele reciproce şi gâlceava dintre ei erau aproape zilnice. Câțiva, puțini, poate că citiseră în întregime ce spunea Maiorescu, ce răspundea Dobrogeanu-Gherea. Ceilalți însă făceau mahala în jurul celor dintâi, ştiau

discuția din spusele acestora, înțelegeau pe dos, exagerau şi trivializau,

Filipache făcea parte din cohorta socialistă. Citise, cu toată încordarea minții, articolele lui Dobrogeanu-Gherea şi era convins că dreptatea era de partea criticului socialist. Dar nu avusese sub mână şi răspunsurile lui Titu Maiorescu... şi astfel câştigul de cauză dat celui dintâi era fără cercetarea argumentelor celui din urmă!

Dar ce nevoie aveau colegii Iui Filipache de atâta lectură şi atâta cântărire! Problema se dezlega pe temeiul unor elemente mai bătătoare la ochi. Gherea era străin şi internaționalist. Maiorescu era un eminent fiu al patriei şi un strălucit profesor!

Doru Filipache n-a întârziat prea mult în aceste discuții sterpe şi ignorantine. A ieşit dintre socialişti şi a muncit să-şi completeze, prin încăpățânată lectură, multele lacune pe care le simțea în învățătura Iui de până aci. Totuşi, nu se simțea atras nici spre ştiințele experimentale, nici spre matematici. îl pasionau istoria, filosofia şi literatura.

Ca dispoziții sufleteşti intime, Filipache era mai mult un contemplativ şi un ierarhizant. Moştenise, din dispozițiile părinteşti şi din atmosfera familiei, credința în ierarhia tainică a lumii şi vedea în fruntea acestei ierarhii pe Dumnezeu-Tatăl, cel ce se destăinuieşte omenirii prin literatura religioasă a Iui Israel şi prin mesajul lui Iisus Christos, Mântuitorul. Un an sau doi - adică tocmai în epoca neofitismului socialist - Filipache mutase în rafturile literaturii şi ale reveriei toate aceste noțiuni religioase, fără ca să ajungă să pună în locul lor vreun sistem de cugetare filosofică definitivă. Prin clasa a şasea, îi căzuseră în mână - parcă orânduite de o intențiune evidentă - una după alta. ***Biblia*** lui Osterwald, ***Cugetările*** lui Pascal, ***Genie du Christianisme, Catedrala*** lui Huysmans şi ***Sagesse*** a lui Paul Verlaine.

Alături de aceşti luceferi ai orelor lui de lectură, Filipache a fost, în cursul superior, elevul a doi profesori de o rară noblețe intelectuală. Unul era profesorul de istorie, şi celălalt, profesorul de limba franceză. Primul era un abil avocat al concepției spiritualiste a lumii şi a istoriei. Al doilea - un conte francez aruncat în țara noastră de o dramă necunoscută - era un elocinte admirator al lui Fenelon şi al lui Chateaubriand. înrâurirea acestor doi profesori asupra lui Filipache a fost categorică, dar ascunsă şi cu dovezi târzii. Oricum, vulgara şi naiva filosofie materialistă rămăsese în urmă şi-şi trăise traiul,

ca voiajurile extraordinare ale lui Jules Verne şi ca romanele lui Emile Zola.

Teodor Filipache nu-şi mai explica lumea lui sufletească şi pe cealaltă, lumea exterioară, prin ipotezele şi convenţiile monismului materialist; trecuse de mult în lagărul spiritualiştilor, dar nu căuta încă nici o clarificare. Nu putea să spună dacă admite dualismul spirit-materie sau înclină spre monismul spiritualist. Din felul cum întârzia printre visători, printre iluminaţii şi printre poeţii creştinismului, trăgea pentru sine însuşi concluzia că îl interesează mai mult aburii pe care îi degajează sufletul şi existenţa decât ştiinţa cauzelor sau principiul raţiunii suficiente.

Avusese o epocă şcolară - cei şapte ani de liceu - scutită de greutăţi şi de întâmplări tulburătoare. După lovitura cea mare - moartea capului familiei, întâmplată în clasa a patra primară - familia Filipache. mutată la oraş, trăise mediocru, dar fără alte nenorociri. Cei doi fraţi mai mari aveau casele şi slujbele lor. După Teodor mai era o soră, elevă şi ea în Şcoala Centrală. Aici, în Bucureşti, sub acoperişul arhaic al casei doamnei Calfaiani, Teodor - iubit şi îngrijit de maică-sa şi de soră-sa - petrecuse fără grijă, între cărţi numeroase şi în cămăruţă proprie, anii cei mai frumoşi şi cei mai neapreciaţi ai vieţii.

In această oră de după-amiază, soarele oblic de toamnă arunca pe cărţile etajerei din faţă un paralelogram de lumină roşiatică şi umbra ultimelor frunze rămase într-o tufă de liliac de lângă fereastră. Pe biroul lui Filipache se despleteau câteva crizanteme, puse azi-dimineaţă de soră-sa, Clariţa. în spatele Iui Filipache era un pat de fier, acoperit cu o cuvertură roşie, lucrată la ţară, în zilele copilăriei, când doamna Filipache avea gospodărie mare şi războaie în casă. Dintre cele patru ferestre ale odăii, două se deschideau spre grădiniţa cu lilieci şi spre stradela afluenţă arterei Griviţa, iar celelalte două se deschideau în veranda caselor, adică spre vechea prispă, închisă azi cu geamuri. Nişte perdele uşoare de borangic dădeau acestei cămări de student aerul de rustică simplitate şi de luminoasă sârguinţă, pe care îl continua şi îl mărturisea tot restul locuinţei.

Afară de etajera scăldată în soare, alte câteva rafturi de cărţi creşteau între ferestre, între sobă şi uşă. Odăiţa avea plafonul scund şi convex într-un chip simţitor, dând impresia unui cearşaf albastru, întins sub adevăratul plafon. Linia pereţilor nu era riguros verticală, ceea ce amintea necontenit vechimea

construcţiunii şi îndreptăţea bănuiala că sub zugrăveala pestriţă nu este numai cărămidă, ci şi ceva gard sau bulumaci.

Dar această chilie, locuită de şapte ani, era acum pentru Filipache simpatică şi preţioasă ca figura unui bătrân care ar fi fost martorul copilăriei şi al peripeţiilor din anii ei naivi. între aceşti pereţi. Teodor Filipache şi-a învăţat lecţiile timp de şapte ani, a început să-şi simtă capul greu de gânduri şi a pornit luptele lui anevoioase şi ascunse cu demonul ispitei literare, înclinaţia aceasta s-a dat la cl pe faţă din vârsta cea mai fragedă. S-a pomenit, aşa. faurilor de basme şi intim bântuit dc imagini, de poveşti şi de cadenţe. Când era prea copil - în primii ani de liceu - nedându-şi seama ce înseamnează acest zumzet interior, a mers în pas egal cu băieţii cei mai buni din clasă, a fost elev sârguincios şi a mulţumit pc toată lumea. Dar în cursul superior, obsesiunea şi vraja poeziei au venit peste el ameninţătoare ca nişte pâraie care se umflă primăvara şi sc prefac în torente.

Cu câtă greutate a izbutit să le stăvilească şi să nu le lase să treacă, dezastruoase, peste ecuaţiile algebrice şi peste arida ***Chimie*** a lui Istrate! Câtă rezistenţă a trebuit să scoală din fiinţa lui de adolescent ca să nu-şi compromită numele de bun şcolar şi să nu întristeze pe dascăli şi pe maică-sa! Ce vrea să ştie profesorul de trigonometrie despre graţioasa fantomă pe care tu ai căutat, aseară, să o prinzi în laţul unei fraze torturate sau în ritmul unei strofe obsedante! Dar ordinea şi datoria - fericit urzite în pânza lui sufletească - l-au ţinut mereu pe linia cea bună şi l-au ajutat să ajungă cu bine la pragul Universităţii. O împrejurare norocoasă l-a scutit de înfricoşatele eforturi ale bacalaureatului tradiţional şi I-a scos ***baccaîaureus*** pe baza examenului de clasa a şaptea.

S-a înscris la Facultatea de Litere şi Filosofie, şi astăzi se duce Ia lecţia de deschidere a marelui profesor Titu Maiorescu. Azi începe în viaţa lui o epocă nouă. O simte din impacienţa cu care aşteaptă apropierea serii. Atâtea gânduri, atâtea sentimente, amestecate şi confuze, se zbuciumă în sufletu-i la ideea că va veni. faţă în faţă, cu acest principe intelectual, cu acest semizeu al efervescenţelor şi al contestaţiilor de odinioară! îi va fi lui sortit să se apropie de Titu Maiorescu, dincolo de limita academică cerută de legăturile dintre profesor şi student? Va îndrăzni el vreodată să destăinuiască acestui înalt magistrat al legilor literare şi estetice pasiunea lui poetică şi primele lui

delicte de cerneală? Poate că da. însă ar trebui sâ înceapă cu o desfiinţare a păcatelor din trecut şi cu o purificare totală.

Ar trebui, de pildă, să arunce în foc rodul, aci de faţă. al unei inspiraţii dezmetice şi absurde, pe care nu şi-ar mai dori-o niciodată. Dar, iată, nu se poate hotărî... Şi apoi. bucata aceasta a fost tipărită. Pe undeva, te miri în ce ungher, ea stă ascunsă, şi distrugerea ei nu mai este cu putinţă.

Mai departe, cine ştie daca într-adevăr ii va ti îngăduit de împrejurări sâ se apropie de acest mandarin al cărţii, după câte a auzit, atât de ***grand seigneur*** şi de protocolar! Şi admiţând că într-o zi \a ajunge în casa lui Titu Maiorescu şi-1 va face vistiernicul tainei s.ile literare, unde este garanţia că \a putea să primească disciplina, sfaturile şi codul estetic al maestrului?

Aşadar, este mai înţelept sâ nu se pripească şi să pună la loc, în fundul sertarului, acesi păcat al intemperenţei lui poetice de acum doi ani. Platon, când a cunoscut pe Socratc. a aruncat în foc tot ceea ce scrisese pana atunci. Domnul ştie când va ajunge Filipache să cunoască de aproape pe Titu Maiorescu!

Mai sunt încă două ore până în clipa când profesorul - totdeauna ideal dc exact - va intra în sala cea marc, zisă sala nr 4. Dar este prudent să le afli în sală cu o oră mai devreme dacă voieşti să găseşti loc şi să nu asuzi de căldură şi dc înghesuială.

Filipache strânge şi leagă iar în sfoară pachetul cu „documente", din care a scos poemul ***Jale greacă.*** închide sertarele biroului şi-şi pregăteşte creionul şi caietul de note. Apoi îşi inspectează gulerul, nodul cravatei, manşetele, lustrul ghetelor şi pune în buzunar o batistă curată. Nici mai demult, când era poetul proletariatului universal, nici azi. când şi-a complicat inspiraţia şi atitudinea poetică, nu era şi nu este de părere că favoritul muzelor trebuie să fie o sperietoare de ciori. Pletele sălbatice, buzunarele umflate şi plesnite, ghetele prefăcute în bărci de pe lacul Cişmigiu, aerele dc profet nimicit de durerile omenirii i se par semnele precise ale unui personaj găunos şi sterp de talent, care se camuflează în trubadur.

Filipache se uită puţin şi în oglindă. Din luminozitatea ei de argint răsare un cap buclat de efeb. într-un obraz prea rotund şi prea rumăn pentru un băiat, se aprind nişte ochi negri şi mari, care destăinuiesc simbolic o psihologie întreagă şi un anumit unghi de deviaţie în traiectoria vieţii viitoare. Pentru un privitor adânc şi preocupat de taina ascendenţilor, fizionomia lui Doru Filipache spunea călătorii şi emigrări de la miazăzi spre miazănoapte, din Epir sau din Constantinopole spre văile

Oltului şi ale Dunării. Capul lui rotund şi cârlionţat era ca dintr-o friză grecească. Şi ochii Iui, la fel. spuneau uimiri şi apoteoze privite la ţărmul mărilor violete. Dar nasul nu era grecesc; buzele erau groase, senzuale şi afară din canonul clasic. Strămoşii aromâno-greco-albanezi zăboviseră prea mult în cine ştie ce schelă a Levantului.

Din acest amestec de caractere fizionomice decurgea negreşit şi nu ştiu ce imprecizіune morală în personalitatea lui Teodor Filipache. Vechea intrepiditate aromâno-albaneză se lenevise în bărăganele Munteniei. Ceva şovăielnic şi feminin se dădea pe faţă din langoarea şi din rezerva ochilor. Iar surâsul prea gras şi prea roşu al buzelor mărturisea că, în misterioasa plămădeală a lui Teodor, Dionysos era mai tare decât Apollo.

Filipache pune o zăloagă în ***Aforismele*** lui Schopenhauer şi închide cartea; apoi trece săliţa despărţitoare dincolo, în odaia doamnei Filipache. Odaia aceasta are lumină mai puţină, fiindcă ferestrele ei dau în verandă. Este o încăpere monastico-orientală. Un pat imens, alcătuit din trei paturi, ia trei sferturi din duşumea. Sunt paturi turceşti, unul lat şi scund de tot, în mijloc, şi alte două, ceva mai nalte, pe de lături, dar toate lipite între ele şi acoperite cu macaturi grele, ţesute în casă. Prin colţuri, mai au loc un şifonier, un scrin, un lavabou şi soba albă ca laptele. Pe pat, lângă fereastra deschisă, stă doamna Filipache şi împleteşte la ciorap, cu ochelarii agăţaţi după ureche şi cu o broderie neagră în cosiţele cânepii. Doru se opreşte un minut în faţa acestei icoane simpliste, dar atât de vorbitoare şi de cinste pentru trecutul căminelor româneşti.

Doamna Filipache ridică ochii pe deasupra ochelarilor Nu sunt ochii lui fiu-său. Doru seamănă cu răposatul Filipache. Maică-sa are ochii căprii-deschişi, are o figură prelungă şi o înfăţişare generală de matroană înţeleaptă şi gânditoare. Doru se apropie de doamna Filipache şi-i spune jumătate afectuos, jumătate solemn:

- Mamă, azi se deschid cursurile facultăţii! Mă duc mai din vreme, să găsesc un loc. fiindcă la Maiorescu e mare îmbulzeală.

Doamna Filipache îşi desprinde ochelarii şi, cu faţa liberă şi luminoasă, îi urează lui Doru:

- Du-te în ceasul cel bun! Maica Domnului să te călăuzească şi să-ţi ajute!

Filipache iese în verandă, deschide uşa şi o închide la loc, în aceeaşi clipă intră pe portiţă sora-sa, Clara, în uniforma şcoalei şi cu ghiozdanul la subţioară.

Doru tresare alarmat şi scoate ceasornicul din buzunar.

- Cum, Clariţo?... Aţi ieşit de la şcoală? Nu e nici măcar ora patru!...

Clariţa îl linişteşte:

- Am plecat cu un ceas mai devreme fiindcă n-a venit doamna de gospodărie. Tu unde te duci?

- La Universitate, Clariţo! Azi începe Maiorescu cursul lui de ***Istoria filosofiei engleze contemporane.***

Clara - un copil de-abia îmbobocit, dar cu nişte ochi deosebit de pătrunzători şi de isteţi - face o figură tristă şi jinduitoare:

- Dacă nu m-a făcut şi pe mine mama mai devreme!... Mai am trei ani până la facultate! Cum aş vrea să merg şi eu acum cu tine!...

Doru îi răspunde cu superioritatea impertinentă a fratelui mai mare:

- Pune-ţi pofta în cui! Când ţi-o veni rândul! La revedere! Dau fuga! Uite că vine tramvaiul!

însă-Doru se răzgândeşte: „Prea o fac de oaie! Să intru în sală cu un ceas mai devreme! E destul cu patruzeci de minute. Pot, prin urmare, sâ mă duc pe jos."

Filipache îşi vede itinerarul într-o clipă: Gnviţa, Strada Soarelui, Fântânii, Luterană, Câmpineanu până la teatru şi apoi Strada Biserica Enei până la Universitate.

Seara pogoară grabnic. Soarele se arată jos, spre orizont, în sfâşietura incendiată şi colcăitoare a Căii Griviţa, şi apoi se ascunde ochilor lui Doru, aruncând pe fruntea edificiilor celor mai înalte fugare podoabe de mărgean. Străzile pe care le-a ales au nu numai lumina, dar - unele şi liniştea amurgului. Grădinile sunt aproape desfrunzite. Stoguri de tufănică stau albe pe lângă castanii scuturaţi. Câte-o trăsură trece pe departe, iar de la Catedrala Sf. Iosif înainte vagoanele tramvaiului cu cai reapar galbene şi greoaie în vârtejuri periodice de răcnete, de zuruit de lanţuri şi de potcoave care scapără pe caldarâm. Doru traversează cu capul în piept şi iritat şiragurile de pierde-vară (toamnă, iarnă şi primăvară) care oscilează între palat şi „Capsa", şi trece prin Strada Regală in Biserica Enei. indispoziţia şi răzvrătirea împotriva celor ce copleşesc Calea Victoriei nu sunt o rămăşiţă din zilele socialismului. Le-a avut totdeauna. Această gloată, care vrea să fie selectă, elegantă şi ***high-life,*** i se pare constant simbolul viu al neseriozităţii păturii conducătoare. Nu este nevoie să fii socialist ca să înţelegi, din

trândăvia ambulantă, flecară şi aventurieră a acestor doamne şi acestor domni, că ei nu-şi plătesc cu nici o virtute, cu nici o muncă şi cu nici o destoinicie situaţia lor de privilegiaţi ai unui popor agricol şi analfabet.

Iritarea lui Filipache se risipeşte în larga difuziune de lalele care se lasă din văzduh - la loc deschis - în faţa intrării Universităţii. Urcă şi el treptele, cele de afară, cele dinăuntru, şi ajunge în sala nr. 4. Ceva dacă mai zăbovea, nu mai găsea nici un loc, şi, încă, dacă găseşte, este fiindcă un coleg de liceu 1-a observat din băncile în amfiteatru şi 1-a chemat lângă el.

Cu sentimentul de sfială şi de stângăcie pe care îl cunosc toţi retardatarii când e vorba să răzbească printre primii ocupanţi, Doru Filipache scoală pe cei aşezaţi în banca aproape plină şi ajunge lângă prietenul binevoitor. Este Constantin Boruzescu, un băiat inteligent şi ambiţios, fruntaşul promoţiunii lor. Se preţuiesc şi-şi recunosc unul altuia puterile şi calităţile pe care le au, fiindcă ţelurile lor sunt felurite şi merg - fără să se concureze - pe drumuri paralele. Boruzescu cultivă ideea pură, logica şi metafizica. Doru îi strânge mâna.

- îţi mulţumesc, Costache. Fără tine inauguram într-un picior, ca barza, istoria filosofiei engleze contemporane!

- Doru le, aici suntem într-o sală de filosofie. Cum s-ar zice, eu sunt Ia mine acasă şi tu eşti musafir. Trebuie să onorăm pe musafiri mai mult decât pe cei din casă.

Doru înţelege şi curtenia expresiunii, şi afirmarea discretă a marilor pretenţii şi a marilor speranţe cu care colegul său a călcat pragul acestei săli.

- Amabilitatea ta e de marc preţ. Dar, dacă e vorba să ne uităm împrejur şi să vorbim adevărul, ia spune-mi tu care sunt ucenicii lui Platon şi care sunt musafirii (sau, dacă vrei, ***metecii)*** în acest amfiteatru? De pildă, aceste duduite pline de confidenţe, de râsete înfundate şi de ochi daţi peste cap din care categorie fac parte?

- Amice Dorule, darul filosofiei este invizibil, orice ar pretinde biografii marilor filosofi. Aici este ca printre viile culese şi ca printre porumbişti: nu se ştie de unde sare iepurele!

- Costache, sunt convins că nu va sări niciodată din grupul prea simpatic al acestor tineri care copleşesc pe duduita din capul băncii, sau din dovleacul cu cărare la ceafă pe care-1 vezi nainte-ţi!

- Doamne fereşte, Filipache! Când citeşti pe Schopenhauer şi vezi cum apreciază el pe filosofii contemporani şi, uneori, cu câtă dreptate, trebuie să spui; Doamne fereşte!

Sala se umpluse dincolo de capacitatea ei. Băncile erau ticsite. Pe cărarea dintre bănci studenţii stăteau ca un ciorchine. Catedra era înecată şi uşa se deschidea cu mare greutate.

în căldura. în înghesuiala, în zarva universală, apăru un servitor cu un scaun în braţe.

Cineva şopti alături de cei doi prieteni:

- Este pentru doamna Maiorescu. Asta e semn că peste câteva minute apare şi el.

într-adevăr, o doamnă înaltă, căruntă, dar încă mlădioasă şi net eşlcjitâ, '\enea în urma celui ce ducea scaunul şi-i deschidea cale. Râsetele şi convorbirile se sfiirâ o clipă, până ce doamna Maiorescu sc aşeză, cu spatele spre bănci, cu faţa spre catedră, şi apoi se înteţiră din nou.

Constantin Boru/escu întrebă pe Filipache:

- 1,-ai mai văzut pc maestru"

- Niciodată din .'iptopiere.

Uşa se deschise cu solemnii.ne. Studenţii din jurul catedrei tresăriră, apoi sala întreagă tăcu deodată.

Un cap cărunt, puţin calvil, trecu printre capetele negre, blonde, castanii, şi pe linia catedrei - singură liberă - apăru figura lui Titu Maiorescu.

Clipa ivirii lui şi primele cuvinte, calme şi cenuşii, cu care începe lecţia inaugurală poartă asupra lor neînlăturatul văl al indeciziunii. Este o pătură de ape care ondulează lent şi transparent, intre catedră şi amfiteatru, întârziind preciziunea impresiunilor. Dar curând silueta profesorului se înfige clară în sala luminată cu gaz aerian şi vorba lui câştigă relief.

Este un om de statură mijlocie, îmbrăcat cu severă luare-aminte şi oferind, deocamdată, privirilor un piept lat. sub podoaba albă a maxilarului de jos - nici barbă plină şi stufoasă, nici cioc napoleonian. Pare bine legat, îndesat şi rezistent, ceea ce măreşte surpriza să observi că mâinile sunt mici şi degetele sunt ***„fuseles",*** ca la femei

Privirea ochilor este neagră şi fără mângâiere. Ochii lui privesc adânc, străbătător, dar sunt reci, fără vino-încoace şi par a fi paznicii unor porţi de fier încărcate cu lacăte grele. Mişcările mâinilor, evoluţia bustului, tendinţa capului de a se aşeza tot în profil, în faţa sălii pline, dovedesc, laolaltă, şi o bogăţie de eleganţă nativă, şi o superioară preocupare de a o păstra şi de a o spori.

Două impresiuni elementare învăluiesc pe auditorii profesorului mai clar sau mai difuz, după perspicacitatea fiecăruia. Prima este că o putere sufletească puţin obişnuită umple, cu taina ei. acest cap cărunt şi sever, şi a doua, că puterea aceasta se adună în sine, se constituie în împărăţie aparte şi instituie. între sine şi tânărul auditor, formidabile şanţuri despărţitoare.

Văzut drept din faţă, Titu Maiorescu derutează şi intimidează cu un nas borcănat, imperios şi crunt, un fel de promontoriu de silex proeminent în faţa oceanului vieţii, şi pare că inaccesibil şi inospitalier pentru nenorocirile de pe ocean şi pentru eventualii naufragiaţi care ar năzui să se apropie. Numai când întoarce capul şi apare auditorilor în profil, roca nasului său încearcă să-şi dea o spinare acvilină imperfect realizată, dar mai liniştitoare decât faţa.

Sprâncenele Iui sunt stufoase, figura toată e Iată şi fălcoasă şi pieliţa obrazului - din vecinătatea părului şi a bărbii mai mult decât cărunte - pare uşor trandafirie, deşi nuanţa ei este oacheşă.

Titu Maiorescu vorbeşte cu un glas aşezat şi egal, alb ca o zi de toamnă acoperită de nouri. în vorba lui se dă pe faţă o multiplă şi greu de analizat preocupare. Vorbeşte nu ca un orator, ci ca un profesor de elocinţă. Şi ar părea că voieşte sâ ţină o lecţie model, după ce într-o lecţie anterioară a expus elevilor care sunt principalele reguli ale bunei elocuţiuni. Cei mai inteligenţi dintre ascultătorii lui din seara aceea - în primul loc Filipache şi Boruzescu - sunt surprinşi şi puşi la încercare de acest fel de oratorie. Mai târziu vor ajunge să înţeleagă că elocuţiunea sacadată, pretenţioasă, aproape pedantă a marelui dascăl purcedea dintr-un exces de preocupare pedagogică.

Filipache începea să-şi adune observaţiile şi să încerce, fie cât de provizoriu, o sinteză a omului de pe catedră. Dar printr-un fenomen sufletesc elementar, profesorul de pe catedră îi aduce în minte o altă figură, văzută cu cinci ani mai înainte pe o tribună populară. Era figura lui Dobrogeanu-Gherea.

Teoreticianul socialist, pornit spre chelie, dar intrând în barba-i lungă şi roşcovană ca într-un sac de păr de capră, se suise la tribună ca să explice şi să domolească nu ştiu ce contrazicere iscată între tovarăşi. Se vedea bine că limba românească nu este limba lui maternă, dar se vedea tot atât de bine că omul care se trudea să împace pe amici era un spirit blajin şi iubitor de oameni, un caracter împăciuitor şi popular. Părea un ţăran rus - un iconar - rătăcit pe la noi şi ducând pe umeri veacuri de răbdare şi de îngăduinţă.

Cât de latin, cât de elegant, cât de incisiv apărea acest maestru al verbului român faţă în faţă cu amintirea acelui cărturar socialist încurcat în barba lui rusească şi într-o limbă românească învăţată târziu! Şi - lucru ciudat - polemica lui Gherea nu mai avea, în schimb, nici o şovăială şi nici o stângăcie - nici de limbă, nici de cugetare.

Filipache se mulţumi un moment cu această amintire şi cu contrastul care-i dădea răgaz să reziste sub asaltul noilor impresii şi căută să urmărească firul ideilor desfăşurate de dascăl.

In filosofia contemporană sunt trei mari curente, provocate de trei popoare fruntaşe; francezii, germanii şi englezii. Curentul francez se caracterizează prin pozitivism (Comte); cel german, prin idealismul de aprioritate al lui Kant; cel englez, prin ideea de evoluţie. în anul universitar curent (1898-1899) profesorul va desfăşura, de Ia lecţie la lecţie, istoria filosofiei engleze contemporane. Ideea de evoluţie, stăpânitoare pe concepţia filosofică engleză, este o idee de ştampilă adânc britanică, ridicată cu putere de Darwin în teoria selecţiunii şi întinsă de Herbert Spencer, cu aplicare la toate concepţiile omeneşti. Pentru a ne putea da seama luminos şi deplin de ceea ce însemnează această idee a evoluţiunii şi pentru a o putea considera în toată valoarea ei filosofică, e necesar să facem o oarecare forţare. întâi, trebuie să căutăm a spăla această idee de toată banalitatea sub care ne-o înfăţişează întrebuinţarea ei de toate zilele. Cu ce ocazie nu se pronunţă, în vremea de azi, vorbele ***evoluţie, evoluţionism, mers evolutiv?*** Deci trebuie să cercăm a ne dezbăra de indiferenţa şi de superficialitatea sufletească în care ne-am obişnuit să îmbrăcăm auzirea şi citirea acestei idei de evoluţie. Al doilea, trebuie să învingem o greutate mai serioasă decât cea dintâi. Nimic nu ni se pare azi mai firesc decât această idee a evoluţiei, căreia îi subordonăm logica tuturor lucrurilor din lume, prin care ne-am deprins a vedea totul, prin care gândim. Şi aceasta e atât de adevărat, încât pare că nu ne putem da socoteală, nu putem înţelege cum ar fi putut fi concepute viaţa, firea şi toate rosturile lor în afară de fundamentul şi de legea evoluţiei. Trebuie să ne forţăm, prin urmare, să privim obiectele gândurilor şi studiilor noastre prin altceva decât prin prisma ideii de evoluţie. Iată câteva pilde care ne vor permite ajungerea acestui rezultat.

Acum patruzeci de ani, acest soare al concepţiei evoluţioniste nu lumina pe lumea ideilor şi a cunoştinţelor omeneşti. în toate ştiinţele domnea o absolută imobilitate. în limba latină (să zicem în latineasca ciceroniană) studiul se făcea într-un chip neînsufleţit, îngheţat. Gândul că această limbă latinească, revărsată într-un anumit fel în opera lui Cicerone, ar fi putut să fie altceva înainte de Cicerone şi ar fi putut ondula, curge, varia, ca să ajungă să fie ceea ce este la Cicerone, era cu totul străin de minţile celor ce o studiau. Orice idee de filiaţie, de derivare, de transformare lipsea. Acelaşi lucru în zoologie.

Diferitele specii zoologice se studiau ca ceva ***nune stans,*** ca aşa fiind şi aşa fiind fost de-a pururi. Concepţia mişcării neîntrerupte nu exista; ideea transformismului, ce ni se pare nouă atât de naturală, nu se pomenea; fluiditatea ideii evoluţionale era îngheţată în toate sistemele de cunoştinţi omeneşti şi pentru toate minţile omeneşti. O petrificaţie de totdeauna, diferenţiată în motive diferite şi de diferite naturi, compunea perspectiva trecutului; un arc petrificat încremenea pe perspectiva viitorului, şi nemişcarea prezentului era o linie de unire între ele amândouă. Evoluţia prezentului, pornită din trecut şi desfăşurându-se către viitor, era un gând necunoscut capetelor de acum patruzeci de ani,

Azi suntem foarte departe de ceea ce eram acum patruzeci de ani. Azi cuvântul de ***progres*** e la ordinea zilei. Azi am pus totul în mişcare. Trăim într-o societate care ***evoluează;*** trăim o viaţă care e în ***neîntreruptă evoluţie; evoluăm*** la fiecare pas şi la fiecare gând. Mai mult decât atât: începem să învestmântăm şi ce trebuie, şi ce nu trebuie în acest evolutiv chip al nostru de a, vedea. Noi să căutăm, însă, a examina cu atenţie ceea ce este şi ceea ce nu este şi de a ne da bine seama de realitatea lucrurilor. Să căutăm, adică, să facem abstracţie de obişnuinţa spiritului nostru, modernă şi evoluţionistă, şi să pricepem din constatări de fapte până unde ne este permis şi cât ne este permis să întindem domeniul ideii de evoluţie.

Profesorul trece apoi în revistă popoarele din inima Africii - aceleaşi azi ca şi pe vremea faraonilor - pieile roşii din America, pe indienii dintre Himalaia şi Ceylon şi se întreabă în ce fel poate fi verificată ideea de evoluţie prin viaţa acestor popoare nemişcate şi în ce cadru evolutiv mai pot să fie ele încadrate. Era un fel original, dar (după prima impresiune a celor ce citiseră pe Gherea) restrictiv şi contestabil de a înţelege ideea de evoluţie. Ciudăţia cea mare consista în aceea că dascălul identifica (sau aproape) evoluţia cu progresul. Evoluţia trebuia să fie numai spre leagăn şi spre auroră, nu şi spre apus şi spre mormânt.

In priponirea fugoşilor cai ai evoluţiei, Maiorescu se servea de ideile sociologului englez W. Bagehot, autorul operei ***Legile ştiinţifice ale dezvoltării popoarelor,*** şi ajungea - după o abilă şi fermecătoare ascensiune pe dealurile Aticii - la concluziunea că militarismul viguros şi credinţa religioasă intactă sunt cele două pârghii ale evoluţiei şi înaintării societăţilor omeneşti.

Era un mare meşteşug de a pune bariere, pare că de neînvins, fluxului, ca şi refluxului cvoluţional. Pentru acest scop, profesorul alegea, din toate domeniile, viaţa popoarelor cunoscute istoriei, forţamente pe distanţa celor patru-cinci mii de ani străbătută până astăzi.

Militarismul şi religiunea sunt cele două pârghii ale evoluţiei şi înaintării societăţilor. Câteva exemple ne vor arăta cum una fără alta au dat rezultate incomplete şi cum împreunarea lor a produs societăţi puternice şi progresiste. Iată evreii, un popor a cărui credinţă adâncă, nesfârşită şi neştirbită îi creează o existenţă miraculoasă, dincolo de hotarele vremii, la care au expirat vitalitatea'tuturor neamurilor din antichitate. Dar evreii n-au avut străşnicia militară; ei n-au avut un stat; ei n-au constituit un solid organism social. Iată, acum, un exemplu de militarism strălucit care a tins să înglobeze sub o sabie o Europă întreagă: militarismul lui Napoleon. Dar această tendinţă se năruieşte tot atât de repede ca şi trăsnetul cuceritor pe care-1 rostogolise deasupra Europei. Pricina? Militarismul lui Napoleon era ieşit din marea Revoluţie Franceză, deci nu avea credinţă, nu avea Dumnezeu. Romanii? Da. Iată un popor religios şi militar. Romanii duc pretutindeni gladiul şi divinităţile Romei. Romanii ne dau cel mai strălucit exemplu de o armonioasă şi fecundă coexistenţă între cele două mari elemente ale progresului neamurilor şi societăţilor: forţa militară şi forţa religioasă.

Cromwell rezuma adâncul adevăr al acestei constatări într-o vorbă neuitată: „Să-ţi fie frică de Dumnezeu şi să-ţi fie praful de puşcă uscat pentru luptă."

Astfel sunt înţelesul şi elementele ideii de evoluţie - caracteristică filosofiei engleze contemporane - cu aplicare la istoria progresului şi societăţilor omeneşti.

Ultimele cuvinte ale profesorului se sting o dată cu ultimele bătăi ale orologiului care vesteşte că ora s-a încheiat. Titu Maiorescu iese din sală, doamna Maiorescu îl urmează imediat. Tăcerea şi disciplina clasei se transformă subit într-un iarmaroc şcolar cunoscut şi aşteptat de toată lumea. Majoritatea ascultătorilor se grăbeşte să iasă afară pe coridoarele răcoroase. Câţiva studenţi, .ici şi colo, mai rămân în bănci, aplecaţi pe caietul de note sau interpelând pe vecini asupra cutărui nume rostit de dascăl, sau asupra cutărci idei mai dificile.

Boruzescu şi Filipache sunt şi ei printre retardatari. Amândoi au luat note Boruzescu deschide vorba cel dintâi.

- Mi sc pare că lecţia asta, cu toate pildele şi aplicaţiile ei, a fost. pentru mulţi dintre ascultători, o poartă cu adevărat nouă.

Filipache răspunse. întinzându-sc şi dezmorţindu-şi braţele:

- Nu te înşeli deloc. Cu toată vizibila strădanie pedagogică a maestrului, şi persoana lui, şi ideile lui nu pot coborî cu una. cu două in uliţa noastră intelectuală.

- Ciudată întipărire îmi lasă acest profesor! Este mai mult un artist vrăjitor decât un matematician al ideii.

- Amice Boruzesculc, da şi nu... Logica şi evidenţa nu lipsesc deloc din vraja cu care ştie să subjuge.

- Nu tăgăduiesc, dar este un redutabil avocat. îşi alege cu îndemânare acele domenii unde dreptatea trebuie să fie neapărat de partea lui.

- Bine. bine... dar comparaţia aceea, de pildă. între Elveţia şi România c foarte sugestivă. Şi ideea că prin vatra noastră românească trece meridianul unor crâncene evoluţii viitoare mi se pare de-o înălţime profetică.

Prin grupurile de studenţi care se deznodau înccl-încel spre uşă. trecu în sens invers, cu mişcări falnice şi tari ca fieml pluşului, poetul Silviu Bujoreanu, amicul celor doi care întâr/iau în bancă. Veni la ei şi le întinse un braţ solemn:

-- Aici aţi fost? De-abia acum prind de veste despre existenţa voastră!

Boruzescu răspunse cu burlescă seriozitate:

- Silviu, să-ţi trăiască cobza! Cum era să ne vezi pe noi?! Fericit să fie Maiorescu, dacă l-ai văzut cel puţin pe el!

- Tu nu ştii cât adevăr rosteşte gura ta! în schimb, nici eu nu ştiu până acum dacă acest Mecena, critic şi dascăl de filosofie, vrea să dăruiască lui Eminescu un urmaş, şi altarului poeziei româneşti, încă un sacerdote...

Boruzescu clipi din ochi şiret:

- Te înţeleg. Pe cât ştiu eu, toţi Mecenaţii de pe pământ se supun aceleiaşi pravili de împresurare şi de stăruinţă ca şi femeile. Ia vezi, Silviu, când cu cobza, când cu peria...

- Eşti vulgar şi irespectuos ca un adevărat elev al lui Schopenhauer...

Filipache se uita la ei şi râdea. însă deodată îşi luă seama şi-şi aduse aminte de gândurile lui de acasă: „Poftim! Şi Silviu Bujoreanu a venit spre Maiorescu cu aceleaşi năzuinţe de învăluire şi de vasalitate! Mă tem că Silviu o să-mi ia înainte şi eu o să rămân păgubaş!"...

III

Cei trei prieteni, râzând şi vorbind tare, coborâră de pe treptele amfiteatrului şi ajunseră la catedră. Studenţii ceilalţi goleau sala, unii tot în grupuri gălăgioase, alţii stingheri şi tăcuţi. Când se îndrepta spre uşă, Filipache simţi că-1 opreşte cineva. Se întoarse şi văzu cu mirare pe vară-sa. Sanda Petro viei.

- Sando, tu aici?... Apoi către tovarăşii lui: Băieţi, staţi pe loc! Uite aici frumoasa mea verişoară, doamna Sanda Petrovici, tot atât de frumoasă pe cât dc cuminte. Verişoară, îţi înfăţişez pe eminenţii mei prieteni: Constantin Boruzescu, ucenicul lui Platon, şi Silviu Bujoreanu, preotul lui Apollo.

Constantin Boruzescu, cu pălăria în mână, spuse Sandei Petrovici:

- Doamnă, dacă nu aţi fi vară cu amicul nostru Filipache, aşadar, dacă nu l-aţi cunoaşte tot atât de bine ca şi noi, i-am turna şi noi un duş de complimente...

Sanda Petrovici făcu un gest împăciuitor şi arătă celor trei prieteni un grup de studente care se despărţeau:

- Domnilor, aceste complimente - dar de cea mai bună calitate - păstraţi-le pentru aceste două camarade pe care vi le înfăţişez. Fetelor, veniţi încoace!

Două fete veniră către Sanda. Una înaltă, cutezătoare, cu ochi ispititori, alta mai mică, sfioasă şi pare că puţin bucuroasă de noi cunoştinţe.

Sanda stătu la mijloc între părţi.

- Domnilor, vă prezint pe colegele mele de şcoală, domnişoara Elvira Iatropol, medicinistă, şi Antonina Ţanţu, studentă în anul al doilea la Litere. Prin urmare, stimă şi consideraţie, studente cu vechime faţă cu dumneavoastră, domnilor începători... Fetelor, iată vărul meu Doru Filipache, domnul Boruzescu, domnul Bujoreanu.

Filipache interveni:

- Sando, trebuie să desăvârşesc prezentarea...

Silviu Bujoreanu îl întrerupse şi-1 dădu la o parte:

- Stimate duduite, permiteţi-ne să ne lipsim dc bunele servicii ale amicului Teodor Filipache: mă cheamă Silviu Bujoreanu. Uneori, scriu poezii proaste...

Boruzescu, obligat de exemplul lui Silviu şi încurajat de succesul lui, veni la rând:

- Atunci... mă cheamă şi pe mine Constantin Boruzescu... însă uneori mi se pare că sunt mai puţin prost decât... poeziile lui Silviu...

Elvira Iatropol învălui pe presupuşii noi cunoscuţi în privirile ei catifelate şi chemătoare şi le declară ca unor copii păcăliţi:

- Nu vă cheltuiţi în zadar!... Vă cunosc mai demult... Pe domnul Filipache îl cunosc din convorbirile mele cu Sanda... Pe domnul Bujoreanu îl cunosc din revista ***Flori de tei,*** iar pe domnul Boruzescu îl cunosc de la concursul Asociaţiei profesorilor secundari...

Silviu Bujoreanu se repezi iar cu vorba:

- Duduie, ne-ai băgat în cofă! Dar te rog... dacă mă cunoşti din revista ***Flori de tei,*** ai putut să cunoşti tot de acolo şi pe amicul Filipache şi pe diadohul lui Schopenhauer, ***alias*** Constantin Boruzescu...

într-adevăr, câte trei prietenii tipăriseră în această revistă juvenile şi prolixe pagini de poezie şi de proză. Dar această destăinuire nu-i convenea nici lui Filipache, nici lui Boruzescu.

Amândoi protestară şi-l acuzară pe Silviu de indiscreţie. Dar servitorul sălii se ivi şi rugă pe întârziaţi să-l lase să stingă lămpile.

Ieşiră toţi în coridoare, de aci coborâră scara şi ieşiră din palatul universitar. Se întovărăşiră doi câte doi. Silviu Bujoreanu mergea înainte cu Sanda Petrovici. Boruzescu era curios să afle de la Elvira Iatropol ce ştie despre premiul obţinut de el la concursul Asociaţiei profesorilor secundari. Doru Filipache venea pe urmă cu Antonina Ţanţu. O întrebă pe când coborau treptele:

- Sunteţi bucureşteancă, domnişoară?

- Nu, domnule Filipache. Sunt din Brăila, ca şi Elvira Iatropol, cu care mă înrudesc.

- Ce secţiune urmaţi la Litere?

- Acum trebuie să mă decid. Cred că voi urma filologia modernă...

- Aveţi în Bucureşti vreo rudă, vreo familie la care sunteţi găzduită?

- Nu, domnule Filipache. Stau cu Elvira la un cămin particular.

Filipache se uita peste umăr la interlocutoarea lui - la gâtul ei fraged, la urechea mică şi roză, la blondul puf de păpădie care-i zbura în jurul tâmplelor şi al cefei - şi simţi în el o inexplicabilă îngrijorare: „Cine ocroteşte şi are milă de acest biet copil, trimis la Bucureşti, printre străini, ca să înveţe carte?"

- Ce rudă sunteţi cu domnişoara Iatropol?

- Rudă cam depărtată... prin alianţă...

Filipache văzu din spate pe Elvira şi pe Boruzescu cum ieşeau prin uşa cea mare şi-i auzi râzând cu zgomot. I se păru curios, i se păru chiar neplăcut să pună alături, în gândul lui, pe medicinista Elvira cu această fată discretă şi plăpândă. Când ajunseră şi ei afară, sub lampioanele de pe bulevard, Filipache se uită cu dinadinsul la Antonina Ţanţu. Părea a fi un pui căzut din cuib prin nu ştiu ce regretabilă împrejurare! „Biata fată! Ce caută ea aici, printre atâţia studenţi obraznici şi printre atâtea studente, care desigur nu poartă în sân icoana sfintelor lor patroane? Mai ales, este o rea potriveală că este rudă şi tovarăşă cu această Elviră, care ştie să privească pe oameni în fundul ochilor"...

Cele trei perechi se apropiară. Elvira lăsă pe filosof şi veni să ia de mână pe Antonina cu aerul unei pedagoage sau al unei protectoare.

- Repede, Nino dragă, că iar ajungem târziu la masă... Apoi către Filipache, cu o expresiune semiperfidă, semiştrengărească: O iau! N-am ce să-ţi fac!...

Cele două fete alergară după tramvaiul cu cai. Sanda Petrovici împreună cu cei trei prieteni traversară bulevardul şi se opriră lângă statua lui Eliade Rădulescu.

Doru Filipache întrebă pe vară-sa:

- Aţi fost cu adevărat colege?

- Nu tocmai... Elvira era înaintea mea cu un an şi Antonina venea după seria mea. Dar suntem surate de pension şi bune prietene.

Filipache întrebă mai departe:

- Domnişoara Iatropol este, fără şagă, medicinistă?

- Vezi bine! Şi încă cum! Una din cele mai muncitoare şi mai bine notate.

- Se poate... Dar mare contrast este între ea şi mica Antonina! Nu-mi închipuiesc cum ar putea fi prietenia lor...

- în aparenţă, nedomirirea ta poate să fie formulată, în fond, e nelegitimă. Elvira este temperament iubitor şi puţin despotic. Antonina e o floare de seră, dornică de iubire şi de ocrotire.

Boruzescu interveni:

- Am schimbat cu domnişoara Iatropol o semiduzină de propoziţii, dar mi s-a părut o inteligenţă care frige dacă nu te păzeşti...

Bujoreanu îşi ascunse cu mâna un căscat şi apoi o ridică cu emfază spre ctitorul literaturii române, cel încremenit în marmură...

„...Dc ce, bătrâne, de-atâta vreme,
Cu mana întinsă Ui stai şi-acum'?...'"

Filipache se întoarse spre Bujoreanu:

- Prost, Silviu, de două ori prost! Sfârşeşti ziua cu un faliment. întâi, pentru că-ţi este somn la şapte seara, şi al doilea fiindcă n-ai mai găsit în capul tău decât această epigramă făcută de altul.

Bujoreanu răspunse:

- Mai întâi, Filipache. m-a obosit acest Maiorescu-Beethoven. Şi al doilea, am prânzit azi mizerabil. De unde carbon de rezistentă?

Boruzescu se descoperi în faţa Sandei Petrovici:

- Doamnă, servitorul dumneavoastră! Dorule, mă duc... Silviu, o şterg!...

Dar Silviu îl apucă de mână:

- Stai, Boruzescule! Ascultă, că te interesează. Apoi către Filipache: Dorule, am o idee ruptă din stele... ca de obicei! Ştii că amicul nostru Badea Jiu s-a înapoiat în capitală ca să petreacă iarna. Bietul poet - scumpul ***commilitone! -*** nici ieri nu dezlegase problema paltonului! Mare noroc cu aceste zile de clemenţă tomnatică! Ştii ce, Dorule? Roagă umilit, din partea noastră, pe doamna Filipache, mama ta, să-şi mai facă o pomană cu noi şi să ne facă musafirii tăi la un prânz. A venit şi Badea Jiu. O să fie pentru el o mare bucurie, ca să nu mai vorbesc de Boruzescu şi de mine...

- Minunat, Silviu! Acceptat! Uite, domnule, că iar e sprinten şi cu idei personale! Foarte bine! Adu pe Badea Jiu! Poate că eu nu dau de el. Când să ne întâlnim? Atunci, duminică, la ora 12, veniţi la mine acasă. îţi convine, Boruzescule?

- Ei, asta e! îl mai întrebi?!

- Te rog nu răspunde tu pentru mine. Voi face aşa ca să nu lipsesc.

Se închinară amândoi în faţa Sandei Petrovici. zguduiră braţul lui Filipache şi porniră de lângă Eliade Rădulescu spre Mihai Viteazul.

Filipache rămase cu vară-sa.

- Dorule, du-mă până acasă. Stau tot lângă Grădina Icoanei...

- Sando, la dispoziţia ta, cu drag! Dar fă-mă să înţeleg toate câte nu te-am putut întreba de faţă cu amicii tăi şi ai mei.

- Dorule, să-ţi spun totul într-o singură vorbă. Nu mai merge! Bărbatul meu mă târăşte în prăpastie... S-a ticăloşit într-un mod înspăimântător!... Bea de zvântă, joacă toată noaptea cărţi, vine acasă, spre ziuă, iritat, scandalagiu, gata pe bătaie...

- Biata mea fetiţă! Până aici a coborât frumuseţea cu care ai început tu această căsnicie?...

- Ce frumuseţe!... Ce căsnicie!... Temniţă şi balamuc!

- Bine, draga mea, dar cum s-a putut schimba atât de tragic omul în care ţi-ai pus acum doi ani toată încrederea şi toată dragostea?

- Nu s-a schimbat, Dorule; era şi atunci tot cel de azi, dar era mascat şi făţarnic...

Intrară în Strada Batiste şi continuară drumul în pas domol, dându-şi braţul unul altuia.

- Toată greşeala este a mea. Şi eu, una, n-am dreptul să acuz pe nimeni. Dar pentru bieţii mei părinţi trebuie să grăbesc deznodământul. Ce-au visat bieţii bătrâni pentru copila lor şi ce-a ieşit!...

- Bine, fată dragă, dar nu mai departe ca pe la Sân-Petru - când fusei la voi, în preziua vacanţei - îmi păreaţi, tu şi cu bărbatu-tău, destul de amicali şi de... stilizaţi. Cine ar fi zis că toată căsnicia voastră stă să se prăbuşească?!

- Dorule, tu nu ştii încă ce înseamnează ipocrizia socială şi ce înseamnează laşitatea la care viaţa casnică osândeşte pe bietele femei...

- Poate, Sando... Mie, însă, îmi rămăsese în amintire impresiunea unei adevărate legături sufleteşti între tine şi acest om, care mi se pare că a fost, nu ştiu când - acasă sau la pension - profesorul ori pregătitorul tău.

- Da, aşa a fost! N-ar fi fost să mai fie!... Toate au fost însă aparenţă şi şarlatanie. Codin Petrovici e un om care ştie să ascundă prăpăstiile sale morale sub un văl de mătase. E amabil, interesant, dolent, trubadur şi victimă simpatică, până când se plictiseşte de acest rol. sau i-ai căzut în mână şi, deci, şi-a ajuns scopul. Dc aci înainte este un despot rigid şi ros de vitii! Când am început să înţeleg că acest tovarăş al meu pe toată viaţa este stăpânit de beţie şi de cartoforie, m-am gândit, în multe nopţi de aşteptare şi de lacrămi: Poate îmi ajută Dumnezeu şi-1 vindec de aceste patimi!

Şi aş fi izbutit, atât eram de hotărâtă să mă umilesc şi să mă port cu el ca o soră şi ca o mamă. Dar totul a fost zadarnic! Umilinţele, lacrămile, sfâşierile inimii mele au întâlnit numai ochi de fiară, pumni crispaţi şi explozii de beţiv dat afară din cârciumă!...

M-am convins de un lucru spăimântător şi iremediabil: că stau înjugată în acelaşi jug cu o dihanie de altă speţă zoologică! Codin Petrovici n-are inimă, n-are creştere, n-are nimic din secretul achiziţiilor urbane pe care - unora dintre noi - ni le hărăzeşte ereditatea. Petrovici este exponentul unui mediu inferior şi necioplitul codrilor, pe marginea cărora s-a născut...

Dorule dragă, cu un preţ grozav de mare, am învăţat un lucru pe care eu, una, poate că de aci înainte îl voi păstra numai ca pe un giuvaer, fără folos personal. Dragul meu. când va veni vremea să-ţi cauţi un tovarăş în viaţă - şi odată trebuie să vie -, să nu te uiţi şi să nu-i ceri decât o singură calitate: să aibă o

inimă bună şi delicată! Să nu te bucuri la frumuseţe; e mai totdeauna o mască. Să nu te bucuri la avere, la deşteptăciune, la cine ştie ce talente artistice! Să cauţi cu abilitate şi cu stăruinţă să te încredinţezi numai de atâta: Are bunătate adevărată? E plină de simţire omenească inima alesei tale?

Dacă vei ajunge să-ţi dovedeşti că aceea pe care vrei s-o faci părtaşa vieţii tale are într-adevăr un suflet cald şi altruist, atunci fii înţelept şi indulgent cu unele lipsuri eventuale...

- Sando dragă, mă doare să constat cât de mult te-a înţelepţit nefericirea, dar îţi mărturisesc satisfăcut că vorbeşti ca o înţeleaptă. Să revenim la situaţia ta. îmi spuneai anul trecut că renunţi la studiile tale universitare...

- Şi anul acesta mă dezmint şi te informez că mi-am revalorat drepturile şi m-am înscris din nou. Ce pot să mai fac?... Mai mult decât mine, părinţii mei nu mai au răbdare... şi astă-noapte... mâine noapte... când Codin se va întoarce acasă abrutizat de băutură, tata îl va da afară.,. Mare noroc că sunt mereu în casa părinţilor! La^începutul anului care vine trebuie să încep procesul de divorţ. în aşa condiţii. îmi mai dă mâna să renunţ la învăţătură şi să mai încerc marea cu degetul, adică o nouă căsătorie? Voi termina şi eu facultatea, voi ieşi dăscăliţă, voi avea pâinea mea şi încă o dată liniştea şi demnitatea, pe care le-am pierdut atât de greu de doi ani încoace...

- Sanda mea, frumoasă şi bună! Am fost amândoi nişte naivi! Ţie ţi-a fost frică de mine fiindcă eram văru-tău. Mie mi-a fost ciudă pe tine fiindcă te vedeam atât de convinsă că văr cu văr nu se pot iubi şi căsători!

- Sst! Nici o vorbă... îţi mulţumesc! lată, sunt acasă. Vrei să intri un moment şi să vezi pe bătrâni?

- Nu acum, Sando! Spovedania ta m-a amestecat şi m-a întunecat. Afară de asta, e cam târziu şi ai mei mă aşteaptă. Spune bătrânilor smeritele mele închinăciuni!

- Şi tu tot aşa: spune mătuşicăi şi Clariţei că le strâng la piept. La revedere!

- La revedere, Sando!

IV

Doru Filipache porni spre casă împovărat de mărturisirile Sandei şi de toate gândurile pe care i le aţâţase în minte conferinţa marelui dascăl. îşi dădea seama că venise faţă în

faţă, întâia oară, cel puţin cu un virtuos al cuvântului. Dar printre categoriile abstracte, recoltate la lecţiunea inaugurală, treceau necontenit, dezordonate şi producătoare de dezordine, destăinuirile Sandei, idila lor cea veche, energic cenzurată de prejudecăţile familiei, chipurile tinere cunoscute astă-seară. vorbele şi atitudinile celor doi prieteni, Boruzescu şi Bujoreanu...

Pe drum, în seara presărată cu felinare, Filipache întâlni câţiva colportori de ziare care îi strigau energic, revelatoriu: ***„Adevărul.'*** Rezultatul alegerilor de ieri!" îşi aduse aminte vag de ultimele dezordini politice, de alegerile de la Colegiul întâi comunal, efectuate duminica trecută într-un clocot grozav de patimi, de înverşunare şi de ilegalitate, îşi aduse aminte de configuraţia politică a momentului şi se simţi cuprins de păreri de rău la ideea că profesorii Spiru Haret şi C. Dimitrescu-Iaşi fac şi ei parte dintr-un partid - astăzi la cârma ţării - şi că, prin urmare, vicisitudinile politice nu-i vor cruţa nici pe ei.

Doru Filipache, prin firea lui contemplativă şi inimică vulgarităţii, era făcut, în ce priveşte treburile publice, numai pentru renunţare şi pentru ironică expectativă. Dacă îl ademeniseră acum câţiva ani idealurile socialiste, era pentru partea lor de poezie umanitară şi de apostolat. Niciodată nu i-ar fi trecut prin cap să se coboare în arena luptelor corp la corp, acolo unde loveşti şi eşti lovit, acolo unde te cufunzi în grosolănie şi în brutalitate. Pe băncile şcolii, privea şi asculta-mirat şi nesolidar - discuţiile, teoriile, rivalităţile timpurii dintre colegii săi cu prilejul vreunei schimbări de regim sau al vreunor alegeri parlamentare făcute după obiceiul pământului. Din toată politica naţională, Doru Filipache admitea şi admira numai comediile lui Caragiale ***O noapte furtunoasă*** şi ***Scrisoarea pierduta.***

Dar acasă Doru Filipache dădu tocmai peste o adunare familială care discuta cu gravitate ultimele evenimente şi făcea proorociri politice. Pe lângă doamna Filipache şi soră-sa mai mare, doamna Calfaiani, amândouă matroane văduve şi înţelepte, care ascultau mult şi vorbeau puţin, Doru mai găsi, la masa de seară, şi pe doi veri ai săi (unul era văr primar, altul, soţul surorii acestuia), amândoi în curent şi interesaţi de buletinul politic.

Cel dintâi avea o microscopică slujbă la un abator comunal. Al doilea era membru înscris în Partidul Conservator şi. când veneau conservatorii la putere, era funcţionar la primăria din

Urlați. Cel dintâi era „nenea Matache", secundul era ..nenea lliuță".

Bietul nenea Matache fusese cam împins de la spate să voteze lista liberală. Ce poate să facă un funcționar altceva decât să fie guvernamental? Dar nu-i convenea să spună, pe față, că a fost la urmă cu tot cârdul şi căuta să-şi acorde şi el o mică atitudine politică şi ceva idei liberale şi democratice.

Nenea lliuță era mai tare, deşi se găsea în opoziție. Guvernul, după mintoasa sa socotință, nu mai avea decât puține zile de trăit. Primul-ministru, enervat, hărțuit, certat cu propriii săi colaboratori, trebuie să închine steagul. Chestiunea Ghenadie, zgândărită din nou de efervescentul prim-ministru, în cuvântările de la Craiova şi de la laşi, chestiunea rentei şcoalelor din Braşov şt procesul pe care Eforia braşoveană este gata să-1 intenteze guvernului român, urgia electorală de duminica trecută, disidențele Aurelian şi Fleva... sunt atâtea şi atâtea măciuci la un singur car de oale. Partidul Liberal dc azi, uzat şi măcinat...

Nici Matache, nici lliuță nu aveau cine ştie ce temperamente sau convingeri adecvate ideologiilor celor două partide istorice, liberal şi conservator. Dar Matache fusese numit controlor la Abator prin mijlocirea unei vecine milostive, moaşa unei cusătorese din casa primarului Robescu. Tot aşa, lliuță era clientul administratorului unor podgorii din averea familiei Cantacuzino în urma zarvei politice începute cu alegerile de duminică, lliuță, care aştepta la Urlați semnele cerului şi ale ziarelor conservatoare, se întovărăşise cu alți nerăbdători politici - gata toți să se jertfească pentru interesele obşteşti - şi venise în Bucureşti să adulmece atmosfera, să mai soarbă o cafea la „Collaro" şi să mai dea ochi, dacă nu cu sfinții cei mari ai partidului, cel puțin cu intendentul de la club...

Doru Filipache se uita la aceşti modeşti clienți ai burgheziei stăpânitoarc şi se simțea cu atât mai stingherit şi mai indispus de mediocritatea lor sufletească, cu cât nu putea să intre cu ei în nici un fel de controversă. Deprinşi cu rezerva fui şi în intimitatea cugetului convinşi că vărul lor Teodor s-a cam vătămat de multa lui cetanie, Matache şi lliuță se combăteau, trânteau afirmări năstruşnice, făceau filosofie politică şi-şi dregeau elocința şi isteţimea cu minunatul vin de Drăgăşani pus la masă în cinstea lor de doamna Calfaiani.

Matache, băiatul unei surori de mult răposate a doamnelor Calfaiani şi Filipache, era un personaj roşcovan, mustăcios şi foarte pătruns de nu ştiu ce demnitate personală pe care nu

izbutise, până la patruzeci de ani, s-o documenteze cu nimic. Trăia greu, mai mult din dărnicia doamnei Calfaiani decât din leafa lui de la Abator, avea patru copii şi o soție fantastică, veşnic preocupată de visele de peste noapte şi de opiniunea cărturăreselor. Sărmanul Matache întruchipa uneori, în ochii lui Filipache, pilda nenorocului, a uscăciunii şi a alergăturilor de-a surda...

...geaba vii, geaba te duci.
geaba rupi la cei papuci...

Povestea lui era jalnică, şi din ea reieşea că toată lumea se întovărăşise, ca jurată, să-1 păcălească, să-1 doboare şi să-1 declaseze, începând cu arvanitul Calfaiani, care-i încurcase viața şi-1 însurase pentru nişte avortate interese negustoreşti, şi sfârşind cu ultimul lui asociat, la o arendăşie aducătoare de faliment.

Nenea lliuță era mai cu cherestea şi mai stăpân pe hățurile sărăciei. Nevastă-sa era muncitoare, copiii învățau carte, şi din livada de la Urlați scoteau întreținerea casei. Când veneau „ai noştri" la putere, familia lliuță îşi relua pe nesimțite strana din biserică, locul dc la cafenea şi scaunele de la sindrofiile dc iarnă. lliuță avea o impunătoare figură administrativă. înalt, osos, oacheş şi împodobit cu o barbă desfăcută în două părți - ca unul dintre corifeii Partidului Conservator - lliuță îşi acoperea lenea şi încetineala cu o seriozitate de om care a văzut multe. Era mult mai inteligent decât Matache. Dar inteligența lui nu putuse să treacă dincolo de condicile primăriei din Urlați şi de polemica ziarelor partidului! Era decorativ, sterp şi bugetivor.

Doru se despărți de rude, sub cuvânt că are preocupări universitare pentru a doua zi, şi se retrase în odaia lui. Sc plimbă câtva timp între uşă şi ferestre şi sc opri în fața unei acvaforte din perete. Era un portret cvasi-sacerdotal al magului Sar Peladan, cel ce vizitase capitala României în primăvara acelui an şi ținuse două conferințe la Ateneu. Portretul avea dedesubt o iscălitură, lată ca un arabesc şi scrisă cu o cerneală verde-albastră: ***Sar Peladan.***

Doru îşi aduse aminte de fervoarea şi de extravaganța acelor zile de februarie, de entuziasmul său şi al amicilor săi pentru astralul musafir, şi - printr-un contrast fatal - văzu față în față pe autorul operei ***La Decadence latine,*** cu nenea Matache şi nenea lliuță.

Unde este adevărul? Cunt trebuie să concepi şi să disciplinezi viaţa aceasta ca să n-o pogori nici până Ia gunoaiele mahalalei şi ale pieţei, dar nici s-o exilezi definitiv în ţara bizarului şi a fantasmagoriilor? Filipache trece cu gândul mai departe spre toate câte cunoaşte din viaţa altor scriitori şi artişti, îndeosebi francezi, şi azvârle cum ai azvârli spre stele un pumn de paie - mănunchiul aşteptărilor şi al planurilor sale, dezmierdate în taină Când ai puterea să înţelegi şi să defineşti exact valoarea şi nivelul sufletelor din ţara şi din mediul tău, ce speranţe de eliberare, de tihnă creatoare şi de biruinţă artistică sau filosofică poţi să mai proiectezi asupra viitorului?

Priveşte oamenii din jurul tău! Matache şi lliuţă sunt reprezentativi. Sute de mii, milioane, după chipul şi asemănarea lor, umplu tiparele patriei şi ale neamului! Şi dreptatea este cu ei, fiindcă ei sunt cei mulţi, şi carul vremii şi al evoluţiei merge în pas cu ei.

Poezie, cutezanţă, idealuri exotice (transplantate la noi, ca lămâii şi ca rodii), opere de artă, devotamente şi sacrificii trebuie să tot crească şi să tot moară, pe pământul nostru, ca nenumărate generaţii de frunze... până să se îngraşe ogorul şi să se producă acel strat preţios de pământ vegetal, propriu speciilor de elită. Dar până atunci? Viaţa noastră publică e jalnic de superficială. Românul care scrie şi citeşte are o singură pasiune (din care de obicei îşi scoate şi existenţa), pasiunea politică. Dar toţi ceilalţi, care sporesc cota analfabeţilor? Cine va doborî aceste înfricoşate stânci ale ignoranţei şi cine va face să treacă peste ele marea cale culturală, indispensabilă convoiului talentelor!

Îşi aduse aminte de Titu Maiorescu. Ştia ceva din munca şi din luptele lui pentru şcoala românească. Câţi Herculi de forţa lui Maiorescu ne vor mai trebui până să curăţăm plaiurile noastre sufleteşti de toţi monştrii şi de toate pacostele cuibărite de veacuri?

Doru Filipache, cu fruntea grea şi mai pe aproape de meridianul adevărurilor autohtone, întoarse ochii de la portretul lui Peladan şi-i opri, în raftul cu cărţi, asupra ***Baladelor şi idilelor*** lui Coşbuc.

A doua zi, Doru se sculă târziu, dar limpede, odihnit şi pare că premenit sufleteşte nu atât de somnul reparator, cât de poeziile lui Coşbuc. recitite cu reculegere până către miezul nopţii.

îşi aduse aminte că trebuie să se ducă la Biblioteca Academiei Române şi ca student nou să ceară liberă intrare în sala de lectură. Se îmbrăcă degrabă, simplifică gustarea de dimineaţă şi ieşi afară sub cerul uşor învăluit, dar plin de purpura unui soare de toamnă de-abia înălţat deasupra profilului sur al oraşului.

Fusese la Academie, cândva, demult, cu un comision al directorului liceului, dar uitase detaliile acestei vizite. Intră în grădina cu porţi de fier şi simţi galeşa învăluire a copacilor desfrunziţi şi a răzoarelor de flori în zilele lor din urmă. Dar luă aminte mai ales la uriaşa iederă de lângă pragul călcat de mandarinii literelor şi ai ştiinţei româneşti şi la falnica ei ascensiune spre ceruri, de jur-împrejurul copacului îmbrăţişat. Doru se gândi: „Această iederă şi semeţul copac care o susţine sunt vrednici de meditaţia şi de stihurile unui poet. Este aici simbolul unei tovărăşii pe viaţă şi pe moarte şi în acelaşi timp taina unei tragedii gemene, fiindcă soţii vor muri amândoi în aceeaşi zi."

Dincolo de pragul cetăţii cărţilor Doru găsi un servitor care-1 duse Ia custodele din ziua aceea. Era o figură cunoscută şi originală. Era cel mai amabil, mai ceremonios şi mai boier din toată boema literară, pe care Filipache o admira de câţiva ani în paginile revistelor şi în fumul cafenelelor.

- Fii binevenit, domnule Filipache! Cu ce pot să servesc pe cel mai tânăr, dar cel mai interesant din contingentul noilor colegi?

Custodele părăsise catedra lui şi vorbea cu Filipache afară din sala de lectură, în vestibulul ornat cu portrete de vlădici şi de ctitori culturali.

- Maestre, sunt student, înscris la Facultatea de Litere de vreo câteva săptămâni. Aspir şi eu la liniştea laborioasă, la atmosfera sufletească şi la cărţile acestei săli pe care o prezidezi.

- Voieşti o carte de liberă intrare?

- Da, fiindcă preciziunea este şi ea una din calităţile stilului.

- Lucrul e uşor. îţi trebuie recomandarea unui profesor universitar.

- Fie el chiar bibliotecarul Academiei?

- Fireşte... dacă te cunoaşte.

- Cred că domnul profesor universitar de azi n-a uitat pe elevul său de ieri de la Liceul „Sf. Sava".

- Minunat! Atunci, pofteşte în sală şi aşterne-mi o cerere. Nu este obligator s-o faci în versuri. Iată aici pană şi hârtie.

Doru se aşeză la una din mesele cele lungi din sala cu geamuri vaste şi luminoase întoarse spre răsărit şi spre Biserica Sf. Nicolaie-Tabacu şi-şi scrise cererea de admitere. însă pe când o recitea şi o semna, prinse de veste că în faţa lui, în colţul dimpotrivă, printre diferiţii cititori din sală - studenţi şi oameni mai bătrâni - înfloreşte un chip bălai de o izbitoare distincţiune sufletească. Recunoscu pe Antonina Ţanţu. colega recomandată în ajun.

Ceremoniosul custode, poetul cu glas de bas şi cu monoclu sub sprânceană, se apropie de Filipache şi-i spuse în şoaptă, dar o şoaptă care se auzea în toată sala:

- Lasă cererea la mine. Voi prezenta-o eu domnului profesor. Dar fiindcă ai venit până aici şi nu găseşti locul displăcut, rămâi şi citeşte ceva. Iată, de pildă, clasicii latini.

- Maestre, dă-mi pe Virgiliu.

Era ora unsprezece. Ar mai fi avut de făcut un drum prin oraş. dar renunţă la el şi deschise ***Bucolicele*** poetului latin. Constată însă că e risipit, leneş şi incapabil să-şi recheme amintirile filologice. De pe pagina latinească, ochii lui Filipache alunecau spre soba lângă care stătea, cufundată în lectură, fata cu aureolă dc păr blond şi îmbrăcată într-un sacou băieţesc.

Părea că are nu mai mult ca 17-19 ani. Deşi atât de tânără la înfăţişare, totuşi, fruntea ei curată şi puţin boltită, obrazul ei delicat şi melancolic, ţinuta ci supravegheată, concentrarea ei neprefăcută denotau. în acest copil, un suflet de elită.

Era dc crezut că sosirea lui Filipache şi convorbirea lui cu custodele sălii nu scăpaseră nimănui dintre cititori. Totuşi, Antonina Ţanţu îşi vedea mai departe de lectura ei şi de caietul de note de alături.

Lui Filipache îi răsări în minte - ca o floare de mac, printre cletele cu grâu - stihurile lui Coşbuc citite aseară:

„E capul ei, şi pieptul ei
O văd acum întreagă...
O strig pe nume şi-i vorbesc,
Dar ea să mâ-nţeleagă?

Subţire-n trup şi btândâ-ngrai
Şi-n port aşa isteaţă,
Pe urma ei.. în fapt de-amurg,
Dau zori de dimineaţă...

De-aş fi ştiut că n-a venit
Anume pentru mine
Eu n-aş mai t'i vorbit cu ea"...

Filipache se veseleşte în gândul lui: „Aici este tocmai pe dos! Ştiu perfect de bine că n-a venit pentru mine şi nu i-a trecut prin cap (cum nu mi-a trecut nici mie) că ne vom întâlni azi în această sală de lectură"...

în aceeaşi clipă Antonina Ţanţu ridică fruntea şi se întâlni ochi în ochi cu Filipache. Dar lăsară ochii în jos amândoi, subit înfioraţi şi surprinşi de nu ştiu ce tresărire ciudată, la care nu se aşteptase nici unul, nici altul.

Filipache sc gândi: „încep să fac experienţe cu mine însumi. Este plăcut să priveşti, prin poezia şi rechemările lui Coşbuc, un cap frumos de fată, dar este nelalocul lui acest flux de sfială şi de mister. Să studiem fcnomenul"mai de aproape"...

Dar cu toate repetatele priviri ale lui Filipache spre cititoarea din capul băncii, experienţa rămase în drum. Antonina Ţanţu citi cu stăruinţă atentă şi firească până la clopoţelul de evacuare.

în vestibul, Antonina şi Filipache se întâlniră şi se salutară ca doi colegi. Filipache deschise vorba.

- Vii adeseori în această sală, domnişoară Ţanţu?

- Aproape zilnic.

- Eu, ca recrut universitar, am descoperit-o dc-abia astăzi, dar îmi place atmosfera ei şi voi mai căuta-o.

- Eu o frecventez de nevoie. Căminul nostru nc oferă masă şi locuinţă, dar nu şi putinţa unor ceasuri liniştite pentru lucru spiritual.

- E adevărat, domnişoară. Mi-ai spus că locuieşti în acelaşi cămin cu domnişoara Iatropol. îmi dai voie să te însoţesc?

- Da, domnule Filipache. Dacă nu ţi-aş da voie, ar însemna să te oblig să te înapoiezi la casa dumitale pe un drum ocolit.

- Adică ce înseamnează aceasta?

- înseamnează că trebuie să facem amândoi acelaşi drum - cel mai drept până la casele noastre - fiindcă stăm pe aproape unul de altul...

- Cum asta, domnişoară?

- Nu locuieşti dumneata în Strada Semicerc?

- Ba da. De unde ştii? De la vară-mea Sanda?

- ...Şi eu locuiesc în Calea Griviţei, nu chiar peste drum dc casa dumitale, dar peste drum de şcoala dintre biserică şi casa dumitale.

- Asta înseamnează că suntem megiaşi.

- Da, dacă îți place acest cuvânt.

Tăcură amândoi şi ajunseră la porțile de fier ale grădinii. Filipache socoti cu voce tare:

- Putem să facem drumul sau pe Calea Victoriei-Calea Griviței. sau prin stradelele din dosul Academiei.

- Să dăm prin dosul Academiei... E drumul mai scurt şi mai liniştit.

Mergeau unul lângă altul, O tăcere grea, dar de care le părea rău, îi apăsa pe amândoi. Cu fiecare pas, fiecare dintre noi merge spre necunoscut şi spre apocalipsa măsurată fiecăruia. Dar uneori, avem presimțirea lucrului şi pare că numărăm paşii noştri. în aşteptarea îngrijorată a celor ce ne aşteaptă şi trebuie să se destăinuiască din clipă în clipă.

Ziua era dulce, şi străzile - prididite, la amiază, de umbrele lungi şi prevestitoare ale toamnei. Peste ulucile grădinii din dosul Academiei, copacii scuturau, în soarele roşiatic, frunzele întârziate şi transfigurate.

Filipache îşi birui sfiala şi întrebă:

- Pot să întreb, domnişoară Țanțu, ce fac părinții dumitale?

- Sunt mici negustori în Brăila.

- Eşti singurul lor copil, sau mai au şi alții?

- Suntem destui... Trei băieți şi patru fete. Eu vin cam pe la mijloc.

- Anul trecut ai stat tot la căminul din Calea Griviței?

- Nu, am stat la o mătuşă, care a trebuit să plece din Bucureşti.

Urmară Strada Sfinții Voievozi până în fața bisericii.

- Iată căminul meu, Clădirea asta cu etaj.

- Stăm atât de aproape, încât, dacă n-ar fi locuința directorului şcolii, s-ar vedea de la fereastra dumitale la fereastra mea.

Antonina nu răspunse. Stăteau unul în fața celuilalt lângă biserica pe care n-o înțelegea nici unul.

- Atunci... bună ziua, domnule Filipache.

- Mă închin dumitale, domnişoară.

Şi porniră amândoi, înfiorați şi mirați de atâta apropiere topografică.

V

Filipache o urmări din ochi pe Antonina câteva clipe, apoi îşi dădu seama că din ferestrele căminului ar putea să-1 observe

cineva şi, mtorcându-şi capul, porni spre casă, Antonina trecu prin poarta căminului fără să se uite înapoi.

„...Iată o neaşteptată vecinătate. Când voi intra în casă, când voi ieşi din casă, când mă voi duce la gară, de acum încolo, îmi voi aduce mereu aminte că colega Antonina Țanțu stă aci, peste drum de mine. De ar fi numai atâta!"...

Masa de amiază era gata. Doru şi cu maică-sa, doamna Sofia Filipache, mai aşteptară un sfert de oră, ca să sosească de Ia şcoală şi Clarița. Protivnicii politici din ajun, vărul Matache şi vărul lliuță, părăsiseră terenul fără să se reconcilieze, Unul susținea mai departe guvernul, la Abator, celălalt îl combătea cu înverşunare la Urlați, dacă putuse să sosească până la amiază. Doamna Calfaiani, sora doamnei Sofia Filipache, stătea de obicei în odăițele ei şi-şi ducea singură o meticuloasă şi lustruită gospodărie. Numai câteodată - la vreun congres de rubedenii, ca aseară - venea şi prezida, matroană venerabilă, adunarea consângenilor.

între maică-sâ şi soră-sa Clarița, Filipache, pe la sfârşitul mesei, deschise vorba de bucuria pe care voia s-o facă prietenilor săi duminica viitoare.

- Nu i-am mai chemat de mult la masă. Aş vrea să-i adun încă o dată pe Teobald. pe Badea Jiu, pe Bujoreanu şi pe Boruzescu.

Clarița, care cunoştea, şi din nume. şi personal pe aceşti prieteni ai lui frate-său - toți candidați la nemurirea poeziei şi a cugetării - ştia şi amănuntul că Teobald era de câtva timp funcționar la o exploatare agricolă particulară, alături de Bucureşti. Ştia, de asemeni, că bardul popular Badea Jiu se afla

...în depărtare
trecând vara cu cântare...

pe undeva, pe la un prieten din provincie.

Clarița întrebă pe frote-său:

- Dar cum îi aduni până duminică pe prieteni? Te-am auzit zicând că Teobald şi Badea Jiu nu mai sunt în Bucureşti...

Filipache îşi luă din castron o importantă porție de orez cu lapte - bine fiert şi închegat ca o piftie, mâncarea sa favorită - şi răspunse cu gura plină:

- Badea Jiu... a venit ca să ierneze în Bucureşti. Bietul băiat! Aici sunt mai multe cafenele. Lui Teobald îi scriu azi. De obicei, duminica el dă câte-o raită prin Bucureşti. Bujoreanu,

Boruzescu şi Badea Jiu vin cu siguranţă, Teobald... poate da, poate nu.

Doamna Sofia Filipache, cu ochii clari, cu faţa calmă şi binevoitoare, se uită la Doru:

- Un musafir mai mult ori mai puţin nu se simte... Dar ce masă să vă pregătesc?

- Mamă, aceleaşi bucate ca astă-primăvară. Badea Jiu se omoară după potroace. Boruzescu ridică în slăvi mâncarea cu cuşcut... iar Bujoreanu nu mai uită nici acum raţa pe varză... Teobald - dacă o veni - admite totul, dar pune şi el o condiţie: la urmă, o savarină cu rom şi o ceaşcă dublă dc cafea.

Doamna Filipache surâde, îşi face socotelile şi răspunde:

- Cuşcut nu ştiu dacă mai am destul... Poate să fac un pilaf în loc de mâncare cu cuşcut... Şi dacă raţa o fi prea mică, pun un curcan în locul ei.

- Mamă, bieţii băieţi vor cinsti bucătăria dumitale cu acelaşi entuziasm ca şi altădată. Cam astea sunt bucatele la care mă gândesc eu. Dumneata mai schimbă şi fă cum ţi-o veni mai bine. Despre vin, dacă tuşa nu mai are, voi trece pe la Eraclie Duro şi mă voi înţelege cu băieţii să ne trimită un vin de omenie.

Deodată, Filipache îşi aduse aminte că în drumul spre Eraclie Duro - băcănia din faţa bisericii - va trebui să treacă pe lângă căminul Antoninei. Imaginea ei, subţiratică şi aurie, străluci lângă această masă familială, pluti în jurul icoanei îmbrăcate în argint din perete şi rămase între doamna Filipache şi Clariţa.

Doru ridică ochii spre ferestrele cu perdele subţiri, privi odaia aceasta cu arhaică întocmire, cugetă o clipă la viaţa monastică a doamnei Filipache şi la viitoarea căsătorie a Clariţei, Apoi se simţi scăldat sufleteşte într-o adiere primăvăratică şi optimistă. îi reveni în gând cuvântul lui Alphonse Daudet: ***„Apres avoir mange, l 'homme est meilleur"...*** Mulţumi maică-sii pentru masă şi începu să depene, în odaia lui, zeci şi zeci de metri de plimbare.

în cele din urmă, Filipache aşternu lui Teobald următoarea scrisoare:

„ Scumpe Teobald,

Mă impresoară lumina acestui soare melancolic, postmeridian, aroma crizantemelor de pe masă şi amintirea ta... Aseară, la lecţia inaugurală a lui Titu Maiorescu, m-am regăsit cu amicii noştri Bujoreanu şi Boruzescu. După lecţie ne-am simţit toţi dornici de adunările noastre de altădată, iar Bujoreanu ne-a propus ideea - unanim acceptată - să ne întrunim duminica ce vine. la mine acasă, la ora prânzului.

Ştii, frate, că ivirea ta în casa noastră este scumpă tuturora. Dacă treburile tale, dacă salahoria ta în făină şi în mălai te lasă slobod, spre miezul zilei, duminică, te rog dă fuga în Bucureşti şi opreşte-te la mine acasă. Vom avea la masă şi pe Badea Jiu. A descălecat în capitală mai deunăzi de pe Pegasul său, desigur mai neţesălat şi mai cu coastele ieşite afară ca totdeauna.

Dureroasă problemă! Cum ne risipim! Cum ne jefuieşte şi ne ironizează soarta! Ce se alege de tovărăşia şi de proiectele noastre! Amicii Spata şi Cochinţu - băieţi cu parale şi cu relaţiuni puternice - au plecat la Paris. Tu, fala noastră, naramzul nostru cu roade de aur, a trebuit să-ţi pleci mândria şi grumajii sub registrele de contabilitate şi sub sacii cu făină de Ia moara Herăstrău! Bujoreanu dă târcoale revistelor şi Mecenaţilor. Boruzescu, mândru şi întunecat, se baricadează în sihăstrie şi în filosofia lui Schopenhauer. Sărmanul Badea Jiu se luptă cu morile de vânt capitaliste, cu nesomnul prin cafenele şi cu conştiinţa imensei lui valori poetice, pc care totuşi nu vrea să i-o crediteze nici un editor. Eu stau cocoţat pe gardul micii burghezii, dar simt că mâine-poimâine, când o fi să mă cobor, am să intru în urzicile mizeriei pană la brâu! Aştept, citesc, scriu, rup cu furie ce-am scris... Şi alerg afară, sub stele, sub frunzele care se scutură, ori pe strada pe unde trec oamenii, ca să văd mai bine, ca să mă instruiesc şi să înţeleg dc ce stelele mele din caiet nu scânteiau deloc, de ce frunzele mele erau de hârtie galbenă şi de ce chipurile evocate erau fără nas şi fără ochi!

Aseară, Maiorescu mi-a stăvilit deodată gândurile şi convoiul meu de pribegie, ca o matahală de piatră, căzută de-a curmezişul drumului. M-a impresionat mult persoana lui şi mai puţin ideile lui. Iată unul cu cherestea! Iată un şef de coloană! Şi dacă îl vedem azi aşa, aceasta însemnează că a început să crească de mult, de pe când avea anii noştri, şi poale şi mai de mult... A învăţat carte, a muncit ca un titan, a grămădit diplomă peste diplomă, şi, la adăpostul acestor diplome (cu care ţinea în loc sărăcia, şi pe proşti, şi pe vicleni, şi pe lichele), şi-a permis să fie şi să scrie ce-a vrut şi cum a vrut.

Ce folos de darul cel de sus! Ce folos de omenia, de delicateţea, de comorile noastre cele îngropate, dacă în această lume grosolană nu te întreabă nimenea de ele!...

Iubite Teobald, ar fi pentru mine un nou şi scump prilej de clarificare sufletească dacă, venind duminică încoace, ai porni mai devreme şi ai putea să fii la mine acasă cu un ceas înaintea celorlalţi prieteni. Apoi nu uita că adevăratul desert al mesei vor fi ultimele fructe ale inspiraţiei tale!..,

Cu dor, te aşteaptă
Doru "

Doamna Sofia Filipache avu grijă să pregătească lui Dom şi prietenilor săi prânzul sorocit pe duminică. Regula era ca masa să fie întinsă în camera lui Doru, şi anume, pe biroul lui. Băieţii erau lăsaţi în voia lor, liberi să discute, să ridice tonul, să-şi facă spovedanii şi să cânte. O tradiţie încă nebiruită de sfială şi de cuviinţă burgheză oprea pe femeile din familia Filipache să se amestece la masă cu acest tineret masculin, oricât de respectuos şi de legat sufleteşte era cu Doru. Deşi Clariţa ar fi dorit să stea de vorbă cu aceşti băieţi, pe care fratele ei îi preţuia şi-i proclama fruntaşii de mâine ai literaturii şi ai cugetării româneşti, totuşi, pravila vechilor deprinderi orientale era mai puternică, şi eleva din Şcoala Centrală trebuia să se mulţumească cu saluturile întâmplătoare şi cu ceea ce voia Doru să-i destăinuiască din discuţiile cu viitoarele celebrităţi.

Doamna Sofia Filipache primea cu dragă inimă aceste suplimente de muncă şi de bucătărie, înduplecată de dragostea ei covârşitoare faţă de feciorul al treilea. Teodor era tainicul preferit al inimii ei dc mamă. La moartea lui Vasile Filipache, cu opt ani în urmă, rămăseseră în jurul văduvei patru urmaşi, doi feciori majori, Daniil şi Naum - ofiţeri şi gospodăriţi - şi doi minori, Teodor şi Clara.

Vasile Filipache murise la cincizeci şi cinci de ani, după câţiva ani de boală şi după ce risipise jumătate din avere căutând să-şi refacă sănătatea cu doftorii din ţară şi de la Viena. Fusese un om harnic, gospodar de moda veche, avar la vorbă şi despot în casa lui. Pe primii lui feciori, Daniil şi Naum, i-a trimis în Şcoala Militară sub mâna şi privegherea de aproape a directorului şcolii, frate cu Vasile Filipache şi erou de la Plevna. Daniil şi Naum - botezaţi de un macedonean - semănau cu părintele lor, erau temperamente aspre şi active. Teodor şi Clara, care veniseră pe lume mult mai târziu, după prima pereche, reproduceau inteligenţa şi sensibilitatea mamei.

La moartea lui Vasile Filipache, Teodor isprăvise clasele primare, iar Clara de-abia le începea. Sofia Filipache, ajutată şi sfătuită de feciorii ei ofiţeri, a venit în Bucureşti lângă soră-sa (văduvă şi ea), ca să dea la carte pe ceilalţi doi. Fraţii mai mari ar fi voit să-1 facă pe Teodor tot soldat. Dar Sofia s-a împotrivit, fie că simţea că acest copil este cu totul nepotrivit cu rigorile şi cu psihologia militară, fie că, iubindu-1 mai mult decât pe ceilalţi, n-a putut să-şi calce pe inima şi să-l lase să plece prin străini. Atunci Daniil l-a înscris Ia Liceul „Sf. Sava", deşi fără multă convingere că a găsit şcoala cea mai nimerită pentru acest frate prea închis în sine şi prea iubitor de lectură. După un an, după doi, notele lui Doru şi informaţiile suplimentare culese de Daniil de pe Ia profesori au liniştit conştiinţa ofiţerului. Dar situaţia aceasta n-a ţinut mult. Doru s-a emancipat prea devreme dc sub disciplina şcolară şi de sub obligaţia de a învăţa, egal, la toate obiectele. S-a molipsit de concepţiile socialiste, s-a apucat să citească fel de fel de cărţi străine - în paguba programului clasei - şi a căşunat fraţilor săi ostaşi o multiplă neplăcere.

Şi Daniil, şi Naum au căutat uneori (când puteau să părăsească garnizoanele lor din provincie) să stea de vorbă cu fratele emancipat şi să-1 aducă la calea bătătorită. Dar au constatat cu mirare (şi Naum, mai inteligent ca Daniil, cu o ascunsă admiraţie) că Veniaminul lor este un dialectician precoce, cu care discuţiunea e plină de primejdii. Răbdător, tacticos, plin de respect faţă cu fraţii săi mai mari, clar în dezbateri. Doru i-a pus pe gânduri şi şi-a cucerit din partea lor independenţa morală. Era tocmai pe vremea când Partidul Najional-Liberal urma cu şefii socialişti nişte tratative de încuscrire menite sâ nu rămână sterpe. Mai ştii'?! Diavolul ăsta de copil ajunge, mâine-poimâine, ce nu-ţi trece prin cap! Şi l-au lăsat in pace.

Doamna Sofia Filipache a avut altă atitudine. La început, când şi-a dat seama că feciorul ei este preocupat şi frământat de gânduri care pe ea. sănătoasa burgheză, o încurcau grozav, a stat un timp tăcută şi mâhnită. La discuţiile lui Doru cu fraţii mai mari, alteori cu alde nenea lliuţă şi nenea Matache, şi-a dat osteneala, fără mare succes, să înţeleagă despre ce este vorba. Când s-a convins că favoritul ei este stăpân pe câte ştie şi susţine mai mult decât ceilalţi, n-a căutat mai departe. Inslinctul ei, dragostea ei de mamă au reasigurat-o. Doru are mai multă minte decât fraţii lui. Acest copil, pe care l-a simţit totdeauna drept floarea inimii şi a mândriei ei de mamă, va ajunge într-o zi om mare. Poate că va avea necazuri în viaţă, poate că nu va strânge avere niciodată, dar (aşa îi spunea

instinctul ei) Doru va ajunge la mare cinste. Şi Sofia Filipache se gândea la toate neamurile ei şi la toate neamurile lui Vasile Filipache, popi, negustori şi arendaşi, şi ajungea iar, iar şi iar, la aceeaşi mângâiere: Doru îi va întrece pe toţi. Cu ajutorul Domnului, copilul ei va fi într-o zi cunoscut şi lăudat de toată suflarea românească!

Nu se împăca grijulia mamă cu unele detalii şi laturi învăluite din viaţa feciorului ei. dar inţelepciunea-i fatalista o învăţa să se resigneze şi să aştepte, Doru de aci înainte e bărbat. După cum ştie să spună atâtea lucruri isteţe şi minunate - de nu pot să le cuprindă atâţia oameni bătrâni - aşa o să ştie să se poarte în viaţă, cu bună pază şi cu isteţime, lubindu-l şi îngrijindu-l cu prisos de frăgezime părintească. Sofia Filipache îl vedea pe Doru îndreptăţit în toate câte făcea şi pretindea, proiecta şi discuta, osândea şi disculpa.

Duminică de dimineaţă, după ce trimise ca de obicei, Ia biserică, o mică ofrandă şi un pomelnic, începu, îndemânatică şi cu spor, pregătirea prânzului din toate câte adunase de cu vreme.

La ora douăsprezece exact, Silviu Bujoreanu. cu aerul mucalit că escortează pe Badea Jiu, bătu la uşa lui Filipache. Doru îi primi cu braţele deschise.

Bujoreanu îi spuse ca unui procuror:

- L-am adus pe delincvent!

Doru le făcu vânt în odăiţa lui, prefăcută în sufragerie, şi-i instala pe unde se putu.

- Noroc. Jiule Bade! Ce mai faci, fârtate? Cum ţi-a mers vara asta? Şi-au dat seama cei ce te-au primit prin casele lor cine este acela pe carc-l găzduiesc?

- Nu prea, Dorule dragă! Primirea burghezilor noştri, chiar când din punct de vedere formal nu lasă nimic de dorit, înlăuntrul ei o simţi calpă şi rece. Ce idee bună ai avut să ne mai chemi o dată în această chilie, pe care ar trebui s-o umplem cu dedicaţii pe toţi pereţii!...

- Nu ştiam că te-ai înapoiat în Bucureşti. Bujoreanu mi-a spus-o şi, drept vorbind, el are meritul bucuriei noastre de azi.

Poetul Badea Jiu avea o înfăţişare populară şi extravagantă. Purta plete aproape ecleziastice. Avea o îmbrăcăminte dc dimie albastră-închisă şi în picioare bocanci milităreşti. Era ras la mustăţi, cam buhăit la faţă, umflat şi obosit la ochi şi cu un nas ***ă la*** Anatole France. Amărăciunea, sărăcia, sarcasmul, nopţile petrecute în sălile socialiste sau în cafenelele deschise până la ziuă, vreo patimă secretă sau mai multe... nu izbutiseră încă să şteargă din ochii şi din surâsul lui o naivă şi drăgălaşă primă dispoziţie sufletească. Badea Jiu era şi rămăsese, sub gunoaiele vieţii lui dc cântăreţ al plebei proletare şi de răzvrătit social, un nevinovat pe care poţi să-l păcăleşti şi să-l scoţi din front cu o masă la ,.Villa Flora" sau cu un post de registrator la minister. El însuşi îşi dădea seama, uneori, la petreceri, că socialismul lui se topeşte în vinul bun şi la zâmbetele frumoaselor burgheze de la masă.

Cu Badea Jiu, Silviu Bujoreanu se potrivea ca peretele cu nuca. Bujoreanu era brun ca un lăutar, dar avea o ţinută şi o importanţă dc hidalgo. Era îmbrăcat cu mare îngrijire, adică periat şi călcat, fiindcă hainele de pe el erau cam vechi; mirosea a nu ştiu ce parfum la modă şi-şi despărţea părul, pe mijlocul capului, în două lucioase aripi de corb. La ceafă, părul era tuns cu maşina, gulerul era înalt şi scos atunci de la călcătoric, iar mustaţa mijea neagră şi eminesciană.

Stând pe patul lui Filipache şi ţinându-şi pe genunchi manşetele cam lungi pentru mânecile din care ieşeau, Bujoreanu spuse gras şi afectat, cum îi era vorba:

- Badea Jiu şi cu mine, fiind poeţi, am ţinut să fim exacţi. Boruzescu, ca filosof, este mai presus dc timp şi de spaţiu, de aceea zăboveşte; dar unde este marele nostru Lara Teobald? Ca funcţionar comercial, pravila lui trebuie să fie punctualitatea.

Filipache, care stătea în picioare lângă fereastră şi pândea sosirea lui Boruzescu, răspunse cu glasul plin de păreri de rău:

- Teobald este mai punctual decât noi toţi. dar atunci când are libertatea mişcărilor. De data aceasta, amicul nostru n-a putut să se elibereze de la obligaţiile lui. Şi ca să nu ne întristeze prea mult cu absenţa-i. ne-a trimis un răvaş în versuri. Uite şi Boruzescu! Filosof-filosof, dar cetăţean academic!... Priveşte: nici n-a trecut sfertul de oră îngăduit dc moravurile academice...

Filipache se grăbi să întâmpine la uşă pe Boruzescu şi-l aduse lângă ceilalţi prieteni.

Boruzescu era o făptură intermediară între Badea Jiu şi Bujoreanu. Avea o frunte înaltă de om inteligent, parul dat pe spate fără colaborarea pieptenului şi un aer general de precocitate şi de veştejeală. Fruntea lui de gânditor spunea puţină trăinicie pământească. La douăzeci de ani, câţi avea, era trist, dezamăgit şi intim bolnav de o boală încă ascunsă, dar lizibilă pentru cine ştia s-o descifreze din factura unghiilor lui. De obicei, se învăluia şi te ţinea la distanţă cu dialogul lut

adesea cinic şi muşcător. Era îmbrăcat fără pretenţii, fără preocupări, cu haine mai noi decât ale lui Bujoreanu, dar de pe acum boţite şi pătate Singurul fecior al unor burghezi cu stare, Boruzescu se înscrisese la filosofie, materia sa predilectă, fără să cugete că va ajunge vreodată profesor cu catedră.

Dădu mâna cu Bujoreanu şi cu Badea Jiu şi rosti, aşezându-se într-un scaun:

- Fraţilor, recunosc că viaţa are uneori şi ceasuri bune! Badea Jiu! Ce faci tu. tnbunule?

- Boruzescule, sunt în concediu... şi de la tribună, şi de la harfa cea cu şapte coarde!

Boruzescu se uită la Filipache:

- Mi-e ruşine să ţi-o spun tocmai eu. dar mi-e foame, Cc ştii? Vine şi Teobald? îl aşteptăm şi pe el?

Filipache băgă mâna în buzunar.

- Sunt trist că nu trebuie să-1 aşteptăm. Nu poate să vie. Mi-a trimis o mucalită dezvinovăţire, cu rime şi cadenţă...

Bujoreanu ridică glasul între ei şi le spuse:

- Vreţi să dăm mesei noastre ceva din ordinea şi din prestigiu] meselor antice? Ascultaţi-mă pe mine, care de-abia lăsai din mână un ***Handbuch der klassichen AUertums-Wissenschaft.***

Să citim misiva lui Teobald între masa propriu-zisă şi anexa ei... ca la greci...

Boruzescu îl înţepă cu ochii:

- Bujorene. să nu ne baţi capul prea mult cu erudiţia ta!

- Filosof ignorant ce eşti!... Dacă erudiţia mea poate să adauge încă o floare la masa noastră, pentru ce ochiul tău este viclean?

Cineva bătu la uşă. Filipache se duse şi deschise.

O servitoare se arătă, purtând pe tavă un castron imens, din care năvăleau aburi.

Boruzescu declară, mârâind:

- Ai noroc că provocarea ta a căzut în acest castron cu potroace, dar sper că nu-i va schimba gustul...

Badea Jiu. cu mâinile împreunate şi cu ochii în extaz, suspină:

- O, potroc blagoslovit, toată vara tc-am dorit!

Filipache dădu comanda:

- Fraţilor, la lucru! Dar fiindcă potrocul e prea fierbinte, faceţi drumul către el prin aceste farfurioare cu icre, cu măsline şi cu sardele. Ţuică nu vă dau. Fiecare are câte o sticluţă cu vin pentru sufletul lui.

Se aşezară la masă în cruce, Boruzescu faţă în faţă cu Badea Jiu şi Filipache cu Silviu. în mijlocul mesei, câţiva trandafiri amestecaţi cu crizanteme făceau capitel unei colonete de cristal plină cu apă. Prietenii trecură degrabă de la gustările reci la potrocul fierbinte şi-1 cinstiră până la fundul castronului.

- Tovarăşi, începu Badea Jiu, voi lăsa în dispoziţiile mele programatice şi voi recomanda puternic ca la viitoarele mese ale proletariatului eliberat să nu lipsească niciodată ciorba de potroace!

- Ai mare dreptate, frate Jiulc, îl aprobă Bujoreanu, dar sâ te informezi mat întâi care este reţeta şi condiţiile de reuşită ale potrocului. Altfel te pomeneşti că iese vreo zeamă spartană, la care nu vor râvni nici câinii din zilele democraţiei biruitoare, admiţând că pe atunci vor mai fi câini...

Boruzescu, aristocrat şi anticolectivist, începu să râdă:

- Să mă ierţi, frate Jiule, dar îi voi răspunde lui Bujoreanu că, în aceste zile aşteptate de proletariatul universal, tocmai câinii nu vor putea să lipsească...

- De ce, filosoafe?

- Fiindcă ei vor umbla cu covrigi în coadă în toată împărăţia proletară!

Râseră toţi, şi Badea Jiu cu ei.

Bardul socialist îşi goli paharul, biruit ca un Samson tuns la piele, deşi pletele îi dădeau în pahar:

- Ei, feţilor, suni acum la strâmtul meu şi la largul vostru! Râdeţi! şi râd şi eu .. Sunt la strâmtul meu, fiindcă vinul ăsta, fiindcă mâncările astea mă falsifică şi mă fac vremelnic trădător...

Filipache răspunse „slobod!" la bătaia din uşă, şi servitoarea depuse pe masă o piramidă de pilaf, consolidată cu un noian de măruntaie.

Amfitrionul se adresă Iui Boruzescu:

- Amice, nu e cuşcut, ci pilaf. Mama te va despăgubi la o masă viitoare şi va găti pentru tine cuşcut!

- Dorule dragă, pilaful e deliciul sultanilor şi mângâierea filosofilor pesimişti!

Badea Jiu completă:

- Şi Termopilele poeţilor revoluţionari...

Bujoreanu nu avu nici el astâmpăr:

...Piramida zace moartă în nespusa depărtare
Şi nisipurile roşii dau reflexe viorii...

Era un distih dintr-o poezie a lui Lara Teobald, cunoscută de ei toți, dar cu o modificare de circumstanță.

Boruzescu îl cenzură:

- Piramida e sub nasul tău... Cât despre reflexele viorii, le vezi tu de lăcomie şi de poftă...

Piramida se dărâmă cu bogăție în cele patru farfurii, şi Boruzescu declară sincer că se simte infidel cuşcutului. După ce. timp de câteva minute, se închinară pilafului, schimbând cuvinte rare, Badea Jiu suspină de satisfacție şi de bune am intiri:

- Concepția materialistă a istoriei!. . lată cheia de boltă! Dacă toată Uimea ar putea să mănânce, măcar din două în două zile, aşa precum mâncăm noi la această masă excelentă, cine s-ar mai gândi la revendicări sociale, la propagande subversive şi la revoluții?... Cel mult, am fi toți - câți putem să gândim şi să cultivăm ideea - nişte filosofi liniştiți, nişte elevi ai lui Epicur, int.runindu-ne la ospețe ca să discutăm şi, risipindu-ne în sihăstriile noastre de măslini şi de chiparoşi, ca să gustăm izolarea noastră şi simfonia oceanului... Ce dulce este discuția când ai mâncat bine şi când eşti complet asigurat că mâine nu vei răbda de foame! Să mă credeți, cele mai frumoase zile ale vieții mele le-am trăit la Ploieşti, pe când eram chelner în restaurantul gării, la papă Dobrogeanu-Gherea. Eram pe atunci un socialist senin, vedeam luptele sociale şi agonia capitalismului desfăşurându-se sub un cer de catifea. Toți socialiştii, toți revoluționarii sociali ar trebui să fie restauratori, birtaşi şi cârciumari. Câtă poezie, câtă idilică blândețe respiră bancruta socială între o tocană grasă, cu ceva ardei, şi o sticlă cu vin vechi!

Au fost doi ani incomparabili! Biblioteca lui papă Gherea, bucătăria restaurantului şi adunările noastre intime, cu discuții prelungite până la sosirea trenurilor de dimineață, vor fi. chiar de-aş trăi cât Matusalem, epoca de aur a vieții mele. De când am părăsit dulcea mea meserie de chelner, în restaurantul gării Ploieşti, am ajuns un revoluționar feroce, cu rare momente de destindere şi de voie bună. Acum trăiesc un asemenea moment. Dar mâine!... Mă voi găsi din nou între flămânzi, între spetiții de muncă, între femei şi minori exploatați fără îndurare, eu însumi flămând, spetit şi exploatat!...

Prietenii cei trei schimbară între ei o rapidă privire de reasigurare. Flămând, poate; Badea Jiu nu găseşte în fiecare zi pe amicul amabil care să-1 ia cu sine la ora mesei, dar spetit şi

exploatat Badea Jiu nu prea are ocazia să fie... Totuşi, Badea Jiu este poet: şi, prin delegație şi prin sugestie, ce nu poate să se închipuiască un poet înscris în clubul socialist?...

Boruzescu profită de clipa de tăcere şi luă cuvântul:

- Cât suntem de subiectivi şi cât de iremediabil închişi în noi înşine! Jiule, eşti sincer ca un copil. Socialismul tău este revolta unui stomac sănătos şi nesatisfăcut. Poate că pesimismul meu este semnul unei intime vicisitudini care evoluează în mine... Iar optimismul amicilor noştri Doru şi Silviu este secretul unui sănătos echilibru psihofiziologic...

- Da, răspunse Bujoreanu. însă, în ce mă priveşte, ajutat şi clarificat dc o înțelepciune practică, pe care sunt gata să v-o predic şi vouă...

Servitoarea apăru a treia oară. De data aceasta aducea, pe aceeaşi tavă de argint, două rațe rumenite, care pluteau pe spate într-un bazin blond de varză călită.

Silviu schimbă macazul şi salută cu ceremonie:

- Iată rața care-mi place!

Filipache îi propuse: .

- Silviu, sunt bucuros să ți-o las întreagă! Pe a doua o împart între Boruzescu şi Badea Jiu. Eu, unul, încep să bat în retragere...

- Dorule! ***Ni cet exces d'honneui; ni cette indigniU!*** Nu vreau să ies de ocară tocmai acum, când mă lăudam cu înțelepciunea mea practică... Tăiem în două ambele rațe. Fiecare se va comporta cu porțiunea Iui cum va crede de cuviință şi-1 vor ajuta puterile.

Toți, afară dc Doru, mâncară cu poftă nescăzută şi lăsară din cele două rațe numai câteva amintiri inconsistente. Dar bravura comesenilor era pe sfârşite. Badea Jiu se simțea bun şi împăcat cu toată lumea, Boruzescu se risipea ca într-o negură metafizică, iar Silviu Bujoreanu, cel mai rezistent şi mai vârstnic dintre ei, pregătea - după calapodul meselor clasice - partea spirituală a ospățului.

- Domnilor, începu el. dați-mi voie să vă fac cunoscut că incomparabilii greci de altădată distingeau, la un ospăț, ospățul propriu-zis şi masa a doua. Mesele ospățului, cu resturile lor, erau înlăturate, sala era curățită, oaspeții se spălau pe mâini a doua oară şi cântau peanul mesei cu acompaniament de flaut în cinstea zeilor şi a eroilor. Acest pean era tranziția între ospăț şi anexa lui. Anexa însemna desertul şi băutura. în ochii grecului aici era punctul de greutate al unei mese, fiindcă aici înfloreau

gluma, discuția și jocul în locul meselor mai mari, ridicate, apăreau altele mai nuci, cu desertul și cu pocalele sau cu fialele pentru băut. Comesenii se parfumau și se încununau sau se încingeau cu cunune. O căldare cu vin - puțin astâmpărat cu apă - era umplută de trei ori. Acesta era numărul cerut de cuviință, începea seria pocalelor golite - regula cerea dintr-o dată - întru slava zeilor din Oliinp, începând totdeauna cu Zeus și sfârșind totdeauna cu el. La origine, rapsodia era podoaba acestui ***potus*** sau ***symposion.*** Rapsodul era poftit și tratat ca un adevărat preot al lui Apollo. Mai târziu apar ghicitorile. jocurile de cuvinte, întrebările istețe, discuțiile și felurite întreceri. Acum, fiindcă noi am terminat masa propriu-zisâ, să trecem la partea a doua, Deși suntem de față trei poeți - Filipache mai mult in proză ritmică - lotuși, glas de cântăreț nu avem nici unul.

- Ce spui, Bujorene!? protestă Badea Jiu. M-ai auzit tu vreodată cum cânt eu ***Internaționala!***

- Nu știam, Jiene. despre această virtute a ta. Dar ***Internaționala*** în acest moment ar fi nepotrivită. Mi se pare că ziceți într-un loc:

„Sculați, voi, oropsiți ai soartei!
Voi, osândiți ta foame, sus!"

- Ei și?

- Cum, ei și?! Cu ce convingere vei cânta tu: „Voi, osândiți la foame, sus!" când tu de-abia te poți scula de mult ce-ai mâncat?... Așa încât trebuie să renunțăm la peanul socialist. Dar putem să executăm ceva din pravila ospățului. Să punem, de pildă, fiecare câte-o floare la butonieră.

Filipache îl aprobă cu vioiciune:

- Ideea este șt decorativă, și executabilă. Poftim, avem aici un mănunchi de crizanteme și de trandafiri. Tu, Jiene, ce dorești?

- Trandafirul cel roșu!

Filipache împărți amicilor, după alegere, câte un trandafir sau câte o crizantemă.

Bujoreanu merse mai departe:

- Bun! Acum începe ceea ce se cheamă: ***deuterai trapezai,*** glume, rămășaguri, întreceri și discuții... Filipache, scoate la iveală răspunsul lui Teobald și dă-i citire,

- Amice, un moment, să instalam savarina.

Savarina veni la rând. Mâncările grele fură ridicate, fața de masă fu limpezită și alte patru sticluțe de vin puse în dreptul comesenilor,

Filipache începu:

- Fraților, ***les absents ont toujours tort...*** însă fratele Teobald trebuie să fi avut grele cuvinte justificative ca să ne lipsească de tovărășia lui. I-am scris din vreme că ne întâlnim la masa noastră tradițională și mi-a răspuns negativ. Răspunsul lui e o șagă, dar printre rânduri pare că citesc cum că Teobald n-a putut părăsi serviciul fiindcă stăpânul nu este la moară, iar locțiitorul face prea multă pagubă... rezervorului de apă pentru incendiu. Iată ceea ce scrie amicul nostru - răvaș scris azi de dimineață și trimis cu căruța morii:

Mult dorite Dorule,
Am primit cuvântul tău,
Lara, subsemnatul, eu,
logofăt Ia Herăstrău.
Dar la scumpa ta poftire
Răspund foarte cu mâhnire;
Vai! nu pot, Dorule frate,
să las curcile plouate
și găinile furate
șî pe domnu Wassermann
singur cu Buburuzan
(un năvleg de argeșan).
Prin urmare, dragii mei,
Boruzescule, Jiene,

Dorule și Bujorene,
vedeți singuri de purcei,
de mujdei, de frecăței,
și pe Lara Teobald
(din ***Strigoii*** lui... Arald,
„epopeea unui scald"...
înțelegeți... nu mă scald
în prea multe rime-n ald),
lăsați-1 la Herăstrău.
logofăt și... și mai rău!...
la moară la hârța-scârța,
un'se macină târâta,
și-unde domnu Wassermann
(Wasser... o dată pe an,
când merg nemții la Iordan)
e un strașnic Wein-Bier-Mann.

Badea Jiu vorbi cel dintâi:

- Bietul băiat! Râde ca să nu plângă. Cunosc bine substratul sufletesc al acestor bilete șăgalnice, lată un păcat fără ispașă pe care ticăloasa noastră societate capitalistă îl comite față de

artişti şi de intelectuali. Lara Teobald, luceafărul generaţiei noastre, trăieşte la Herăstrău ca un biet şoarece, în făină şi în mălai, pe când atâţia motani încălţaţi zgârie cu laba, din joi în Paşti, câte un registru din Ministerul de Externe, iar în fiecare lună - statul de lefuri!...

Filipache îşi umplu paharul şi-l ridică în dreptul obrajilor aprinşi ai lui Badea Jiu:

- Jiene frate, oricât mălai şi făină vor grămădi burghezii noştri peste Lara Teobald, geniul lui rămâne neîngropat, enigmatic, sfidător şi de granit, ca Sfinxul din marginea pustiei, sub furtunile de nisip! Să bem un pahar în sănătatea lui Lara Teobald, cel ce astăzi lipseşte dintre noi cu trupul, dar cu talentul este veşnic prezent în convingerea noastră! Ciocniră şi urară:

- Să trăiască Lara Teobald! Să trăiască gloria de mâine a literaturii româneşti!

Şi Filipache adăugă:

- Pentru noi, palpabilă chiar de azi...

Bujoreanu, care se decorase cu o crizantemă mare cât o farfurioară de argint, aruncă altă idee:

- Nu-l căiţi prea mult pe Teobald! într-o zi, nu prea târziu, veţi înţelege că el, stând la moară la Herăstrău, n-a măcinat grâu şi porumb, ci idei şi mari proiecte literare. Afară de asta, pe cât ştiu eu, el se găseşte acolo într-un mediu nemţesc, Personalul conducător este german, gazda lui este germană, germană este şi limba pe care o aude în jurul lui. Are noroc. îl fericesc pentru această potriveală de lucruri. Când ne vom reîntâlni mai târziu - probabil tot în Bucureşti - veţi vedea că Teobald a învăţat limba germană, adică v-a luat înainte, şi a pătruns - după Maiorescu, Eminescu, Coşbuc - în sanctuarul splendidei poezii germane. De obicei, noi nu ştim limba germană, şi este o patentă inferioritate a noastră. în liceu ne-am bătut joc de profesorul de germană şi ca studenţi suntem leneşi şi n-o învăţăm. Mare greşeală!

Badea Jiu îl aprobă cu melancolie:

- Tovarăşe, ai dreptate! Sunt şi eu unul dintre proştii care au avut în palmă putinţa s-o înveţe şi n-au învăţat-o. Ce te faci, în literatura ştiinţifică socialistă, fără să ştii nemţeşte?

Bujoreanu arătă cu degetul pe Boruzescu, care stătea plecat pe floarea de la pieptu-i:

- Ce te faci în filosofie dacă nu ştii limba germană? Să vă răspundă filosoful nostru Costache Boruzescu...

Filipache interveni:

- Să ne răspundă după ce o îndulci, cu o porţie de savarină, amărăciunea lui că nu ştie încă limba germană. Boruzescule, iată sticla cu rom. Potriveşte cum îţi cere inima.

Dar Boruzescu, după ce stropi prăjitura cu câteva picături de rom, se adresă lui Bujoreanu, spre surprinderea generală, într-o nemţească încă şovăitoare, dar aproape corectă:

- Ceasul tău a rămas în urmă. Nu mai sunt ignorantul de anul trecut... Pot să vorbesc binişor şi înţeleg orice carte literară, aşteptând să ajung a înţelege şi cărţile de filosofie.

- Bravo, Costache! ***Metri bestes Kompliment! Du bist ein wahrer Held!*** Când ai făcut vitejia asta, dragul meu? Ascultaţi, băieţi, că vă interesează şi pe voi. Ar fi un mare câştig să-l imitaţi pe Costache şi să deschideţi pentru voi porţile imensei literaturi germane. Vreau să ştiu cum ai biruit primele obstacole: prin convorbire, sau prin dicţionar?

Boruzescu răspunse cu sobrietate:

- Mi-a căzut în mână o istorie a filosofiei în limba germană. Când am văzut că nu înţeleg mai nimic din sutele ei dc pagini, m-am simţit ruşinat şi indignat de tembelismul meu. Trei ani de limbă germană, şi nu ştiu nici măcar trei sute de cuvinte!... Atunci am început să traduc cuvânt cu cuvânt şi să frământ dicţionarul cu furie. Toată vara am tradus şi am umplut două caiete groase cu vocabule germane. Mi se întâmpla să caut de câte trei-patru ori acelaşi cuvânt până când îl identificam şi-l biruiam...

- Excelentă metodă! Bună pentru cei ce iubesc singurătatea studioasă şi pot să şi-o plătească. Eu, însă. continuă Bujoreanu. am întrebuinţat o altă metodă. Este o invenţie personală şi pot s-o destăinuiesc fiecăruia dintre voi în parte când veţi avea nevoie şi când mă veţi întreba. Dar aş vrea să ne urcăm mai sus... Sunt mai în vârstă decât cel mai în vârstă dintre voi şi deci mai preocupat de problemele practice care ne încaieră acum, la intrarea noastră în societate. Muzele graţioase au binevoit să arunce odinioară în leagănul meu o cunună de laur, dar subtilul Hermes probabil că le luase înainte şi-mi dăruise tichia...

- ...de mărgăritar!...

- Nu, Jiene! Tichia clarei înţelegeri a lucrurilor din lumea aceasta. Suntem o tovărăşie sufletească închegată prin puterea împrejurărilor misterioase. Ne-am întâlnit, ne-am preţuit şi ne-am adunat... Poate că mai târziu, lumea, ocupându-se de noi, va pomeni cu duioşie frăţia care ne leagă... Este de crezut

că, dintre noi toți, măcar doi, măcar unul va da de vorbă celor ce vor fi tânăra generație de peste 30-40 de ani... Edgar Spata va fi, într-o zi, un abil conducător de oameni. Puiu Cochințu va vântura cu lopata cea mare noian de simpatii şi de antipatii. Lara Teobald va spori cu unul vârfurile munților noştri sufleteşti şi literari. Poate că nici noi, ceilalți, nu vom pleca fără să lăsăm adresa noastră celor de peste o jumătate de veac... Sunt încredințat de toate acestea cum sunt încredințat că această savarină este un capdeoperă în felul ei. Dar mă tem că viitoarea noastră notorietate, ca să nu zic celebritate, va creşte penibil, combătută, sâcâită şi întortocheată... Afară de Edgar Spata şi de Cochințu, noi suntem săraci, stingheri, fără legături sociale şi fără cutezanță în viață. Singura noastră bogăție, în acest moment, este credința că avem talent şi această prietenie tinerească şi entuziastă. Sunt ceva mai bătrân ca voi. Să credeți că acei vreo doi ani de repetenție pe care i-am înghițit în liceu n-au fost chiar curată pagubă pentru mine. Copii, până când vom agonisi puțină experiență şi orientare în viață, vom păți ca oile care trec pe potecile dintre mărăcini...

- Amice Silviu, îl întrerupse Boruzescu, asta este soarta noastră, a tuturora. înțelepții deploră această fatalitate, care nu iartă pe nimeni. Fiecare dintre noi trebuie, cu mii de dureri, să adune o amară înțelepciune a vieții, pe care pe urmă nu poate s-o transmită nimănui, fiindcă fiecare nou-sosit pe lume trebuie să înceapă cu aceeaşi ignoranță, cu aceeaşi nevinovăție grabnic dezamăgită, cu acelaşi capital de impaciență menit falimentului.

- Costache, nu mă fura cu filosofia ta şi aşteaptă-mă să mă exprim mai talpa-gâştii. Nu e vorba de experiența care alimentează marea înțelepciune, ci e vorba de o mică înțelepciune, care te fereşte să dai în prea multe gropi acum, Ia primii paşi. în această oră suntem necunoscuți, fără putere şi fără nici o prietenie suspusă, care să ne vie într-ajutor. Bietul Lara'a trebuit să-şi ofere frumosul său dictando şi destoinicia-i la aritmetică morarilor de la Herăstrău. Eu m-am înscris şi la Drept cu gândul să intru, mâine-poimâine, secretar la vreun avocat. Badea Jiu a ieşit din paradisul Gării Ploieşti şi nu se ştie dacă îl va mai întâlni vreodată.

- Situația mea e deosebită. Eu sunt un răzvrătit şi un protivnic al actualei organizații sociale. Mergi mai departe.

- Amicii noştri Filipache şi Boruzescu, deşi majori sufleteşte de multă vreme, îşi aşteaptă majoratul legal - din fericire, fără multă grabă, dar cu inima plină de teamă şi de

întrebări. Ca mâine vom fi licențiați. Şi pe urmă?... Vânătoarea după scrisori de recomandație, audiențele pe la ministere, umilințele cu toptanul. Rezultatul - în cazul cel mai bun; o catedră Ia gimnaziul din Călăraşi sau un post de ajutor de judecător la Fîlipeştii-de-Pădure!... Vreți voi ca această zi şi această agapă frățească să ne rămână memorabile? Ascultați, cugetați şi răspundeți-mi fiecare rând pe rând. Nu credeți că ar fi faptă inteligentă din partea noastră să căutăm printre oamenii zilei - politici, intelectuali, financiari - o personalitate proeminentă căreia să-i oferim ***in corpore*** serviciile şi talentele noastre?

Badea Jiu îl corectă brutal:

- Vrei să zici: şira spinării şi demnitatea noastră!...

- Jiene, întrebarea mea este prea serioasă, şi de mine, unul, gândită şi răsucită de prea multă vreme ca să mă supăr de observația ta... La prima vedere, aşa ar fi. cum ai zis. Dar pătrundeți mai adânc! Cugetați la puterile pe care nu le mai irosim în dibuieli şi la independența pe care ne vom relua-o când va fi oportun. De altfel, vă rog pe fiecare să luați cuvântul şi să-mi răspundeți în toată libertatea conştiinței. încă o dată, întrebarea mea este aceasta: N-ar fi faptă de tineri înțelepți şi prevăzători să căutăm pe cineva din puternicii zilei - cel mai convenabil - şi să ne legăm de steaua lui. de directiva lui şi de toată autoritatea lui, convertită în ocrotire pentru noi?

Tăcură toți câteva minute, care sorbindu-şi cafeaua, care micşorându-şi ochii în rotocoalele fumului de țigare.

Bujoreanu, perseverent şi metodic, se adresă întâi lui Doru Filipache:

- Dorule, tu eşti cel mai tânăr şi mai neispitit dintre noi. Ce zici tu? N-ar fi bine să căutăm patronajul literar, politic, sufletesc... al vreunui idol din zilele noastre? A... vă previu că voi scrie câte-o scrisoare, în această privință, şi lui Spata, şi lui Cochințu. Iar cu Teobald voi sta de vorbă într-o zi apropiată, poate chiar acolo, la moară la Herăstrău...

Filipache clipi de mai multe ori din genele lui lungi, îşi mută şervetul de sub un cot sub celălalt şi răspunse, la început nesigur, şovăielnic, dar pe urmă cu progresivă fermitate:

- Bujorene, fraților... vă mărturisesc că şi pe mine m-a preocupat şi mă preocupă ideea aceasta. M-am gândit la Maiorescu, m-am gândit la Iacob Negruzzi, m-am gândit la Vlahuță... Dar nu m-am gândit la nici un om politic, fie el Carp, Delavrancca sau Spiru Haret... Fireşte, cu puterile noastre

proprii, vom trage clopotele redacţiilor şi ale ministerelor multă vreme până să ni se deschidă uşa. . Dar nu suntem cei dintâi şi nu suntem cei din urmă... Bujoreanu cugetă la patronajul unui om politic. Mie, unuia, îmi este cu neputinţă să cuget la aşa ceva. Este o infirmitate personală, o fobie care mă ţine departe de politică şi de oamenii politici... De aceea eu, unul, nu mă pot vedea, o dată cu capul, Ia club, la întruniri, la consfătuirile „şefului", sau cu „ai noştri", la vreo ispravă electorală... Chiar dacă ar fi să ne apropiem de Maiorescu, să nu fie de omul politic... Să rămânem atunci la un patron literar şi social, la vreun director de revistă, la vreun profesor universitar... La cine?... Ia Ollănescu-Ascanio?.,. la Hasdeu?... la Dobrogeanu-Gherea?. . la Coco Demetrescu - şi el om politic?

Dar vată o împrejurare personală, care mă ţine pe loc chiar dacă voi aţi apuca-o înainte... Dacă batem la uşa patronului unei reviste, ce vom spune că suntem când ne va primi în casă? Scriitori, poeţi, reformatori sociali? Fiecare puteţi să răspundeţi în câte un fel şi puteţi să vă legitimaţi. Dar eu ce voi spune despre mine? Domnul Teodor Filipache. zis şi Doru, simpatic student în anul întâi de Litere... Mă-sa crede că într-o zi va fi mai ceva decât ăla care a scris ***Genoveva dc Brabant...*** Dar unde sunt nuvelele, romanele, ori măcar poemele în proză care să acrediteze pe acest mare talent inedit?... Nicăieri! Sau sunt în văzduh, în viitor, în potenţial şi în convingerea câtorva prieteni iubitori... Cu voi este altceva. Fiecare aţi început a fi cineva, fiecare aveţi acasă caiete generoase şi ponderabile - pentru zilele ce vin şi pentru o eventuală colaborare la revista căutatului patron... Concluzia este că eu aş rămânea la coadă, oriunde m-aţi duce... I-am scris deunăzi lui Teobald. poftindu-l aici între noi... în treacăt, i-am strecurat o idee care mă urmăreşte de câtva timp: să învăţăm, să devorăm în tăcere maldăre de cărţi şi să câştigăm cele mai înalte grade universitare. Maiorescu are câteva doctorate. Sărmanul Eminescu!... O diplomă universitară ar fi schimbat toată tragedia vieţii lui... Este foarte adevărat că vedem sute de aurite mediocrităţi bine înfăşurate în mantia doctoratului... Dar asta nu descalifică diploma universitară şi serioasa învăţătură! Dacă nişte capete vulgare pot, cu un dram de voinţă şi de aplicaţie, să-şi ia titluri academice, apoi este o ruşine ca inteligenţele superior înzestrate să nu poată sau sâ nu voiască să ajungă la aceste titluri.

Prin urmare, amice Silviu, hainele cu care vrei să mă •mbraci sunt ale lui Guliver în ţara piticilor... De patron politic

să mă ferească Dumnezeu! De patron literar nu fug şi nu voi fugi, dar atunci când - intrând în salonul lui literar - voi fi bine încredinţat că locul meu nu este cel din urmă...

- Dorule dragă, şi tu exagerezi. Până acum, afară de Lara Teobald. nici unul dintre noi nu şi-a spus definitiv primul cuvânt. Aşadar, suntem toţi nişte mari talente pe veresie... Dacă nu te scandalizezi, chestiunea talentului e foarte secundară. Ce este talentul? Fiecare credem că-l avem, dar nu sc găsesc doi inşi care, în faţa unei opere, să se potrivească în rezonanţă sufletească şi în apreciere critică... Avem toţi talent! Nu mai încape discuţie! Ne trebuie numai revista patronului, ca s-o facem să plesnească de producţiile noastre. Filipache, eşti sfios! Asta e totul!

Ce este talentul? Enigmă şi neant! Talentul este puterea de a ciocăni pe om la cap până când o striga zdrobit: Aman! M-ai convins! Eşti un geniu! Ce este talentul? Răsfoiţi, vă rog, în presa românească de acum vreo 10-15 ani părerile ştjudecăţile criticilor vremii asupra poeziilor lui Eminescu... Sau aduceţi-vă aminte ce credea şi scria, despre poezia lui Coşbuc, extraordinarul Anton Bacalbaşa... Mai bine decât atât: declamaţi într-o sală unde stau adunaţi oameni de carte şi de duh:

„Cu a visului meu daltă, lucitor argint din astre,
Din porfiru-nchipuirii scos-am vie o nălucă,
Muzicală-n.sufieţire ce cu braţe nu s-apucă.
Iar sub larga frunte-aprins-am două largi prunele albastre"..

Sau cereţi-le părerea asupra acestei strofe:

„Pe câmpie se resfiră al naturii antic basm,
Iar papirusele blonde îşi vorbesc tremurătoare.
Şi-n Gizeh pe Sfinx o umbră se lungeşte-nvietoare,
Iar pe vârful plin de raze se cutremură un spasm"...

Câţi vor avea sentimentul nostru că ne aflăm în faţa unui nou şi luxuriant continent de poezie?...

Filipache, nu e vorba să predai patronului o sută de care de mere, culese gata, ci să-i închiriezi, din primăvară, livadia în care merii încep să înflorească.

- Bujorene, sunt cu adevărat sfios. Cine ştie câte rânduri dc omizi vor năvăli peste bieţii meri de acum şi până la toamnă!...

- Atunci, caro este părerea ta? Să căutăm, sau să nu căutăm un patron literar?

- Să-1 căutaţi, dar pe mine să nu mă duceţi la revista lui decât atunci când vă voi ruga eu...

Bujoreanu se întoarse către Boruzescu, apoi către Badea Jiu:

- Voi ce spuneţi? Care vorbiţi întâi?

Era momentul cufundării în vis şi în fanteziile sfârşitului de ospăţ. între aceşti prieteni, o regulă admisă pe tăcute cerea ca, la mesele din casa lui Filipache, discuţiile să nu se lăbărţeze în gălăgie, iar la vin nimeni să nu ceară mai mult decât sticluţa a doua. Musafirii nu uitau că, dincolo de odaia lui Doru, ospăţul lor este ordonat, pus în mişcare şi supravegheat de doamna şi de domnişoara Filipache. Această delimitare şi această situaţie, simţită în tot decursul mesei, spre sfârşit ajungeau (pentru Badea Jiu, de pildă) o povară. Filipache îşi rezerva sticluţa lui a doua pentru cei ce găseau pravila prea grea.

Bujoreanu îşi repetă întrebarea:

- Ce zici, Jiene? Ce crezi, Boruzescule?

Badea Jiu răspunse cu un fel de guturai semnificativ

- Să-ţi răspundă întâi Costache...

- Bujorene, răspunse Boruzescu, adunându-şi reveria de pe planuri metafizice, care patron politic sau literar de la noi are nevoie de traista unui filosof? Ce vrei să fac eu în saloanele voastre şi în revista cutărui sau cutărui director literar? Cui îi trebuie filosofia transcendentală? Pomenişi adineaori de felul cum a fost întâmpinată, la început, poezia lui Eminescu... Adu-ţi aminte cum a fost întâmpinată filosofia lui când a citit la „Junimea" nuvela ***Sărmanul Dionis...*** Şi cercul de la „Junimea" însemna doar un areopag al inteligenţei şi al culturii româneşti!.,.

La auzul celor din odaie răzbi, de afară, din stradă, un zumzet de cobză, însoţit de o melodie răguşită. Badea Jiu tresări din toropeala lui şi întrebă cu o vioiciune de copil nărăvaş:

- Ce e cobza asta, Dorule?

Filipache se duse la fereastra din stânga, o deschise şi lăsă prietenilor liberă privelişte.

Era un cobzar bătrân, îmbrăcat în scurteică, aşa ca pe vremurile lui Popa Şapcă, şi care, stând în stradă la portiţa deschisă, ***zicea*** anume pentru boierii din casă. Cu capul gol, cu căciula în vârful cobzei şi cu faţa la boieri, cobzarul îşi luă cântecul iar de la început. Dar era greu de înţeles ceea ce spune... Moşneagul nu mai avea dinţi şi apoi se pare că venise peltic pe lumea aceasta. Se vedea bine că e ţigan, dar ţigan de curte mare şi trăit printre boieri.

Această muzică din cobza naţională pare că-i turnă în creierii lui Badea Jiu acel pahar sau două de vin care îi mai lipseau.

- Cine e. mă, cobzarul ăsta?... Aduceţi-1 încoace, fraţilor!

Filipache judecă situaţia drept primejdioasă şi căuta să tergiverseze:

- Este vestitul Ionică Frumosu. un fel de Barbu Lăutaru al bucureştenilor. De când amicul nostru Edgar Spata a plecat la Paris, cu am rămas singurul client al lui Ionică, aici, pe stradă. Azi e duminică... Bietul Ionică a venit să-şi ia bacşişul... Uitaţi-vă la fruntea lui. Uilaţi-vă Ia ţinuta lui de lăutar boieresc. Sc zice că mama lui Ionică era într-adevăr de la şatră sau dintre robii curţii, dar tată-său era boier sadea, unul dintre şefii marilor noastre familii boiereşti...

Bonizescu comentă:

- Ăsta e păcatul vechii noastre boierimi... Progenitura ei se desparte ca Gurile Nilului, cele trei, spre caftan şi divan, spre coarnele plugului şi spre şatra ţigănească...

Badea Jiu, atent numai la zbârnâiala de afară, încordat şi nervos, se trudea, spânzurându-se pe fereastră, să prindă cuvintele morfolite.

- Ia tăceţi, mă, din gură, să înţeleg ce cântă cobzaru!

Filipache îl luă cu binişorul:

- Nu te mai frământa degeaba!... Să te ajut eu... Ascultă - dar atâta cât pot şi eu să înţeleg...

Filipache începu să reproducă după Ionică Frumosu cuvintele lui peltice şi fără „r", ca nişte sardele „fără oase":

„Paisprezece martie...
lancu Brătianu
A fost la palat
Şi a protestat...
Bizdadea Scarlat
Astăzi n-a mâncat,
Şi Marghilomanu
Bate cu ciocanu,
Şi maior Fănuţă
Bine stă călare"...

E un cântec ivit în Bucureşti după căderea lui Ion Brătianu de la guvern, acum zece ani, 14 martie 1888 - dacă nu mă înşel... Poate că este chiar opera lui Ionică Frumosu... Despre beizadea Scarlat cântecul spune şi mai rău. Dar Ionică e decent

şi cu stil. A schimbat prima inspiraţie, dacă într-adevăr cântecul e de el... Cine o fi maior Fănuţă şi de ce este atât de bun cavalerist, habar nu am!...

- Trebuia sâ întrebi, Dorule, trebuia să întrebi! Să chemăm pe Ionică aici la fereastră, să-l chemăm aici în casă şi să ne descurce toată taina!

Filipache se uită la Bujoreanu cu nişte ochi de timid căzut în mare încurcătură. Silviu, care simţea clocotul suspect din capul lui Badea Jiu, Îl smulse pe amic din fereastră şi, apăsându-i pe umeri pumnii lui cu manşete extravagante, îi spuse în chip de duş rece:

- Până aici, Jiene! Adu-ţi aminte unde ne găsim şi dă-l dracului de ţigan!...

Prin toată făptura lui Badea Jiu trecu un val de convulsiune şi de revoltă. Se înroşi, scrâşni din dinţi, se scutură şi apoi păru că se dă biruit.

- Bine... să nu-l chemăm aici... Să stea la poartă. Pui de burghezi ce sunteţi! Robi ticăloşi ai convenţiilor şi ai făţărniciei sociale! Da... să ne mai cânte ceva, aşa, de la poartă...

Ceilalţi se uitară unul la altul, îngrijoraţi de întorsătura pe care puteau s-o ia convingerile sociale ale lui Badea Jiu după şapte pahare de vin. Bujoreanu şopti celorlalţi doi:

- Amicul nostru degenerează... Altădată ştia să se stăpânească mai cu succes... Nu vă temeţi: la nevoie îl iau la braţ şi Îl fac scăpat de aici...

Badea Jiu, fără să mai aştepte consimţământul prietenilor, întrebă din fereastră pe Ionică Frumosu:

- Mă frate Ionică... ştii tu să-mi zici un cântec bătrânesc? Cântecele astea cu boierii dă-le dracului, cu boieri cu tot!

Ionică, familiar şi senin, fără să se mire de nimic, dar presimţind un bacşiş mai mare ca de obicei, intră în curte şi se opri la grilajul grădiniţei de sub ferestre. Dând pe spate capul său de boier şi de savant, rupse din amintirile unei jumătăţi de veac de glorioasă lăutărie şi din ruginitele lui coarde vocale cântecul drag părinţilor:

„Bulgăraş de gheaţă rece,
Iarna-mi vine, vara trece,
Şi n-am cu cine petrece,
Că cu cine-am petrecut
S-a făcut negru pământ
La biserică-n mormânt"...

Badea Jiu se zbuciuma pe scaun, îşi scormonea pletele, aci şi le vâra în ochi, aci şi le arunca pe spate... în cele din urmă, sări de pe scaun, cu faţa plină de şuviţe şi de şiroaie de lacrimi.

Bujoreanu răsuflă şi-şi spuse în gând: „Noroc! Furtuna s-a spart în ploaie... Ar fi fost mai rău dacă rămânea seacă"...

Boruzescu, surâzător ca un sfinx budist sau ca o statuă a lui Buda, admira pentru el însuşi încă unul din miliardele de mituri ale acestei lumi inexistente, mitul muzical, cu toate ravagiile lui.

Căci e vis al **nefiinţei universul cel** himeric...

Filipache era cel mai nedumerit şi mai surprins de ceea ce se petrecea în el însuşi. După cuvintele cântecului: „Iarna-mi vine, vara trece şi n-am cu cine petrece"... icoana Antoninei Ţanţu îi apăru ca din dosul unei perdele date cu dinadinsul la o parte. Ii apăru cu o preciziune uimitoare şi cu destăinuirea unei stări sufleteşti aproape dureroase. Tot aşa cum nu putea să oprească acest cântec să curgă, nu putea să oprească un torent paralel de dor nelămurit, de duioşie neaşteptată şi de poezie primejdioasă... Iar când sosi distihul „S-a făcut negru pământ la biserică-n mormânt", Doru se ridică şi el de pe scaun, sugrumat de emoţie. Ca să se ascundă nu atât de ceilalţi, cât de el însuşi, se pălmui singur: „Iată ce păţeşti când bei vin în rând cu prietenii!"...

Badea Jiu era tocmai de părerea inversă. îşi şterse cu podul palmei şi pletele, şi lacrămile, examina sticlele de pe masă şi găsi în sticla lui Filipache încă un pahar de vin. îl turnă, îl dădu peste cap şi, simţindu-se deodată plin de puteri uriaşe şi de dreptate nebiruită, puse mâna pe căciula care-i stătea în cuierul de lângă uşă şi-o trânti în podele, de răbufni:

- Aici e adevărul, tovarăşi! La izvorul ăsta sfânt să-mi veniţi, voi, boboci ai burgheziei!...

Badea Jiu acoperea cu explozia lui cântecul lui Ionică. Afară, în stradă, începuseră să se adune copiii şi servitoarele. Bujoreanu voi să închidă fereastra, Filipache îi luă înainte şi aruncă la timp cobzarului un bacşiş dolofan. Dar Badea Jiu apucă să strige:

- Nu pleca, Ionică! Stăi, frati-meu, că vin şi eu!...

Apoi, în dosul ferestrei închise, Badea Jiu continuă, falnic şi vijelios ca Oltul când vine mare:

- Ăsta e patronul care vă trebuie! L-aţi găsit, coconaşilor! Pe Ionică Frumosu să-l facem starostele şi sfântul nostru! Da, da... m-am cam îmbătat... Dar cum se zice, mă, pe latineşte?... ***în vin***

e adevărul... Aici e gazda, revista, direcția care vă trebuie! Mă înțelegeți, damblagiilor? Poporul, mă! Inima lui, cântecele lui, durerile lui, dreptatea lui, pe care o călcați în picioare! Limba lui sfântă şi fără de prihană, doina lui şi jalea lui! Aici să vă înscrieți! Aici să puneți burta şi urechea la pământ! De-aici să iasă convingeri, reviste, curente, şi poeme, şi romane, şi mămăliga pe care o mâncați degeaba...

Silviu îl bruftui:

- Şi vinul pe care l-ai băut peste măsură... Eşti şi caraghios, şi alandala cu propriile tale convingeri... Ăsta e socialism, ori altă bazaconie?...

Badea Jiu se încruntă:

- Ăsta e socialismul meu! Cui îi place, bine, cui nu, îi dau banii înapoi!...

Şt începu să se caute prin buzunare. Dar tresări şi-şi inspecta prietenii, unul câte unul, cu un aer şi comic, şi deznădăjduit.

- Iaca na! Nu am nici un gologan. Dați-mi voi câțiva franci. Badea Jiu e parolist... Nu vreau să-1 fac pc Ionică să mă aştepte... Scoateți zece franci! Dacă vreți, haideți şi voi cu mine şi cu Ionică...

Boruzescu îi strecură zece franci.

- Am dat pe gârlă toată lumea veche, cu toate concepțiile ei şi cu toate superstițiile ei... dar... (Badea Jiu se frânse într-o închinăciune de bețiv din romanele lui Dostoievski, tragic, umflat, gata să izbucnească în plâns)... duioşia mea cea din urmă şi ultimele mele respecte burgheze... doamnei Filipache şi domnişoarei Filipache!...

Nu mai dădu mâna cu nimeni, îşi îndesă căciula până pe nas şi ieşi din casă, dibuind podeaua şi pipăind pereții. Silviu Bujoreanu, clar, stăpân pe sine şt mai rece decât toți ceilalți, făcu bilanțul situației:

- Ospățul a fost mai complet decât aş fi putut să-mi închipuiesc, fiindcă am avut, pe neaşteptate, şi pe rapsodul homeric, deşi țigan şi cu numele Ionică Frumosu. Numai defecțiunea lui Badea Jiu frânge puțin linia dorită dc mine... Dorule, ai făcut rău că ai rezervat pentru el sticla ta cea de a doua,.. Poate, însă, că fără această incursiune în grădinile şt peste hotarele bunei-cuviințe, ancheta mea ar fi rămas incompletă... Cine ştie dacă Badea Jiu, pe trei sferturi beat, n-a spus, trăncănind cum a trăncănit, cele patru sferturi pline ale adevărului... Dar iată şi o cenuşie presimțire... Tare mă tem că

ospățul nostru de azi este cel din urmă în seria şi genul lui.... Teobald n-a putut să vie... Badea Jiu a căzut din căruță...

Boruzescu îl mângâie cu placidă ironie:

- Lasă, Silviu, că îl găseşte cârciumarul şi ni-I restituie...

Silviu continuă:

- Mi se pare că am înțeles un lucru care până aci mi se părea greu de explicat... Badea Jiu nu este un socialist, adică un internaționalist, ci este un tribun al poporului, un patriot tainic şi răzvrătit, dar rătăcit printre marxişti. Tot acum înțeleg şi deconfitura lui din timpul din urmă şi concediul ilimitat pe care şi l-a luat de la tribuna socialistă.

Silviu Bujoreanu se întoarse într-un călcâi şi-şi văzu capul în oglinda dintre ferestre. Doru Filipache avea urechile ca de mărgean. Boruzescu părea că sta sâ adoarmă. Numai el. Silviu, era acelaşi corb, alert, lucios, lucid, pieptănat, pană cu pană, întocmai ca Ia sosire. Mulțumit de sine, începu să fredoneze: ***„Allons, allons, amis, partons!"*** - un cântec învățat în liceu cu maestrul de muzică.

Se duse şi zgâlțâi pe Boruzescu:

- Filosoafe, sus! Din nenorocire, spațiul şi timpul nu s-au isprăvit!...

Boruzescu căscă concesiv:

- Văd şi eu că nu s-au isprăvii... Şi pentru tine. unul, e un mare noroc! Ce te vei face tu dincolo de timp şi de spațiu?...

- Ce spui, frate?! Crezi tu că eternitatea pură va fi un fel de „loc rezervat pentru marea frescă" - adică numai pentru Costache Boruzescu?

VI

....***Miercuri, 28 octombrie.*** Am primit azi de la naşă-mea şi mătuşă-mea, maica Antonina, un mandat poştal de o sută cincizeci de franci. Pe dosul cuponului, scumpa măicuță mă blagosloveşte şi mă îndeamnă să fiu cuminte şi sârguincioasă la învățătură. Alaltăieri am primit de la mama o carte poştală. Nici o noutate şi nici o vorbă despre banii pe noiembrie. Tata şi nenea Cristian fac cu schimbul, când în prăvălie, când după marfă. Copiii se duc la şcoală. Valerica ajută pe mama. Mandatul nănaşii m-a lămurit. Iar nu se ajung paralele, iar este nevoie în casă. Mama i-a scria maicii Antoninei, şi măicuța, de

unde a putut, de unde n-a putut, mi-a mai trimis şi aceşti o sută cincizeci de franci!...

Ce să mă fac? Dacă unchiul şi tuşa Elena nu erau mutaţi la Craiova, era să ne fie mai uşor şi mie, şi celor de acasă. Sunt astăzi două săptămâni de când am intrat în căminul domnişoarelor Eremia. Noroc că banii au sosit la timp! Aş fi fost în mare încurcătură să cer păsuială chiar de la început, sau să mă rog de Elvira să mă împrumute Stăm amândouă în această odăiţă de la etaj. E destul de bună şi de luminoasă, dar dă cu ferestrele în Calea Griviţei. Când am intrat în cămin, era o altă cameră liberă, în fund, deasupra curţii, dar Elvira a ţinut numaidecât să aibă priveliştea şi gălăgia din faţă.

La mătuşa Elena eram trei în odaie - Frăsina, Jenica şi cu mine - dar odaia era mai mare şi dădea spre grădină. Nici aici nu e rău. Elvira este de dimineaţă şi până seara la examenele ei de medicină. Sunt singură, ziua întreagă, cinci zile pe săptămână, cel puţin acum, la început.

Căminul domnişoarelor Eremia mi-aduce aminte arhondaricul de la Văratic sau de Ia Agapia. Şi domnişoarele Eremia, fete cam tomnatice, ar fi fost bune de călugăriţe. Mi se par gospodine şi corecte.

Le simt cam egoiste şi nu atât de calde pe cât ar voi ele să se arate. Dar sufrageria lor nu mai seamănă nici pe departe cu trapeza de la arhondaric. Sunt fete econoame, ţin cheile la brâu. în sufragerie nu prea se fac fărâmituri.

Sunt în tot căminul vreo zece odăi, şi pensionarele sunt până acum cincisprezece (studente, câteva telegrafiste şi două funcţionare la Ministerul de Finanţe). Am putut să le număr dimineaţa, la cafeaua cu lapte, fiindcă la prânz şi la cină nu ne mai regăsim niciodată toate.

începem să ne cunoaştem. Una nu seamănă cu alta nici la chip, nici la suflet. Nu semănăm toate nici Ia sărăcie, fiindcă avem vreo trei colege, fete de oameni cu stare. Au venit, bietele fete, să înveţe carte. Nu prea le înţeleg. Una dintre ele, Lili Prahoveanu, are multă inteligenţă şi cap de învăţătură. Dar celelalte? Ce le mai trebuie şi-o diplomă de licenţă pe lângă foaia de zestre?

Elvira e singura noastră medicinistă. Deşteaptă, frumoasă şi emancipată ca un băiat. Cred că domnişoarele Eremia nu sunt prea bucuroase că au primit-o în cămin. Vorbeşte prea tare, râde cu hohote, împinge pe fete... E prea vioaie şi prea

zburdalnică şi le întărâtă şi pe celelalte. Cum să fie bucuroase domnişoarele Eremia?

Nici ea nu e fată săracă. Tată-sâu, doctorul Iatropol, ***au*** mai are astăzi, în Brăila, vaza şi clientela de mai înainte, dar nu stă râu deloc. Mi-e dragă Elvira. Totdeauna mi-a fost dragă. De când venea pe la noi cu răposata maică-sa şi ne jucam, fraţii mei, ea şi eu, pe lângă grămezile de boabe de porumb de pe chei. Şi de când doctorul s-a însurat a doua oară şi a luat pe ţaţa Polixenia, suntem şi ceva rude.

Mi-e dragă Elvira şi mă tem de ea. Mă vrăjeşte şi mă dominează.

Joi, 29 octombrie. Ce ochi frumoşi are! De departe sunt verzi, adânci şi chemători, ca lacurile noastre dimprejurul Dunării. Dacă însă te uiţi mai de aproape, se fac albaştri, ca o broderie albastră cu nenumărate nervuri şi puncte de broderie. Aşa, cu ochi verzi-albaştri precum este, Elvira c rumenă şi brună. Mi-a fost dragă totdeauna, dar totdeauna am privit-o cu oarecare tristeţe umilită. Ce eram eu pe lângă ca!... Când venea la noi, cu părul ei negru şi cârlionţat, durdulie şi roşie ca o rodie, eu, pc lângă ea, păream o pisică ieşită dintr-o găleată cu lapte de var. Şi mă făcea şi geloasă. Ea sc juca, alerga şi se bătea mai mult cu fraţii mei, cu Cristian şi cu Barbu.

A rămas tot aşa. Dar astăzi o înţeleg mai mult şi mi-e teamă de ea. E bună, generoasă, gata să plângă dacă plângi. însă după câteva minute n-o mai recunoşti. Duminica şi în puţinele după-amiezi libere, când stă cu mine. cântă, şterge mobilele, îşi inspectează rochiile. Sau mă despleteşte, mă piaptănă şi mă reîmpleteşte... Sau mă ia la cercetări medicale, cordul, plămânii, conjunctivele... Sau stă la fereastră şi face haz dc toate câte vede şi aude... Sau aleargă la cofetărie, cumpără un carton de prăjituri şi cheamă pe toate fetele la noi în odaie... După vreo două ceasuri de vorbă, de zbucium, de risipă nervoasă, se apucă de citit. Şi atunci este ca şi cum n-ar mai fi în casă. Nu mai vede, nu mai aude. n-o mai aţâţă nimic din toate câte se petrec în jurul ei.

Vineri. 30 octombrie. Şovăiesc între filologia modernă şi filosofie... Pentru care să mă hotărăsc? La filosofie, am aceiaşi profesori ca şi anul trecut. Materii: estetica, istoria filosofiei contemporane, logica, istoria filosofiei moderne, morala naturalistă, psihologia, pedagogia, istoria românilor şi istoria literaturii române. Aştept anunţarea cursurilor. Dimineaţa mă

duc la Biblioteca Academiei. M-am împrietenit de anul **tTecut** cu sala de lectură şi am. lângă sobă, locul meu.

Sunt - vreau să fiu - o studentă sârguincioasă. Examenele le-am dat pe toate şi am o singură bilă roşie într-un şirag de albe. Dar lucrez fără entuziasm. Ce aştept, ce vreau nu ştiu nici eu. Lucrez din datorie. Mă susţine ideea că trebuie să mulţumesc pe părinţi şi să nu înşel aşteptările mătuşei şi nănaşei mele, maica Antonina.

Admirabilă femeie maica Antonina! O strănepoată a mamei lui Ştefan cel Mare. nu altceva! Cu mintea ei, cu înţelepciunea ei, dar mai ales cu energia ei, ţine în picioare o mănăstire întreagă şi o apără de dezmăţ şi dc ruină, Dar a avut şi o meteahnă. £ s-a părut că sunt deşteaptă şi bună să învăţ carte. Dacă n-ar fi fost stăruinţa şi jertfele ei, părinţii mei mă lăsau la Văratic... Şi ştiu eu dacă n-ar fi fost mai bineV Mă tentează filosofia, adică în primul loc psihologia şi pedagogia. îmi place această strădanie de a lămuri enigmaticul suflet omenesc. îmi place acest început de ordine şi de legi întrevăzute, în lumea pe care o purtăm ascunsă în noi, cea mai apropiată, şi totuşi, uneori, mai depărtată decât stelele nopţii. Dar nici psihologia, nici făgăduinţele ei nu mă leagă prea mult şi nu-mi încălzesc inima.

Luni, 2 noiembrie. Azi de dimineaţă am tras o spaimă zdravănă. Nebuna de Elvira mi-a dăruit deunăzi un fular de mătase, şi eu l-am închis în cufăr. La ora şapte şi jumătate, la cafea, îmi cere fularul înapoi. Că îi e frig, că n-a putut până acum să-şi cumpere altul, că mi-1 dă înapoi deseară, când s-o întoarce... Eu nu-mi băusem cafeaua. Elvira îmi scoate cheile din buzunarul jerseului şi dă fuga in odaie, să-mi deschidă cufărul!

Mi s-a zbătut inima. Nebuna dă peste caietul meu de note zilnice! M-am supărat de-a binelea, dar nu i-am arătat-o atât cât ar fi trebuit, fiindcă aş fi făcut-o să creadă că mă prăpădesc după fularul ei. Eu. una, n-aş fi putut să fac aşa ceva. Când ai dăruit ceva, măcar de-ai crăpa de nevoie, nu poţi să te ţigăneşti şi să ceri darul înapoi. Treburi de astea mi-a mai făcu! Elvira, şi nu m-am învăţat minte.

Marţi, 3 noiembrie. Am început să mă împrietenesc cu fetele din cămin. Elvira şi Lili Prahoveanu sunt pc cât colo cele mai distinse. Dar nici celelalte nu sunt cu totul şterse. Mi sc pare că vreo două dintre ele au frumoase calităţi sufleteşti. Mai toate au venit încoace ca să înveţe câte ceva şi să ajungă la

catedră sau la slujbă. Şi la ele. ca şi la mine. acasă nu este nici o nădejde. Una este exact în situaţia mea. O rudă mai bogată a ajutat-o să termine liceul, şi acum o întreţine mai departe până şi-o lua licenţa.

N-am putut să stau prea mult de vorbă cu fiecare şi să ajung să le cunosc adâncul inimii. Dar mi se pare că le ştiu pe dinafară de mai înainte. Elvira şi Lili Prahoveanu au deosebite puteri intelectuale, dar şi ele s-ar lăsa (cred eu) de învăţătură dacă le-ar ieşi înainte aşteptatul Făt-Frumos...

Biete fete! Ne ducem la şcoală, alergăm la slujbă şi vrem să lucrăm în rând cu bărbaţii, fiindcă nu vine nimeni să ne întrebe:

- Fată hăi, nu vrei să te măriţi şi să fii nevasta mea'.' Ce cuminte vorbea maica Antonina! Când venea uneori, obosită şi asudată, de la hambarele mănăstirii, de la draniţă, ori de la văcărie, ori când se certase şi se tocmise prea mult cu furnizorii mănăstirii, cădea în jilţ şi se jelea:

- Astea-s treburi de bărbat!... Femeia e făcută să se învârtească între cratiţele din bucătărie şi patul copiilor!... Cu toate astea, maica Antonina este mai pricepută şi mai bărbătoasă decât trei bărbaţi.

Dacă s-ar întâmpla o minune şi ar veni, în cincisprezece zile consecutive, la noi la cămin, cincisprezece eroi din basme, câte unul pe zi, şi ar cere, unul câte unul, pe câte una din fete, domnişoarele Eremia ar întreba, cu batista la ochi, în ziua a cincisprezecea, pe al cincisprezecelea cavaler:

- Nu mai aveţi, oare. doi tovarăşi care să poftească pe la noi şi mâine, şi poimâine?...

Vineri, 6 noiembrie. Sărmanul meu caiet de note!... Mi se pare că de aci înainte trebuie să te arunc în foc, sau să nu-ţi mai destăinuiesc nimic. De câteva zile plouă cu noutăţi. Alaltăieri, Titu Maiorescu a început cursul său de istoria filosofiei engleze contemporane. Maestrul a fost ca totdeauna «nemuritor şi rece»... Poate că sunt o proastă (sigur că sunt o proastă), dar Coco Demetrescu, răguşit şi sculat din somnul lui diurn, mi se pare mai juvenil şi mai luminos decât Maiorescu.

Mai-nainte de lecţie, ne-am înghesuit în bancă Elvira Iatropol, care se prăpădeşte după impecabilul maestru şi-şi lasă cursurile de Ia Medicină, eu şi Sanda Petrovici. După lecţie, Sanda Petrovici s-a găsit cu văru-său, iar văru-său avea după el doi prieteni. Şi iată cunoştinţe noi, glume şi complimente. Am rămas cam îngheţată... Vărul Sandei este o simpatică figură pe care o remarcasem mai demult. Este un băiat rumen şi cu ochii

negri, pe care l-am văzut de câteva ori pe stradela din faţa căminului. Dacă nu mă înşel, locuieşte în acea căsuţă veche românească din spatele şcolii primare.

Şi el, şi ceilalţi doi prieteni mi s-au părut neobişnuit de inteligenţi... Ferice dc ei! Vărul Sandei a venit ieri la Biblioteca Academiei. Stăteam în colţul meu şi lucram, l-am luat seama şi nu prea mult. E într-adevăr băiat frumos. Dar ce-o fi în inima lui? Are în ochi şi în faţă un fel de sfială zâmbitoare şi copilărească, un fel de momeală care poate să fie amăgitoare.

M-a observat şi el. Se aşezase în capătul celălalt al sălii, cu faţa către mine; desigur, din întâmplare. Ne-am întâlnit ochi în ochi. Dar o singură dată. Mi-am văzut de lucru şi n-am mai ridicat capul de pe cărţi. Când a sunat clopoţelul, ne-am recunoscut în vestiar şi am intrat în vorbă. Am făcut drumul până acasă împreună. S-a mirat că ştiu unde locuieşte şi m-a întrebat dacă nu mi-a spus-o cumva Sanda Petrovici aseară.

Am mers cu paşi domoli până în faţa bisericii, străini, fără să ne pese unul de altul, dar cam stingheriţi...

II cheamă Teodor Filipache. Şi pe urmă?..."

VII

Doru intră grăbit in palatul Universităţii şi urcă pe fugă scara cea mare care ducea la cancelaria profesorilor şi la sala nr. 4. Era plin de ciudă pe tramvaiul cu care venise, plin de ciudă pe nişte căruţaşi cu lemne, care baraseră linia tramvaiului, dar şi mai plin de ciudă pe el însuşi că nu plecase de acasă mai devreme. Din fericire. Maiorescu încă nu intrase. Cu alţi vreo doi codaşi, Doru se vârî în coca studenţească, gata să se reverse înapoi pc uşă, şi până să-şi elibereze mâinile şi pulpanele paltonului auzi vestea fluierată: „Vine!" Atunci, fără să ştie nici el cum, o ultimă convulsiune a masei, care se desfăcu spre a lăsa pe profesor să vie la catedră, îl aruncă mai departe înlăuntrul sălii şi se pomeni lipit de prima bancă din amfiteatru. Era mai bine. Cel puţin putea să-şi mişte o mână şi să-şi caute batista.

Cu aceeaşi prestanţă calmă şi solemnă, cu aceeaşi măiestrie mată şi sacadată, profesorul începu singularul roman al vieţii filosofului englez John Stuart Mill.

Se născuse în Londra, cu vreo nouăzeci de ani în urmă, adică în primii ani ai secolului al XlX-Iea. Tatăl său, James Mill, era un intelectual de marcă, autorul unei cărţi celebre, ***Istoria Indiilor engleze,*** şi pe urmă funcţionar superior în Compania Indiitor. John era primul născut, şi după el veneau destui fraţi şi surori. Creşterea Iui John a fost opera tatălui. Condus de convingeri puţin comune şi aplicând copilului său o metodă pedagogică extravagantă, James Mill a început să-1 înveţe pe John, la vârsta de trei ani, limba elincască. Filosoful mărturiseşte în ***Memoriile*** sale că nici nu-şi mai aduce aminte când anume a început să înveţe această limbă clasică. S-a pomenit învăţând greceşte! Până la opt ani, când a început să înveţe şi latineşte, micul John citise fabulele lui Esop. pe Xenofon şi pe Herodot! între opt şi doisprezece ani a citit pe Virgiliu, Horaţiu, Titu Liviu, Salustiu, Ovidiu şi bună parte din Cicerone, Până la patrusprezece ani a grămădit în capul lui mai mult decât un băietan bine pregătit care se prezintă la bacalaureat.

James Mill-tatăl dădea copilului lecţii, îl examina, îl obliga să-şi batâ capul cu probleme mai presus de puterile vârstei lui şi-i dădea să citească şi să rezume cărţi scrise pentru oameni maturi. Luându-**1** cu sine la plimbare pe căi dc ţară, îi făcea pc lângă şcoala de acasă încă un supliment de şcoală peripatetică.

Geometria, algebra, istoria universală, ştiinţele fizico-chimice, geografia, ştiinţele filosofice, începând cu logica, şi mari cantităţi de literatură universală fură mistuite de mintea viitorului filosof cu mult rnai-nainte ca să-şi atingă majoratul. Această stranie metodă ca sâ întinzi până la maximum puterile intelectuale ale unui copil, John Stuart Mill n-o găseşte absurdă. La o jumătate de secol de distanţă, după anii Iui de învăţătură în şcoala lui tată-său, el constată că: „Un elev căruia nu-i ceri niciodată ceea ce el nu poate să facă nu munceşte niciodată atâta cât ar putea".

Dar filosoful englez, crescut şi instruit dc tată-său departe de şcoli, deci fără întâlniri şi contact cu alţi copii de vârsta lui. fără jocuri, fără ştrengării, fără trânteli şi fără nici un fel de exerciţii fizice, ajunge, la anii vârstei clocotinde, gol de orice clocot Tatăl, James Mill, era prietenul şi colaboratorul celebrului jurist şi sociolog Bentham, autorul ***Tratatului despre legislaţie.*** Tânărul John şi-a petrecut adolescenţa printre oameni maturi, printre amicii lui James, ascultând şi participând la discuţii interminabile, ajutând pe tată-său şi pe prietenii acestuia la

compunerea operelor lor şi îngropându-se complet în mormane de pagini citite şi scrise, ca o biată floare băgată într-o bucoavnă, să se preseze.

Din grupul puternicilor intelectuali care gravitau înjurai lui Bentham şi duceau în frunte făclia ***principiului utilităţii*** era să se răspândească marele curent ***utilitarist*** englez, înrudit şi paralel cu şcoala pozitivistă franceză. John Stuart Mill a fost, în toată viaţa şi în toată opera lui, reprezentantul acestui curent pământesc, realist, foarte treaz, legat logicii şi experienţei ştiinţifice. Dar filosoful şi-a dat seama curând că educaţia lui ciudată făcuse din el numai o maşină de tocat raţionamente şi de descoperit cusururile logice din discuţiunile şi din cărţile celorlalţi.

La vârsta de douăzeci de ani, tânărul filosof se simţi deodată, sufleteşte, spăimântător de veşted şi de pustiit, ca şi cum tot farmecul şi tot interesul vieţii şi-ar fi schimbat cărările care duceau spre inima lui. Juvenila lui dorinţă de a lucra pentru transformarea lumii era moartă. Concepţiile lui de până aci, prieteniile intelectuale, mulţumirea muncii cotidiane... toate se stinseră şi-l lăsară în întuneric. Nimic nu-l mai interesa, nimic nu-l mai încălzea, nimic nu putea să-l facă să resimtă eroica plăcere de-a stărui în calea vieţii.

Educaţia lui severă şi pozitivistă, interzicerea oricărei duioşii religioase, ba chiar proscrierea oricărei poezii se dovedeau acum nişte exagerări fatale, capabile să rupă firul vieţii. în această stare de bancrută morală, John Stuart Mill îşi reexaminează trecutul, ideile, filosofia, adică întreaga şcoală a părintelui său, şi începe să-şi dea seama de lipsurile şi de greşelile pe care le ispăşea acum elevul.

Maiorescu nu insista prea mult şi nu analiza înfricoşata criză prin care trece filosoful englez între anii 1826 şi 1830. Tot aşa, nu se oprea asupra intâielor izvoare mântuitoare care vin să adape şi să învioreze calcinata simţire a lui John Stuart Mill. întâlnirea filosofului cu poezia Iui Wordsworth şi efectul ei reconfortant, profesorul le lăsa la o parte din ecuaţie, întrucât poetul englez era cu totul necunoscut auditorului.

Dar Maiorescu interpreta cu justeţe memoriile filosofului englez, scoţând din spusele lui impresia că gândul suicidului începuse să-i dea târcoale. în toiul acestei năruiri sufleteşti, John Stuart Mill are marele noroc să se întâlnească cu doamna Taylor.

După primele momente de strâmtorare şi de năduşeală, Filipache începu să se adapteze, Izbuti să-şi scoată paltonul şi să-l intercaleze între doi studenţi din bancă, iar pe palton îşi deschise caietul şi porni să ia note. Mai târziu şi pe apucate, ochii îi alunecară primprejur. Amfiteatrul era înţesat, pe mijlocul lui era un zid de trupuri, iar în bănci ascultătorii stăteau cap lângă cap. Deocamdată, prin zăpuşeala sălii, Filipache nu recunoscu pe nimeni. Fiindcă nu nota decât ideile principale rostite de la catedră, nu era obligat să-şi fixeze privirile numai pe caiet. Cercetă sala mai pe îndelete şi nu găsi nici o figură de prieten. Până la alte probe, Bujoreanu şi Boruzescu nu erau de faţă. Dar descoperi, cu un nestăpânit freamăt al inimii, că în banca a treia, la vreo câţiva metri departe de el. Antonina Ţanţu stătea între o colegă şi un coleg şi lua note cu mare luare-aminte. După îmbujorarea obrajilor, trebuia să-i fie şi ei cald, dar. contrar celor de primprejur, nu arăta nici o oboseală şi nici o deprimare. Dacă Antonina privise spre uşă în momentul intrării profesorului, putuse să observe înghesuiala de Ia uşă şi capetele studeuţilor întârziaţi. Doru se întreba, fără de răspuns: a prins de veste_Antonina ori n-a prins de veste că e şi el în blocul oropsit?... îi venea să creadă mai degrabă că colega lui nu-l observase, şi atunci, cu un fel de sentiment satisfăcut, de impunitate, o privi fără sfială. Era, fără îndoială, figura cea mai deosebită din rândul ei şi din rândurile vecine. Portul capului, seriozitatea feţei şi lumina frunţii, sporită prin strălucirea perişorului vagabond fără cochetărie, destăinuiau realităţi sufleteşti simpatice şi reconfortante. Antonina nu era frumoasă, ci graţioasă. Pe linia acestei prime împresiuni. observatorul nota cu mulţumire semnele unui caracter vrednic de încredere şi mărturia subtilă a unei subjugătoare curaţii sufleteşti. Era un copil cuminte, care crescuse mare, venise sâ înveţe carte la Universitate, stătea aci amestecată printre colegi inferiori, dar care păstrase nevinovăţia şi inexperienţa anilor când te joci cu păpuşile. Filipache puse în mintea lui, alături de Antonina. pe soră-sa, Clariţa. şi judecă nepărtinitor că soră-sa pare mult mai dezgheţată şi mai femeie. Dar Filipache, observând pe colega din bancă, nu pierdea şirul lecţiei profesorului...

John Stuart Mill întâlni, în anul 1830, pe femeia cu care legă, după propria-i expresiune, prietenia cea mai preţioasă a vieţii lui. El era de douăzeci şi cinci de ani; ea era cu vreo doi ani mai mică decât el, dar era măritată, şi soţul ei era cel mai

cumsecade om din lume, burghezul Taylor. Amabil, afectuos, cu purtări plăcute, om care-şi câştiga cu belşug înlesnirile şi satisfacţiile vieţii, domnul Taylor mai avea şi calitatea preţioasă că admitea, în jurul frumoasei şi excepţional de inteligentei sale soţii, prietenia şi admiraţia câtorva oameni oneşti. Iubindu-şi şt înţelegându-şi soţia, Taylor îşi măsura modestia personală, se vedea incapabil să guste discuţiile înalte, manifestaţiile artei şi ale filosofiei şi se bucura, din colţul salonului, să vază pe nevastă-sa prezidând, sărbătorită, pe artişti şi pe filosofi.

Admiraţia lui John Stuart Mill pentru doamna Taylor se revărsă în aprecieri şi în caracterizări cu suflu de odă: „Avusei fericirea să fiu primit în cercul ei şi înţelesei degrabă că doamna Taylor stăpânea, adunate laolaltă, calităţi pe care nu le întâlnisem decât izolate la persoanele cunoscute de mine până aci... Caracterul general al inteligenţei ei, temperamentul ei şi întreaga-i complexiune sufletească m-au făcut adesea s-o compar, aşa cum era în vremea aceea, cu poetul Sheîley. însă când e vorba de înălţimea inteligenţei şi adâncimea cugetărilor, Shelley, mort prea tânăr, nu era decât un copil faţă de doamna Taylor, în deplina ei înflorire. în cele mai înalte regiuni ale speculaţiei filosofice, ca şi în cele mai mărunte treburi ale vieţii cotidiane, spiritul ei era un instrument care păstra totdeauna aceeaşi desăvârşire. Spiritul ei răzbătea până la inima, până la măduva problemei. Ideea esenţială, principiul nu-i scăpau niciodată. Această preciziune, această rapiditate de execuţie, care caracteriza toate facultăţile spiritului ei, ca şi pc ale sensibilităţii ei, unite cu darurile de sentiment şi de închipuire ce avea, ar fi putut face din ea o artistă desăvârşită. Sufletul ei arzător şi iubitor, elocinţa-i viguroasă ar fi făcut din ea, desigur, un mare orator în sfârşit, dacă femeilor le-ar fi fost deschisă cariera politică, profunda cunoaştere a doamnei Taylor despre firea omenească, discernământul şi sagacitatea pe care le dovedea în viaţa practică i-ar fi asigurat un loc de frunte printre conducătorii omenirii. Aceste daruri ale minţii slujeau caracterul moral în acelaşi timp cel mai nobil şi cel mai cumpănit pe care mi-a fost dat să-l întâlnesc... Mână în mână cu nobila ei mândrie mergea modestia cea mai sinceră. Ea se arăta cu totul simplă şi firească tuturor acelora care erau în stare să simtă preţul acestor calităţi. Dispreţuia în chip suveran tot ce era josnic şi laş. Indignarea ei izbucnea în faţa oricărei fapte care dădea pe faţă, în purtarea sau caracterul făptaşului, porniri brutale, tiranice, perfide sau ruşinoase..."

Cu această femeie John Stuart Mill rămâne prieten douăzeci de ani. Doamna Taylor ajunge confidentul, sora sufletească, sfetnicul, inspiratoarea şi colaboratoarea filosofului. Timp de douăzeci de ani, John Stuart Mill trăieşte o viaţă incomparabilă, de fericită amplificare sufletească şi de nobilă muncă intelectuală, într-o rară ascensiune, statornic susţinută de două minţi superioare şi de două inimi adecvate. După douăzeci de ani, în care John Stuart Mill dă la iveală operele sale cele mai bine cugetate şi mai sârguincios realizate, după douăzeci de ani de muncă filosofică geamăn împletită cu gândurile, cu descoperirile, cu îndemnurile şi cu avânturile amicei ideale, soţul Taylor se retrage discret din viaţă şi doamna Taylor ajunge soţia filosofului.

Dar această încununare pământească a unei prietenii platonice şi britanice ţine mult mai puţin decât precedenta şi ideala lor camaraderie. Căsnicia lui John Stuart Mill cu regina inimii sale se rupe după şapte ani. Fosta doamnă Taylor moare pe neaşteptate, atinsă de congestie pulmonară. în sudul Franţei, la Avignon, şi acolo rămâne pentru odihna cea de lungă vreme.

în faţa lui Maiorescu, care rechema cu o rezervată dar simţită simpatie romanul nobilei vieţi a filosofului englez, stătea, atentă şi impresionată, ca toată lumea, şi doamna Maiorescu. Profesorul, tratând cu o ponderată voie bună această materie mai mult literară şi sentimentală, se silea totuşi să degajeze pentru tânărul său auditor (în ale cărui virtuţi nu prea credea), 0 lecţie de înaltă moralitate. Vorbind cu rezervă şi cu belşug de nuanţe de prietenia celor doi - severă şi fără umbră de vinovăţie - vorbind de fericita completare sufletească pe care şi-o simte John Stuart Mill în intimitatea sufletească a doamnei Taylor, profesorul făcea o staţiune în dreptul inimii celor ce-l ascultau: „Ar fi de dorit ca această mare pildă din viaţa filosofului să găsească aci, în sala noastră, dreapta pricepere cc l se cuvine. Ar fi de dorit ca tinerii care mă ascultă să înţeleagă şi să simtă, pentru toată viaţa lor, serioasa şi vitala problemă care începe să-i asalteze acum, în primăvara vieţii. întâlnirea bărbatului cu femeia, cinstita şi severa orientare în raporturile dintre cele două sexe sunt lucruri atât de capitale în viaţa noastră, încât cea mai mică uşurătate sau incorectitudine pot să aibă urmări dezastruoase. Să nădăjduim că priveliştea acestei neprihănite prietenii, convertite la timp favorabil în onestă şi fericită căsătorie, va rămânea pentru ascultătorii mei o statornică şi profitabilă amintire"...

Doru Filipache întoarse capul spre Antonina Ţanţu. Ochii lor se întâlniră într-o încrucişare de raze sufleteşti care se frânseră şi căzură în nevăzute scântei spre tainicul fund al inimii... Aşadar, Antonina notase prezenţa lui, şi poate nu era acum întâia oară când se uita la el... Totul se întâmplase într-o secundă. Antonina, cu ochii pe caiet, însemna mai departe ideile auzite. Dar lui Filipache i se păru că peste faţa îmbujorată a colegei lui trecu o undă de emoţiune şi de roşeaţă.

Urma ca, în lecţia viitoare, profesorul să vorbească despre opusculul filosofului, ***Aservirea femeilor,*** şi să dezvolte entuziastele-i convingeri în privinţa vredniciei femeii de a avea, în societate, absolut aceleaşi drepturi ca şi bărbatul.

Maiorescu şi doamna Maiorescu părăsiră sala. Gălăgia şi învălmăşagul izbucniră ca un foc într-o şiră de paie. Deodată, Filipache văzu lângă el pe Bujoreanu şi pe Boruzescu, şi cu mirare simţi că nu este prea fericit de apariţia lor.

Bujoreanu rezumă situaţia pentru toţi:

- ***Tarde venientibus ossa...*** şi statul în picioare până-ţi trece os prin os.., Toţi am întârziat, toţi am făcut de planton... Noi doi, chiar lângă uşă...

Filipache întrebă, cu ochi care căutau în juru-i:

- Cum vi s-a părut lecţia, dragii mei?

Boruzescu răspunse:

- Mai caldă decât celelalte şi... ştiu eu?... contagioasă!

Filipache clipi înfiorat, dar se feri să ceară lămuriri.

- Părerea mea, zise Silviu Bujoreanu, este că Maiorescu ar fi meritat astăzi un auditoriu alcătuit numai din logodiţi - ca să nu zic înamoraţi - şi din tineri însurăţei...

Boruzescu replică gânditor:

- Cine ştie?! Poate erau în sală şi de aceştia, în orice caz, au tot timpul ca să fie...

Silviu Bujoreanu adause cu superioritate:

- Noi rămânem scoşi din cauză... Cunoştinţele noastre feminine au dat pare că cu bobii, şi astăzi n-au venit... Nu văd nici pe vară-ta, nici pc prietenele ei...

Filipache, laş şi cu jumătate de gură, îngăimă un răspuns:

- Aşa mi se pare şi mie.

Dar controla sala dintr-o ochire, pornind de Ia locul unde stătuse Antonina... într-adevăr, nu mai era nici o colegă cunoscută. Antonina se strecurase din sală şi fugise.

VIII

A doua zi de dimineaţă Filipache se duse la Biblioteca Academiei. încercă să citească, să ia note, să urmărească o idee literară... dar zadarnic!... Nu putea să-şi concentreze luarea-aminte şi n-avea nici un spor. La fiecare mişcare din sală, la fiecare pas din vestibul ridica ochii de pe carte şi se uita să vadă cine vine. După un ceas de tensiune şi de neastâmpăr, închise cărţile şi se lăsă păgubaş.

Antonina lipsea din sală şi în locul ei era altcineva!

A treia zi făcu la fel. Dar şi de data aceasta studiul lui merse târâş-grăpiş şi, după două ore încordate şi nemulţumite, plecă din sala de lectură şi porni spre Şoseaua Kiseleff. Antonina nu venise nici azi!

Deşi zi de noiembrie cu cer de veştede cicoare şi cu soare galeş, lăsat spre miazăzi, totuşi, văzduhul avea în el unde largi de prospeţime şi dc sprintenie, Plimbarea la Şosea era pentru Filipache o deprindere veche, însă în ceasurile singuratice ale dimineţii, când aleile sunt libere de fluxul snobilor şi al snobismului.

Intră pe fâşia lată de prundiş şi înainta departe, spre Hipodrom. Se obişnuise de câţiva ani să facă în toate dimineţile libere acest sport primitiv şi sănătos, la început împreună cu un coleg sau doi, mai pe urmă singur. Rareori se lăsa târât de prieteni să vie la ora Şoselei şi să privească deşartă defilare a echipajelor bucureştene. Dar în singurătatea de dimineaţă, detestata Şosea din ajun revenea la frumuseţea ei cunoscută şi intimă.

Teii goi sau plini de frunză erau toţi buni prieteni. Tărăncile de la Băneasa. cu cobiliţa pe umăr şi cu găleţile cu lapte covăsit - chiar gălăgioase, chiar triviale - se potriveau peisajului şi dimineţii printr-un fel de lege odihnitoare şi necesară, care lipsea cu totul boierilor din ceasurile serii. Vilele, din ce în ce mai numeroase, din dosul cortinelor de tei păreau fără locuitori, sau cu prea puţină viaţă, ca sâ tulbure liniştea matinală. Singura notă rapidă şi distonantă era, uneori, galopul cailor de curse, călăriţi de jochei englezi, care se duceau ori se întorceau de la Hipodrom. Dar aceste superbe animale, care se arătau şi dispăreau prin plasa de lumini şi de umbră verde de sub tei sau prin vârtejul frunzelor răscolite de potcoave, completau impresiile dimineţii cu nu ştiu ce plesnet de surpriză, de

vocabule anglo-saxone şi de energie nervoasă descărcată deopotrivă şi de cai şi de călăreţi.

Filipache. lăsându-se legănat de aceste înfăţişări familiare, pătrunse pe sub crengile arămii şi goale şi prin potecile înecate de frunza scuturată. Ajuns la Hipodrom, g luă la dreapta, spre Iacul de sub deal şi spre păduricea Băneasa. în largul sporit de crângurile dezincarnate şi transparente, soarele se revărsa, acum, înainte de amiază, cu palori şi cu pacificări de înserare. Jos, pe lac, prin trestia uscată şi uşor răscolită de un vânt imprecis, clipeau în soare talgere de argint. Câţiva viţei păşteau pe vale iarba înroşită, şi un băiat, poate paznicul lor, cânta din tilincă. Spre răsărit, un coş de cărămidărie punea un fel de stâlp despărţitor între mahalaua vag terminată şi ţarina liberă.

Toate erau goale, evidente şi triste. Filipache coborî pe malul lacului, printre viţei, şi intră în pădurice. Se aşeză pe un buştean, în faţa soarelui, şi se uită la universala-i dărăpânare dimprejuru-i...

în acest colţ dezolat şi zbârlit, Filipache îşi întoarse puterile de observaţie şi de cercetare asupra lui însuşi. Cu orizontul străjuit de trunchiuri rare. de scaieţi şi de trestii onduloase, cu umerii încropiţi de soare, Filipache lăsă vremea să treacă, minut după minut, un ceas întreg...

Se întâlnea a doua oară cu această complicaţie sufletească, provocată de stăruinţa înaintea gândului a uneia şi aceleiaşi icoane... Acum vreo doi ani, prin clasa a şasea, vară-sa, Sanda, l-a făcut să treacă prin aceleaşi împrăşticri, leneviri şi reverii cum îl face astăzi Antonina. Atunci împrejurările s-au potrivit astfel toate, că din complicaţia care se declarase a ieşit la urmă un subiect de elegie nu prea gravă, ci atâta cât poate să fie îngăduită între nişte veri de gradul al doilea... Sanda nici n-a prea băgat de seamă că Doru începuse să-şi modifice purtările şi faţa când venea în casă la neamuri. Biata fată era în aceeaşi stare ca şi Doru, însă mai primejdios decât el, fiindcă din iubirea ei data lui Codin Petrovici trebuia să iasă nenorocirea căsătoriei ei de azi. Filipache a suferit în taină, s-a spovedit într-un caiet întreg, pe care pe urmă l-a aruncat în foc, şi a făcut aşa ca în ziua cununiei Sandei să nu fie în Bucureşti.

Boala n-a fost nici prea lungă, nici prea serioasă... Era prea devreme pentru suferinţele lungi şi cultivate. Filipache sc întreba dacă de data aceasta schimbarea de anotimp sufletesc pe care o simţea în el va aduce mai mult decât fatalele intemperii literare proprii unui temperament de poet. începea să-1 îngrijească o nuanţă de rău augur, stăpânitoare în complicaţia prin care prindea să treacă... O negrăită duioşie, un fel de milă suspectă îl atrăgea către Antonina... îi era jale de acest copil nevinovat şi fraged, aruncat în vâltoarea împrejurărilor şi a universităţii bucureştene.

De ce nu s-a mai arătat la bibliotecă? Poate că e bolnavă... Poate că a răcit chiar deunăzi, seara, după baia de aburi din sala lui Maiorescu.. Acest gând îl doare şi nu ştie cum ar face să-şi procure, în privinţa aceasta, o informaţie precisă... Şi totuşi, e atât de uşor! Antonina locuieşte peste drum de el, şi chiar acum, la amiază, revenind acasă, n-ar avea decât să se abată doi paşi de la poarta lui şi să întrebe ce face Antonina... Uşor de gândit şi atât dc greu de îndeplinit!... Cu cine va da ochi intrând în cămin, cu ce obraz îşi va formula întrebarea, cum va justifica interesul pe care-1 poartă Antoninei? Şi dacă nu ştiu ce ironie i-ar scoate înainte pe Elvira Iatropol? Sau dacă persoana întrebată i-ar răspunde: „Domnişoara Antonina Ţanţu? Este chiar aici, în sala de mâncare!... Mă duc s-o înştiinţez!"

Cum ar da ochi cu Antonina? Ce-ar putea să-i spună?... „Domnişoară Ţanţu., mă temeam că eşti bolnavă şi am venit să culeg informaţii asupra dumitale..." Ce-1 interesează pe el sănătatea acestei fete° Cum îl va privi Antonina, cum va arăta, în oglindă, capul lui, după clipa aceea?

Filipache găseşte aceste întrebări tot atât de încâlcite ca un cuib de mărăcini de aci. de pe marginea şanţului... Tot ce-ar putea face ar fi să caute să vază pe Sanda şi s-o întrebe pe ea ce face prietena ei Antonina. Sanda c bună, îngăduitoare şi şlefuită de suferinţă. Dar pătrunzătoare cum este, pe lângă toate celelalte, ar putea să se întrebe: Ce l-a găsit pe Doru să se ocupe de sănătatea Antoninei?...

Filipache îşi aduce aminte de lecţia cea din urmă a lui Maiorescu, de impresionanta prietenie dintre John Stuart Mill şi doamna Taylor şi-şi mărturiseşte că este un ideal pe care l-ai dori din toată inima oricărui om de carte. Atunci de ce nu şi l-ar dori şi Filipache?... Nu-şi mai aduce bine aminte ce proiecta el în viitor atunci când ţinea la vară-sa Sanda. N-avea încă şaptesprezece ani!... I sc pare astăzi că nici nu se gândea ce-ar fi putut să iasă dacă şi Sanda ar fi avut vreo înclinaţie pentru el. Dar iată că nici azi Filipache nu se întreabă clar cu ce se mărgineşte, în geografia viitorului, un sentiment care începe să te stăpânească...

Şi mai nelămurit, şi mai cenuşiu decât la ieşirea lui din sala de lectură, Filipache se ridică de pe copacul răsturnat şi pomi înapoi spre Şosea Orizontul adâncit al toamnei, melancolia pătrunzătoare a soarelui şi aceste bălării uscate, care trosneau sub paşii lui Filipache, erau acum nişte martori compătimitori, care sporeau duioşia gândului şi ştiau chipul şi numele Antoninei..,

Cu pasul întins, Filipache ajunse iar pe aleile cu arabescuri de umbră, se întâlni cu câteva perechi care îşi făceau plimbarea de dinaintea prânzului şi, intrând în Calea Victoriei, o ţinu drept până la Ministerul de Finanţe. Trecuse de amiază cu un sfert de oră. Trotuarele erau pline mai cu seamă de şcolari şi de şcolăriţe.

Din Calea Victoriei, Filipache apucă pe Calea Griviţei şi înainta cu grupurile tinere şi gălăgioase spre răscrucea Buzeşti. De departe i se păru lui Filipache că recunoaşte, într-un grup de fete, pălăria Antoninei... Grăbi pasul şi urmări cu încordare pălăria care apărea şi dispărea,., Dar distanţa era prea mare.,, Când Filipache trecu dincolo de Şcoala Militară de artilerie şi geniu, grupul urmărit se despărţi. Una din fete trecu pe trotuarul din stânga. Era într-adevăr Antonina. Ajunse în dreptul căminului şi intră înăuntru.

IX

Sala nr. 4 era aproape plină cu un ceas mai-nainte de clipa când trebuia sâ apară Titu Maiorescu. Dacă dc obicei ascultătorii se striveau la lecţiile lui, de data aceasta era în primejdie însuşi profesorul. Nu mai era altceva de făcut decât desfiinţarea uşii. Cu ferestrele închise şi cu uşa deschisă, sala nr. 4 se mărea cu o anexă a cărei capacitate era stabilită de rezonanţa vocii profesorului.

Lecţia lui Maiorescu despre ***Aservirea femeilor*** era departe de a fi un rezumat al ideilor şi dezvoltărilor lui John Stuart Mill din cartea astfel intitulată. Maiorescu, cu adânca lui cunoştinţă despre spiritul naţional şi despre media puterilor intelectuale din sala care îl asculta, îşi pregătea mai întâi terenul, făcea comparaţii între mediul englez şi mediul românesc şi de~abia ta urmă intra în inima problemei,

Fiindcă ideile lui John Stuart Mill asupra dezrobirii femeilor, la divulgarea lor în Anglia, fuseseră primite cu destulă rezervă şi fiindcă de atunci încoace, dacă nu ca rezultate, cel puţin ca vâlvă, aceste idei nu mai mirau pe nimeni, Maiorescu căuta, prin asemănări, să facă pe ascultători să simtă cam ce fel de impresiune treziseră Ia început. Astăzi nu numai un cetăţean academic, dar oricare onorabil burghez care citeşte ziare şi mai cunoaşte şi o limbă străină nu se va arăta prea surprins când îi vei vorbi de emanciparea femeilor. Ideea, cu puterea picăturii care sfredeleşte stânca, a răzbit şi răzbeşte tot mai departe în conştiinţa publică, zisă civilizată. Altfel era şi altfel este când o idee proaspăt aruncată în lume de autorul ei întâmpină capete nepregătite şi rezistenţă universală.

Poate că azi, în lumea noastră românească, în anul 1898, dacă s-ar ridica cineva - în Parlament, în Universitate sau în presă - cu ideea emancipării, adică a egalizării în drepturi a femeilor cu bărbatul, n-ar găsi mare entuziasm, dar nici prea violentă opoziţie. Lucrul e cunoscut. Ne-am deprins cu el şi poate mergem spre o soluţiune pozitivă. Dar ca să ne facem o idee de rezistenţa, de neprimirea şi de antipatia contemporanilor lui John Stuart Mill faţă de egalizarea drepturilor celor două sexe, să ne închipuim cam ce succes ar avea cineva de Ia noi care ar cere azi acordarea de drepturi politice şi civile tuturor străinilor născuţi în ţara românească. Aceeaşi prejudecată şi aceeaşi opoziţie pe care le constatăm azi printre noi când ar fi vorba de încetăţenirea străinilor - deşi poate în măsură mai slabă - întâmpinară odinioară pe îndrăzneţul cugetător englez, apostolul emancipării femeilor.

John Stuart Mill cercetează actuala situaţie a femeilor cu o rară sagacitate şi stabileşte de la început principiul că neegalitatca dintre femeie şi bărbat este ultima rămăşiţă sau una dintre rămăşiţele unui fioros trecut preistoric şi istoric de animalitate şi de barbarie. Robia de azi a femeii este mărturia unor raporturi de silnicie şi de forţă stabilite odinioară şi rămase până azi. Femeia este azi inferioară bărbatului, fiindcă întunecosul drept al celui mai tare a prevalat şi s-a făcut lege şi datină.

Omenirea, în drumul greu şi lung pe care-1 face de mii de ani spre dreptate şi spre umanitate, trebuie să descopere şi să cureţe societatea de toate aceste triste vestigii ale dreptului celui mai tare, impus ca pravilă de fier pe grumajii celui mai slab.

Toate teoriile şi toate obiecţiunile adversarilor emancipării femeii examinate din punct de vedere logic, psihologic, fiziologic, juridic, social, utilitar... toate, absolut toate, sunt nejudecate, tradiţionale, obscurantiste sau josnic egoiste. Femeia a dovedit - ori de câte ori împrejurările excepţionale au ajutat-o - că nu este cu nimic inferioară bărbatului şi că poate să facă, cu destoinicie, toate muncile şi toate serviciile ce i s-au cerut, de la cele de pe câmpul de război, până la cele din cabinetele diplomatice sau din laboratorii.

Orice argument adus de adversari, împotriva egalităţii femeii cu bărbatul, afară de puterea prejudecăţii şi a ignoranţei, altă putere nu poate să aibă. Nici fiziologia femeii, nici maternitatea, nici educaţia copiilor, nici sensibilitatea specifică feminină, nici faptul că Michelangelo, Luther şi Beethoven... n-au fost femei, nimic nu poate să osândească femeia la o situaţie moştenită din veacurile brutalităţii şi ale neîndurării. Dacă este adevărat că dreptatea şi libertatea sunt bunurile cele mai nobile cu care se cinsteşte astăzi omenirea civilizată şi că trebuie să luptăm necontenit pentru creşterea acestui tezaur, atunci este evident că, prin proclamarea deplinei libertăţi dintre femeie şi bărbat, dreptatea şi libertatea vor spori pe pământ.

John Stuart Mill se întinde cu entuziasm asupra fericitelor urmări care vor izvorî pentru neamul omenesc atunci când jumătate din el, adică toate femeile, eliberate din robia politico-socială de azi, vor dubla energia, silinţele, munca şi progresele omenirii în drumul miilor de ani spre culmile desăvârşirii morale. Dar Titu Maiorescu, care trebuia să intermedieze ca un abil pedagog între entuziastul englez, partizanul emancipării femeilor, şi un auditor studenţesc şi românesc, se mulţumea cu mai puţin. Pe de o parte, întărea şi clarifica unele dintre argumentele lui John Stuart Mill, dar, pe de altă parte, oprea căruţa entuziasmului emancipator la o mare distanţă de locul unde deshămase englezul.

Pentru John Stuart Mill emanciparea femeii era o problemă de sfântă şi urgentă dreptate. Să ştergem urâcioasele dovezi ale unui trecut de abuzuri şi de tiranie! Inegalitatea femeii cu bărbatul vorbeşte de omul-bestie, de-abia ieşit din caverne şi încă nelecuit de pofte antropofage. Nici o obiecţie, nici un impediment, nici o consideraţie de pe pământ nu poate să desfiinţeze dreptatea femeii de a fi perfect egală cu bărbatul! Dar protivnicii acestui fel de a judeca nu lăsaseră problema acolo unde o adusese filosoful englez. Maiorescu, senin şi

obiectiv, voia să-şi obişnuiască auditorul şi cu generozitatea concepţiilor feministe, dar şi cu unele argumente şi rezerve, poate descoperite de la John Stuart Mill încoace.

O chestiune la care filosoful englez nu s-a gândit, la care nici nu putea să se gândească, este următoarea: O să vie oare vremea să avem şi oştire femeiască? în Anglia, unde treburile şi psihologia militară sunt atât de neasemănătoare cu ceea ce este pe continent, cugetătorul englez John Stuart Mill n-a putut să-şi facă întrebarea de mai sus. El vede pe femeie făcând politică şi pătrunzând în Camera Lorzilor şi în Camera Comunelor numai în vremuri de-a pururi pacifice, în care războaiele sunt o tristă amintire, iar discuţiile reprezentanţilor naţiunii privesc navigaţia, bumbacul şi trestia de zahăr.

Dar să presupunem că parlamentul unei ţări, compus în bună parte din deputaţi femei, trebuie să decidă într-o zi problema gravă a intrării în război împotriva unui duşman. Nu precizăm dacă duşmanul e puternic, sau slab, sau ireductibil altfel decât prin puterea armelor, nu precizăm dacă diplomaţia şi-a sleit toate mijloacele şi argumentele. Presupunem, simplu, că doamnele deputate au fost chemate să discute dacă trebuie ori nu să declare războiul.

Vor putea să-1 declare aceşti mandatari feminini, care n-au satisfăcut legea recrutării, n-au nici o competenţă militară şi nu vor participa la război? lată o remarcabilă greutate! Cu ce inimă porneşti războiul, cu ce îndrăzneală aţâţi un foc la care vei trimite numai bărbaţi?

Concluzia deocamdată ar fi aceasta: întrucât parlamentele naţionale au uneori prilejul greu să discute eventualitatea războiului şi să vâre în foc pe popoare, femeile, neputând să poarte armele, nu pot să fie mandatari ai naţiunii.

Maiorescu se oprea la acest raţionament şi credea că poposeşte în loc întărit. Dar raţionamentul era o fortăreaţă ce putea fi escaladată în multe feluri. La ceasul acestor lecţii - noiembrie 1898 - şi profesorul, şi auditorii lui se opreau şi capitulau înaintea acestei constatări: femeile nu fac armată; oştire de femei nu se poate. Şi apoi un pas mai departe: femeile neputând să îndure, ca ostaşi, războiul pe care l-ar putea declanşa ca deputaţi, n-au dreptul să facă politică şi să solicite voturile naţiunii.

Cu acest chip, Maiorescu abătea pe o câmpie indecisă şi nisipoasă torentele entuziasmului şi ale pledoariei lui John Stuart Mill în favoarea emancipării politice a femeilor.

J

De-abia ieşise profesorul din sală, şi Silviu Bujoreanu, care începea să se simtă un fel de „lider al majorităţii", îşi făcu loc până la banca unde observase pe Elvira Iatropol, cu amicele ei Antonina şi Sanda Petrovici. şi spuse tare şi provocator;

- Mult stimatele noastre colege, discuţiunea este deschisă! Cine cere cuvântul?

Boruzescu şi Filipache, venmd după el, îşi spuseră între ei:

- Bujoreanu şi discreţiunea sunt noţiuni exclusive!

Apoi se apropiară de banca fetelor.

Boruzescu le salută şi le spuse:

- Nu-1 judecaţi prea rău pe amicul nostru... Debutează totdeauna cu o stângăcie, cu o nerozie... dar pe urmă devine deosebit de interesant!

Elvira Iatropol, pe cât de dornică să discute problema feministă, pe atât de grăbită sâ alerge la un curs de medicină, spuse cu păreri de rău:

- Păcat, domnilor, păcat!... Ne vom întâlni şi vom discuta altă dată... Acum alerg dincolo, la facultatea mea... La revedere!

îşi strânseră mâinile cu toţii de-a valma, cât pentru despărţire, cât pentru bună întâlnire. Antonina dădu mâna cu Filipache cu un fel de rezervă intransparentă, grăbindu-se parcă să însoţească pe Elvira.

Sanda Petrovici o reţinu:

- Nino, mai rămâi un minut cu mine... Apoi se întoarse către Filipache şi îi spuse privindu-I în ochi. S-a terminat!...

Ceilalţi pricepură că nu trebuie să întrebe nimic. După câteva clipe tot Sanda se adresă lui Bujoreanu:

- Domnule Bujoreanu, toate sunt bune in viaţă cât stai pe catedră sau în bancă... Toate ideile, toate teoriile, toate punctele de vedere... sunt minunate, sub plafonul Universităţii!... Dar c prost când ieşi afară, în viaţă şi viaţa iţi impune, neîndurată, puncte de vedere şi atitudini la care nu te-ai fi gândit niciodată.

Boruzescu îşi puse pălăria pe bancă.

~ Doamnă, sunt şi eu de aceeaşi părere... Şi Eminescu mai mult decât noi;

,,A visa eu adevărul sau alt luciu de prisos
E in stare ca să schimbe în natură-un fir de p.ii:
Este piedica eternă ce-o punem !a adevăr!''...

Sanda Petrovici păru că se răzgândeşte şi voi să se arate mai puţin copleşită de tainele pe care le purta în inimă;

- Totuşi, viaţa trebuie trăită, cu toate iluziile, cu toate mirajele şi cu toate discuţiile ei ameţitoare şi inutile!... Mi-ar fi drag să ne întâlnim cu toţii într-altă parte decât pe băncile astea... Domnule Bujoreanu, invitaţia pe care ne-ai făcut-o adineaori, să luăm cuvântul în această controversă a emancipării femeilor, o reţinem şi la timp vom folosi-o... Deocamdată, eu, una, sunt împovărată tocmai de partea practică, tocmai de tristele realităţi ale problemei discutate de filosoful englez... Doru vă va spune mai târziu despre ce e vorba... Şi tot el va fi bun să vă anunţe ziua şi ora unei întâlniri la mine acasă, la un ceai între camarazi...

Bujoreanu se făcu interpretul tuturor:

- Doamnă, vă mulţumim cu entuziasm!... Sanda Petrovici întrebă pe văru-său:

- Dorule, mai ai vreun curs?

- Ar mai fi unul, dar nu mai rămân...

- Atunci vino cu mine, trebuie să-mi faci un comision.., Spune-mi, Nino, ce adresă are căminul vostru? Ţiu neapărat să veniţi la ceaiul meu şi vă voi trimite un bilet...

Filipache se gândi: „Ar fi în stare să nu vie!"

Apoi, cu voce tare:

- Da, da... însă ai şi tu grijă să-ţi pofteşti prietenii într-o duminică după-amiază, când ştii bine că nu sunt cursuri.

- Aşa gândesc şi eu... Acum, care plecăm, care rămânem?...

Antonina, rezervată şi tăcută, fu cea dintâi gata să plece.

Bujoreanu şi Boruzescu aşteptau cursul următor.

Sanda Petrovici spuse Antoninei pe când ieşeau din clădirea universitară:

- Nino, am isprăvit cu căsnicia mea... Zilele acestea înaintez cerere de despărţire... Mă simt atât de singură şi de vrednică de plâns!... Cu toată dreptatea mea, cu toată ticăloşia lui Codin Petrovici, am la inimă o nespusă jale că trebuie să iau calea divorţului...

- N-ar fi bine, Sando, să te mai gândeşti? Să mai cauţi vreo împăcare?

- Fată dragă, am încercat toate mijloacele... Codin Petrovici e tipul bărbatului sălbăticit de băutură şi degradat de nopţile pierdute la joc de cărţi...

Filipache venea în urma lor şi asculta.

Afară, în bulevard, Sanda scoase din servietă o scrisoare.

- Iată, Dorule, comisionul pe care te rog să mi-1 faci... Tata roagă pe vechiul său prieten, avocatul Cornea, să treacă mâine,

i

înainte de tribunal, pe la noi. Cornea este obligatul tatii de multă vreme... Te rog, ia tu scrisoarea aceasta, du-te la avocat acasă şi, dacă se poate, dă-i-o chiar lui în mână...

- Sando dragă, este cel mai mic serviciu pe care pot să ţi-l fac... Dar ascultă, Sando... Dacă în scrisoare este vorba de necazul tău, apoi eu, care duc la destinaţie scrisoarea asta, nu pot să nu găsesc în lucruri o tainică ironie...

Sanda clătină din cap.

- Ei, Dorule, viaţa ne păstrează comori de ironie! La revedere, eu alerg într-altă parte... Nino dragă, cum te-aş lua cu mine acasă... Câtă nevoie am de inima şi de urechea unei surori!... Dar am de alergat... Te chem zilele astea... O chem şi pe Elvira.

~ Sando, scrisoarea ta va fi pe masa avocatului acum, la cină...

- îţi mulţumesc, Dorule!... Copii, la revedere!...

Antonina şi Doru rămaseră o clipă indecişi.

- La revedere, domnule Filipache... Te duci să serveşti pe Sanda...

Filipache răspunse cu glasul schimbat:

- Am o oră înaintea mea... Voi servi-o pe Sanda după ce te voi servi pe dumneata... Dă-mi voie să te conduc până acasă..,

- Dacă aş zice nu, ai putea să-mi răspunzi: ne sunt casele vecine...

- Ăsta ar fi primul argument...

Antonina se adună în sine, neîncrezătoare şi prudentă. Apoi, pare că aşa, într-o doară, ca să aibă ce vorbi pe drum:

- Primul argument, domnule Filipache?... Mai sunt şi altele?...

- Poate, domnişoară Ţanţu... Unul ar fi că după lecţia pe care am ascultat-o, ajungem comunicativi vrând-nevrând...

- Comunicativi... da, însă probabil că foarte deosebiţi în impresii...

- Eii cred dimpotrivă, domnişoară, că lecţia lui Maiorescu a creat, în auditorul nostru de ambe sexe, un fel de nivel comun de simţire şi de cugetare, fie el cât de provizoriu...

- Nu ştiu, domnule Filipache, dacă n-ai avea mari surprize când ar fi să întreprinzi o cercetare, din fericire imposibilă...

Un minut merseră unul lângă altul, atenţi şi cercetători, fără să vorbească şi fără să se apropie unul de altul. Filipache deschise gura cel dintâi:

- E adevărat că problema e complexă şi grea ca tălpile societăţii omeneşti... Dar cugetarea celor ce pot să cugete şi generozitatea celor ce se ştiu generoşi nu ezită să caute ieşiri mai bune din vechea încurcătură.

- Domnule Filipache, eu, una, sunt o proastă şi mă simt cu totul departe şi de cugetare, şi de generozitate...

- Domnişoară Ţanţu, dacă aş începe să protestez şi să-ţi spun: „Vai, domnişoară, cum se poate atâta modestie!", aş dovedi că dintre noi amândoi eu sunt prostul. Dă-mi voie deci să-ţi spun că rezerva dumitale e înţeîeaptă... Dar, pe de altă parte, cum putem să închidem ferestrele şi să ne dezinteresăm cu totul de această problemă când suntem de douăzeci de ani, sau ne apropiem de această vârstă?...

- Ai dreptate, domnule Filipache... Dar şi eu îţi spun adevărul, declarându-ţi că nu mă simt în stare să fac imediate comentarii lecţiei lui Maiorescu... Mai întâi, că pricep greu pe acest profesor... Pentru mine, una, este prea solemn, prea boier, prea complicat... Nu ştiu cum să zic... Ai ascultat, până acum, pe Coco Demetrescu?

- L-am ascultat într-o conferinţă, la Ateneu...

- îl vei asculta, în curând, la cursul lui. îţi spun cinstit: prefer pe Coco Demetrescu... E mai.,, profesor, mai cald şi mult mai transparent...

- Am mai auzit această comparaţie... Şi am auzit-o de la oameni competenţi... Dar mi se pare că Maiorescu a fost destul de... profesoral şi azi şi deunăzi... Ai fost şi dumneata deunăzi... Eu am avut nenorocul să viu cam târziu şi am rămas în picioare, cu coastele proptite de o bancă... După ce a ieşit Maiorescu, până când să-mi pun coastele în ordine, dumneata ai dispărut din sală.

Antonina răspunse vag:

- Da, mi-aduc aminte... Dar să revenim la Maiorescu.., Poate că a fost destul de profesoral... Dar te rog, ia spune-mi, ce zici dumneata după lecţia pe care o ascultarăm: ***Care este convingerea lui Maiorescu?*** Este partizanul emancipării femeilor sau este protivnicul emancipării?... Eu nu ştiu ce să spun!... Şi tot atât de nedumerită am mai rămas şi altă dată, după lecţiile lui... în fond, care este părerea domnului profesor?...

Filipache rămase câteva clipe surprins ca dinaintea unei destăinuiri

- Domnişoară Ţanţu... mă uimeşti cu această constatare... Umbla şi prin capul meu de câtva timp, dar trebuie, fără complimente, să recunosc că dumneata ai formulat-o înaintea mea... Aşa este!.,. Maestrul ne-a rezumat cu mare competenţă toată pledoaria lui John Stuart Mill... în lecţia precedentă şi-a plimbat mâna pe inimile noastre, ca un harpist pe coardele instrumentului, dar astăzi ne-a lăsat într-o impasă... Ai dreptate! Care este convingerea maestrului? Să emancipăm pe femei, ori să nu le emancipăm?...

- Cu alte impresii ieşi din clasa lui Coco Demetrescu... Deşi uneori prea... pedagog şi superficial, totuşi, înţelegi foarte bine care este sistemul lui de convingeri. E un filosof materialist, şi pace!...

- îmi deschizi capul, domnişoară, asupra unei chestiuni care mă va preocupa mereu... Dar să facem drumul înapoi, spre problema cea mare... Ne verificarăm pe noi, verificarăm şi pe maestru... Ce facem însă cu problema în sine?...

- Domnule Filipache... problema în sine... însemnează ziua de mâine.

- Profundă vorbă, domnişoară!,,, încă o dată, mă pui pe gânduri...

- Ascultă, domnule Filipache... Ne apropiem de casă şi trebuie să ne resignăm... Eu am trăit, în copilăria mea, câţiva ani la Mănăstirea Văratic... Am o mătuşă călugăriţă care m-a învăţat să citesc pe bucoavnele bisericeşti,..

- Asta este şi mai curios, domnişoară!... Vasăzică, dumneata ai copilărit în mănăstire?!..,

- Ca mulţi copii, băieţi şi fete, din mica şi marea burghezie moldovenească...

- Iată o interesantă şi instructivă informaţie!.,.

- Ascultă ce voi să spun... Dacă primeşti ce-am zis că problema dezbătută însemnează ***ziua de mâine,*** iată ce scria, într-un ceaslov de la mănăstire, despre ziua de mâine... Este prima pagină pe care mi-a dat-o buna mea maică şi mătuşă, ca s-o slovenesc. Şi o ţiu minte, ca şi cum ar fi fost ieri: ***„Nu duceţi grijă de ziua de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de sine... "***

X

- Filipache!... Bună ziua, dragul meu!...

- Să trăieşti, Boruzescule...

- Ce faci tu pe aici?... Te interesezi de afişul Teatrului Naţional?

- Da şi nu prea... E adevărat că aş vrea să văd pe noul interpret al lui Harpagon, dar n-am nici o hotărâre precisă...

- Să venim într-o seară împreună... Nici eu nu l-am văzut pe Ion Brezeanu... Se zice că o putere artistică neobişnuită clocoteşte in acest băiat...

Dom Filipache venea de la Universitate. Ascultase o lecţie care nu-1 interesa deloc. îl prinsese vremea în clasă şi nu putuse să mai evadeze... Căuta pe Antonina. Ştia că trebuie sâ fie la această oră la cutare profesor şi venise s-o întâlnească. Dar Antonina nu sc arătase. După ce ora trecuse, cenuşie şi tristă. Filipache ieşise din palatul înaltelor învăţături, afară, in primul omăt al lui decembrie. Era un giulgiu subţire, dăinuitor prin curţi, pe acoperişuri, pe pajiştile din Cişmigiu. dar zdrenţuit, terfelit şi mohorât sub roţile trăsurilor şi sub paşii trecătorilor.., Filipache se simţea împovărat şi nehotărât. Se lăsă în şuvoiul care curgea spre Calea Victoriei. De aci, tot cu şuvoiul, sc pomeni la Teatrul Naţional. Era ceva protivnic obiceiurilor lui Filipache. Plimbarea pe Calea Victoriei îi era groaznic de urâtă şi, de câte ori avea putinţa să ocolească, ocolea. Dc data aceasta era fără direcţie. Sau îl mâna o speranţă absurdă... S-ar putea sâ-i răsară Antonina de undeva...

Aşa se întâlni cu Boruzescu, sub afişierele teatrului. Lampadarele cu gaz începeau să se aprindă. în faţa templului zeiţelor Melpomene şt Talia, birjarii muscali, pe caprele trăsurilor de lux, aşteptau pe eleganţii sclavi ai ceasului Şoselei. Nu era decât atâta frig cât trebuia ca doamnele de pe trotuare şi din echipaje să aibă dreptul să scoată la iveală blănurile lor de mare preţ. în castanii desfrunziţi şi în brazii din grădina „Casei Otetelcşeanu'". atunci „Clubul regal român"', sutimi de vrăbii ciripeau şi se zbăteau, fericite de nu ştiu ce fericire a scrii şi a zăpezii, pentru ele încă virginală. Deasupra oraşului frivol, cerul iernatic mâna, spre un confuz răsărit de lună plină, neguri şi nouri, prea slabi ca să se închege în catapeteasmă opacă.

- Spune-mi, Dorule, cc proiecte ai în seara aceasta?

- Boruzescule, să-ţi spun drept, sunt dezorientat şi plictisit!... Mă duceam spre casă... Aş fi vrut să dau prin Cişmigiu, ca să fac o baie vizuală de alb şi de nevinovăţie.

- E cam târziu... Nu vezi că se aprind lumânările?... Să-ţi propun eu o baie internă, de ceai, la mine acasă...

- La tine acasă!... Lângă Palatul Cotroceni!... Aidem mai bine colea, la „Fialkowsky"... Suport eu riscurile invitației...

- Filipache, ești îndatoritor ca de obicei, dar nu ești în curent cu istoria emigrării popoarelor... Tribul meu a emigrat, sau a imigrat - cum vrei s-o iei... Nu mai locuim lângă palatul princiar, ci în centrul capitalei, colea, la doi pași, într-un palat veritabil, dar la mansardă...

- Cum asta?

- M-am mutat la I decembrie deasupra Pieței Sărindar, în Palatul Luvru! Vino cu mine să-ți arăt noul meu domeniu...

Filipache se lăsă înduplecat. Constantin Boruzescu, pus în balanță cu Silviu Bujoreanu, cântărea, pentru inima lui Filipache, mai mult decât poetul grandilocvent. Boruzescu, sub aparențele lui degajate și istețe, ascundea preocupări, convingeri și poate dureri superioare vârstei lui. Filipache simțea în acest prieten adâncimi sufletești sigilate și o melancolie poposită de timpuriu la vadul filosofiilor pesimiste. în ființa acestui băiat atât de inteligent se ascundea o boală sau o taină morbidă, care îl șlefuia ca pe un cuțit, dându-i o mare agerime, în paguba sănătății elementare. Pe drumul scurt, până la Palatul Luvru, dar greu de făcut din pricina șuvoaielor de plimbători, Boruzescu îl întrebă pe Filipache:

- Ai fost la conferința lui Mișu Caloianu?

- Ce conferință?...

- Poftim! nici tu n-ai idee!... Nenea Mișu a ținut la Ateneu, acumdouă săptămâni, o conferință asupra exilului lui Ovidiu...

- îmi pare rău, dar acum aud lucrul, din gura ta...

- Bietul Caloianu, este cam afectat, și pe bună dreptate... Tocmai noi, elevii lui de prima calitate, am strălucit prin absența noastră...

- Te pomenești că nici Silviu nu s-a dus...

- Ba el s-a dus... Și de la el știu și de conferință, și de mâhnirea lui Caloianu.

Era vorba de originalul lor dascăl de limba latină, Mihail Caloianu. Ținuse o conferință în care se încercase să explice, printr-o teorie proprie, surghiunul la Tomis al autorului ***Metamorfozelor.***

Doru se supără pe Silviu:

- Putea să ne dea și nouă de veste!...

- Nu, nu... N-are nici o vină... Mi-a spus ce-a fost... Și el, ca și mine, și-a schimbat domiciliul la începutul acestei luni și n-a venit la cursuri. Vinovați suntem noi, tu și eu, fiindcă nu

citim ziare și disprețuim această scumpă hărmălaie națională... Ai citit azi vreun ziar?

- îți spun drept că n-am citit...

- întâmplător, eu am citit... Să te învăț atunci ce se întâmplă astă-seară...

- Dacă e vorba de politică, păstrează orzul în hambar; nu-l risipi...

- Fii pe pace!... Din puținul pe care-l știu asupra acestui capitol, interpelarea lui Maiorescu în chestiunea rentei școalelor din Brașov este singurul fapt remarcabil din ultimele zile... Este vorba de altceva, deasupra foburgului politic, deasupra viermuielii noastre omenești și deasupra acestui subțire înveliș de iarnă... Este vorba de... eclipsa totală de lună, pe care vom privi-o în noaptea asta - dacă norii pământești vor fi binevoitori - de la ora unsprezece și jumătate înainte.

- Vestea pe care mi-o dai este în perfect acord cu tine întreg... Din partea ta n-aveam dreptul să mă aștept la altfel de noutăți...

Boruzescu se opri în dreptul casei Luvru și i-o arătă lui Filipache.

- Aici e noul meu domiciliu. Sunt cam trist că este peste drum de „Capsa", dar ne despart vreo sută de trepte, toate în sus, spre ceruri... Haide, Filipache, după mine, curaj!...

Tocmai sus, la capătul scărilor, Boruzescu avea o chilie mobilată. Intrară pe bâjbâite și locatarul aprinse lampa.

- Filipache, îmi pare rău că prima ta vizită cade la stinsul zilei. Avantajele și farmecul camerei mele sunt exterioare ei... De aici, din fereastră, privesc a treia parte din capitala României... Dar stai să fac lampa mai mică... Ia te uită ce spuză de licurici!... Admiră aceste lacuri violete, din care se ridică ostrovul Cotrocenilor! Ziua pot să disting, de aici, stradela pe care locuiam...

Boruzescu mări flacăra lămpii. Filipache examina aeriana locuință a prietenului său. Părea un colț de arhivă sau o aripă de bibliotecă, amplificată cu un lavabou, cu câteva scaune și cu un divan de dormit.

- Costache, ce faci cu atâtea bucoavne?...

- Nu sunt numai ale mele... Rafturile astea, pline cu literatură franceză, sunt ale celor ce mi-au subînchiriat odaia... Vrei să luăm câte o ceașcă cu ceai? Stau la oameni cumsecade și foarte serviabili...

- Dacă vrei tu, vreau și eu...

Boruzescu ieşi o clipă din odaie şi se înapoie satisfăcut.

- Nu numai câte-o ceaşcă cu ceai, dar şi câte o felie de cozonac!...

Filipache întinse mâna şi luă de pe divan o carte desfăcută şi întinsă, ca pe brânci, cu scoarţele în sus. Citi titlul;

-Die Welîals Wille und Vorstellung... Ce spui, Boruzescule?... Ai luat taurul de coame?...

- Mai mult de coadă decât de coarne!... Merge greu... Cu nemţeasca pe care o ştiu eu, trebuie să aştept multă vreme până mi s-o deschide poarta cetăţii...

- Totuşi, într-un an, în doi, vei izbuti şi mă vei lăsa în urmă... Mi-e ciudă că nu mă pot hotărî şi eu să încep odată...

- Inventează şi tu un interes acut, vreo pasiune poetică, istorică, filosofică... şi atunci vei muşca din dicţionar ca dintr-o piersică...

Cuvintele lui Boruzescu urniră şi rotiră sferele cugetului lui Filipache ca pe o cupolă de observator astronomic, O pasiune pentru limba germană!... Ca să silabisească ***Suferinţele tânărului Werther...*** De ce n-a fost Antonina astă-seară la lecţie?... O rugase să-i dea voie să vie şi el... Antonina nu-1 autorizase să vină, dar nici nu-1 oprise. Se răzgândise poate în ultimul moment şi judecase - vigilentă şi severă cum este - că Filipache a cerut prea mult.

- La ce te gândeşti, Filipache?

- La ideea ta că trebuie să inventez vreo pasiune oarecare, tangenţială dicţionarului german...

- Da, Filipache... aşa cum am făcut şi eu... Silviu, bunăoară, are alte metode. Va ajunge departe cobzarul nostru!... Pe cât e de diafan şi de angelic când scrie, pe atâta e de pozitiv şi de calculat când umblă, când mănâncă şi când se mută de la un proprietar la altul. Ştii cum a învăţat nemţeşte Silviu?

Cineva bătu în uşă. Boruzescu se ridică şi deschise. Era servitoarea, care aducea tava cu ceai.

- Coconaşule, toate erau gata... V-am adus şi sticluţa cu rom...

- Bine, Profiro, pune tava colea lângă lampă... Spune boierilor că le mulţumesc.

In camera răcoroasă, cele două ceşti cu ceai ridicară spre abajurul lămpii două tirbuşoane de abur.

- Ceaiul tău, Boruzescule, îmi aduce aminte de făgăduinţa verei mele, Sanda Petrovici, să ne cheme într-o seară la ea

acasă, şi de problema emancipării femeilor... Scumpe filosoafe, cum priveşti tu problema aceasta?

Boruzescu amestecă prelung lichidul blond din ceaşca de porţelan şi muşcă din felia de cozonac. Apoi, cu ochii şi cu umerii, dădu un răspuns nepăsător şi vag.

Filipache interpretă;

- Nu te interesează emanciparea femeilor?

După ce sorbi de câteva ori, Boruzescu răspunse:

- Dorule, recunosc că raţionamentele lui John Stuart Mill şi ale tuturor partizanilor emancipării sunt luminoase şi convingătoare... Aşa este. Actuala stare socială a femeii este rezultatul unei stratificări brutale, nedrepte, neumane etc, la fel cu nu ştiu ce stratificări din scoarţa pământului, care au prins. în întunericul cavernelor geologice, cele mai frumoase specii dc marmură sau de ce pofteşti. Aşa a stratificat trecutul preistoric şi istoric condiţia femeii şi aşa am moştenit-o. Şi să crezi câ aceste stratificări morale şi sociale sunt mai rezistente şi mai adânc ascunse decât celelalte... Suntem toţi prinşi în ele, cu toate deprinderile noastre sufleteşti, cu toate prejudecăţile noastre şi cu tot tembelismul nostru de cugetare... E adevărat: femeia este nedreptăţită' Ei. şi pe urmă? Cine îşi va primejdui interesele, siestele şi desfătările lui pentru această oneroasă moştenire, veche ca Baba Dochia?... Dar îmi vei spune: Totuşi, iată, şi alaltăieri, şi ieri. şi azi câţiva oameni generoşi, care au pornit - eroici ca eroul lui Cervantes - să dea la pământ moara unde se macină străvechea nedreptate. Să-ţi spun eu secretul acestor oameni... Figura lui Boruzescu, călătoare prin umbrele şi luminile lămpii cu abajur de dantelă, avu un popas de amară şi ironică bătrâneţe. Scumpe Filipache, toţi partizanii emancipării femeii au fost, în ceasurile vitejiilor lor feministe, îndrăgostiţi lulea după cutare sau cutare exemplar excepţional din seria strănepoatelor mamei Eva... Ce să-ţi mai spun despre John Stuart Mill... Dacă nu i-ar fi ieşit în cale doamna Taylor, cine ştie dacă l-ar fi ispitit vreodată problema aservirii femeii!...

Filipache îşi ascunse ochii în ceaşca cu ceai.

- înţelegi, amice?... Ca să-ţi ieşi din fire, ca să te declari eretic faţă de prejudecăţile ortodoxe şi să vrei să instalezi pe femeie în scaunele deţinute până acum numai de bărbaţi, trebuie să te găseşti într-o efervescenţă extraordinară... Bată-le norocul de femei!... Cu drepturi sau fără drepturi, inteligenţe sau gâsculiţe, sincere sau perfide... ele sunt cauza şi explicaţia atâtor şi atâtor vitejii şi prostii, victorii şi dezastre, frumuseţi şi

turpitudini din existenţa bărbatului... Te-ai gândit vreodată la simbolicul episod din paradis?... Eva este aceea care ridică stăvilarul fericitului heleşteu din grădina raiului şi dă drumul torenţilor vieţii. Mare înţelept a fost cel ce a scris acest adevăr!..

- Boruzescule, şi acum, ca şi altădată, eşti înaintea mea, cu inteligenţa şi cu meditarca ta... Dar, cum înţeleg, ***in abstracta,*** recunoşti şi tu că femeile sunt vrednice să aibă mai multe drepturi decât au...

- Da, amice... Sunt generos şi dezinteresat tocmai fiindcă n-am nici un interes nici împotriva emancipării femeilor, nici pentru emanciparea lor... Filipache, cu voia ta, să ridicăm gândurile noastre deasupra acestei planete, pe care, este adevărat, au trăit cândva modelul Venerei de Milo şi modelul Giocondei .. Astă-noapte. la miezul nopţii, vom privi, dacă nu vor fi nouri, eclipsa de lună. Poţi sâ rămâi cu mine până atunci?...

- Dragă Boruzescule, şi aici sunt inai mic decât tine... Tu eşti independent şi sihastru... Eu sunt supus legilor clanului şi ale familiei...

Boruzescu se duse la fereastră, îşi făcu cu mâinile apărători la ochi şi privi în oceanul atmosferic.

- Mi se pare că vom rămânea izolaţi... Nori puternici se interpun între noi şi frumosul fenomen ceresc de peste câteva ceasuri... Nu e nimic! Te pomeneşti că te reţineam fără folos...

Se întoarse de la fereastră şi se aşeză pe divan, lângă volumul lui Schopenhauer. Filipache urmărea cu admirativă luare-aminte pe acest straniu coleg, după vârstă ceva mai mare decât el, dar după maturitatea minţii şi timbrul personalităţii cu mult deasupra lui. Sub fruntea lui exagerată şi fragilă, obrajii erau uscăţivi, gura vânătă şi nasul ascuţit ca un semn de întrebare. Rezemat de spătarul divanului şi escamotat de lumina lămpii, Boruzescu părea un luptător ostenit de nobila luptă a zilei, luptă cu penelul, cu pana, sau cu tomurile cercetate...

- Boruzescule, am încercat şi eu, după îndemnul tău, să citesc ceva de Schopenhauer şi am început, fireşte, cu ***Aforismele*** lui... Dar deocamdată sunt mai sensibil la contribuţia lui Maiorescu, adică Ia limba în care e tradusă cartea, decât la ideile din carte...

Prietenul lui Filipache întoarse în lumină capul său de intelectual veştejit şi răspunse, fără suficienţă, dar obosit şi leneş:

- Dorule dragă, nu mă miră... Stai să mai treacă... A înţelege filosofia idealistă transcendentală este ceva aşa... ca a trece din regnul vegetal în regnul animal... ***Die Welt ist meine Vorstellung!...*** Lumea este reprezentarea mea... Hei!... Hei!... Când mi-a căzut în mână, acum patru ani, nuvela lui Eminescu ***Sărmanul Dionis*** şi am citit-o, trei zile am umblat năuc pe izlazul şi prin dumbrăvile de lângă târgul meu natal. Este o totală răsturnare a lumii tradiţionale, pe care o purtăm în cutia asta craniană, şi înlocuirea ei cu cea adevărată, cu lumea filosofică... Filosofia începe de la acest hotar: ***Die Welt ist meine Vorstellung...***

- Adică ce?... un vis, o aiureală, o fantasmagorie absurdă?...

- Nu, Filipache, acestea sunt expresii inadecvate şi uneori paraponisite, întrebuinţate, ca răzbunare, de duşmanii filosofiei idealiste transcendentale . Lumea este o realitate, dar fântânile din care se aruncă în afară tumultuoasă, şi tot splendidul şi tragicul ei tumult au cu totul alt înţeles şi altă consistenţă decât în concepţia curentă şi vulgară... Spaţiul în care se situează această lume şi timpul în care se desfăşoară, inel după inel, au un caracter absolut de idealitate.., Spaţiul şi timpul sunt ideale. Fac parte din ***împătrita rădăcină a principiului raţiunii suficiente...***

~ Boruzescule, nu dau cu nasul întâia oară de aceste idei.,, Ţi-aduci aminte că am avut câteva discuţii cu profesorii noştri de filosofie, prea şcolari ei înşişi, de-abia ieşiţi din sala lui Maiorescu; am mai vorbi* ***şi noi mîrc noi. .*** dar n-am putut să adun mare lucru în capul meu...

- Filipache, această concepţie superioară, care recunoaşte caracterul de idealitate al spaţiului şi al timpului, şi deci al universului întreg, este muntele Himalaia, şi îl urci greu de tot, ani de zile, ca să nu ajungi în vârf poate niciodată... Dar ia s-o luăm de la talpă.., lată, sub coatele tale, acest birou... un obiect, din misterioasa lume a obiectelor... E tare, e dreptunghiular, are culoarea brună şi aşa mai departe... Mintea nefilosofică, omul de pe stradă vede acest obiect, caută prin saltare, mănâncă sau picotează pe el şi pleacă... în convingerea lui, acest birou este o existenţă independentă, acest birou este, pentru omul de pe stradă, tare, brun, dreptunghiular, ***în chip absolut...*** Fie că biroul este sub ochii lui, fie că biroul este izolat de orice privire omenească, biroul este şi rămâne ceva în

sine, cu toate particularitățile pe care le are atunci când stăm în contact cu el... Aşa crede, aşa pricepe omul de pe stradă lumea exterioară. De aici începe uriaşul şanţ despărţitor între capetele filosofice şi nefilosofice.

- Costache, te-am înțeles, acest birou şi toată lumea exterioară, laolaltă, sunt în sine, adică independent de simțurile noastre, cu totul altfel decât le interpretăm noi... Lumina, culoarea, forma, sunetul, toate armoniile şi toate stridenţele existenței sunt interpretările cerebralității noastre... Dar ceea ce interpretăm noi - diversele incitațiuni externe - unde se situează? Nu este un spațiu exterior nou, nu este un timp deasupra noastră?

- Dorule, eşti pe calea cea bună... Aici este misteriosul şurub pe care caută să-l învârtească filosofii şi pe care Kant l-a întors mai bine decât toți... Filosofii mijlocii convin că lumea în sine este cu totul altfel decât o descifrează simțurile noastre... Ce este soarele în sine? Ce este, în sine, o floare de trandafir? Ce este trupul nostru, adică lumea exterioară, cea mai intim legată nouă, ***subiectului,*** cel ascuns după gratii? Ce este ***lucrul în sine?*** Mister şi iar mister!...

Schopenhauer răspunde, lucrul în sine este ***voința,*** adică pornirea oarbă, adică setea neantului... Putem s-o spunem, dar nu putem s-o înțelegem... Lăsând la o parte această ultimă întrebare, splendidele asalturi ale filosofiei idealiste au cucerit şi această redută de refugiu: şi timpul, şi spațiul au un exclusiv caracter de idealitate...

- Sunt adică apanajul cerebralității noastre?...

- Sunt condiții ale cunoaşterii... Sunt taina cu care venim pe lumea aceasta...

- Costache, aici bâjbâiesc eu în întuneric. Spaţiul şi timpul sunt ideale... Venim noi cu ele în traistă? Dacă n-ar fi, pe pământ, nici ochi, nici urechi, nici picioare, nici aripi, spațiul şi timpul n-ar mai fi?...

- Dorule, sunt deocamdată un ucenic care mă hrănesc din firimiturile lui Platon, ale lui Kant, ale lui Schopenhauer... Mai am mult până să fiu şi eu admis la ***Banchet,*** dacă voi fi admis vreodată. Dar sunt un ucenic răzvrătit, poate eretic şi deformator... Da... eu cred că dacă n-ar fi în lume sistemul nervos, adică simţirea şi creierul, n-ar mai fi nici timp, nici spaţiu şi nimic din tot acest univers iluzoriu,..

- Dar atunci ce înseamnează sistemul nervos şi ce înseamnează creierul?...

- înseamnează biata corabie a lui Noe, unde căutăm sâ scăpăm de potopul filosofiei şi al nimicirii!...

- Costache, am dat gata universul!... Noroc că suntem tot lângă aceste ceşti de porţelan, tot în mansarda ta, tot în luna decembrie şi tot în... (aici nu mai e noroc.) obscuritatea noastră studențească... Dar iată o întrebare: tu aştepţi să priveşti, la miezul nopţii, o eclipsă de lună... Colo, departe, în câmpiile spațiare, luna se va stinge treptat şi va ajunge aproape invizibilă, pentru că pământul, aşezat exact între lună şi soare, va îneca luna în conul lui de umbră... Poți tu să gândeşti că toată această fenomenologie cerească este legată şi condiționată de biata noastră existență?... Dacă pământul ar fi sterp ca luna, şi deci noi, viermii pământului, am lipsi, eclipsa de astă-seară - soare, pământ şi lună - ar fi fost revocată?...

- Răspunsul meu este acelaşi. Fiecare dintre noi suntem solidari cu tot universul. Suntem unul şi acelaşi mister. Suntem o salbă infinită... Flori, gândăcei, frunți muntoase, diamante, aştri, omenirea întreagă, imbecili şi genii: suntem aceeaşi salbă, răsucită în miliarde de spirale şi petrecută pe sub toate pragurile milioanelor de veacuri... Fiecare dintre noi participăm la firul întreg şi suntem firul întreg pe care e înşirată misterioasa salbă...

- Cum vine asta?... Dacă fiecare am fi firul întreg al sălbii, atunci ce mai este moartea, care ne seceră zilnic, cu profuziune, fără ca salba să se deşire sau să se clintească din măreția şi din plinătatea ei?. .

Boruzescu se ridică de pe divan şi rămase în picioare într-o atitudine de solemnă intențiune.

- Dorule, ai sosit ca un copil admirabil în fața sanctuarului, în fața sfintei sfintelor!...

- Ca să fiu încântat şi eu de ceea ce am descoperit pe negândite - dacă nu cumva râzi de mine - tâlcuieşte-mi complimentul tău...

- Amice, îți vorbesc despre lucruri pe care le-am ţinut totdeauna îngropate în inima mea... Un subiect de eternă preocupare pentru mine este moartea... M-am pomenit cu această predilecție de mic copil... De mult, la moşioara unde am copilărit - mai înainte ca să ne mutăm la târg locul meu de plimbare şi de copilărească reverie era cimitirul satului... Se întâmplase să fie chiar lângă casa noastră... în după-amiezile de vară, când fluturii codați, galbeni şi negri se zbăteau pe scaieţii înfloriți de pe şanţul cimitirului şi şopârlelc sfârâiau printre

morminte, eu stăteam la umbra troiței și-mi făceam de joacă... Dacă murise cineva în sat și neamurile îi săpau groapa, eu prezidam pregătirea groapei, cocoțat într-un salcâm... Când convoiul de jale se apropia de cimitir, ducând pe brațe sau în căruță mortul cu fața descoperită, eu mă vâram printre lume și priveam pe răposat tot timpul prohodului. Am crescut printre gropi funerare și am făcut totdeauna placidă casă cu ideea morții. Ziceau vechii filosofi că mirarea este aceea care a dat naștere filosofiei... Eu cred că mai degrabă marea dăscăliță a filosofiei este moartea... Suntem prieteni, ne-am pomenit prieteni moartea și cu mine...

Când m-am întâlnit acum patru ani cu nobila concepție idealistă, prima mea întrebare a fost: Cum pot să încadrez vechea mea preocupare în această filosofie? Ce crede despre moarte idealismul transcendental?...

Să începem încă o dată raționamentul nostru de Ia capăt. Suntem deplin edificați. Lumea pe care o vedem, o auzim și o pipăim este așa numai pentru noi. Secretul ei este secretul cu care ne naștem fiecare. Suntem toți - cel puțin tot neamul omenesc - niște viori mai mult sau mai puțin identice (vezi daltonismul^ vezi orbii din naștere), care interpretăm la fel partitura acestei lumi... Dar ce sunt în sine misterioasele note care se izbesc de coardele viorii noastre și se prefac în culoare, sunet, formă, timp și spațiu?... Fiindcă - și aici trebuie să te trimit la cărțile maeștrilor - culoare, sunet, formă, timp și spațiu, tensiune nervoasă și tensiune musculară purced toate din aceleași porți ale apriorismului și ale misterului...

Dar iată că, prin această lume, atât de curioasă și atât de altfel decât ni-o mărturisesc simțurile, trece, secundă cu secundă, coasa morții... Putem să afirmăm din capul locului această certitudine: După cum suntem invincibil încredințați că lumea înconjurătoare și noi înșine, în centrul ei, suntem cu totul altceva decât ne informează simțurile, tot așa trebuie să fim încredințați că familiara moarte trebuie să fie, în sine, cu totul altceva decât cred și deplâng ochii noștri... N-am izbutit până acum să studiez documentele și doctrina creștină... Dar arhaica și mângâietoarea credință că moartea este o vamă între două lumi mi se pare de o respectabilă înțelepciune...

Să ne întrebăm cu independență: Ce poate să fie moartea aceasta, într-un timp și într-un spațiu care îmi aparține mie?...

Boruzescu se întrerupse. Porni din colțul divanului și, cu degajarea unui profesionist sigur pe cărțile, pe argumentele și pe

efectele sale. scoase dinlr-un raft de cărți volumul lui Eminescu.

îl deschise și citi:

„Pe pieptul moartei luce de pietre scumpe salbă
Și păru-i de-aur curge din raclă la pământ.
Căzuți în cap sunt ochii. C-un zâmbet trist și sfânt
Pe buzele-i lipite, ce vinete îi sunt,
Iar fata ei frumoasă **cu** varul este albă"...

Această funebră frumusețe, această rigiditate, această capitulare - moartea pală și superbă - sunt roabe spațiului și timpului meu!...

- Boruzescule... te joci cu simțirea mea... Mă zgudui și mă târăști după tine, ca pe vechii captivi, imperatorul triumfător... Dar, dragul meu, este definitiv probat că noi... suntem universul?.., Se poate afirma, fără remușcare de conștiință filosofică, cum că lumea oglindită de picătura de rouă este chiar proprietatea acestei picături?...

- Filipache. arsenalul argumentelor lui Kant - cel ce l-a întrecut pe Platon - este irefragabil... Din nefericire, câți pot să pătrundă în acest arsenal!... Amice, universul tot este un misterios fenomen, legat de misterul și mai inexpugnabil al ***subiectului*** care suntem noi... Lumea aceasta este obiectul difuz și infinit. Eu sunt subiectul... Jurisdicția legii cauzalității nu se întinde asupra subiectului... Legea cauzalității este valabilă numai între obiecte. Acest obiect sau acest fenomen este cauza celuilalt fenomen... Nu putem să afirmăm: noi proiectăm în neant viziunea acestui cosmos și fluxul miliardelor de veacuri... între subiect și obiect punțile sunt rupte pe vecii vecilor... Dar știm bine și demonstrăm că spațiul, timpul și cataracta cauzalității universale sunt numai și numai ideale, cu noi, pentru noi, din pricina noastră, în așa grad încât, dacă noi n-am fi sau n-am mai fi. universul s-ar șterge ca apa morților...

- încep să văz, așa, ca prin sită, care este filosofia ta asupra morții...

- Iubite Filipache, nu știu dacă te-ai oprit vreodată mai îndelung în dreptul noțiunilor de infinit și de eternitate... De obicei, noi gândim aceste noțiuni numai prin comparația: Lumea noastră întreagă față de universul infinit este de-abia un punct. Veacurile lumii noastre, oricât de multe, față de eternitate sunt o singură clipă. Pentru cei ce așază pe Dumnezeu, ca să zic așa. în inima eternității și a infinitului, lucrurile sunt și mai evidente. Ce sunt toți anii creaturii față de

eternul creator! Ce sunt toate regiunile universului față de infinitatea puterii și a omniprezenței lui Dumnezeu!...

Dragă amice, toată filosofia mea asupra morții stă captivă într-o ecuație insolubilă. Nu știu dacă eternitatea și infinitul sunt ale lui Dumnezeu... Dacă infinitul face parte din vistieria dumnezeiască, atunci cosmosul nostru este un simplu punct, este un singur bănuț din această vistierie... Dacă eternitatea este mantia lui Dumnezeu, atunci toate miliardele de veacuri ale lumii noastre sunt o clipă, o scamă de purpură pe mantia împărătească.

Acum urmează-mă. Dacă în clipa morții mele trec din iluzia și din visul timpului pământesc de-a dreptul în realitatea eternității, atunci înseamnează că moartea mea coincide cu moartea universală...

- Iartâ-mă că nu pot să prind raționamentul tău...

- Filipache, admite că fluviul timpului nostru se varsă în marea eternității... eternitatea nudă. fără clipe, fără zile, fără ani, adică eternitatea dezbrobodită, fiindcă toată această broboadă - clipe, zile, ani și veacuri - înseamnează iluzoriul timp pământesc...

- Bine, am admis.

- în fața eternității, care soarbe iluzia timpului nostru, zdrențele acestei iluzii sunt absolut egale, sunt una și aceeași clipă... O zi, un an, sau o mie de ani... față cu veșnicia goală sunt perfect egale, sunt o secundă. Fluviul timpului nostru se varsă în marea veșniciei într-o singură secundă...

- Așa s-ar părea... Să zicem că da...

- Nu să zicem că da... Așa este!... Un ceas și o sută de ani, o săptămână și un milion de ani pe orologiul eternității nu înseamnează decât una și aceeași clipă... Oricât de lungă sau oricât de scurtă ar fi funia timpului. în fața veșniciei ea scade dintr-o dată și se reduce la o clipă... Și ele între ele, perioadele veacurilor noastre, confruntate cu eternitatea, sunt toate un fulger, nimic altceva decât palpitarea unei clipe.

Stai acum și te socotește: pe firul acestui timp iluzoriu stau înșirate decesul Iui Confucius, al lui Buddha, al lui Abraham, al lui Keops, al lui Alexandru cel Mare, al lui Socrate, al lui Zenon, al lui Francisc de Assisi, al Iui Kant, al lui Napoleon!... Și pe același fir iluzoriu, iată... la infinit, perlele negre ale tuturor deceselor din veacurile iluzorii, bineînțeles punând Ia socoteală decesul tău și al meu...

Pricepi, Filipache? Barca lui Charon este universală!... în realitate, poznașul de unchiaș ne transportă pe toți dintr-o dată de pe țărmul iluzoriu dincolo pe țărmul destăinuirii și al adevărului!

- Boruzescule dragă, tot ce spui tu mi se pare fantastic de ingenios, dar fragil...

- Ca timpul și ca spațiul!... Dorule, nu știu nici eu prea bine dacă ai în fața ta pe un pribeag al reveriilor funebre sau pe un nou Cristofor Columb... Dar. încă o dată și încă o dată, dacă timpul pământesc e broderia visului, dacă este - ca și spațiul - un element aprioric și un aport al cerebralității noastre, atunci moartea noastră, cea în timp și în spațiu, este o scamatorie!...

Pe urmă... dacă, dincolo de mirajul timpului și al spațiului, ne așteaptă nuda eternitate și nudul infinit, atunci decapturarea noastră din colivia vieții înseamnează o năvală universală de școlari ieșind toți din clasă în secunda când sună clopoțelul... Cu alte cuvinte, mai severe: moartea mea coincide cu moartea tuturor celor ce au murit, mor și vor mai muri pe planeta aceasta și în șuvoiul veacurilor pământești... Dacă dincolo de moarte ne așteaptă eternitatea rigidă, moartea nu mai este individuală, ci universală... Anii care s-au scurs între moartea Semiramidei și moartea mea sunt iluzorii... în mormântul meu pogoară toți morții trecuți, prezenți și viitori... Cu fiecare dintre noi se stinge strania și imensa iluziune, și - lucru admirabil -- toți murim în aceeași clipă, fiindcă toți ne decapturăm în una și aceeași compactă veșnicie... Deși între mormântul primului om și mormântul ultimului om se pare că au căzut Ia mijloc sute de mii de ani și mii de kilometri, adevărul este că mormântul e unul și același, iar clipa morții lor - și a tuturor morților dintre ei - este clipa morții universale... înțelegi, Filipache?...

- Boruzescule!... Mă vrăjești, dar nu mă convingi!

Paradoxalul filosof se învârti de câteva ori în jurul lui Filipache, ținând mâinile în buzunarele pantalonilor. Apoi, cu capul în umbra dantelată a abajurului și cu pieptul în lumina plină, se opri în fața nedumeritului prieten. Avea în ochi o lumină amuzată și ironică. Părea un maestru afectuos, care voiește să dovedească unui elev nu știu ce adevăr, foarte ușor de înțeles, dar până acum neluat în seamă.

- Dragul meu, în luna decembrie, în nopțile clare - cum nu e noaptea aceasta - poți să observi pe bolta cerului, dincolo și dincoace de Calea Galactică, cele două constelații diademe, a Carului Mare și a Orionului, iar împrejurul lor vetrele

fosforescente ale celorlalte constelaţii. Sunt vreo şapte mii de am de când omenirea le priveşte, splendide şi rigide, misterioase şi inamovibile. Aşa le-au privit şi le-au însemnat, odinioară, astronomii din Babilon, aşa le privim şi le notăm şi noi în cataloagele noastre.., Ursa Mare, Orionul, Casiopeea şi toate celelalte stau nemişcate şi geometrice de când le-au pomenit miraţii ochi ai locuitorilor pământului... Dar ştii ca şi mine că această lume siderală, aceşti aştri cu toate cortegiile lor planetare nu se odihnesc nici o clipă... După cum infimul nostru sistem planetar gravitează necontenit în jurul soarelui, tot aşa şi soarele - sărmană stea bătrână - tot aşa şi comparşii soarelui din tot universul au mişcări tainice şi gigantice, nu cunosc odihna şi aleargă în spaţiu cu viteze incalculabile... Apropie acum aceste două noţiuni elementare. Iată, întâi rigiditatea acestor constelaţii, acestor figuri geometrice ale cerului, riguros aceleaşi de când le contemplează omenirea... Al doilea, aceste stele şi familiile lor, deşi par fixe. ca nişte cuie de diamant - şi fixe le constatăm de şapte mii de ani - totuşi, zboară în spaţiu fără odihnă, călătoresc cu repeziciuni **caTe** ne confundă!... De şapte mii de ani, de când privim roţile Carului Mare sau ale Carului Mic, nici o roată nu s-a mişcat din loc! De şapte mii dc ani, dc când privim Cloşca-cu-pui, nici un pui n-a ieşit de sub aripile Cloştei, deşi ştim perfect de bine că aceşti piu sunt fulgere călătoare în spaţiu!... îţi dai scama de consecinţele acestei confruntări?... Şapte mii de ani ai noştri şi poate încă şaptezeci de mii de ani de aci înainte n-au făcut şi nu fac nici cât o clipă siderală, adică atâta cât îi trebuie unei stele dintr-o constelaţie ca să se mişte şi să evadeze din familie!

La noi pe pământ, de când cu grădinile suspendate ale Babilonului şi până a/.i, au trecut atâtea mii de ani; în constelaţia Orionului n-a trecut nici o clipă, fiindcă tot trapezul ei este rigid şi egal eu el însuşi, acum, ca şi în zilele astronomilor caldeeni... A gândi că stelele care compun fixele noastre constelaţii sunt nişte sarcofage imobile este antiştiinţific... Sferele lui Ptolomeu şi toată concepţia antică nu vor mai învia niciodată... Aceste corpuri cereşti aleargă şi gravitează ***in saecula saeculorum...*** De cc atunci vertiginoasa lor cursă pentru observatorii pământeşti este inexistentă şi inexistentă de şapte mii de ani?... Pentru că... o clipă siderală înghite o sută de mii de ani ai pământului!... Dar o clipă a eternităţii?... Judecă deci mai adânc şi familiarizează-te cu această trăsnaie din capul prietenului tău Costache Boruzescu. Timpul nostru

pământesc, oricâte deşarte sute de mii de ani ar număra, rămâne egal cu zero... Un an, o sută de ani, sau o sută de milioane de ani sunt între sine cantităţi deplin egale, fiindcă fiecare în parte, proiectată pe înţelesul eternităţii, este egală cu zero, adică maximum cu o clipă...

Presupune, amice Dorule, că un astronom din ***Alfa din Orion,*** zisă şi ***Betelgeuse,*** ar fi prins de veste despre moartea marelui şi virtuosului rege al Egiptului Sesostris, cel sărbătorit de greci. Şi multinformatul şi compătimitorul astronom ar vrea să-şi şteargă o lacrimă de emoţiune... Dar când s-a aplecat din nou ca să privească prin aparatul lui miraculos, a văzut funeraliile lui Sadi Carnot!...

Şi dă-ţi bine seama că rigidele constelaţii de deasupra capetelor noastre sunt şi ele captive timpului şi spaţiului... Oricâte mii de ani pământeşti ar intra într-un sfert de oră din Steaua Polară, totuşi, şi Steaua Polară are ceasuri, zile şi ani... Cugetă. însă, că eu pun faţă în faţă timpul şi decesele noastre nu cu orologiul vreunei stele, ci cu integrala şî maiestuoasa Eternitate!...

- Costache. să respirăm un minut... Ideile tale sunt grele de mă doboară!... Ce supapă dc siguranţă, pentru prosteasca noastră sănătate, prezintă sfânta ignoranţă!

- De ce, Filipache?... Toate câte ţi-am spus sunt lucruri pe care le ştii de multă vreme: le-ai citit, ca şi mine, în cărţile lui Camille Flammarion şi în toate cărţile de astronomie populară...

- Totuşi, sinteza pe care o scoţi din acele clemente cunoscute şi vagabonde este uluitoare!...

- Este oul lui Columb!... Dacă plutim - cu spaţiul şi cu timpul nostru - pe oceanul viului infinit şi al viei eternităţi, moartea fiecăruia dintre noi înseamnează ***le supreme plongeon!*** Toţi suntem solidari în moarte!... Nici unul nu murim înaintea celuilalt!... Toţi ne regăsim dincolo - ceea ce şi suntem într-adevăr - acelaşi arbore de mărgean sufletesc...

- Boruzescule, mă scormoneşti şi mă aţâţi!... Pare că sunt un orb care, inundat de soarele dc mai, ridică mâinile în sus, spre astrul caldelor mângâieri... Dar soarele va rămânea mascat de-a pururi!... Amice, unde este Dumnezeu în toată această tulburătoare destăinuire filosofică?... Nu ştiu pentru ce, dar tu îmi faci impresia că mai ţii undeva, departe, o cameră pe care nu vrei să mi-o deschizi... E adevărat că niciodată n-am vorbit pe şleau în chestiunea aceasta... Mi-aduc aminte de discuţia ta

cu ultimul nostru suplinitor de filosofie, şi mai cu seamă de controversa ta cu Cochinţu - ateul nostru din interese de galanterie - şi păstrez impresia că tu erai un partizan al marelui Necunoscut...

- Filipache dragă, când e vorba de existenţa lui Dumnezeu, nu putem să uităm niciodată sentinţa subtilului francez; ***„iemeraire qui î 'affirme, insense qui le niel"*** Da, este adevărat, cu cât te adânceşti în acest ţinut al negurelor eterne, cu atâta începi să câştigi, de la o vreme, bănuiala că vălurile vor cădea şi că faţa adevărului va birui, deodată, într-o subită glorie revelatorie!... Pe extremele confinii ale împărăţiei lui Kant, începi să simţi vecinătatea lui Dumnezeu... Dar, amice, filosofia este neputincioasă să-ţi destăinuiască mai mult... Mintea noastră e slabă şi condiţională'.... Primul nostru instrument de investigaţie abstractă nu ajunge decât până Ia ţărmul obiectului... Legea cauzalităţii se opreşte la ţărmul celor ce se văd!... Jurisdicţia acestei legi este mărginită iremediabil!... Materialiştii declară cu ignoranţă suficientă: „Aşa-zisul suflet omenesc este o fosforescenţă a materiei!" Sau celebra şi insipida comparaţie: „Cugetarea este o secreţiune a creierului, întocmai aşa cum urina este o secreţiune a rinichilor"... Filosofi ignorantini! în capul lor încă nu s-a descoperit America!... Ei nu ştiu încă marele adevăr că legea cauzalităţii nu este valabilă decât în lumea obiectelor: un obiect este cauza altui obiect! Cum o să fie obiectul - oase, carne, sânge, nervi - cauza cugetării, adică ***a subiectului cugetător,*** care scapă cu totul de sub legea cauzalităţii!... Legea cauzalităţii este inaplicabilă subiectului... Puterea ei este legitimă numai în împărăţia obiectelor, distincte şi etern separate de subiect...

Dar acelaşi abuz îl fac şi spiritualiştii care n-au citit şi nu pot sâ citească pe Kant... Lumea aceasta, măreaţă, guvernată fără greş, încinsă cu eşarfă de stele şi călătoare în infinit, este opera mâinilor Celui Atotputernic... Bănuim că da... Vrem să fie aşa... Dar filosofia noastră e prea slabă în picioare ca să se ridice aşa de sus,.. Şi picioarele ei sunt frânte de întrebarea: Ce este Dumnezeu?... Subiect sau obiect?... Obiect nu poate fi, şi legea cauzalităţii are jurisdicţie numai în lumea obiectelor. Dumnezeu este dincolo de această lume şi dincolo de această lege...

Este Dumnezeu subiect?... Trebuie să fie, zicem noi... Dar biata lege a cauzalităţii nu ajunge nici aşa până la el, după cum nu ajunge nici până la subiectul care suntem fiecare...

- Dezolate şi dezolante constatări!... Filosofia sfârşeşte totdeauna cu o impasă... Aceasta explică şi legitimează revelaţiunea religioasă...

- Da, ai dreptate... Dar este un domeniu cu totul aparte, pe care nu-1 cunosc şi de care nu pot să mă apropii.

Aceste cuvinte ale filosofului răsunară închise şi stranii, ca un clopoţel înăbuşit într-un sac.

Surprins, Filipache îl întrebă, ridicându-şi fruntea:

- Pentru ce, Boruzescule?... Ce poate să rămână ascuns şi interzis pentru inteligenţa ta?...

- Copil ce eşti!... Este un domeniu antagonic fiinţei mele şi posibilităţilor mele intelectuale. Revelaţiunea religioasă şi îndeosebi revelaţiunea creştină înseamnează soarele care luminează celălalt versant al sufletului omenesc... Trebuie să fii sfânt şi trebuie să fii copil ca să poţi să te urci pe Muntele Fericirilor... Spre nesfârşita mea părere de rău, nici sfinţenia, nici nevinovăţia nu fac parte din posibilităţile mele... Suntem la hotarul unei lumi care ne exclude şi ne ocoleşte cu spaimă... Nu ştiu care dintre vechii scriitori creştini a zis sau a scris undeva: „Ce legătură are porticul lui Solomon cu porticul Iui Zenon şi ce întâlnire poate să fie între Ierusalim şi Atena?"... Are dreptate!... Sunt realităţi sufleteşti, adevăruri, certitudini, experienţe fericite şi victorii răsunătoare care pentru noi se desfăşoară nu la antipozi, ci dincolo de noi, pe un plan paralel, cu care nu ne vom întâlni niciodată...

Am voit să studiez ***Biblia*** şi să cercetez personalitatea lui Iisus Christos. Dar, după câtva timp de strădanie, mi s-a părut că sunt o dihanie acvatică ieşită Ia suprafaţa mării şi că vreau să ţâşnesc afară pe pajiştea de pe ţărm, ca să mă plimb printre crini şi să zburd cu mieii turmelor...

- Dragul meu, iartă-mă, dar aici cred că ridici nişte bariere capricioase şi foarte discutabile... îţi mărturisesc că, pe tăcute, eu am început de prin clasa a şasea să citesc pe scriitorii creştini sau pe penitenţii care revin la creştinism. Ţi-am vorbit eu odată despre toate acestea... Ei bine, nici eu nu mă simţeam . delfin, nici scriitorii mei nu-mi păreau nişte celeste ierbivore...

Boruzescu râse şi-şi băgă mâna în sân cu gestul bătrâneţelor obosite şi experienţe.

- Filipache dragă, tu nu eşti filosof... Tu eşti poet, tu eşti o simţire intactă şi iubitoare. Tu porneşti de-abia acum în lume... Pariez că vei găsi pe Dumnezeu!...

- Costache, mă uimeşti! îmi vorbeşti ca Matusalem! Ai uitat că suntem colegi?...

- Dorule, îmi dau bine seama de ce-ţi vorbesc... S-ar părea că amândoi suntem la aceiaşi primi paşi în viaţă... Dar eu, amice, printr-o sentinţă excepţională şi funestă, am prescurtat cărările, am pus în buzunar bucuria vieţii fără s-o trăiesc, şi mă găsesc tocmai dincolo, la poarta de ieşire... departe de tine cu o jumătate de veac...

Tonul lui Boruzescu era lipsit de orice patos. Vorbea din prisosinţa unor dureri precoce, unor experienţe şi unei vestejiri anticipate, despre care nici un prieten n-avea precise informaţii... Era prea inteligent ca să-1 descoasa cineva şi era, în comparaţie cu colegii săi, destul de bogat ca sâ se izoleze de societatea şi de indiscreţiile lor.

Filipache insistă:

- Cu toate astea, Boruzescule, controalele primăriei spun că nu eşti încă major!...

- Ei, amice, nici bietul John Stuart Mill nu era mai înaintat în viaţă când s-a simţit baricadat de jur-împrejur şi incapabil să-şi mai caute evaziunea din închisoarea lui de vastă deziluzie şi de bancrută universală...

- Termenul de comparaţie e binevenit... Dar de ce nu vrei să-l folosim şi în partea lui a doua?... Dezorientarea lui John Stuart Mill se isprăveşte într-o bună zi, şi filosoful nostru intră într-o epocă definitivă: dc sănătate trupească şi morală...

Boruzescu avu un surâs subtil prin umbra dantelei abajurului.

- Pare că vorbirăm adineaori de secretul convingerilor feministe ale acestui cugetător... Caută pe doamna Taylor!... Filipache simţi că se îmbujorează Ia faţă. îşi scoase batista şi o purtă dintr-o mână într-alta.

- Hatdem înainte, Costache!... De ce să excludem această perspectivă... Iată că un sentiment puternic în viaţa unui filosof poate să fie binecuvântatul Nil în pământul Egiptului...

Dar Boruzescu nu merse mai-nainte. Filipache îl simţi închis şi ironic.

- Dorule dragă, şi Sfinxul e tot în Valea Nilului .. Şi de atâţia mii de ani, de când se revarsă Nilul Verde şi Nilul Roşu, Sfinxul a rămas cu totul sterp... Nu i-a crescut nici măcar o pereche de coarne...

Răspunsul tăie tot avântul lui Filipache.

Boruzescu continuă, privindu-şi ceasul:

- îţi mărturisesc, însă, că simt coarne în stomac... Mă împunge foamea!... Vrei să fii musafirul meu?

- Nu. Costache dragă! Cât e ceasul? Brr!... Alerg acasă! Iartă-mă că nu pot să te asist nici la cină, nici la desertul tău astronomic, dacă cerul ţi-1 va oferi...

XI

.,23 decembrie 1898 (miercuri)

Ce rău îmi pare că n-am putut să te revăd înainte de plecarea dumitale!... îţi sunt însă recunoscător pentru cele câteva cuvinte pe care mi le-ai trimis din Gara de Novd... M-am dumerit şi m-am resignat, e adevărat, destul dc greu, dar mi-ar fi fost şi mai greu dacă plecai fără nici o lămurire... Aşadar, a fost în Bucureşti maica Antonina, naşa dumitale... Cât aş vrea s-o cunosc şi eu.'... Dragostea şi respectul cu care mi-ai vorbit despre maica Antonina au trecut în inima mea.

După socoteala mea. sunt trei zile de când ai sosit în Văratic... Cc cuvânt frumos: «Văratic»!... Pe lângă mine eşti o erudită şi un adevărat Marco Polo... Eu n-am străbătut până azi decât o singură distanţă, adică vreo sută şi ceva de kilometri de cale ferată... Dumneata cunoşti Brăila, Iaşii, Piatra-Neamţ, Tg.-Neamţ şi toate acele mănăstiri dc primprejur, pe care mi le-ai făcut dragi fără să le fi văzut ochii mei...

Ce să-ţi spun de pe aici?.. Sunt multe lucruri pe care ţi le-aş scrie în multe pagini, dar n-a venit încă vremea lor... Vacanţa a început a doua zi după plecarea dumitale... M-am dus înadins la orele de psihologie şi de pedagogic cu gândul să iau note pentru dumneata... Dar domnul profesor n-a venit.

în schimb, vară-mea. Sanda Petrovici, s-a ţinut de cuvânt - cam târziu - şi ne-a poftit pe toţi la un ceai. Am vă/.ut-o viu afectată de lipsa dumitale. M-am bucurat din toată inima când am înţeles cât ţine la dumneata. Biata fată începe să se întremeze şi trupeşte, şi sufleteşte... A scăpat de monstrul conjugal care-i săpa mormântul. Cred că până la vară va fi legalmente despărţită de Codin Petrovici. Până atunci, neconsolatul Codin se zice că - fireşte, de inimă rea - şi-a sporit porţia de alcool cotidian.

Afară de Sanda Petrovici, cel ce a suportat mai greu lipsa dumitale din salonul ei a fost autorul acestor pagini... Au fost de faţă Elvira Iatropol, încă o fată de la cămin - domnişoara Prahoveanu - şi amicii mei, Boruzescu şi Bujoreanu... Altcineva decât mine ar fi găsit tovărăşia veselă şt ar fi petrecut... Am avut norocul să mă doară capul şi să nu înşel pe nimeni cu atitudinea mea rezervată şi galeşă... Dacă n-am vorbit **şi** n-am prea râs, am ascultat în schimb discuţiile angajate în jurul meu...

Domnişoara Prahoveanu mi s-a părut foarte ageră şi meşteră la cuvânt, dar trebuie să aibă la inimă un pic de acid sulfuric... L-a cam pârlit pe amicul Silviu!... Subiectul luat şi reluat în tot timpul de la ora 5 până la ora 8 seara a fost divorţul şi emanciparea femeii.

Aceasta însemna să vorbeşti de funie în casa spânzuratului, dar toţi ştiam şi eram încredinţaţi că vară-mea, Sanda, este o victimă şi că divorţul ei se numeşte legitimă apărare.

Bujoreanu, poet iresponsabil şi farsor pe sub ascuns, era de părere că, în privinţa emancipării femeii, trebuie să adoptăm tactica Iui Fabius Cunctator... Să mai treacă, să mai aşteptăm, văzând şi făcând... Dacă femeile, de aci înainte, sc vor purta bine. le vom da bune certificate... Domnişoara Prahoveanu i-a dat câteva abile lovituri de floretă...

Boruzescu, filosof transcendental şi balanţă cu tereziile goale, priveşte problema cu ecvanimitate... Vreţi emanciparea? Poftiţi, vă rog! Numai... ***Non turbare circulos meosl***

Sanda, sărmana, formula pretenţii minimale: «Puţină milă pentru noi!... Lăsaţi la o parte zbieretele, înjurăturile şi brutalităţile!» îţi mărturisesc că m-a făcut să lăcrămez... O, dacă ar fi bunătate pe pământ, dacă am avea milă unii de alţii şi am îndeplini măcar pe jumătate, măcar pe sfert învăţăturile sublimului răstignit de pe Golgota, ce ne-ar mai trebui atâtea instituţii pentru înfrânarea egoismului şi atâtea procese pentru confirmarea dreptăţii celor slabi!

Elvira Iatropol mi s-a părut straniu de neserioasă. Femeile ca Elvira compromit ideea nobilă a emancipării feminine. A fost tot timpul paradoxală, incapabilă să urmărească discuţia, dar întrerupând-o cu fel de fel de incidentale şt cu necontenite explozii de râs... Şi tot ea, altă dată, după lecţia lui Maiorescu, primise foarte serios ideea unei discuţii între amici...

Mi-a plăcut mai mult domnişoara Lili Prahoveanu. Ideea d-sale era cam aceasta: «Să ne pregătim pentru emanciparea

viitoare, dar deocamdată să fim toate gospodine şi mame de copii».

într-un moment, am obiectat:

- Ce te faci dacă dai peste un Codin Petrovici?

Mi-a răspuns:

- îl mătur din cale şi mă mărit a doua oară!

Vitează fată, dar nu ştiu dacă această vitejie se va menţine şi pe un teren nenorocit şi înfundat, ca în cazul vară-mii... Dintre toţi cei din salonul vară-mii, cel ce ar fi avut mai mult de spus eram tocmai cu, care am tăcut... De ce am tăcut? Avusesem mai înainte o lungă convorbire cu Boruzescu şi-1 întrebasem, între altele, cum priveşte el emanciparea femeii.. Acest pătrunzător prieten mi-a răspuns la fel ca la ceaiul Sandei, dar a adăugat: «Trebuiesc anume interese sufleteşti ca să te înarmezi cavaler şi să porneşti la luptă pentru drepturile femeii»...

Observaţia lui m-a făcut sfios... Dar mai era încă un lucru. Dacă mă amestecam şi eu în discuţie, m-aş fi pomenit vorbind despre altceva decât despre drepturile femeii... într-adevăr, ceea ce mă preocupă azi mai mult din cazul filosofului englez este experienţa personală, care-i dă putinţa să construiască generoasa lui teorie.

Dar această chestiune nu se discută în adunări, ci în intimitatea unei prietenii închise.

Domnişoară Antonino, eşti pentru mine, azi, singurul suflet indispensabil unor atari discuţii... Ţi-am spus de câteva ori, poate prea încrezut, poate naiv şi copilăros, că speranţele mele cele mari cresc pe valea poeziei şi a literaturii.

Este, dacă vrei, o manie suportabilă, o boală ca oricare alta, mai ales în tinereţe, fiindcă - poftim de vezi - e plină lumea de juni cu plete, cu lavaliere şi cu buzunarele înţesate de manuscrise... Vai, sunt şi eu unul dintre ei!

Situaţia mea, din punct de vedere comic, n-ar întrece-o pe a celorlalţi confraţi, imberbi şi geniali... Situaţia mea începe să sc complice din punct de vedere dramatic!... Lucru deosebit de grav: domnişoară Antonino, te asociez de câtva timp (fără să-ţi treacă prin cap) la nădejdile, anotimpurile, riscurile şi veniturile grădinilor mele din California!...

Mai mult decât atâta: fiindcă răzoarele mele sunt în primăvară, scumpă domnişoară Antonino, beneficiile acestei tovărăşii pe care n-ai cerut-o nu se pot măsura!...

Ştiu eu ce să mai zic?!...Vraja lecţiei lui Maiorescu mi-a fost fatală. Mă întreb dacă, din atâta lume tânără care l-a ascultat, n-au mai ieşit şi alte victime afară de mine... Şi mă întreb, mai departe, dacă viaţa Iui John Stuart Mill, cu adorabila lui prietenie pentru doamna Taylor. n-a răspândit până acum, în cine ştie câte tainice coifuri ale lumii, nobila floare a devotamentelor eterne...

Domnişoară Antonino, sunt de felul meu destul de socotit şi destul de împovărat de ceea ce se numeşte bunul-simţ... Mă mir acum ce s-a făcut această intimă a mea povară... Sunt altul, domnişoară Antonino!

Cutez să te întreb dacă, de la Mănăstirea Văratic, vei trece şi prin Brăila, sau dacă vei veni, după vacanţă, de-a dreptul în Bucureşti... Cutez să te întreb dacă această scrisoare a mea şi altele eventuale nu vor fi musafiri rău văzuţi în reculesul loc unde te afli acum... Cutez să-ţi doresc, din toată inima, acum, în ajunul înaltelor sărbători creştine, sănătate, voie bună şi puterea sufletească de a privi şi de a înţelege în chip fericit întâlnirea noastră în ceasul lecţiei asupra Iui John Stuart Mill!...

O, domnişoară Antonino, în locaşul sfânt unde petreci aceste zile, meditarea e fecundă şi perspectivele vieţii sunt mai clare şi mai înţelepte. Sâ facem schimb: pogoară, binevoitoare, în grădina visurilor melc literare şi lasă-mă să urc, sfios, spre sanctuarul ascuns de codri pe care mi l-ai descris!..."

PARTEA A DOUA

I

„...22 ***decemvrie, Mănăstirea Văratic.*** Am plecat din Bucureşti cu zorul... Nu gândeam să încep vacanţa la 18 decemvrie şi nici s-o petrec la Mănăstirea Văratic... Dar maica Antonina, cu sosirea ei neaşteptată Ia Bucureşti, a potrivit lucrurile cum nu mă aşteptam.

Am sosit la Paşcani ieri de dimineaţă... Maica mea, împovărată cu genţi de călătorie şi mai ales cu grija banilor din genţi, a cumpărat bilete de clasa I şi am călătorit nestingherite... Totuşi, de dormit n-am putut să dorm... Pare să fi aţipit între Mărăşeşti şi Roman... Am trăit ceasuri curioase de un fel de înserare sufletească în care lumina şi controlul erau suspendate.., Mă vedeam pe mine însămi la o mare depărtare. Şi nu mai ştiam bine dacă nu cumva spectacolul este dincolo de mine şi fără legătură cu mine... Vedeam pe o biată studentă (atâta vreme trează şi severă cu ea însăşi), care pleacă din Bucureşti cu nănaşă-sa, de vacanţa Crăciunului, şi, în loc să fie mulţumită că va vedea scumpa mănăstire din copilărie, este tristă că a plecat prea devreme şi că n-a putut să-şi ia ziua bună dc la prieteni... Huruitul roţilor, gemetele arcurilor de fier, gâfâitul locomotivei, şuierăturile apropiate şi depărtate se interpuneau neîncetat între mine şi spectacolul din fund şi nu mă lăsau să-1 cuprind mai strâns şi să-1 fac al meu...

Deschideam ochii câteodată şi priveam pc maica Antonina, adormită în colţul ei şi ţinând pe genunchi geanta cu banii mănăstirii... lată o femeie pe care n-o interesează teoriile feministe şi emanciparea noastră! Viaţa ei are un singur înţeles, o singură directivă, un devotament intact şi un singur stăpân - în ceruri!

Aşa cum o priveam eu, la lumina candelei din tavanul vagonului, părea - cu profilul ei masculin - mai mult un ostaş papal sub capişon decât o călugăriţă pravoslavnică. Mă uitam la ea cu un sentiment de siguranţă afectuoasă, dar şi cu un fior de teamă confuză... Este ocrotitoarea mea şi epitroapa mea sufletească... Tata şi mama îmi par uneori rezumaţi în maica Antonina şi înlocuiţi de ea.

Am ajuns la Paşcani într-o dimineaţă rece şi căruntă, dar fără podoaba Iui decembrie din anii copilăriei. Trăsura mănăstirii sosise din ajun şi ne aştepta. Ne-am înfăşurat în toate pledurile şi în toate broboadele, trimise cu mare grijă de Frăsinica. şi am pornit la drum.

Târguşorul Paşcani are frumuseţea lui vara, când albia Şiretului se întinde verde şi visătoare până spre dealurile Ruginoasei... Casele de pe coama dealului, parcul dimprejurul conacului boieresc, făptura uriaşă a gării străjuiesc în chip original băltoacele, gâştele şi amestecata populaţie păşcăneană. Afară de cartierul C.F.R. şi de diversele naţionalităţi reprezentate în el, în jurul gării şi sus în Paşcani e un veşnic iarmaroc, de care cu poveri, de birji scofâlcite, de ţărani cu sumane şi de evrei - parte negustori, parte birjari.

Dar acum, în luna lui decemvrie, băltoacele sunt îngheţate, gâştele au fost tăiate la ultimele sărbători, căruţele şi birjile sunt puţine, marele bulevard al târgului e aproape gol... Stau în colţul trăsurii (un fel de landou, un coviltir arhaic) şi mă uit la bieţii oameni, cu nasul roşu, cu cizme grele şi unse cu păcură, cu căciuli care turtesc urechile...

Maica Antonina - iconoama de la Văratic, nu c şagă! trebuie să dea ochi cu trei-patru negustoraşi, care vin la fcrăstruica trăsurii, prevenitori, plini de respect şi de încredere. Spune maica Antonina:

- Mcndălă, să nu-mi ceri banii acum, fiindcă am alte nevoi de râfuit...

- Am cerut eu vreun ban?... Să dea Dumnezeu să fim sănătoşi!... Mai sunt zile de cerut parale!...

O întreb pe drum pe maica Antonina:

- De ce târguieşti de la Paşcani când Tg.-Neamţ e la doi paşi de mănăstire?

Îmi răspunde.

- Ovreii din Paşcani concurează Ia preţuri pe ovreii din Tg.-Neamţ...

Ieşim din târg şi începem să urcăm spre conacul de pe creastă. Mă uit înapoi... O blafardă zi de iarnă... Un giulgiu alb şi străveziu cade în falduri peste imensul bazin al Şiretului, şi sus, în cerul vag albastru, îl ţine prins un nasture de aur mat.

Mă strâng lângă maica Antonina cu un sentiment copilăresc şi exagerat... Sunt iar fetiţa speriată, covârşită de toate câte vede, călătoare între Brăila şi Văratic, lângă uriaşa maica Antonina... Ce poate să fie viaţa, zgomotele şi întâmplările ei pentru un sufleţel singuratic, luat de acasă de lângă părinţi şi de lângă fraţi şi dus să copilărească în mănăstire, între nişte femei îmbrăcate totdeauna în doliu?...

Sodomeni, Gâşteşti, Topile... conacul boieresc şi codrul Paşcanilor... Zările sunt cenuşii, culmile apropiate sunt de aramă, şi departe-departe, dincolo de brăţara primelor păduri de brad, năluceşte fantasma Ceahlăului...

23 decemvrie- Dacă stau şi gândesc bine, trebuie să mâ socotesc un copil cu noroc... Am două case părinteşti, un tată şi o mamă la Brăila, o mătuşă la Văratic, şi o copilărie dublă - o parte trăită pe cheiul Brăilei şi altă parte aici. în legănatul brazilor şi al cântecelor bisericeşti...

Toţi şi toate sunt la locul lor, fără nici o schimbare. Frăsinica (sora de o vârstă cu mine), ucenicele mai în vârstă Xenia şi Agafia, maica Polixenia, chelăreasa, servitorii din ogradă şi vizitiul Păvălache... în iatacul unde dorm de când am isprăvit liceul şi unde scriu acum aceste note de jurnal, vremea e un cuvânt, ultimele mele amintiri sunt o iluzie şi parcă înseşi aceste mărturisiri scrise sunt neputincioase să demonstreze că zilele se scurg şi că imobilitatea nu există... Divanul albastru, scrinul de nuc, masa de marmură cu tot dichisul ei pentru spălat, peretele de icoane - aceleaşi de când le-am pomenit! - perdelele, şerveţelele, largile buzunare brodate de pus scrisori, ziare şi perii.... au acelaşi loc şi aceeaşi vârstă ca şi în ceasul când le-am cunoscut...

Este odihnitoare, pentru sufletul aiurit de viaţa zbuciumată şi gălăgioasă a marilor oraşe, această dulce încremenire mănăstirească. Nici maica Antonina, nici ucenicele ei, nici casa, nici servitorii nu sunt mai bătrâni decât acum doi ani şi trei şi patru... Numai eu, răzleţita în lume, am crescut, m-am schimbat, am ieşit de sub legile acestui loc sfânt şi drag...

24 decemvrie. De când maica Antonina a hotărât, în inima ei energică, pentru mine, nepoata, că nu voi rămânea în mănăstire, ci voi învăţa carte mirenească, pravila cea aspră de la început s-a îndulcit în privinţa mea. De multă vreme nu mai sunt obligată să merg la privegheri, la vecernii şi la toate slujbele de sărbătoare. Cu toate acestea, nu mă lasă inima să stau leneşă în casă sau să citesc cărţi străine atunci când clopotele cele mari au oprit în mănăstire tot lucrul profan şi au deschis orele de biserică.

Suntem înaintea Naşterii Domnului. Cetaniile sunt nesfârşite, cântările şi toată orânduiala slujbelor înaintează din amurg şi

până după miezul nopţii şi din revărsatul zorilor până la ora douăsprezece din zi. Am stat în biserică uneori trei ceasuri, alteori patru.. Mă pironeşte locului nu numai sentimentul imprecis al nu ştiu cărei porunci pe care e bine s-o îndeplinesc, dar farmecul insinuant al amintirilor mai tari decât toate poruncile Sunt iar copilul cu rochiţă albă şi cu bujori pe ea, care se pierde în valurile de şiac ale dulamei maicii Antonina. Sunt încă o dată cugetul sfios şi cu încântări religioase, care bat mătănii la iconostas şi ţin hangul călugăriţelor cântăreţe... Mă simt din nou fericit legată acestui sfânt locaş, mohorât de jertfa atâtor nouri de tămâie şi sonor ca o vioară, după atâţia ani de rugăciuni şi de imnuri înălţate Trinităţii Preasfinte...

Mă uit, de lângă strana maicii Antonina, în biserica plină de credincioşi - ţărani, ţărance, musafiri întâmplători, veniţi de la oraş - dar mai cu seamă de fiicele acestei mănăstiri... Pe multe dintre ele le cunosc: maica Olimbiada, maica Epraxia, maica Agatonica, maica Neonila...

Ştiu prea bme că sunt observată. Mi s-a părut ieri că, un ceas întreg, în corul cântăreţelor din stânga s-a învârtit în şoaptă nu ştiu ce discuţie în privinţa mea... Mu mă simt iubită. Sărmane suflete pe care credinţa nu ajunge să le împace şi să le scoată de-a binelea din cercul preocupărilor deşarte! Li sc pare lor că sunt o fugară, o trădătoare?... Poate că au dreptate! Dar nu le sunt vinovată cu nimic. Maica Antonina şi Dumnezeu, care a îndemnat-o, puteau să mă oprească în mănăstire tot aşa cum au hotărât sâ mă trimită în lume şi să mă dea la carte.

Cu toate acestea, nu pot să mă despart de simţământul că aceste femei, care scot din hainele lor negre numai ochii şi nasul, sunt familia mea cea adevărată!... Cântările lor tânguitoare sunt mai aproape de duioşia mea decât jocurile şi alergăturile de pe cheiul Brăilei!... Viziunea acestei catapetesme de aur şi a preoţilor, care apar şi dispar prin perdelele ei, mă zguduie mai mult decât amintirea vapoarelor care descărcau şi încărcau la schelă... Iar eu întreagă sunt cu adevărat copilul de suflet al maicii Antonina!

2" decemvrie. Ieri, a doua zi de Crăciun, pe când maica Antonina era încă la maica stariţa, a sosit curierul poştal - veche figură cunoscută - şi a adus un pachet de scrisori şi de ziare... Două scrisori erau pentru mine, una de la Brăila şi alta de la Bucureşti.. Mi-e ruşine sâ spun că nu cea de la Brăila m-a făcut să mi se bată inima.

Doru îmi scrie o scrisoare destul de lungă, unde îmi rezumă convorbirile din salonul Sandei Petrovici. Scrisoarea nu e prea sfioasă... E adevărat că i-am dat voie lui Doru să-mi scrie, dar... ca să-mi comunice în substanţă lecţiile la care eu nu puteam să mai fiu de faţă... Cel puţin aşa mi se pare câ-i spuneam în cartea poştală pe care i-am scris-o din Gara de Nord... Nu i-am dat voie să-mi scrie ultimele două pagini din scrisoarea lui... Şi totuşi, poftim, că nu sunt nici revoltată, nici speriată că mi-a scris asemenea lucruri!...

După ce-am citit şi recitit epistola lui Doru, am deschis-o şi pe cea de acasă... Slavă Domnului, sunt toţi sănătoşi! Treburile merg ceva mai bine. Sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou mai înviorează pe bieţii negustori. Multe închinăciuni maicii Antonina şi multe urări pentru sfintele sărbători.

Aseară m-am retras mai devreme în iatacul acesta şi am citit a treia oară slovele lui Doru. Am stat apoi (poate vreo două ceasuri) şi m-am judecat pe mine însămi şi această nouă situaţie în care se parc că încep să mă găsesc.

M-am întrebai cu claritate: Dacă maica Antonina ar fi fost de faţă la sosirea scrisorii şi ar fi fost curioasă s-o citească şi Sfinţia sa, ce explicaţii şi ce justificări i-aş fi înfăţişat?

I-aş fi vorbit aşa: «îmi scrie Doru Filipache, un student din Bucureşti, pe care l-am rugat să-mi comunice ce lecţii s-au ţinut la şcoală după plecarea mea. Dar, pentru că nu s-a ţinut nici o lecţie, el îmi scrie alte lucruri şi idei»...

Maica Antonina ni-ar fi întrebat: «Ce anume îţi scrie?»

Răspunsul: «Vezi, maică dragă. Ia noi, la Facultatea de Filosofie, un profesor renumit, Titu Maiorescu - poate că nu l-ai uitat, a fost odată ministru al Instrucţiunii şi Cultelor - ne-a vorbit despre un mare învăţat englez, care a strigat în toată lumea că femeile duc azi o viaţă de roabe şi că trebuie să le dăm şi lor aceleaşi drepturi pe care Ie au bărbaţii... Să fie şi ele slujbaşe la stat, să se aleagă senatoare şi deputate, şi, dacă ar fi aşa bărbătoase ca Sfinţia ta, să ajungă chiar miniştri...

Dar acest mare învăţat englez a avut în viaţa lui o taină, pe care a dat-o pe faţă de-abia spre sfârşitul vieţii. El a fost prieten neprihănit, timp de douăzeci de ani, cu o femeie foarte isteaţă şi inimoasă, care era măritată cu altcineva... Englezul nostru a scris multe cărţi de înţelepciune şi de bună îndrumare pentru oameni şi a scris cu deosebire şi a lucrat mult să-şi izbândească ideea lui, adică să dezrobească pe femei... Şi în tot ce-a scris el a fost sfătuit şi încurajat de buna lui prietenă, femeia aceea,

care însă nu era nevasta lui După douăzeci de ani, bărbatul englezoaicei moare de moane bună şi filosoful se însoară cu ea, şi ajung, din prieteni cinstiţi şi fără bănuială, soţi fericiţi, dar numai şapte ani, căci ea moare fără de veste»...

Aici maica Antonina mă întreabă cu dreptate: «Bine, bine, dar cum vine aiasta pe psaltiehie?»...

Şi eu încep să-i spun: «Maică dragă, ideile filosofului englez că trebuie să facem pe femeie egală în drepturi cu bărbatul au ridicat şi ridică neîncetat mare vâlvă printre oameni şi printre studenţi când aud întâi de ele... Şi atunci a început şi printre studenţii noştri gâlceava începută aiurea, de multă vreme... Doru Filipache îmi scrie ce-a fost şi cine a vorbit mai deunăzi. în casă, la vară-sa, tocmai despre această pricină»...

Aici eu fac o pauză... Maica Antonina mă priveşte pe deasupra ochelarilor... Cine poate să suporte aceşti ochi încă frumoşi, sfredelitori, inteligenţi şi albaştri-violeţi, ca toporaşii! Eu îmi pierd puţin cumpătul, răguşesc o clipă, dar pe urmă sunt iar stăpână pc mine şi urmez:

«Doru Filipache este un băiat simpatic, muncitor şi care va ajunge departe... Ascultând la lecţie pe profesorul Titu Maiorescu, care ne vorbea cu laudă despre prietenia dintre filosoful englez şi sfetnica lui, a ajuns să crează, în mintea lui de copil cu închipuiri, că e bine că calce pe urmele englezului şi să-şi lege şi el inima cu o prietenie... englezească!... De unde până unde i s-a părut că., din atâtea fete care urmăm lecţiile lui Titu Maiorescu, eu sunt făcută să înţeleg asemenea prietenie şi să-1 ajut în planurile lui de viitor!»...

Maica Antonina îşi ascunde ochii sub mărăcinii sprâncenelor, stă câtva aşa şi apoi îmi frige faţa cu fulgerul ochilor ei de oţel:

«Şi tu, Antonino, ce parte ai avut în toate aiestea? Ai vreo răspundere, ai vreo vină?»

«Da, maică Antonino!... încep să fiu vinovată!»...

Până aici mă ajută capul să urmăresc cum s-ar fi petrecut lucrurile între maica Antonina şi mine dacă ar fi citit şi Sfinţia sa scrisoarea lui Doru. Ce mi-ar spune mai departe maica Antonina?...

8 ianuarie (vineri) 1899. Au trecut Anul Nou, Bobotează şi toată vacanţa, şi n-au fost ale mele decât foarte puţin!... O împrejurare prostească, dar cu care m-am întâlnit şi altădată, mi-a banalizat şi mi-a anulat o săptămână din vacanţă... Familia unui ***gros bonnet*** din Ministerul Cultelor a venit în mănăstire să petreacă sărbătorile de iarnă în aceste zile atât de blajine şi de

însorite, că par a fi de toamnă... Acum se ştie că pentru mănăstirile din România, adică pentru iconomii şi iconoamele mănăstirilor, în ierarhia puterilor, după Dumnezeu şi după sfinţi, vin funcţionarii de la Culte... Unul dintre ei şi-a trimis încoace soţia, fata - elevă de liceu - şi doi băieţaşi de clasele primare... Fireşte că i-a găzduit iconoama mănăstirii şi - vai, fireşte! - eu a trebuit să fiu domnişoară de companie.

Totuşi... ***ă quelque chose malheur est bon!*** Soţia funcţionarului de la Culte este vară primară cu soţia căpitanului Naum Filipache, al doilea dintre fraţii Filipache (Daniil, Naum şi Teodor...)- Cu oarecare abilitate, ca să nu bage de seamă că mă interesez de familia lui Doru, i-am dat vânt cucoanei să vorbească... Mi-a spus multe lucruri pe care nu le ştiam. Bătrânul Vasile Filipache a ţinut o moşie mare în judeţul Olt. A strâns o avere frumoasă şi ar fi strâns şi mai multă dacă nu cădea bolnav şi nu risipea bună parte din ea cu doftorii din ţară şi din străinătate... Băieţii cei mari, Daniil şi Naum, s-au însurat devreme cu fete bogate şi sunt ofiţeri foarte apreciaţi (primul maior, al doilea căpitan). Mama lor, cocoana Sofia, este o femeie cuminte, fără învăţătură, dar gospodină şi pravoslavnică. Mâna ei dreaptă şi sfetnicul ei, de când i s-a prăpădit bărbatul, este tocmai Naum, căpitanul, şi ruda prin alianţă a informatoarei mele.

A fost în casa familiei Filipache de mai multe ori. Cunoaşte şi pe doamna Calfaiani, sora cocoanei Sofia... Ştie foarte bine şi pe Doru, şi pe soră-sa, Clariţa... Doru e un băiat foarte inteligent... Dar cum sunt tinerii de azi: prea încrezut în puterile proprii, iubitor de noutăţi şi de teorii extravagante şi cam certat cu doctrinele tradiţionale... Când isprăvea cursul inferior - deci în vârstă de abia cincisprezece ani - se ducea la clubul socialist, asculta pe reformatorii de^acolo şi purta nişte plete scandaloase... Azi s-a mai domolit. îşi vede mai mult de carte şi s-a tuns. Dar i-a rămas un nărav: scrie literatură. E prieten cu toţi debutanţii şi ia parte la întemeierea tuturor revistelor care trăiesc câteva numere...

Am înţeles, după câteva întrebări, puse aşa, la întâmplare, că informatoarea mea îmi serveşte un material elaborat şi transformat de soţul ei, funcţionarul de la minister. Poate că socialismul lui Doru a fost vreodată subiect de vorbă între funcţionar şi colegii lui, sau între funcţionar şi cei de acasă.., In orice caz, soţia lui îmi făcea impresiunea că cele văzute şi auzite de ea în casă la familia Filipache fuseseră cernute prin

multe site şi discutate de multe ori. . Despre Clariţa nu era nici o controversă... E fată frumoasă şi are, lângă doamna Filipache, bună povaţă şi bune exemple.

18 ianuarie (luni) 1899. I-am scris lui Doru că e mai bine să-mi trimită simple cărţi poştale, şi anume, cu evenimentele şcolare care vor începe. Desigur că au şi început, dar eu rămân pe Ioc... Maica Antonina are două motive destul de tari să mă mai păstreze lângă Sfinţia sa. întâi, mă găseşte prea slabă şi ogârjită. La diferitele întrebări pe care mi le-a pus asupra vieţii din căminul domnişoarelor Eremia, am răspuns că e mult mai monastică masa din cămin decât cea din Mănăstirea Văratic. Atunci, maica Antonina a hotărât să-mi prelungească vacanţa. N-am fost foarte încântată şi i-am adus aminte maicii mele de lecţiile universitare care încep mai târziu ca Ia celelalte şcoli, dar în orice caz după jumătatea lui ianuarie. Maica Antonina mi-a pus înainte al doilea motiv, care mi se pare ticluit şi artificial, dar pe care trebuie să-1 primesc cu profund respect: iconoama mănăstirii are de pregătii un întreg dosar de acte justificative - cheltuielile anului bugetar în curs - şi atunci are nevoie de o mână de ajutor din partea mea.

Sunt copil recunoscător şi cu mare bucurie voi sluji-o pe maica Antonina, deşi, după cât am simţit, buna maică a inventat nevoia alcătuirii dosarului ca să mă oprească mai multă vreme la masa ei îmbelşugată. A fost însă un bun prilej ca să constat că am ajuns nerăbdătoare...

Ce mă aşteaptă în Bucureşti? Căminul, lecţiile, pregătirea examenelor... Mă aşteptau şi altădată, şi totuşi, nu mergeam spre ele cu atâta înfrigurare!

24 ianuarie (duminică) 1899. Registrele, chitanţele şi facturile maicii Antonina nu mi-au dat de lucru nici trei zile, cu câte cinci ore de aplicaţie zilnică. M-am dus la maica mea şi i-am prezentat totul descurcat şi clasat. S-a uitat la mine şi mi-a spus zâmbind:

- Ai muncit prea repede! Trebuia să te economiseşti... Acum, socotesc eu, îţi vor trebui vreo zece zile de odihnă şi de mâncare bună.

Vremea e de partea maicii Antonina... Ai zice că nu suntem în luna lui ianuarie, ci în luna lut octomvrie. Puţinul omăt care căzuse înainte de Crăciun a mai rămas, pe ici, pe colo, pe culmile pleşuve. Soarele e prietenos şi galeş de dimineaţa până seara. Codrii întunecoşi de brad dc deasupra mănăstirii foşnesc îmbietor şi miros a primăvară. Unde sunt vijeliile iernilor

trecute şi mugetele de ocean pe care le scotea pădurea noastră din plămânii ei seculari!... Unde sunt coastele şi pajiştile cele albe care făceau mănăstirii, de jur-împrejur, un fel de cuib de îngeri!...

Am luat-o pc Frăsinica tovarăşă şi am hoinărit cu ea ceasuri întregi. Suntem colege din clasele primare. Am stat cu ea alături în bancă, în clasa întâi, a doua şi a treia... în clasa a treia, la sfârşit, când a văzut maica Antonina ce giuvaer de nepoată are, s-a hotărât să mă dea să învăţ clasa a patra Ia oraş. ca să pot intra, fără teamă şi fără poticneală, în Şcoala Centrală... Am făcut clasa a patra la Brăila... Şi era ciudat să mă simt, în casa părinţilor mei, parcă la o gazdă unde m-ar fi trimis maica Antonina.

Am fost cu Frăsinica. aci, devale, în satul Filioara şi am, văzut căsuţa unde era şcoala noastră. Biata mea dăscăliţă, cocoana Aglaiţa, a ieşit la pensie şi s-a dus să trăiască lângă feciorul ei cel mare. Şi Frăsinica, şi bojdeuca unde am învăţat tabla lui Pitagora mi-au înduioşat inima şt au făcut să crească în jurul meu, lanuri-lanuri, amintirile copilăriei. Am fost cu Frăsinica sus în poienile singuratice şi înfiorate de croncănitul corbilor; am mers departe pe şosea, până spre Bălţăteşti. şi ne-am urcat de câteva ori pe dealul Filiorului, dealul dc stejari şi cu spinare de arici, unde ne făceam de joacă, vara, la vecernie, când ieşeam din şcoala cocoanei Aglaiţa.

Am stat jos, pe stratul gros de frunze moarte, umăr lângă umăr cu Frăsinica, şi am privit cu ochi dornici spre dealul Boiştea, spre Tg.-Neamţ. şi mai cu seamă spre falnica rămăşiţă a Cetăţii Neamţu. Am vorbit cu Frăsinica multe şi de toate... Nu e proastă deloc. A fost poate mai târzie decât mine, dar iată-o azi plină de judecată şi dc isteţime. Mi-a destăinuit şi m-a făcut să înţeleg o mulţime de lucruri privitoare la mănăstire şi la călugăriţe, întregind astfel şi clarificând impresiile mele dc altădată, copilăreşti şi întrerupte.

Am pornii de la o întrebare limpede, ca între foste colege;

- Te călugăreşti. Frăsinico?

Mi-a răspuns fără şovăială:

- Nu mă călugăresc! Mă rog lui Dumnezeu să-mi arate altă cale în viaţă şi să mă scoată din mănăstire.

Şi atunci, din vorbă în vorbă, mi-a deschis inima ei şi mi-a zugrăvit, dureros şi aidoma cu realitatea, figura morală a bietei noastre mănăstiri, şi probabil a tuturor mănăstirilor din România... Mitropolitul de astăzi al Moldovei, maica Antonina,

maica Serafima şi alţi câţiva bătrâni rămaşi din glorioasa falangă călugărească nu văd bine ce este în jurul lor şi ce viitor se pregăteşte monahismului.

îngrijorată, am întrebat-o pe Frăsinica;

- Atunci, cum îţi închipuieşti tu că vei pleca de aici şi vei arunca scufia de soră? N-ar fi bine să încep eu să vorbesc cu maica Antonina şi s-o fac să se deprindă cu gândul că nu te vei face călugăriţă?...

Frăsinica mi-a răspuns, sigură de ea şi de planurile ei bine croite, că nu este nici o grabă. Tatăl ei, care trăieşte şi azi, sus Ia munte, pe la picioarele Ceahlăului, a văduvit a doua oară. Prima lui soţie era mama Frăsinicăi. Moşneagul începe să-ţi dorească şi să-şi cheme copila. A venit astă-vară aici la mănăstire şi a vorbit de mai multe ori cu maica Antonina. Dar nici maica Antonina n-o zoreşte şi n-o pregăteşte de călugărie...

Azi după-amiază, 24 ianuarie, zi slăvită de izbândă şi de amintire românească, am ieşit singură, în bătaia molatică a soarelui de după-amiază şi m-am urcat pe Filioru, dealul dorurilor mele vechi şi noi... Mă urmăreşte spovedania Frăsinicăi şi mă instruieşte sinceritatea acestei fete. Are dreptate. Trebuie să îndeplinim numai ceea ce izvorăşte din deplină convingere. Nici călugăria, nici căsătoria nu trebuie să le iei asupră-ţi dacă n-a crescut în tine viguroasa încredinţare că e bine să te călugăreşti ori să te căsătoreşti...

Urmând sfatului pe care i l-am dat. Doru mi-a scris câteva cărţi poştale, spunându-mi ce profesori au reluat cursurile şi ce lecţii mai importante au rostii. Bietul băiat mi se pare că se [ine mai mult de lecţiile mele decât de ale lui. îmi spune că a luat note, pentru mine, şi e gata să mi le trimită. Dacă mai stau aici la mănăstire, îl voi ruga să-mi trimită acele note şi poate şi o carte sau două... N-am luat cu mine nici o carte şcolară. Nu-mi închipuiam că voi dubla vacanţa mea...

Dar... tocmai despre acest băiat serviabil!... De ce îl las afară din formula pe care o socotesc atât de onorabilă şi de binefăcătoare: ***Trebuie să îndeplinim numai ceea ce izvorăşte din deplină convingere?...***

Mă întreb cu sinceritate şi-mi răspund cu aceeaşi sinceritate: N-a sosit ziua clarificărilor! Trebuie să mai treacă! Timpul, cu puterile lui irezistibile, va aduce într-o zi la deplină maturitate această problemă a conştiinţei mele..,

Ucenica şi nepoata energicei maice Antonina trebuie să se arate energică şi clară chiar atunci când plouă cu dovezi că energia şi claritatea s-au înecat!...

Am stat un ceas întreg sus, pe Filioru, pe marginea pădurii desfrunzite, privind spre Cetatea Neamţu, spre Iaşii din anul 1859 şi spre cărunţii uriaşi care ne-au hărăzit Unirea Principatelor... Au crezut în visul şi în dragostea lor - pentru aceea au rămas icoane în templul naţional!.-. Cum putem să scăpăm printre degete înţelesul acestei pilde mari atunci când trebuie să punem puţină ordine în micile noastre afaceri sufleteşti?...

10 februarie (miercuri) 1899. De felul meu nu prea citesc ziare. însă iată că trecătorul meu surghiun la mănăstire (a ţinut prea mult *CJL* să-i mai zic vacanţă) mi-a dat apetitul noutăţilor şi al ziarelor... Veşti multe şi diverse... Sosirea în Bucureşti a domnişoarei Elena Văcărescu... Convulsiuni politice... Prigoane îndreptate împotriva socialiştilor... Moartea caricaturistului Jiquidi... Banchetul dat în onoarea lui Hasdeu... Acestea sunt noutăţi ceva mai vechi... Ultimele noutăţi aflate din ziarele sosite azi în mănăstire sunt: jucărea revistei lui Caragialc ***O suta de ani*** şi moartea lui Felix Faure, preşedintele Republicii Franceze...

Doru îmi trimite două cărţi poştale, partea întâi şi partea a doua... îşi face cu devotament funcţiunea de secretar şi notează pentru mine ce-au spus profesorii la lecţiile de la care lipsesc. Dar îmi scrie şi despre ultimul roman pe care l-a citit şi mă întreabă dacă mi-e cunoscut. ***Discipolul*** lui Paul Bourget... II cunosc din faimă, dar până acum n-am ajuns să-1 citesc. Se pare că această lectură i-a scormonit inima cu o deosebită violenţă... îl voi ruga să mi-1 trimită şi mie, de nu voi putea să stabilesc că până la sfârşitul acestei săptămâni pornesc spre Bucureşti.

Maica Antonina a observat desigur din vreme aceste colegiale cărţi poştale, care mă ţin în curent cu lecţiile făcute în lipsa mea. Azi, răsfoindu-şi ziarele, mă întreabă aşa, într-o doară, fără să se uite la mine:

_ cine este, Nino, băietanul aista care îţi scrie regulat despre lecţiile voastre?

M-am gândit: «închipuirea se face realitate! Iată momentul care trebuia să vină. înainte, cu curajul adevărului!»

- Maică dragă, este un student de la Litere, Teodor Filipache, văr prin alianță cu doamna cutare... care a fost la noi de Anul Nou ***şi*** de Bobotează...

Maica Antonina lasă ziarul şi îşi scoate ochelarii.

- Cum aşa?... De ce nu mi-ai spus şi mie?...

- Fiindcă de-abia azi m-ai întrebat cine este studentul care îmi scrie de la Bucureşti...

Prind de veste imediat că maica Antonina era preocupată mai demult de cărțile mele poştale şi de autorul lor. Maica Antonina întreabă mai departe:

- Cum sunt veri prin alianță?

- Teodor Filipache are doi frați mai mari, unul maior şi altul căpitan, nişte ofițeri lăudați de toată lumea. Pe căpitan ÎI cheamă Naum, şi soția lui este vară primară cu cocoana care a fost la noi şi, prin urmare, şi cu boierul ei de la Culte...

Maica Antonina pare impresionată. Tace, îşi pune ochelarii din nou şi răsfoieşte mai departe prin ziare.

- Cum zici că-1 cheamă?

- Teodor Filipache.

- Ce sunt părinții lui?

- Tatăl era mare arendaş.,, Maică-sa, cocoana Sofia, stă în Bucureşti cu ceilalți doi copii mai mici, Teodor şi Clarița.

- Da' bine îi mai ştii, soro!

Nu mă clintesc... Răspund cu indiferență:

- I-am învățat de la cocoana noastră, mda lor...

Convorbirea cade. Tăcem amândouă. Iau şi eu un ziar. Când nu mă mai aşteptam deloc, maica Antonina mă întreabă:

- Băietanul de care îmi vorbeşti are suflet cinstit, ori e chip şi asemănare cu tineretul de azi?

Trebuie să răspund ca sub epitrahilul duhovnicului:

- Ne cunoaştem numai de astă-toamnă, de Ia lecțiile profesorilor... Cred despre el multe lucruri bune... Mi se pare cinstit, la locul lui, fără vicleşug şi vlăstar de casă de oameni cumsecade...

- Toate bune, fată dragă, mai vreau să ştiu un lucru... Maica Antonina ridică fruntea cu o poruncitoare solemnitate: Tot ce mi-ai spus e prea puțin... Şi sunt încredințată că nici tu nu ştii mai mult. Spune mie ce trebuie să fac de aci înainte: Dacă o veni vremea să-mi trebuiască şi alte învățături despre Teodor Filipache, de la cine să le cer - tot de Ia tine, sau de la altcineva?

M-a străbătut un fior de sus şi până jos. Cu maica Antonina nu te poți juca de-a v-ați ascunsele!... M-am ridicat sufleteşte până la nivelul ei:

- Dragă maică Antonino, când voi şti ***alte lucruri şi alte veşti despre Teodor Filipache,*** ți le voi spune eu, pe loc, fără să fie nevoie să întrebi pe altcineva.

Tonul meu, fermitatea mea plac bătrânei vultănițe. Mă cheamă cu gestul şi mă sărută pe frunte.

- Bine, fetițo!... Fericiți cei cu inima curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu!

12 februarie (vineri) 1899. Plec mâine la Bucureşti. Duc cu mine amintirea unei întâlniri excepționale... Maica Antonina, pedagogă socotită, a ținut să mă dăruiască sufleteşte cu o privelişte din alte vremuri în ajunul plecării mele din această mănăstire ospitalieră.

Am fost împreună să vedem pe maica Serafima. O ştiam din copilărie. Una din conşcolărițele mele era nepoata maicii Serafima. De mai multe ori, în copilărie, trecusem prin casa şi prin livadia Sfinției sale, mai cu seamă prin livadie, când se coceau perele. Gospodăria maicii Serafima este dincolo de Biserica Sf. Ioan, la marginea mănăstirii. După pravila locului, toate erau la locul lor. Şi fântâna dintre pârleazuri, şi nucii centenari, şi tot cuprinsul, aşa cum îl ştiam. în mijlocul livadici e căsuța maicii Serafima. O bojdeucă, şi mai mică, stă spre miazănoapte, în rând cu gardul, iar spre răsărit e şura de scânduri vechi, sub acelaşi acoperiş de şindrilă cu caboşoane de muşchi...

Toată casa maicii Serafima este ocolită de un cerdac. Nişte vrejuri uscate, încolăcite pe ostrețele subțiri, arătau că vara cerdacul e năvălit de curpeni înfloriți. Nu era nici un semn de gospodărie grea şi murdară. Vacile şi porcii, care stau pe la coada altor gospodării călugăreşti, nu călcaseră pe aici niciodată. Cerdacul şi vecinătățile Iui mi se arătau transfigurate, ca într-un tablou care voieşte să exalteze spiritualitatea unui sălaş monahal. Maica Serafima era în odăița ei. Mai este încă una, odăița ucenicelor, şi între amândouă este o tindă, în care dă gura podului şi stă o scară permanentă.

Maica Serafima stătea pe un scăunel, cu mătăniile în mână, şi asculta pe o copilă care citea ***Ceaslovul,*** nu ca lectura cuvenită ceasului, dar ca exercițiu şcolar. S-a bucurat de sosirea noastră fără să mai poată să ne recunoască cu ochii (fiindcă

biata bătrână este aproape oarbă) şi ne-a poftit să stăm pe patul ei de scânduri, acoperit cu o velinţă.

M-am uitat împrejurul bătrânei. Pe pereţi, numai icoane, pămătufuri de busuioc uscat şi candela aprinsă. Patul pe care stăteam era lung de vreo trei metri, adică atâta cât şi peretele din spatele nostru. La căpătâiul patului era o ladă veche, cu ceva scoarţe deasupra. în faţa noastră era într-un colţ un dulăpior; în celălalt colţ, soba, nu mai mare ca dulăpiorul, şi, între ele, două scaune scunde... Maica Serafima şedea pe unul şi ucenica pe al doilea, Jinând ***Ceaslovul*** pe genunchi. Maica Serafima şi-a trimis ucenica în odaia de alături şi a rămas scaunul gol...

N-o mai văzusem pe bătrână de câţiva ani. Era îmbrăcată ca pentru biserică. Şi mai lipsea doar camilafca. Avea anteriu de şiac, dulamă la fel şi scufie tot de şiac... Mă gândeam la alte case şi la atâtea călugăriţe pe care Ie cercetasem în această vacanţă... Chiar cele mai aspre dintre ele îşi îngăduiau să poarte o scufie de catifea, sau un anteriu de mohair, sau să fie mai... în tulpan şi în papuci, ca omui la el acasă. Maica Serafima putea să intre de-a dreptul în altar sau în racla ei de fericită, gata, şi cu toate hainele pe ea!

Şi toată această severitate se înfăţişa nespus de blajină şi de muzicală! Maica Serafima îmi părea un ciorchin de poamă busuioacă stafidită, atârnat aci, lângă icoane... în vremea ei, fusese oacheşă şi puţin ciupită de vărsat. Azi era uscată şi încreţită, dar nu cu aerul de jale şi de prăbuşire al bătrâneţelor neputincioase, ci cu un fel de seninătate şi de lumină interioară din altă lume. Vorbea domol, cu o voce susurată şi dulce moldovenească... Şi fiecare cuvânt, şi fiecare gând păreau raze şi stele dintr-un firmament sufletesc care mi se destăinuia imens, subjugător, scăpărător de taină şi de putere - deasupra uimirii mele, deasupra capului încovoiat al maicii Antonina şi deasupra mănăstirilor Moldovei...

O priveam cu un sentiment amestecat de fericire şi de părere de rău. îmi dădeam seama că mă aflu înaintea unui stâlp de hotar... Şi stâlpul, şi lumea hotărnicită rămâneau în urmă, în istorie şi în legendă! Aşa erau paznicii altarelor credinţei noastre în veacurile eroice... Poate când voi reveni în această scumpă mănăstire, maica Serafima va fi în ceruri, între fecioarele preaînţelepte care au vegheat cu străşnicie şi au păstrat nestinse candelele lor!

Maica Antonina o ruga şi o îmbia pe aspra dăscăliţă:

- Mai odihneşte-te, maică Serafimo!... Nu laşi să treacă nici o vecernie, nici o priveghere, nici un sfânt de sub zcciuială... Mai stai acasă!... Or fi destul şaptezeci de ani de biserică'....

Maica Serafima răspundea molcom, dar cu o dreptate de fier:

- în tinereţe nu lipseam din biserică pentru sufletul meu... Acum nu pot să lipsesc pentru sufletul celor tineri... Tineretul nu se învaţă din cetanic şi din poruncă, ci din bogăţia faptelor şi a pildelor celor bătrâni...

Şi mi-am adus aminte de vorbe auzite în copilărie... Călugăriţele de la Sf. Ioan erau fruntea şi fala mănăstirii. Maica Serafima era ***îngerul de la Sf. Ioan...*** Nelipsită, ziua şi noaptea, de la biserică, maica Serafima citea, cânta şi însufleţea pe toate celelalte călugăriţe - şi tinere, şi bătrâne... La Sf. Ioan, tipicul era îndeplinit până la o iotă. Preoţii se încovoiau, ca după o sacră tradiţie, înaintea acestei shimonahii, mai respectată decât însăşi stanţa. Iar la picioarele ei, în ceasuri neştiute, îngenuncheau mai multe dureri şi curgeau mai multe lacrimi decât la scaunul duhovnicului mănăstirii.

A venit vorba şi despre mine. Maica Serafima nu uitase pe fetiţa cu ochii mari şi cu fruntea de băiat care se juca aci prin livadie, cu nepoată-sa, Lenta... Superioară şi cu adevărat duhovnicească, mi-a spus, dibuindu-mă prin ceaţa de dinaintea ochilor ei:

- Dumnezeu te-a ales pentru altă viaţă şi pentru altă slujbă... Şi călugării vrednici, şi mirenii de cinste sunt primiţi deopotrivă de cel ce plăteşte pe lucrătorii viei...

Cuvinte neuitate, cuvinte care curgeau cristaline pe albia de aur a Sfintelor Scripturi!... Şi doar aceea care le rostea era o străbunică, înfăşurată până la nas şi până la ochi în păturile ei de lână groasă, puţintică la trup, gârbovă, aproape oarbă, dar luminând straniu o lumină neînţeleasă şi cuceritoare!

Cum aş fi voit ca tovarăşii mei de şcoală, prietenele mele... prietenul care începe să diversifice simţirea mea - să fie toţi de faţă înaintea maicii Serafima şi să privească şi să înţeleagă existenţa celor ce nu se văd şi de priceput se pricep numai cu inima!...

Clopotul de vecernie a început să fâlfâie deasupra mănăstirii ca un înger melodios... Maica Antonina s-a plecat, cucernică, lângă scăunelul sfintei bătrâne şi i-a bătut mătanie călugărească... Cu aceeaşi inimă şi cu aceeaşi mătanie, i-am cerut şi eu mâna să i-o sărut... Mirosea a lemn de chiparos!

Pe poteca dintre chilii, când ne întorceam acasă, maica Antonina, după o lungă tăcere, mi-a vorbit:

- Acum, fetițo, ai înțeles pentru ce Dumnezeu nu prăpădește mănăstirea noastră și tot ne rabdă și tot așteaptă..."

II

„București, 14 februarie 1899

Scumpă domnișoară Antonino, nu mai pot să rabd pravila cărților poștale!... Oricare au fost înțeleptele motive care te-au făcut să mă pui la regimul lor uscat, astăzi mă răzvrătesc împotriva regimului și cutez să-ți adresez o scrisoare întreagă...

S-au adunat prea multe fapte la știința mea; a crescut prea sus valul gândurilor și al simțirilor pe care mă simt obligat să ți Ie împărtășesc.

Am urmat, precum știi, toate lecțiile și am scris un caiet întreg, aci de față, sub ochii mei și la dispoziția dumitale... Ce fac cu el? Să ți—1 trimit la Văratic, sau să-I păstrez până la înapoierea dumitale?

Am ajuns să nu mai cred că te voi revedea pe băncile facultății! E o teamă absurdă, care începe samă prigonească... Te pomenești că maica Antonina și-a schimbat părerile sale de patroană și de nănașă în privința dumitale și acum se gândește să-ți schimbe rostul vieții și să te oprească în mănăstire!... Și puterile absurdei închipuiri sunt atât de mari, încât iată-mă constrâns să-mi aduc aminte că părinții dumitale trăiesc - slavă Domnului! - și că dumneata vei fi majoră mai curând decât mine.

Domnișoară Antonino, de ce întârziezi atât la Văratic?... îmi închipuiesc că această iarnă fără de zăpadă trebuie să fie acolo, la poalele pădurilor de brad, mai dulce și mai caldă decât în aspra câmpie muntenească. Cred de asemeni că mănăstirea despre care mi-ai vorbit cu atâta pietate filială te-a învăluit încă o dată în nori de amintiri și de tămâie... Dar gândește-te, domnișoară Antonino, că și pe aici ai început să urzești amintiri și să propagi cultul mănăstirii dumitale...

Voiesc să-ți scriu azi despre un eveniment literar de exiguă importanță, dar care totuși pe mine, unul, m-a zguduit și m-a

dijmuit de gânduri, cum face vântul toamnei cu nucii îngălbeniți. Ascultă.

În publicația lunară franceză ***La revue des revues,*** numărul de pe curenta lună februarie, a apărut un articol de vreo zece pagini, intitulat Le ***mouvement litteraire en Roumanie.*** Autorul este compatriotul nostru, Nicolaie Vaschide. din familia intelectuală a liceului meu, „Sf. Sava", și buzoian de naștere. Poate că ai auzit ceva despre el. Este acel student inteligent care s-a alipit de savantul psiholog Binet (când francezul a fost prin București, mai anii trecuți), și acum a ajuns la Paris un erudit în ascensiune și un nume din ce în ce mai sărbătorit. Mi-aduc aminte foarte bine de Vaschide și, dacă ne-am întâlni față în față, nici el n-ar zice că nu mă cunoaște...

Articolul lui Vaschide e o faptă bună din punctul nostru de vedere românesc, fiindcă taie o poartă, fie cât de strâmtă, în zidul gros al ignoranței străinilor despre noi. Dar articolul e costeliv, fără adâncime, fără argumente și plin de nume înșirate, multe ca niște mărgele de sticlă... Poate că mai târziu Vaschide va reveni și se va completa pe sine.

Vaschide vorbește de începuturile trudnice ale istoriei și ale culturii noastre, de poezia populară, de basmele noastre, de cronicarii veacurilor trecute, de protagoniștii istoriei și ai filologiei românești și de literatura și de literații ceasului de față.

Articolul lui este mai mult un pomelnic decât un studiu. Nu știu să fi rămas cineva nepomenit dintre cei ce își toarnă cerneală în călimări de câțiva ani încoace... Vaschide e băiat amabil, și din Paris poți să verși un cornet cu confeti pe capul tuturor camarazilor compatrioți!

N-am numărat numele din pomelnicul lui Vaschide, dar cred că sunt în el peste o sută de nume de autori. înțeleg pe Vaschide. Trebuie să caște puțin gura și francezii. Destul căscăm noi gura la splendidele lor echipaje literare... Să admire și ei caravana noastră!

Dar stau și mă gândesc: Mai trăi-vor, până peste douăzeci de ani, douăzeci din celebritățile lui Vaschide?...

Articolul lui Vaschide mi-a dat o febră de două zile și de două nopți! Constatările lui, elogiile lui - bună parte la locul lor, altele strâmbe, multe exagerate - categoriile lui adesea pripite se ridicau înaintea ochilor mei, arși de insomnie, ca Ierihonul din ***Biblie*** înaintea iscoadelor lui Israel... Și același

sentiment şi aceeaşi convingere, ca iscoadele lui Israel, aveam şi eu: ***această cetate va fi doborâtă!***

Articolul lui Vaschide va fi dat la pământ! Din cele o sută de nume scrise pe plăcile revistei franceze, peste douăzeci de ani nu ştiu dacă vor mai stărui douăzeci! Şi alte nume, şi alte constelaţii, şi alte turnuri, şi alte porţi de aramă vor face fala noului Ierihon al literelor române!

Ce ştie amicul Vaschide despre clocotul din măruntaiele pământului şi despre zbuciumul din inima tovarăşilor mei! Nu va trece un deceniu, domnişoară Antonino, şi faţa lumii literare din ţara românească va fi alta... Câte valori de carton, câte kilograme de maculatură vor transporta camioanele criticii spre crematoriul fără fum al uitării! Câte surprize nebănuite nu vor dilata ochii contemporanilor noştri şi nu vor destupa urechile surdei noastre opiniuni publice!

Dar - te rog, întreabă-mă - de ce îţi scriu dumitale toate aceste presimţiri şi toate aceste cutezătoare proorocii?... Domnişoară Antonino, în tensiunea mea sufletească din aceste zile, numai pe dumneata te-am văzut şi dumitale am voit să-ţi împărtăşesc totul! Nerăbdările mele literare, efervescenţele mele poetice, planurile mele raţionale şi iraţionale trec azi de-a pururi pe dinaintea icoanei dumitale şi-ţi lasă dijmă de flori şi de închinare... Până mai acum vreo trei luni, un eveniment ca articolul lui Vaschide m-ar fi făcut să dau fuga la Bujoreanu, la Lara Teobald sau la Badea Jiu... îţi mărturisesc că de trei zile nu i-am văzut şi nu-i voi vedea decât după ce-ţi voi expedia scrisoarea de faţă...

O, iată adevărul: eşti mai necesară astăzi prosperităţii visurilor mele literare decât toţi amicii mei laolaltă! Dar este mai mult decât atâta... încep să caut în jurul meu cărări pe care nu credeam că le voi întrezări vreodată.

Domnişoară Antonino, mai sus de nevoia sufletească a celui ursit să trăiască din vis şi din mirajul artei, mai sus de preacunoscuta robie a fraţilor mei întru iluziune şi durere, întrevăd o regiune nouă de destăinuire aproape sacră... Mă impresionezi ca un revărsat de zori, nemaiprivit până azi de ochii mei... Cine eşti dumneata şi ce mandat ai pentru sufletul meu, dincolo de chemarea preacunoscuta, dar pururi fragedă şi fecundă a surorilor Beatricei?

Sunt aproape două luni de când te ştiu departe de mine. Cât am trăit în aceste două luni! Ce drum nebănuit şi purificator am

făcut în labirintul inimii mele! Cât de sus m-am urcat în meditarea şi în priceperea de mine însumi!

Domnişoară Antonino, te-am văzut neîncetat şi pretutindeni în drumurile mele de intim şi neopelerin!... Dar te-am văzut, departe, într-o glorie sacră şi solară de care eu ştiam bine că sunt nevrednic să mă apropii. Mi se părea, uneori, că am ieşit, cu silinţe dureroase, la gura unei caverne întâia oară în viaţa mea de troglodit moral... Şi, orbit de noutate şi de lumină, priveam spre cerul nou şi spre o lume întreagă, proaspăt revelată.

Scumpă domnişoară Antonino, fiinţa dumitale, atât de fină şi de sufletească, era neîncetat regenta cerului care inunda ochii mei şi cheia fericitei mele revelaţii!

...Aici ajunsesem cu scrisoarea aceasta... Factorul poştal de la amiază îmi aduce cartonaşul pe care mi I-ai pus aseară Ia cutie!... Eşti în Bucureşti, domnişoară Antonino?... Fie-ţi sosirea binecuvântată!

Ce-am scris până aici?... Nu mai ştiu!... Strâng aceste pagini într-un plic şi alerg la facultate...

(Astăzi, luni, }4februarie 1899.)"

III

„28 februarie (duminică) 1899

Scumpă domnişoară Antonino, iată câteva zile de când mâ frământ şi mă chinuiesc cu fel de fel de gânduri şi de întrebări. E întâia oară în viaţa mea când cunosc tristeţea şi neastâmpărul fără să mi se fi întâmplat nimic precis şi fără să fie în casa mea şi în jurul meu nici o nevoie şi nici o bătaie... Odăiţa mea nu mă mai încape. Veşnic sar la fereastră şi caut cu ochii spre Calea Griviţei, doar-doar mi-o răsări silueta pe care ştiu s-o deosebesc dintr-o mie de siluete. Plimbarea mea la Şosea e jalnică şi de prisos... Ştiu bine că nu voi zări, în fundul aleilor, icoana stăpână pe gândurile mele... Traiul cu ai mei, masa de la amiază şi de seara, întâlnirile şi convorbirile zilnice cu mama şi cu soră-mea au ajuns searbăde, apăsate de nu ştiu ce urât, pe care evident că eu îl răspândesc, şi zorite să se desfacă şi să înceteze. Fug de ai mei! Trec în cămăruţa mea, privesc

portretele familiare, caut printre cărţi, răscolesc sertarele, arunc după sobă o pagină începută nu ştiu când şi alerg Ia fereastră, să văd dacă nu cumva silueta unică va apărea miraculoasă şi dătătoare de viaţă în dezordinea şi în vestejirea întregii lumi din mine şi din afara mea.

De câte ori sar la fereastră în fiecare zi... Cine ar putea să numere?... Pare că sunt o biată pasăre închisă în colivie şi care se izbeşte necontenit de peretele de sârmă ţesut între ea şi sorginţile luminoase ale ferestrei!

Scumpă domnişoară Antonino, sunt resignat, primesc robia şi ticăloşia mea, dar mi-e sete de lămurire... Lasă-mă să beau şi să-mi răcoresc sufletul! Dă-mi voie să-ţi cer explicaţiile pe care le doresc cu foc de la revenirea dumitale. Ce s-a întâmplat, domnişoară Antonino? S-a petrecut vreun dezastru în capul meu, şi nu mai înţeleg nimic din preajma mea, şi nu te mai înţeleg nici pe dumneata, sau, dimpotrivă, dumneata eşti pentru mine, ai ajuns pentru mine cu totul alta de când ai revenit de la Mănăstirea Văratic?... îmi bat capul, mă năucesc cu cercetări şi cu întrebări şi nu ajung la nici un rezultat... Cu cc te-am supărat? Ce jignire ţi-am adus fără să-mi dau seama? Am fost prea familiar sau necuviincios când ţi-am dat caietul de note? Am avut aerul că mă aştept din parte-ţi la cine ştie ce mulţumiri ori recunoştinţă pentru câteva lecţii rezumate?... Nu cred, nu-mi aduc aminte să fi fost atâl de nătărău!...

Atunci, încotro să mai alerg cu gândul şi cu bănuiala, scumpă domnişoară Antonino? Cu ce ţi-am greşit? De ce nu mai eşti cu mine cum erai mai-nainte de vacanţă?... Poate că am făcut rău că ţi-am scris la Văratic?... Dă-mi voie să-ţi aduc aminte că mi-ai dat o mică autorizaţie scrisă... E adevărat că era numai pentru cărţi poştale... Fost-au citite scrisorile mele de maica Antonina? A ieşit de aici pentru dumneata vreun necaz şi pentru mine vreo prohibiţie?...

Lămureşte-mă, domnişoară Antonino! Pentru ce atâta răceală în atitudinea dumitale de azi? Pentru ce m-ai contrazis cu atâta ironie în discuţia pe care am avut-o asupra articolului lui Vaschide?... Sunt gata să-ţi jertfesc suficienţa, îndrăzneala cu care am judecat optimismul şi aprecierile din articol. Sunt unele nume din literatura noastră la care dumneata se pare că ţii mai mult decât mine. Aşa să fie! Se prea poate ca eu să mă înşel şi dumneata să ai dreptate. Dar e acesta un cuvânt să schimbăm această fragedă prietenie care creşte între noi de la începutul anului universitar? Fiindcă nu pot să-mi închipuiesc

cu ce altceva am meritat răceala dumitale din ultimele noastre întâlniri, rămân la presupunerea că te-am indispus cu opoziţia în care stau faţă de articolul lui Vaschide. Te rog, ascultă-mi dezvinovăţirea.

Fac parte din legiunea celor ultimi sosiţi, prin urmare, din legiunea impacienţilor şi a turbulenţilor. îţi acord că poate stima dumitale pentru unele nume literare de azi să fie mai întemeiată decât tăgada mea şi a celor ce îşi aşteaptă ca şi mine loc la masa literaturii româneşti... Dar, te rog, fii înţelegătoare şi indulgentă! Aşa este, aşa a fost de când lumea! în artă şi în literatură mai cu seamă, cei tineri pornesc la asaltul poziţiilor ţinute de cei bătrâni cu nişte cugete şi cu nişte zbierete de musulmani care ar asedia o cetate apărată de ghiauri... Adu-ţi aminte de marea năvală literară a romanticilor francezi împotriva clasicilor, tot francezi. Adu-ţi aminte de canonada (încă vibratoare sub cerurile romanului francez) susţinută de naturalişti împotriva romanticilor şi a clasicilor în acelaşi timp...

Deci. dragă domnişoară Antonino, este o boală de familie, este un fenomen cunoscut şi inevitabil... Ce pot să fac?! Sunt iremediabil încredinţat că într-o zi - pe care vom trăi-o - Badea Jiu, Silviu Bujoreanu, Lara Teobald vor lăsa cu mult pe urmă şi vor face uitaţi pe mulţi dintre veselii participanţi români de Ia balul nemascat al lui Vaschide.

Mă socotesc oare şi eu tovarăş drept cu aceşti buni prieteni la soarta şi la slava lor cea viitoare? Iţi răspund fără şovăială: Cred puternic în constelaţia noastră şi văd venind zilele biruinţei noastre colective. în momentul de faţă, eu, unul, sunt mai încredinţat decât ei toţi despre celebritatea care ne aşteaptă! De ce aşa? Fiindcă sufletul meu este azi mai plin şi mai înflorit decât sufletele lor. Fiindcă eu azi mă simt multiplicat şi înălţat sufleteşte mai mult decât sunt ei până acum (dar cum ar putea să fie şi ei mâine-poimâine...). Scumpă domnişoară Antonino, eu trăiesc zile excepţionale. Tot ceea ce ştiam şi credeam despre mine şi despre amicii mei mai-nainte ca să ne cunoaştem dumneata şi eu. astăzi ştiu şi cred cu o intensitate care începe cu fericirea şi isprăveşte cu timiditatea... Fiindcă uneori mă tem de toate câte pot să întrevăd, să plănuiesc şi să întreprind... de când am ajuns să notez, surprins şi fermecat, că exişti în viaţa mea!

Cum să nu cred eu în puterea şi în mulţimea operelor mele literare viitoare, când dumneata treci, în fiecare dimineaţă, ca

zeiţa florilor şi a belşugului, pe lângă răzoarele din grădina mea? Cum să mai păstrez vreo nesiguranţă asupra liniilor şi înfăţişării templului literaturii mele. când dumneata mî-1 desenezi în auroră şi trandafiri, cu o preciziune şi cu o evidenţă care mă fac fanatic?...

Scumpă domnişoară Antonino, dacă rezerva dumitale de acum porneşte din discuţiunea noastră asupra literaturii româneşti, apoi să crezi că prea marea încredere care te-o fi jignit vine ~ fără să ştii şi fără să vrei - din faptul întâlnirii mele cu dumneata!

Miră-te şi dumneata, după cum şi eu mă mir, dar lucrul este aşa. Cu toată dezorientarea şi cu toată tristeţea mea de azi, vreau să rămân clar în scrisoarea aceasta, Am ghicit ori n-am ghicit pricina schimbării dumitale faţă de mine? M-ai judecat defavorabil şi mă laşi să-mi dau singur seama cât am fost de încrezut şi de nesuferit.

Plec fruntea şi aştept. Dacă asta e pricina, dumneata singură vei ajunge cu vremea să vezi lucrurile într-altfel şi să înţelegi că imberbul iconoclast de azi avea dreptate să nu creadă şi să azvârle multe din icoanele, cu barba şi fără barbă., din actualul iconostas literar românesc. Ajuns aici, mă opresc şi mă întreb: Dacă toate acestea ar fi de prisos, şi explicaţia atitudinii dumitale este alta?

Domnişoară Antonino. oricare ar fi ea, o aştept! Nu mă lăsa în această chinuitoare neclaritate! Spune-mi. să înţeleg: De ce drăgălaşa mea colegă de astă-iarnă, acum, când vine primăvara, e atât de rece cu mine şi de prevestitoare de vreme rea?

Admit de mai-nainte că trebuie să-ţi fi greşit cu ceva. Dacă nu te-am supărat cu îndrăznelile şi cu tupeul meu de june candidat la gloria literară, te-am supărat, desigur, cu altceva. Cu ce, domnişoară Antonino?

Mi-eşti datoare o sinceră, o categorică destăinuire!... Aştept din parte-ţi un gest, un semn, un cuvânt şoptit ori scris. Dacă socoteşti că o plimbare la Şosea sau o întâlnire la gară nu mai sunt convenabile, te rog, destăinuieşte-mi în scris cu ce am meritat degradarea mea din buna dumitale luare-aminte.

Aci, pe această ultimă pagină a scrisorii mele, îmi cad în cap, ca din pod, o mulţime de grinzi şi de bănuieli,.. M-a calomniat cineva? A apărut vreun intrigant în preajma dumitale? Tc-ai întâlnit şi ai mai vorbit ceva cu acea doamnă, rudă cu frate-meu. soţia funcţionarului de la Culte?

Orice s-ar fi întâmplat, scumpă domnişoară Antonino, fii colega mea cea ideală, fii aleasa visurilor mele de claritate platonică! Cheamă-mă, ceartă-mă, dar Iumineazâ-mă şi eliberează-mă din lanţurile incertitudinii!

Gândeşte-te la tortura mea! între masa pe care îţi scriu aceste pagini şi masa la care dumneata citeşti ori poate scrii. în acest moment, nu sunt, cred eu, nici două sute de metri... Şi mie mi-este interzis să trec pe sub fereastra dumitale, să stau şi să aştept pe trotuarul din faţă, sau să păşesc pragul căminului care te adăposteşte!

îţi voi strecura această scrisoare, cum voi putea, la ora întâi, sau la ora a doua, sau când vom ieşi din Universitate. Sunt mulţumit să-mi răspunzi numai două vorbe, dar mai curând, scumpă domnişoară Antonino!'"

IV

.Marţi, 9 martie 1899

Iar s-a înnorat, scumpă domnişoară Antonino... A fost pentru mine o zi de soare şi de primăvară deunăzi, când mi-ai spus: «Cel ce rabdă până la urmă, acela se va mântui...», şi apoi această corabie de azur, cu catarge de palmieri, s-a pierdut şi s-a amestecat în nori şi în furtună... Unde să te mai caut?... Colegii noştri au declarat greva generală... Sunt unii dintre ei care păzesc la colţurile Universităţii şi opresc pe cei ce ar vrea să intre înăuntru,.. Asta îmi mai trebuia! Legea generalului Berindei şi greva studenţească generală!... Mi-a spus un coleg că nişte mediciniştí au apărut la Litere şi au găsit în sală câteva fete.

- Domnişoarelor, ce fel dc colege sunteţi? Unde este solidaritatea noastră studenţească?.,.

Şi bietele fete au părăsit sala de cursuri, ca semn de protestare împotriva legii generalului Berindei!... Fetele protestând împotriva unei legi de recrutare care priveşte pe băieţi, sau mai bine zis exclusiv pe colegii noştri mediciniştí!... Nu cumva erai şi dumneata printre aceste fete°...

Spune, domnişoară Antonino, ce să facem? Unde să ne regăsim? Cum să-ţi mai strecor scrisoarea aceasta?... M-am întâlnit aseară cu Elvira Iatropol. Am schimbat cu ea câteva

vorbe fără însemnătate, dar mi s-a părut că mă observă cu nişte ochi ciudaţi. Cum mai stai cu această fantastică creatură?

N-am înţeles pTea mult din cuvântul dumitale cu «răbdarea până la sfârşit»... Nu este prima oară când îmi spui atari cuvinte bisericeşti, care mă surprind şi mă descumpănesc... Dumneata ai o înţelepciune aparte, un fel de farmacie biblică, bogată în reţete şi în leacuri... Oricum, mi-e inima mai uşoară... Am priceput mult mai bine primul dumitale cuvânt, de-abia acum în urmă... Aşadar, nu e vorba de nici o supărare şi de nici o contestaţie în privinţa... biruinţelor mele literare de peste un deceniu!

Aceste asigurări din parte-ţi mă adună acasă, mă fac mai concentrat şi poate mai pătrunzător... Atunci de ce este vorba, scumpă domnişoară Antonino°... Nu eşti supărată pe mine... Bun! Sunt fericit s-o ştiu. Dar eşti rezervată, protocolară, enigmatică... Parcă altfel a început prietenia noastră!

Iţi spun însă drept: parcă sunt ceva mai puţin prost şi mai puţin opac astăzi decât acum o săptămână. Dar nu mă lăsa de capul meu, scumpă domnişoară Antonino! Dacă nu-mi vei spune totul pe şleau, să ştii că iar dau în gropi. Trebuie să fii, încă o dată. caritabilă cu mine. Să-mi acorzi o întâlnire, să-mi scrii o scrisoare întreagă, să-mi faci o lecţie ca la clasele primare.

îţi continuu scrisoarea aceasta azi, 11 martie, joi, dis-de-dimineaţă (e de-abia ora cinci) şi când dumneata desigur că nu le-ai deşteptat.

Scumpă domnişoară Antonino. am văzut ieri, la Ateneu, un tablou extraordinar!... Nu ştiu dacă ai auzit de el. Este opera pictorului polon Enric Siemiradzki, şi titlul lui este ***Dircee creştină în circul lui Neron.*** De văzut, cred că nu 1-ai văzut până acum Mi-a făcut o scormonitoare impresiunel... îl văd mereu înaintea ochilor. Astă-noaptc s-a desfoiat peste somnul meu, în petale de flacără, şi m-am zbuciumat, şi m-am învăluit în el. până acum, spre ziuă... Trebuie să mergem şi să-1 privim împreună!

Nădăjduind că te voi vedea astăzi după-amiază, la Biblioteca Fundaţiunii „CaroT", sau mâine de dimineaţă la Biblioteca Academiei, nu pot să fac altceva decât să mă încerc să-ţi descriu splendida viziune picturală care mă obsedează.

Mai întâi... trebuie să-ţi aduc aminte un basm din mitologia greacă... Dirceia, fiica Soarelui, se căsătoreşte cu Lycus, regele Tebei. care gonise de curând pe întâia lui nevastă, numită

Antiopa. Dirceia, băgând de seamă că Antiopa este însărcinată şi crezând că Lycus n-a întrerupt legăturile lui cu ca, porunceşte să arunce în închisoare pe fosta regină. însă Dirceia este pedepsită pentru purtarea ei cea nemiloasă. Amphion şi Zethus, feciorii Antiopei, pun mâna pe Dirceia, o leagă de coarnele şi de spinarea unui taur sălbatic şi-i dau drumul în pustie... Aceasta este legenda Dirceii mitologice.

Despre Neron n-ai uitat că a împărăţit imensul stat roman între anii 54 şi 68 d. Ch. A fost unul dintre cei mai smintiţi, mai destrăbălaţi şi mai sângeroşi cezari care au stat în scaunul imperial din Roma (ca să distingem, spre a evita orice gelozie, pe cezarii bizantini). Neron era o speţă de degenerat crud şi diabolic. între multele feluri de nebunii care treceau prin capul său cu diademă era şi nebunia devastatoare să se creadă artist şi să facă pe artistul. Ţii minte că se credea poet mare, muzicant neîntrecut (flautist mi sc pare), dănţuitor fără pereche... şi era grozav de lacom de admiraţia şi de aplauzele poporului. Mai ţii minte că Neron a coborât demnitatea imperială, râvnind locul histrionilor, şi s-a arătat în rând cu ei în circ şi pe scenă.

Dansator, flautist, poet declamându-şi versurile... de toate era Neron! El voia să fie aplaudat. Şi mulţimea linguşitoare era încântată, era fericită să privească fanlaziile adeseori sângeroase - cum vei vedea imediat - ale acestui stăpân nebun, poet şi sanguinar.

In sfârşit, ştii probabil mai bine decât mine că Neron a fost unul dintre cei dintâi şi cei mai aprigi prigonitori ai creştinilor. (Sfinţii Petru şi Pavel au fost martirizaţi în vremea prigoanei Iui.) Dar Neron nu omora, fie pe creştini, fie pe necreştini, aşa, în chip simplu şi sumar... El voia ca victimele Iui să moară cu dichis. El voia ca înfiorătoarele şi diabolicele lui combinaţii asasine să respire parfumul frumosului şi al artei!... Neron voia să omoare după reguli estetice.

Care este istoricul roman care ne vorbeşte de festivităţile lui Neron, date, noaptea, în grădinile imperiale şi iluminate cu torţe umane?... Victimele împăratului erau tăvălite în smoală şi în paie tocate şi apoi legate sus. în copaci, ca să lumineze ca nişte torţe!... Aceste torţe vii au fost primii creştini. Şi tot creştinii au avut onorurile circului lui Neron. în acest circ au murit mii de martiri, pradă fiarelor sălbatice şi gladiatorilor.

Dar se vede că Neron s-a plictisit cu asemenea reprezentaţii, mereu la fel, de atâtea ori. El ar vrea un spectacol nou. zguduitor şi rafinat. Printre creştinii care îşi aşteaptă moartea

Â

este o tânără femeie de o rară frumusețe, poate cea mai frumoasă femeie din Roma... Neron imaginează reconstituirea legendei cu Dirceia legată de coarnele taurului. Frumoasa creştină va fi Dirceia!...

Şi acum încep descrierea tabloului. Are nişte dimensiuni neobişnuite. Poate este cel mai mare tablou pe care l-am văzut până acum. Dirceia creştină a fost legată de coarnele şi de spinarea unui taur negru, sălbatic, iar asupra taurului a fost asmuţii un toreador... Tabloul se deschide pe impunătoarea vedere a circului imperial. Pe primul plan al tabloului stau doborâți şi morți taurul, purtând în coaste o lance frântă, şi martira creştină, alunecând devale de pe spinarea lui.

Dar ce s-a întâmplat? Cezarul - Nero Achenobarbus - care a privit spectacolul din înălțimea lojii imperiale, încântat de spectacol şi de înfiorătoarea maiestate a morții martirei, a ordonat să i se aducă lectica şi să fie transportat cu lectica în arena circului. Vrea să-şi ofere de aproape şi în detaliu sublima înfățişare a Dirceii creştine, moartă pe taur. Şi iată-l pe Cezar înfăşurat într-o superbă togă violetă, muiată în fir, considerând cu o indefinibilă expresiune de figură pe aceea care murise pentru adeverirea învierii lui lisus Christos şi pentru credința în promisiunile Evangheliei. Nero Achenobarbus îşi ține Ia piept, cu o mână, faldurii togei, într-o poziție de comedian şi de împărat care se simte sub privirile întregii Rome. Pe fruntea lui se înnoadă într-un smarald o cunună de aur - cununa imperială!

Figura lui e încruntată, satisfăcută şi trufaşă. în juru-i stau curtezanii, care au descins cu el în arena circului. Mai înapoia cezarului stă un tânăr de o rară frumusețe, între doi iictori (cu securile lor înfipte în mănunchiuri de vergi). Acest tânăr poartă pe o stofă scumpă lira cezarului!... Sub galeriile circului se văd patru negri, împlatoşați în discuri de aur. Ei duc lectica împărătească: un giuvaer cu coviltir de aur şi cu un fel de creastă mediană de aur filigranat. Se mai văd nişte oameni înarmați cu furci şi cu sulițe - bestiarii arenei - şi doi purtători de surle, alături de toreadorul învingător, care stă rezemat cu spatele de zidul de piatră al circului. Deasupra acestui zid, galeriile circului gem de mulțimea spectatorilor.

Se vede loja imperială, un fel de cuib de marmură, umbrit de un baldachin de purpură şi revărsând covoare peste margini, în lojă e împărăteasa: celebra Poppeea Sabina, concubina, ori măcar a doua soție a Iui Neron. La stânga se văd lojile

patricienilor romani. în fund de tot se zăreşte masa indistinctă a vulgului din Roma - popor degenerat, moleşit, ahtiat de privelişti sângeroase.

Şi în primul plan al tabloului, sublima martiră, dărâmată pe taurul mort!... E goală pe trei sferturi. Mâinile şi picioarele îi sunt tăiate la încheieturi de strânsura funiilor cu care a fost şi e legată. O mână îi stă încă prinsă în nod de un corn al taurului. Picioarele îi sunt ținute în funie pe flancul animalului mort. Trupul îi alunecă devale în cutele unei pânze albe. O mână îi zace în nisipul din arenă şi e strânsă într-o brățară de funii rupte şi de sânge. Pieptul îi e gol. Părul ei - frumosul ei păr blond! - e revărsat de la coarnele taurului, pe care se înnoadă, până jos, până sub umerii ei, până în nisipul mânjit cu sânge.

Sânge e pretutindeni. Taurul a murit înecat în sânge: nările şi gura îi sunt însângerate. Dirceia creştină e divină în moartea ei! De aceeaşi părere este şi privirea sumbră, dar satisfăcută a cezarului.

Ah! Domnişoară Antonino. ce privelişte! Ochii ei sunt stinşi; gura ei este puțin întredeschisă... Desigur că numele Mântuitorului a expirat pe buzele ei! Frumusețea acestei morți îți răsuceşte inima... Dar pictorul a menajat mult simțirea privitorilor şi trupul martirei creştine... Fără îndoială că la căderea taurului acest frumos trup era plin tot de sânge. Pictorul a fost milos. Pictorul a cruțat nuditatea eroinei creştine: numai brățări de sânge la mâini şi la picioare, încolo, carnea e neatinsă... Pc sub trupul cel gol al martirei, peste cutele pânzei celei albe în care zace, stau rupte şi împrăştiate ghirlande de micşunele şi de trandafiri...

Cruzimea rafinată a călăilor a legat în ghirlande de flori pe sublima copilă. Şi acum iată că pe toată arena circului, printre pete largi de sânge, agonizează trandafiri şi micşunele!

Un ultim detaliu: printre bestiarii care privesc de departe spectacolul la care priveşte cezarul cu suita lui. e un barbar bătrân, cu barba albă, care-şi ține mâna la gură, ca țăranii noştri în unele ceasuri de durere sau de reculegere. Figura lui exprimă o tristețe nesfârşită... Poate că acest sărman bestiar e un creştin, sau - cine ştie! - poate că sublimitatea martiriului la care a asistat i-a deschis cerurile credinței!

Scumpă domnişoară Antonino, acest tablou al lui Enric Siemiradzki începe să fie un eveniment în viața mea. Am fost la Ateneu a doua oară şi am petrecut încă un ceas în fața ***Dirceii creştine...*** Opera pictorului polon prinde să se

A

sălăşluiască aproape dc fântâna întâielor mele preocupări de azi. Mă robeşte umanitatea acestui tablou!... Mă obsedează eroismul celor ce mărturisiră odinioară credinţa lor creştină!

Gândurile mele, toate, fierberea şi năvala clipelor mele sufleteşti trec prin această rechemare picturală ca printr-o albie de nisip aurifer... Simt că unda cugetării mele este încărcată de înţelesul marilor evenimente petrecute acum aproape două mii de ani.

Acest tablou binefăcător mă ajută să înţeleg ceea ce încă nu înţelegeam nu mai departe decât ieri. îl văd sufleteşte prefâcându-sc într-un templu luminat de sus, cu o lumină negrăită şi suprapământească. Domnişoară Antonino, eroina din circul lui Neron - sublima copilă legată cu funii de coarnele taurului - mă dezleagă pe mine din laţul nedumeririi şi al confuziunii.

Mai-nainte ca să aud din gura dumitale acele lămuriri pe care ţi le ceream cu atâta insistenţă, lasă-mă să mă examinez pe mine însumi şi situaţia mea - a doua oară... încep să înţeleg... Pare că se luminează de ziuă!

Domnişoară Antonino, un sentiment elementar şi de nestăvilit trăieşte azi în mine, la umbra numelui, a făpturii şi a mişcărilor dumitale... Culeg, cu nespus interes, cu dulce durere, cuvintele, privirile, paşii şi tot ceea ce priveşte existenţa dumitale... Este o boală cunoscută, descrisă larg de poeţi şi de psihologi, dar este mai fericită şi mai preţioasă decât o mie de ani de sănătate nesimţitoare. Mi-este plină inima de dumneata. Te văd în închipuirea mea numai pe dumneata. îmi trebuieşti în fiecare clipă, îţi scriu, te aştept, plănuiesc numai revederi şi întâlniri şi trăiesc din farmecul amintirilor ultimei noastre convorbiri.

Iată însă că marea viziune a pictorului polon adânceşte şi clarifică starea mea sufletească... Lunga dumitale vacanţă Ia Mănăstirea Văratic a fost pentru mine începutul învăţăturii. ***Dirceia creştină*** înseamnează continuarea, într-o clasă superioară. Domnişoară Antonino, dumneata eşti creştină, crescută şi disciplinată într-o mănăstire de călugăriţe!... Dumneata eşti strănepoata şi moştenitoarea Dirceielor creştine! Dumneata eşti fiica mărturisirii creştine şi eleva catehismului!...

Ce sunt eu pe lângă dumneata?... Un creştin cu numele, odrasla unei familii cu adevărat legată bisericii şi obştii creştine, dar şi ai mei, şi eu, creştini de suprafaţă şi pur tradiţionali. Ce sunt eu, sufleteşte, în comparaţie cu ordinea, cu

seriozitatea şi cu perseverenţa dumitale creştină?... Mă cercetez pe mine însumi, mă ascult şi mă judec. Dacă las Ia o parte convingerile, impacientele şi pretenţiile mele de scriitor... (recunoscut peste două decenii), trebuie să mărturisesc că nu mai rămâne în sufletul meu decât un maidan intelectual, plin de resturi, de cutii goale şi dc măturătură filosofică... M-am apropiat de creştinism şi de scriitorii creştini ca literat şi ca pescuitor de mărgăritare, nu ca un suflet îngrijorat care îşi caută mântuirea. Da, da... îmi recunosc situaţia. M-am apropiat de Fenclon, de Verîaine, de Huysmans. de Dostoievski... exact ca Nero Achenobarbus de frumoasa martiră moartă pe taur! M-a chemat şi m-a atras această frumuseţe nouă, severă şi tulburătoare pe care o respiră arta şi inima, vasale lui Iisus Christos.

Dar sunt eu cu adevărat creştin?... Probabil că tot atât cât cel mai incapabil începător al catehismului!

Şi atunci, domnişoară Antonino, se revarsă de ziuă înaintea ochilor mei de locuitor al cavernelor... Rezerva şi schimbarea atitudinii dumitale faţă de mine încep sâ aibă un înţeles... Ai simţit în mine pe nenorocitul om al vremii noastre, crescut în anarhie şi în senzualism. Ţi-ai dat seama că la poarta conştiinţei mele veghează numai fantome estetice, şi nici un principiu sever, şi nici o frică de Dumnezeu. Ai descoperit, din ultima noastră convorbire mai lungă, că sunt un cuget părăginit. fără cultură morală, fără ziduri împrejmuitoare, năpădit de bălăriile veacului şi străbătut, în dezordine, de aceşti (randafiri sălbatici ai aspiraţiilor şi ai ţepoşeniei mele literare.

Aşa sunt, scumpă domnişoară Antonino!... încet şi cu greutate am pornit pe drumul înţelegerii de mine însumi de când ne-am cunoscut. Am mers înainte, ajutat de această dureroasă şi dulce putere pe care o reverşi astăzi în mine... în zilele sărbătorilor creştine de la începutul anului, privindu-te şi urmărindu-te cu inima în atmosfera sacră a mănăstirii, am căutat să urc spre dumneata, cercetând bisericile din jurul meu. lăsându-mă îmbiat şi înduplecat dc graiul cântărilor liturgice şi de mireasma cădelniţelor de argint... Şi acum iată-mă pus faţă în faţă şi constrâns de vraja lui Enric Siemiradzki să privesc şi să asimilez această zguduitoare lecţie de eroism creştin!

A murit pentru Acela pe care îl ştii şi îl iubeşti mult mai mult decât mine! A murit pentru reconfirmarea tulburătoarei lui învieri de a treia zi! O, sublima apologetă a dovedit cu mai multă elocinţă decât toţi apologeţii creştini că mai sus decât

toate splendorile pământeşti, împărăteşti şi artistice se ridică în slavă şi împărătesc dragostea şi jertfa!

Vino, domnişoară Antonino, şi ia în şcoala dumitale pe uimitul ucenic care încep să fiu! Du-mă mai departe pe această divină cale, inaugurată în zilele lui Neron, printre pete largi de sânge şi de trandafiri zdrobiţi! Vino să privim împreună - de pe această culme pe care o alcătuiesc, în ideală întâlnire, suişul credinţei cu versantul artei - perspectivele eterate ale uneia şi treptele încântătoare ale celeilalte!... Dar, mai presus de toate, vino de mă învaţă, în faţa ***Dirceii creştine,*** cum să încătuşez simţirea mea. înfumurată şi păgână, în ghirlandele martiriului ei!"

V

într-o dimineaţă - peste câteva zile - Silviu Bujoreanu veni şi sună Ia uşa familiei Filipache. Doru era gata să pornească în oraş. Nu-1 mai văzuse pe Silviu de pe la începutul lui martie. îi ieşi înainte amical şi bucuros de musafiri ca totdeauna. Avea să cumpere din târg ceva, din porunca doamnei Filipache, dar putea să întârzie o jumătate de oră.

Silviu se arătă îmbrăcat ca de ceremonie şi cu un aer de sărbătorească gravitate. Ochii lui Doru se opriră asupra butonierei poetului. O cocardă tricoloră, desfoiată ca o crizantemă, se ascundea în fumul unui crep de doliu. Doru rămase cu braţele întinse şi vocea i se stinse în gât... Apoi, după o clipă, întrebă, peste măsură de mirat:

- Ce vasăzică aerul ăsta şi semnele astea, Silviu?

Poetul apucă mâna rămasă în aer şi o strânse asigurător şi falnic:

- Evenimente mari, dar evenimente triste, Filipache... Nimic personal, totul obştesc şi naţional!

Filipache prinse inimă şi-1 pofti pe Silviu în odaia lui cu ferestrele deschise şi cu aerul premenit. închise ferestrele şi şezură amândoi faţă în faţă, cu biroul între ei.

- Dacă iei o dulceaţă, mai iau şi eu încă una.

- Nu strică, în aceste zile de amărăciune naţională...

Filipache vorbi cu cineva care trecea prin săliţă şi, apoi, către Silviu:

- Dragul meu, ce nenorocire ameninţă Constituţia sau naţia română?...

- Mă aşteptam la această ignoranţă!... Eşti firesc cu desăvârşire... Se vede bine că nu te prefaci.

- Silviu, spune-mi de ce e vorba.

Poetul ezită o clipă. Cum să-1 ia pe acest evadat din lume şi din actualitate? Cu dojana pe care o merita el, sau cu solemnitatea pe care o merită cauza?... Se înţepeni în fotoliu şi vorbi ca un preot al neamului:

- Filipache, suntem obişnuiţi să iertăm mult poeţilor, dar nu în împrejurări şi într-o materie ca aceasta de azi... Mă vezi ceremonios şi simbolic... Amice, trăim zile de redresare naţională, după câţiva ani de picoteală şi de umilinţe... Ţara întreagă e în picioare... S-a dovedit, în Parlamentul român, în Parlamentul maghiar, în întrunirile cetăţeneşti de Ia ,.Dacia'*, în publicaţii speciale şi în ziare că primul-ministru al ţării este un Iuda ***redivivus...*** Opoziţia a făcut la Cameră o declaraţie categorică şi răsunătoare.

Filipache, complet reasigurat şi deprins cu solemnizările şi cu pontificările lui Silviu, voi să-i taie drumul:

- Dragă Silviu, am auzit şi eu de toate acestea... Gâlceava mi se pare că a început cel puţin de astă-toamnă... Dar ce vrei tu să scoţi de la mine, o dată ce eu nici nu pot să verific faptele puse înainte, nici n-am competenţă, nici n-am nici un fel de tragere de inimă pentru asemenea subiecte?

- Domle. incompetenţa şi inaptitudinile tale astăzi sunt obligate, măcar excepţional, să se îmbrace în destoinicie şi în capacitate.

- Bine, Silviu, să vedem... Vrei să desfiinţezi autoritatea cuvântului bătrânesc că de unde nu este, nici Dumnezeu nu poate să ia... Spune-mi, ce pot să fac pentru tine?

- Nu pentru mine, Dorule... Pentru sângerânda noastră demnitate naţională!

- Aşa să fie, cum rectifici tu... Ce pot să fac eu pentru această nobilă rănită?

- Să vii astăzi cu mine la Liga culturală, unde este adunat Comitetul naţional studenţesc şi de acolo, cu toţi colegii care se vor aduna, să mergem la marele miting studenţesc şi cetăţenesc convocat astăzi în sala „Dacia'".

Filipache se uită !a camaradul său cu nădejdea că-i va face concesiunea unui zâmbet sau că va modifica totul printr-o glumă aruncată în ultimul moment.., Dar poetul rămase serios şi stăruitor. Doru avu o stranie impresie de ceva venit de aiurea şi impus atitudinii şi demersului acestui vechi prieten...

„Bujoreanu începe sâ prindă muşchi, ca un copac care îmbătrâneşte... Din capul cui mă cheamă el la Liga culturală şi la mitingul de la «Dacia»?"...

- Invitaţia ta mă miră straşnic... Se potriveşte cu firea şi cu convingerile mele, aşa precum mi le cunoşti?... Dar nu se potriveşte nici cu tine, cel de până mai deunăzi!

- Amice, dacă evoluţia şi progresul nu sunt prea compromise în ochii tăi. dă-mi voie să-ţi spun că, la vârsta noastră, încep învăţăminte şi experienţe pc care nu poţi nici să le prevezi, nici să le dispreţuieşti.

- Silviu, ***sustine et abstine...*** Dacă dau năvală peste tine, bravează-le şi rămâi neclintit. Dacă te linguşesc şi te cheamă cu grai de sirene, astupă-ţi urechile.

Poetul avu un fior de nerăbdare şi de contrarietate.

- Ne cunoaştem mai demult... Suntem temperamente diferite... Nu mă confunda cu Boruzescu.

Filipache simţi că Silviu se închide şi se înăspreşte.

- Ascultă, Silviu... La Boruzescu ai fost? l-ai propus şi lui ce mi-ai propus mie?... Iată, fără supărare, să recurgem la opiniunea lui,..

- Dacă Boruzescu este dc părere să mergem, mergi şi tu?...

- Da şi iar da!... Cum o zice ci, aşa să facem!...

- Atunci să nu mai pierdem nici un minut!... Haidem drept la Boruzescu, şi de la el la Liga culturală, fiindcă Liga şi Boruzescu sunt pe aceeaşi linie dreaptă, la răsărit şi la apus de „Capsa"...

Cei doi prieteni ieşiră în stradă. Tramvaiul Gara-Teatru se apropia... Doru îşi simţi picioarele de fontă şi un freamăt la inimă... N-ar vrea să iasă cu Bujoreanu în văzul ferestrelor Antoninei.,. Dar, spre surprinderea lui Filipache, Silviu făcu semn unui birjar, prietenii urcară şi trăsura porni pe Stradela Semicerc spre Şcoala Militară.

Deocamdată, Filipache tăcu şi nu luă seama cum arată străzile străbătute. Dar Bujoreanu îl zgâlţâi şi-i deschise ochii:

- Vezi ce dc fracţiuni militare, vezi câte cordoane de sergenţi?... Suntem ca şi sub stare de asediu... Pretutindeni pază, gărzi şi iritaţie publică... S-o luăm pe Brezoianu şi să ne dăm jos la „Universul". Pe Calea Victoriei circulă patrule...

Poetul începea să se simtă stingherit de cocarda lui îndoliată. Cutezanţa lui din odaia lui Doru, scoasă acum Ia aerul de primăvară, respira- scurt şi se îneca, întocmai ca plămânii unui tuberculos. Se opriră la „Universul" şi o luară în

sus spre casa Luvru. în fata cofetăriei „Capsa", locul era albastru de jandarmi pedeştri. Doru se gândea: „Dă Doamne să fie Costache acasă... Rămân la el şi las pe nebunul ăsta de Silviu să străbată cum o şti şi la Ligă, şi la mama Ligii!"

Urcară zecile de trepte ale casei Luvru, dar fără de răsplată. Boruzescu ieşise dis-de-dimineaţă. Silviu îşi exprimă părerea, dar fără să creadă în ea, că Boruzescu trebuie să fie la Ligă, alături de studenţimea conştientă.

Când ieşiră din casa Luvru, Silviu, cu ochii la baricadele albastre de la „Capsa", luă pe Filipache de braţ cu neglijenţă şi intră, mascându-se cu el, în scuarul Sărindar. De aci, trecură în Bulevardul Elisabeta şi apoi, mergând în sus, pe lângă anticarii de pe stânga, ajunseră, prin Strada Academiei, la Liga culturală. Doru privea în toate părţile mirat şi sfios. îşi dădea seama că lumea dimprejur, mai mult staţionară decât circulantă, urmăreşte cu ochii pe amicul său, care nu-l mai slăbea de braţ. Cocarda îndoliată era sediţioasă!

La Liga culturală era o fierbere şi o privelişte ca de puhoaie ce se întâlnesc în acelaşi cazan de văi. Afară de elementul militar şi poliţienesc, aşezat ca în fragmente de brăţară, la diferite distanţe, clocotea elementul civil, şi compoziţia lui era din cele mai ciudate. Aci, la colţul format de Strada Academiei cu Strada Nouă, cocardele îndoliate erau în familie numeroasă... Mulţi studenţi, deşi nu toţi. purtau cocarde; mulţi cetăţeni, care nu mai puteau să fie studenţi, aveau entuziasmul şi cocarda studenţească; dar mai era şi o mulţime de figuri echivoce, cu şi fără cocardă.

Silviu şi Filipache se opriră în această pastă omenească - unul atent şi cercetător, celălalt aiurit şi stăpânit de gândul pe unde s-o şteargă mai degrabă.

Localul Ligii culturale zbârnâia ca un stup, dar uneori răzbea până afară şi câte o toană de glasuri care discutau cu vehemenţă. La ferestrele deschise, în balcon, la intrare stăteau ciucuri de capete, de atitudini studiate şi de pretenţii... Bujoreanu căuta din ochi pe cineva. îl găsi sus, la o fereastră, îşi ridică pălăria şi lăsă să se vadă, sub cerul primăvăratic, pletele sale pieptănate impecabil, şi prin păcura lor rigidă şi biconmasată, o linie mediană ca de argint. Cel din fereastră se uită la Silviu, se uită şi la Filipache, cu un aer de geambaş care cântăreşte un mânz, şi apoi clipi din ochi, şi ca răspuns la salut, şi ca un fel de. „Bine, am văzut"...

Cu glasul moale şi dizolvat sufleteşte, Doru întrebă pe Bujoreanu;

- Ce mai facem acum. Silviu? Poetul răspunse cu vastitate:

- Ne saturăm sufletele cu această privelişte neuitată a naţiunii care umple treptele sanctuarului naţional, ca odinioară poporul din Teba treptele palatului lui Oedip!

De data aceasta, Filipache simţi că Bujoreanu şi-a atins scopul şi că revine la grandilocvenţa lui inofensivă.

- Bine, dar fiindcă m-ai târât până aici, te rog plăteşte-mă cu câteva lămuriri...

în această clipă, un stegar impunător scoase în balconul Ligii o mândră flamură tricoloră şi o resfiră deasupra mulţimii de jos, în bătaia zefirilor dimineţii.,. Dar şi pe această flamură se încolăceau, ca nişte şerpi transparenţi, undele doliului naţional.

Strada se cutremură de urale şi de insulte:

- Ura!... Ura!... Ura!... Trăiască România!,,. Trăiască fetele din Sibiu!... Jos trădătorul!... Jos iscoadele poliţiei!.., în acelaşi timp, discuţiile din etaj pătrundeau în stradă şi mai înverşunate... Se părea că suni două păreri şi două fracţiuni care se bat cap în cap, ca munţii din poveste. Bujoreanu, din ce în ce mai dispus şi mai aproape de felul său obişnuit, începu să instruiască pe Filipache;

- Amice, admiră mai întâi steagul fetelor din Sibiu. E un dar simbolic şi un fulger care încalecă superb Carpaţii strămoşeşti...

- Sunt cu toiul de simţirea ta. îţi spun drept că până acum singurul lucru pe care vreau să-1 iau cu mine, în amintirea mea, este acest mândru tricolor al fetelor din Sibiu! Nu te întreb nimic asupra acestor curioase şi indispunătoare efluvii, pe care le simt în această atmosferă... Dar, de pildă, cine sunt ăia cu cocarde în piept şi cu pălăriile trase peste nasul cam roşu?

- Dorule, Dorule!... Mă tem de viitorul tău, adică mă tem de inocenţa asta, care îţi va strica tot viitorul!... Amice, viaţa naţională este un fluviu care rostogoleşte în etern, pe albia lui misterioasă, valuri sănătoase, apă potabilă, gunoaie, mortăciuni, nisip de aur şi ascunse comori providenţiale... Ce te importă aceste jivine de smârc politic care au ieşit la suprafaţa măreţului nostru fluviu!... Am impresia că, în aceste zile, ascunsele comori de la fund sunt împinse irezistibil şi scoase afară, la lumina Europei şi a istoriei!... Sihastru poet ce eşti!... Tu nu citeşti ziare, nu urmăreşti dezbaterile Parlamentului, nu ştii ce clocoteşte in agora!,.. Ce-ai fi făcut tu dacă te năşteai în

Atena acum două mii şi cinci sute de ani?... în Atena exista o lege care obliga pe orice cetăţean ca, în zilele de zguduituri publice, să iasă afară din casă şi să alerge în agora, înarmat cu sabie, cu suliţă, sau - dacă nu le avea - cu toporul de tăiat lemne...

Filipache se gândi înfiorat: „Vorbeşte ca un adevărat profet!... Nu ştiu ce să mai zic... Am pierdut eu simţul meu olfactic moral?... Sau Bujoreanu ăsta e un păianjen care circulă prestigios pe o reţea multicoloră?"...

Filipache răspunse cu necaz prefăcut:

- Se vede că azi trebuie să ai numai tu dreptate, de la început până la sfârşit...

Dar Bujoreanu alunecă într-adevăr ca un păianjen, departe-departe, în ***Ecloga întâia*** a lui Virgilru, tradusă de Coşbuc, schimbând cuvântul ***libertate*** cu ***dreptate:***

- „O, dreptatea, Meliboeus, mi-a surâs târziu de tot!"...

Şi declamând acest stih, poetul avea în ochi nu ştiu ce sclipire de taină şi de pehlivănie... „Ticălosul! îşi bate joc de mine... Sunt dobitoc că mă impresionez de tiradele lui, împrumutate sau contrafăcute după cele de la «Dacia»... Cine ştie ce draci se ascund în conştiinţa acestui poet, care umblă de atâta timp să-şi închirieze lira'"... Intim supărat, Filipache făcu un gest de plecare, A uitat dc comisionul doamnei Filipache, a pierdut timpul zadarnic şi a trebuit să lase o perdea de dantelă pe iconostasul său intim!...

Atunci apăru sus în balcon, lângă flamura măreaţă, neimplicată şi suverană - ca un lotus etern deasupra pervertirilor trecătoare ale apelor stăpânite - o figură dogoritoare, ciufulită şi teatrală (fără talent)... Făcu semne de tăcere mulţimii din stradă şi începu să cuvânteze, bătându-şi cu mâna un tact impetuos şi fals:

- Fraţi români!... Comitetul naţional studenţesc, judecând gravitatea ceasului istoric pe care-1 trăim, vă cheamă azi la această sfântă manifestare cetăţenească şi naţională!... Ideea noastră cea dintâi a fost ca să ne adunăm toţi aici, la Liga culturală, şi de aici, ca un singur trup şi cu un singur suflet, să pornim spre „Dacia" de azi şi, mai cu seamă, ***spre cea de mâine...***

O explozie de urale acoperi glasul stângaci şi declamator al vorbitorului.

Bujoreanu suflă în urechea lui Filipache:

- Bravo, dobitocul!... Ştii că a nimerit-o bine?

Uralele conteniră. Oratorul ciufulit şi cu obrajii ca para focului se auzi din nou:

Dar după ce ne-am văzut adunaţi laolaltă în acest număr impunător, am primit oarecare avertismente, pe care le dispreţuim ca viitori soldaţi...

Cineva, de lângă orator, îndreptă cu glas tare:

- ...ca soldaţi ce suntem!...

Oratorul reluă acomodam:

- ...le dispreţuim, ca soldaţi ce suntem şi vom fi, dar... trebuie să le luăm în seamă, ca demni şi disciplinaţi cetăţeni.

Un cetăţean din stradă izbucni, deziluzionat:

- Ei, şi atunci ce-aţi hotărât?...

Alţii izbucniră simultan, haotic, contradictoriu:

-Ne-am înţeles!... Vă e frică!... Jos labele poliţiei!... Tăcere!... Jos trădătorul!... La „Dacia" cu toţii!...

Oratorul din balcon, strâns între doi inşi, care aveau aerul că-i pompează curaj şi elocinţă, căsca o gură imensă şi bătea văzduhul cu mâinile... Dar zadarnic... Toată strada vocifera şi se agita... în locul oratorului sleit de puteri, ridică pumnul şi glasul - un bas bubuitor - altcineva din Comitetul naţional.

- Fraţilor, toţi la „Dacia" la ceasul două!... dar nu pe jos!... Urcaţi-vă în trăsuri, pe socoteala noastră!... Mulţimea de jos mugi către tunetul de sus:

- Bravo!... la „Dacia"!... toţi în trăsuri!...

Bujoreanu exclamă plin de admiraţie:

- Aşa e că i-a păcălit! Cantadorul ăsta. basistul ăsta mi se pare cel mai subtil dintre ei...

- O fi, dar eu n-am înţeles nimic... Care era hotărârea de mai-nainte şi cum şi pentru ce a trebuit să fie modificată? Bujoreanu începu să-I degajeze pe aiuritul Doru din încolâciturile mulţimii şi să-1 scoată spre Biserica Enei, în fiecare gang mai mare, la fiecare răspântie, stăteau careuri de soldaţi şi de sergenţi de stradă... Dar nu aceştia erau de temut, în jurul lor circulau fel de fel de fantasini civili, cu ochi fosforescenţi şi cu ciomege rău ascunse pe sub paltoane.

Unul aruncă spre Silviu o mustaţă enormă şi un şir de scântei din ochi... Din norocire, un convoi militar se interpuse cu cadenţele lui între omul electric şi cei doi prieteni...

Filipache, simţindu-se mai la larg, zori pasul şi bruftui pe Silviu:

- Acum, destul, amice!... Pogoară în lumea acomodărilor şi scoate insigna de la piept... N-am chef să apar la Poliţie nici ca martor, nici ca soră de caritate... Hai s-o luăm pe Strada Regală şi să ocolim teatrul de operaţii... Acum poţi să mă faci **să** înţeleg ceea ce n-am înţeles până acum.

Bujoreanu, care simţise adineaori gheaţă între cei doi omoplaţi, plimbă mâna în jocuri rotunde de la butonieră până la buzunar şi începu să cânte lui Filipache tabla lui Pitagora:

- 2 x 2 = 4; 2 x 3 = 6; 2 x 4 = 8!...

- Ei, foarte bine!... Care este secretul lui Pitagora, sau al lui Polichinelle, dacă vrei?...

- Amice Filipache... după cum bine ştii, valoroşii noştri colegi, studenţii veterani Vasilescu Vasilion, Nae Paşoption şi Ionescu Inepţion... sunt personalităţi proeminente şi diriguitoare în lumea noastră studenţească... Dar toţi aceşti seniori - fără ***Heidelbergul de altădată -*** au câte-o mică sau mărişoară remuneraţie după buget... Unul este registrator, altul este grefier la tribunal, altul, ajutor de şef de cabinet şi aşa mai departe... Aceşti foşti, actuali şi viitori studenţi au împănat azi intrările şi ieşirile Ligii culturale, cum şi biroul Comitetului naţional studenţesc. . Tot ei şi cu ai lor pluteau, ca ochiuri de grăsime, pc toată adunarea de care ne despărţirăm... Ce scop aveau, ce poruncă primiseră şi de la cine o primiseră - e treaba lor!... Ce au putut să facă, ai văzut...

- Apoi tocmai că n-am văzut nimic...

- Mă, dar tare eşti de cap şi neoperat la urechi!... Tu n-ai auzit cum forfoteau înăuntru şi se certau?... Ideea comitetului fusese **să** se strângă toată lumea la Ligă şi de aici, în masă compactă, **să** pornească spre „Dacia"... Ceilalţi au venit cu o idee poate mai înţeleaptă, poate interesată şi ipocrită... De ce să provocăm alarme, dezordine şi - Doamne fereşte! - inutile vărsări de sânge? La „Dacia" putem să ajungem tot aşa de bine şi câte unul. şi câte doi... Principalul este să nc vedem la „Dacia", şi până acolo nimeni nu ne barează drumul. Ni l-am bara noi înşine dacă ne-am încăpăţâna să menţinem prima dispoziţie şi să aruncăm pe oameni ca pe o avalanşă... Şi pe urmă, cine îşi ia răspunderea acestei formaţiuni compacte şi primejdioase?...

- Dar de unde ai prins tu toate aceste lucruri?... Pare că ai fost lângă mine tot timpul. Cum le-ai auzit tu şi eu n-am auzit nimic?...

Bujoreanu se încercă să râdă misterios;

- Hc, he-hei!... Eu am auzul mult mai fin decât tine... Tu nu auzeai de afară decât huiet şi tămbălău; eu auzeam şi urmăream toată discuţiunea... După ce au răguşit şi au obosit, au căzut de acord, şi ca nimeni să nu-şi atribuie succesul şi gloria

comunicatului din balcon, au pus pe Juvete Juvenescu... să cadă în baltă ca un bolovan...

- Bine, măi Silviu, pentru asta m-ai făcut tu să pierd o dimineaţă întreagă?...

- Dar eu ce să mai zic. care voi pierde şi după-amiaza?...

- Să fii sănătos! Sunt socotelile tale, dar ce-ţi trebuia să mă vâri şi pe mine în cânepa lor?...

Diabolic şi plin de taină, Silviu puse degetul la gură;

- Domol, Filipache!... Cine ştie?! Va veni poate ziua când vei vedea ce dobândă poate să-ţi aducă o dimineaţă pierdută...

- Ce tot sporojeşti, mă Bujorene?... Ce-o să iasă din toată astă farsă în care sunt atâtea sfori şi atâtea dedesubturi?... Bâlci şi farsă!,..

- Amice, vezi lucrurile ca un prim venit şi ca un necunoscător... Nu e farsă, ci dramă! Nu e bâlci, ci epopee! Oratorii pe care i-am ascultat zilele astea - şi sunt maeştrii tribunei parlamentare! - îmi sunt garanţi... O epopee ca ***îliada*** lui Homer!... Numai că tu ai căzut azi tocmai la episodul lui Tersite... Ce să facem?! Aşa sunt toate epopeile!... Tersite se află totdeauna în treabă lângă Ulise şi lângă Ahile, dar uneori are sumbra onoare să plătească cu viaţa această vecinătate...

- Mă ameţeşti, Silviu, cu atâtea vorbe şi cu atâtea enigme!... Vai!... trebuie să mă înapoiez şi să cumpăr mamei, de la „Pesky'', mătâsurile pe care le aşteaptă de trei ceasuri!... Nu ştiu ce să mai cred despre tine şi despre comparaţiile tale... Cu amintirea lui Tersite poale că mă mai împaci... Dar în împrejurările de faţă, girezi tu pentru el?...

- Ha, ha... vasăzicâ:

albiniţa, musculiţa,
până acum nu au pierit,,.

- Silviu, la revedere!... Şi iartă albiniţa... Dar să ştii că eu sunt cel ce plec înţepat şi tulburat,.. Am nevoie de luminile lui Boruzescu! ..

VI

Fierbere cumplită în capitală! O problemă care nu mai lăsa pe nimeni să doarmă! Un zbucium primejdios şi contagios, care pornea din Parlament şi din ziare şi ridica temperatura întregii

ţări! Este ori nu este primuJ-ministru trădătorul neamului şi prietenul maghiarilor?

Sus, în dealul Parlamentului, şedinţele erau furtunoase. Acuzaţiile şi divulgările cădeau pe capul primului-ministru ca nişte ciocane uriaşe. Opoziţia întreagă şi împreună cu ea câţiva membri importanţi, dar disidenţi, ai Partidului Liberal-Naţional ridicau o crâncenă baricadă în faţa băncii ministeriale şi a majorităţilor intimidate.

în zadar căuta guvernul să-şi dea curaj printr-o moţiune de încredere! în zadar precipita închiderea Parlamentului şi voia să stingă incendiul interpelărilor! Opoziţia deschisese în sala „Dacia" al doilea parlament, şi acolo, în câteva duminici consecutive, adusese zeci de mii de cetăţeni răzvrătiţi şi zguduise şi zguduia toată suflarea românească.

Dar acest tumult politic şi înflăcărată controversă: „este ori nu este Dimitrie Sturdza vânzător de neam?" nu răzbeau decât vag în odăiţa lui Filipache şi în atmosfera lui sufletească. De la întrunirea de la Ligă. Filipache nu mai întâlnise pe nici un prieten. Fusese de câteva ori la Universitate dar şi aci stăpâneau enervarea, dezerţiunea şi aceeaşi controversă ucigaşă: ,,Ne-a vândut Sturdza într-adevăr, sau adversarii lui politici îşi fac, ca de obicei, jocul lor perfid şi amăgitor, pentru noi, gură-cască?" O văzuse pe Antonina o singură dată. Dar Antonina era grăbită. Rămăsese vorba să se înţeleagă, prin scrisoare, asupra unei viitoare întâlniri.

Filipache stătea la masa lui de scris şi recitea câteva pagini migălite în ajun. Era o fabulă literară care-1 prigonea de câtva timp. Pe stâlpii marii lui preocupări sufleteşti, inspiraţia capricioasă prindea să încolăcească aceste subţiri vrejuri de ***volubilis...*** Şi Filipache pândea, cu dulce încordare, miracolul străveziu şi fraged al clopoţeilor ce se deschid în faptul dimineţii.

în acest minut scump şi sihastru, Clariţa se arătă în cadrul uşii...

- Dorule, ne-au sosit neamurile!...

Filipache închise caietul şi întoarse spre Clariţa o faţă de m artir:

- Nu puteau să mă nimerească mai prost!... Cine e, Clariţo?

- Nenea Iliuţă, castelanul de la Urlaţi...

- Bine, draga mea, dar nu puteţi să-1 mai ţineţi de vorbă până când mi-o veni mie rândul?

Clarița, rumenă și îmbrăcată în costumul ei de școlăriță, sărea într-un picior, nerăbdătoare.

- Eu mă duc la școală, și de acolo, cu toate fetele, la biserică... Azi e duminică!... Mama., fiindcă a venit nenea lliuță, vrea să mai facă ceva pentru masă... O friptură, o plăcintă... nu știu ce.,. Tușa este la piață... Vezi, prin urmare, că trebuie să te sacrifici pentru onoarea casei...

Spunând acestea, Clarița era șăgalnică și isteață mai presus de vârsta și de uniforma ei școlară.

Doru căuta zadarnic o scăpare prin părul său cârlionțat și negru... Apoi, capitulând:

- Poftește-l încoace, Clarițo.

Ușa rămase neînchisă. Nenea lliuță se opri în săliță și bătu discret în ușă, cu indexul său lung și uscat ca un piron. Filipache aruncă plictiseala și necazul și primi pe musafir:

- Bine-ai venit, nene lliuță!... Te rog, ia loc!... Ce mai faci?... Ce mai face țața Varvara? Ce fac copiii?...

Nenea lliuță se așeză pe scaun cu niște mișcări precaute, care mărturiseau că nu este un găgăuț, și răspunse domol la această ploaie de întrebări... Filipache se gândi: „Nenea lliuță nu trebuie confundat cu nenea Matache... Ăsta e om de bun-simț, celălalt e un sărman cu duhul."

Filipache întrebă mai departe:

- Ei, ce facem cu politica? Mi se pare că se încurcă ițele...

Nenea lliuță făcu cu mâna stângă conturul favoritelor sale pornite spre căruntețe și răspunse subtil:

- O să știe Urlații mai mult decât Bucureștii?

- Mai mult decât rudele dumitale din Strada Semicerc, cu toată siguranța!

Nenea lliuță privea surâzător, dar cu sceptică acomodare. Nu respingea ideea că Urlații ar putea să cuprindă diplomați vrednici de strămutat la București, dar bănuia altceva... El, personal, era conservator, devotat boierilor pământeni și îndeosebi familiei Cantacuzino. Cei doi frați mai mari ai lui Doru erau militari, și deci nu puteau să facă nici o politică. Cumnatul Matache era în inima lui guvernamental, dar așa, uneori, când îl puneai în ambiție, ținea cu roșii, cu Garibaldi și cu C A . Rosetti... Nenea lliuță știa bine că Doru e prea copil și că nu se gândește la vicleniile celor bătrâni, dar îi cunoștea vechea lui simpatie pentru socialiști. Și acum toată lumea vorbea că fruntașii socialiști sunt gata să intre în Partidul Liberal... Poate că Doru e atât de rezervat fiindcă vreun prieten

socialist i-a prezentat situația într-altfel și l-a scos din tovărășia indignării generale. Dar Filipache își arătă gândul fără nici o sulemeneală, pe față și categoric, ca unul care n-are nici o preocupare politică:

- Nene lliuță, nu te mira că mă găsești atât de codaș în aceste treburi... Nu cunosc de unde a pornit gâlceava și nici n-am urmărit șerpuirile ei... Atâta știu, că prietenii dumitale politici îl acuză pe primul-ministru cu strășnicie și că primul-ministru cu tot guvernul răspunde cu demonstrații polițienești și militare!... Un prieten m-a scos din casă deunăzi și m-a băgat în salata unui miting studențesc... Ce-am văzut și ce-am înțeles bine este că toate străzile erau împănate de bătăuși și de polițiști.

Nenea lliuță, care nu era fire pătimașă, se mulțumi să constate:

- Este destul și cât ai văzut. Opoziția a dovedit și în Parlament, și la „Dacia", și prin presă că guvernul lui Dimitrie Sturdza n-a mai plătit și nu plătește renta școalelor românești din Brașov, pe când toate celelalte guverne au plătit-o. Acesta este faptul. Ce răspunde guvernul? Amenință, minte, falsifică, arestează și bate.

- îți spun drept că nu dumneata, ci eu sunt cel ce am sosit azi din fundul provinciei.

- Bine, dar ziarele cele mari se tipăresc în București...

- Nene lliuță, scriu pentru ele, dar le citesc rar și puțin...

- Totuși, cred că ai aflat de acea broșură ungurească publicată de Banffy, ori din porunca lui Banffy, și care dă pe față ce rol a avut Sturdza, ca opozant și ca ministru, în afacerea rentei școalelor din Brașov.

- Am văzut de câteva ori pe manșetele ziarelor: ***Trădarea lui Sturdza... Destăinuirile lui Banffy,*** sau cam așa ceva...

- Asta este. Acum de curând a apărut la Budapesta o broșură de apărare pentru politica lui Banffy, fostul prim-ministru maghiar... ***Politica naționalităților a lui Desider Banffy...*** Această broșură laudă pe Dimitrie Sturdza, ca sincer prieten al monarhiei austro-ungare și ca acela care a denunțat ungurilor și a tăiat subvenția școalelor din Brașov.

- Așa cum îmi spui dumneata lucrurile, nene lliuță, e caz de spânzurătoare.,. Dar politica este mai totdeauna teatru curat... Pe scenă sunt certuri, dueluri și moarte, iar între culise - uitare și pace... Trădarea lui Sturdza o fi așa de fioroasă pentru noi, cei de la galerie.

- M-am gândit şi eu la asta... Sunt conservator, cum bine ştii, dar am stat de taină cu vreo doi-trei prieteni de la Urlaţi... Ziceam noi: „L-au prins pe Sturdza la strâmtul lui şi la largul lor... Poate că le mai scapă, poate că nu le mai scapă şi-1 dau peste cap... Dar ce-o fi şi cum o fi cu trădarea?''...

Filipache complimentă pe interlocutor:

- Nene Iliuţă, iată un cuvânt care îmi place!... Să nu ne lăsăm păcăliţi de teatrul politic.

Dar nenea Iliuţă nu putea să împingă scepticismul său politic până la apostazie. Altfel, ar fi trebuit să renunţe la dosarele de Ia Urlaţi... Ridică din sprâncene, constată, cu ambele mâini, că cele două barbete îşi menţin independenţa şi simetria şi suspină de greutatea problemei ce-l urmărea.

- M-am dus tot eu cu gândul mai departe... Bine-bine, nu trebuie să ştie toţi proştii ce ştiu numai câţiva deştepţi... Dar ce te faci cu atâţia oameni la care se închină toată ţara şi care vin şi spun: pe conştiinţă şi pe onoare, Dimitrie Sturdza este un trădător!

- Ce spui, nene Iliuţă?!... Aşa au declarat şefii opoziţiei?

Nenea Iliuţă făcea, cu bună-credinţă, oarecare confuziune. Şefii opoziţiei afişau aceste jurăminte solemne prin ziarele lor, dar în Parlament se mulţumeau cu mai puţin. Conservatorul de Ia Urlaţi răspunse zdrobitor:

- Citeşte ziarele!

Filipache voi să arate că simte toată puterea acestui argument.

- Bine, frate, dar ce răspunde guvernul? Cum se apără? Cum se dezvinovăţeşte?

- Cum?,.. Ca la mahala!... „Nu e adevărat! Minţi! Şi dacă mai crâcneşti ceva, te iau la bătaie!''... Dimitrie Sturdza, când a răbufnit în presă şi în Parlament broşura ungurească, a strigat că este un fals, o şmecherie a lui Take lonescu... Şi o ţine mereu aşa: „Take lonescu a scris broşura". Dar s-a dovedit că broşura este scrisă de un ungur veritabil, funcţionar de minister, şi, fiindcă broşura divulgă secrete de stat, se zice că funcţionarul ungur a fost dat afară... Dar ce-are a face! Dimitrie Sturdza e convins că broşura este a lui Take.

- Mare bocluc, nene Iliuţă!

- Şi eu tot aşa zic... Azi este încă o întrunire la „Dacia". Am pierdut vreo două-trei până acum... Nu m-a mai răbdat inima şi am venit şi eu încoace... Vor lua cuvântul aceiaşi oratori care au vorbit duminica trecută şi cealaltă duminică... Pe ce lume

trăieşti?,.. 14 martie, 21 martie, azi este 28 martie!... Trei întruniri, care au venit una după alta... Şi cine vorbeşte?... Fala ţării româneşti!... Maiorescu, Marghiloman, Arion. Laurian, Take lonescu, Fleva. Delavrancea!...

Tocmai când nenea Iliuţă număra aceste nume. rar şi cu scumpătate, cum ar fi făcut un zaraf cu nişte galbeni împărăteşti, se auzi clopoţelul de la intrare.

- Iartă-mă, nene Iliuţă, să văd cine a venit

FUip'ache alergă în verandă şi văzu prin borangicul geamlâcului pe Badea Jiu. îi deschise uşa cu voie bună:

- Tribunute, fii binevenit!... Nu se putea o vizită mai nimerită!... Aud că naţiunea e în fierbere!... Probleme arzătoare clocotesc şi ard la „Dacia" ca nişte cazane cu păcură!... Cine era să-mi spună, mai fără greş şi mai profetic, cuvântul situaţiei decât Badea Jiu?!

Dar Badea Jiu era supărat, plictisit, acru la figură şi boţit la haine. Răspunse gonindu-şi pletele din ochi:

- Sunt sătul până-n gât şi de tribunat, şi de naţiune, şi de credulitatea naţională şi de toţi exploatatorii ei!... Eşti singur? Am să-ţi fac o mică, dar ticăloasă de rugăminte.

Filipache se gândi: „Dacă n-are pretenţii mai mari ca un pol, toate merg bine"...

îi spuse lui Badea Jiu cu vocea scăzută:

- E la mine în odaie un neam al meu, nenea Iliuţă din Urlaţi, conservator irevocabil şi. in ceasul de faţă, opozant cu speranţe,

- Aoleo!... atunci nu mai intru... Era să mă bat aseară cu un agent conservator... A turbat toată lumea, domnule! Retorii şi sofiştii din opoziţie vor să prefacă dacă nu ţara, măcar capitala în balamuc şi în câmp de bătălie!... Dar n-am venit pentru asta.., Uite ce te rog... Amicul şi ocrotitorul meu, doctorul Radovici, ţine neapărat să se arate cu mine astă-seară într-o familie de oameni inteligenţi, de unde însă nu lipsesc şi câteva dudui internaţionale... Mă vezi cum sunt îmbrăcat!... Şi ştii că nu ţin la haine... Dar ce naiba să mă fac!... Prea sunt ros şi unsuros... Te rog, Dorule. dă-mi un rând de haine de ale tale, să mă îmbrac cu ele astă-seară... Fie şi mai proaste... Tot vor fi mai bune ca janghinoasele astea ale mele!... Mă duc cu ele la prietenul Nuhăm. un cârpaci de prima calitate, şi le trage o călcătură americană!

- Aşa fac, cum vrei!... îţi dau un costum de haine... toate bucăţile din aceeaşi stofă!

A

- Bravo, Dorule!... Mâine ţi le aduc înapoi.

- Ne-am înţeles. Da' mai este o condiţie...

- Spune, care?

- Să intri un minut la mine în odaie şi să faci cunoştinţă cu nenea lliuţă.

- Ce planuri o avea băiatul ăsta?. Vrei privelişte spaniolă, de cocoşi care se bat?... Apoi stăi, că şi eu pot să te păcălesc!

- Ce bănuieli poţi să ai, Jiule, când eu pun garanţie un costum de haine?... Stai puţin de vorbă cu nenea lliuţă, şi eu fac hainele pachet.

Intrară în odaie, şi Filipache prezentă pe Badea Jiu. Apoi ieşi ca să pregătească pachetul. Filipache nu se gândise că obrazul sau numele lui Badea Jiu ar putea să fie cunoscute şi la Urlaţi... Nenea lliuţă avu ambiţia să învedereze că urbea Urlaţi se găseşte la 30 de kilometri depărtare de Ploieşti şi de restaurantul lui Gherea...

De aceea, când rămase singur cu Badea Jiu, îi spuse cu masivă placiditate;

- Ne cunoaştem din restaurantul Gării Ploieşti...

Badea Jiu îşi simţi măruntaiele amărâte şi încinse. Se gândi, întărâtat: „Hainele lui Doru o să-mi iasă pe nas!"... Răspunse lui lliuţă aproape cu arţag:

- Hm!... Nu mai ţin minte... Dar ştiu de la Doru că sunteţi stâlpul conservatorilor din Urlaţi.

Nenea lliuţă simţi duşmănia. Răspunse:

- Face omul ce poate...

Şi isprăvi în gând; „Eu ce sunt la Urlaţi... tu, chelner la Ploieşti"... Apoi, nici rece, nici cald, ci aşa ca între oameni care s-au întâlnit în casă străină:

- Ştiu că eşti socialist... Explică-mi, te rog, cum se împacă între ele prigoana guvernului împotriva tovarăşilor dumitale şi tratativele pe care le duc unii socialişti ca să intre în Partidul Liberal?

Badea Jiu conveni cu el însuşi: „E de la Urlaţi, dar nu e prost"... Pe urmă răspunse ca la o întrebare elementară:

- Nimic mai uşor de explicat: Pherekyde ne urăşte şi ne bagă în puşcărie, iar Ionel Brătianu ne doreşte şi ne cheamă în Partidul Liberal...

- Şi cine crezi că va fi cel mai tare?

- Clar ca lumina zilei: cel mai tânăr, adică Ionel Brătianu,

- Vom vedea mai târziu... Deocamdată, este un ceas cam greu pentru liberali... Nu Ie mai arde de cumetrii.

Burghezul de la Urlaţi, încadrat în barbetele lui importante, tacticos şi liniştit ca un pontifice, risipi enervarea Iui Badea Jiu.

- Poate că exagerezi, domnule lliuţă,.. Spune-mi dumneata, care vii din provincie, câtă lume ştie şi urmăreşte pe acolo scandalul politic din capitală?

- Puţină de tot... Dar nu uita că treburile noastre politice se fac şi se desfac între cei puţini...

- Aici ai vorbit cu dreptate. Pentru aceea la noi nu există nici control, nici măsură... Noi nu avem o adevărată opiniune publică, ci o clientelă politică, împărţită în două tabere... Şi această clientelă politică nu are altă logică şi alt criteriu decât interesul de partid... Aşa se face că poţi să-1 scoţi azi trădător pe Dimitrie Sturdza, după cum poţi să-1 scoţi mâine pe Lascăr Catargiu sau pe Petrache Carp... Unii te vor crede fără nici o dovadă, iar alţii vor tăgădui, oricâte dovezi le-ai aduce.

Nenea lliuţă se arătă încântat:

- Ne înţelegem de minune.'... Până aici toate sunt bune...

- Numai să nu ne întrebăm unul pe altul: Cu cine ţii tu, cu albii ori cu roşii?

Filipache intră în odaie, aducând sub braţ, într-un pachet care nu destăinuia nimic, hainele cerute de Badea Jiu.

- Vă văd senini şi apropiaţi... Vasăzică, putem să trăim bine şi cu păreri politice deosebite!...

Badea Jiu se sculă, strânse mâna lui lliuţă cu mulţumirea că a ocolit gâlceava şi scoase pe Filipache afară în verandă.

- Dorule, îţi mulţumesc cu energie! Mâine seară garderoba ta va fi la loc, întreagă!

- Jiule frate... Să dea Dumnezeu să găseşti diseară în fiecare buzunar câte-un noroc!

La masa de Ia amiază, nenea lliuţă şezu la locul de onoare. Fu ca totdeauna decorativ şi demn, dar fu econom la vorbă şi mancă fără întârzierile tacticoase pe care i le cunoştea toată familia. Nenea lliuţă era intim preocupat şi grăbit să ajungă la întrunirea din sala „Dacia". Făcu o mare jertfă: se lăsă păgubaş de ceaşca de cafea şi plecă aruncând de sus şi departe când piciorul, când bastonul, într-un mers paradoxal de bărzoi cu trei răşchitoare.

Filipache reveni la fermecata şi trudnica lui migăleală şi umplu cu linii, dar mai ales cu noduri, cu ştersături şi cu păianjeni negri câteva pagini albe.

Seara, după aprinsul lumânărilor, nenea lliuţă se arătă în casa rudelor sale întreg, sănătos şi luminat la faţă ca după un

mare câştig. Toată lumea se adună în cămăruţa doamnei Calfaiani, Doru, care nu se mai gândise nici o clipă, după-amiază, la mitingul de la „Dacia", auzind că nenea Iliuţă s-a înapoiat, închise călimările şi caietul şi veni şi el, mai mult ca să se odihnească decât să se informeze. Cămăruţa doamnei Calfaiani era în rând cu veranda din faţă, şi amândouă comunicau printr-o uşă acum închisă şi mascată de un dulap. Era o încăpere simplă şi bătrânească, cu pat, cu sofa, cu mai multe jeţuri moi şi cu o icoană ferecată în argint, aşezată deasupra dulapului. Bătătoare la ochi, în toată cămăruţa, era velinţa de pe pat, lucrată din lâniţă şi din mătăsuri şi împodobită la mijloc cu un trio de majuscule greceşti, şi apoi un ariston cu vreo şase cântece (intre ele ***Hora lui latropolj,*** pus pe o măsuţă, sub oglindă.

Doamna Calfaiani, preşedinta de vârstă a familiei, o vrăjmaşă instinctivă a oricărei politici, dădea slavă lui Dumnezeu că Iliuţă s-a întors printre ai săi nevătămat şi, după cât se părea, satisfăcut. Tocmai zicea bătrâna când intră Filipache:

- Daţi-o păcatelor de politică!,.. Pentru biata lume săracă, pentru slujbaşi, pentru ăi cu condicile... e boală cu toane... Când te Iasă, când te apucă... Acum eşti în slujbă, acu te dă afară... Să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi să ajungi să cumperi via aia la care te gândeşti şi să te Iaşi de boleşniţa asta... Asta e meserie de oameni bogaţi, cu seu mult, care pot să verse la parale prin toate mahalalele şi pe la toţi ciomăgaşii...

Nenea Iliuţă, cel ce gândea aidoma ca doamna Calfaiani, îşi dădea oaselor o clipă de odihnă în fotoliul moale şi surâdea deocamdată celor Şapte Vaci grase care **1** se părea că încep să vie spre el pe ţărmul Nilului... Pe sofa şedea doamna Calfaiani, alături soră-sa, doamna Filipache, iar lângă ariston, pe alt fotoliu, se aşeză Doru. Clariţa avea lecţii de pregătit pe a doua zi, şi fără asta nu-i era iertat să fie de faţă la o sindrofie ca aceea.

Nenea Iliuţă, faţă în faţă cu Doru şi sub ploaia dulce a lămpii cu abajur sumes, avea un aer mai mult decât de opoziţionist scăpat teafăr de la „Dacia"... Ce idee puteau să-şi facă aceste rude, care stătuseră în casă toată ziua, de potopul omenesc din Piaţa Sf. Anton!... Şi fiindcă nu aveau nici o ştire până acum, cum puteau să ghicească aceşti oameni paşnici bătălia desfăşurată pe bulevarde şi în Strada Enei, dar mai

cu seamă abilitatea cu care se strecurase Iliuţă din zona infernală!...

Doru Filipache, amuzat şi curios ca un artist, îi dădu vânt Iui Iliuţă să vorbească:

- Nene Iliuţă... parca eşti un general... rus. în ziua căderii Plevnei!...

- ...Cu două zile mai înainte de căderea Plevnei!...

- Zău.'... Povesteşte-ne, nene, ce-ai văzut la Plevna!...

- A fost o întrunire de pomină!... Toată lumea spunea: „Alta mai mare ca asta nu s-a văzut până acum în Bucureşti!"... Cu siguranţă că au fost între 10000 şi 12000 de oameni, cu răi, cu buni, cu sinceri şi cu iscoade... Dar iscoadele s-au topit, cum se topeşte ceara de faţa focului... Ce să spun!... Au fost trei întruniri: una in sală, unde de-abia am mai putut să pătrund, alta în curtea hotelului şi alta, mai umflată ca toate, afară, în Piaţa Sf. Anton... în sală a prezidat Maiorescu. Au vorbit unul după altul, printre urale şi aplauze de-mi ţineam mâinile la urechi, Arion, Marghiloman, Take lonescu, lonaş Grădiştcanu... şi pe urmă Fleva şi Delavrancea... Nu mai era însufleţire... Erau nişte aripi care te ridicau la cer!... Ionaş Grădişteanu a spus o vorbă care trecea pe urmă din gură în gură; ,,Domnilor, în istoria neamului românesc avem doi vânzători pe care îi cheamă Mitică... Unul este logofătul Mitică, după biruinţa de la Călugăreni, şi care vinde pe Minai Viteazu.,. Altul este postelnicul Mitică Sturdza, după biruinţa de la Plevna, şi care vinde tot neamul românesc!",.. Fleva spunea: „Domnilor, am trecut pe bulevard, prin dreptul Băilor Eforiei, unde guvernul ţine întrunirea lui de azi... Urlau câinii... Era pustiu... Câţiva agenţi, câţiva bătăuşi şi o droaie jalnică şi speriată de slujbaşi aduşi, cu poruncă şi cu răboj, ca oile... Erau toţi fierţi!... Auziţi! Nici n-au mai avut curajul să mă huiduiască!"...

Doamna Calfaiani, care interpreta pentru sine într-un chip dezastruos toate aceste informaţii, îşi aduse aminte, într-o zvâcnitură de inimă, de celălalt nepot, cumnatul tui Iliuţă, de bietul Matache, slujbaş la Abatorul comunal şi mobilizat din ordin tocmai aci, la Băile Eforiei...

- Săracul Matache, el ce-o fi păţit?...

Nenea Iliuţă se opri o clipă şi răspunse doamnei Calfaiani:

- Ce să păţească! El este cu hoţii de păgubaşi. întrunirea de la Eforie s-a risipit ca şi cum n-ar fi fost... Ce primejdie putea să fie pentru oamenii guvernului?... Altceva a fost cu întrunirea de la „Dacia"...

După discursul lui Deiavrancea, întrunirea s-a sfârşit... Am pornit cu toţii spre Clubul Conservator... Străzile pe unde trebuia să trecem erau astea: Şepcari, Bărăţia, Colţea... Dar ce te faci cu balaurul de capete!... Unii trecuseră de spital şi ajunseseră la primărie, şi eu cu alţii de-abia eram la Bărăţie... Pe când toţi se înghesuiau şi zbierau, îmi dete Dumnezeu un gând: „Măi frate, pentru puterile mele e destul... Ăi mai tineri, ăi fără copii, ăi care aşteaptă să fie prefecţi... ducă-se înainte sănătoşi!... Dar eu tânăr nu mai sunt, copii am cinci (să le dea Dumnezeu sănătate!), şi mai mult decât arhivar la Urlaţi - hai să zicem secretar comunal - n-am să ajung... Atunci de ce să mai umblu eu pe marginea vâltoarei?... Ia să mă strecor eu pe colea... S-o iau înapoi spre Dâmboviţa şi să ies spre Izvor şi spre Cotroceni"... Şi cu adevărat că a fost gândul de la Dumnezeu!... Când treceam gârla înapoi, pe la Podul Sf. Elefterie, văd nişte soldaţi, cu muniţia pe ei, dar care parcă se odihneau ori aşteptau poruncă... Un sergent era cu ei... II văd că vine înspre mine... Să vă spun drept că nu prea mi-a venit bine... Dar începe să zâmbească şi-1 aud: „Ce, nu mă mai cunoşti, domnule lliuţă?" Era băiatul lui Ţoronpoc din Urlaţi... îmi spune pe şoptite: „Domnule lliuţă, este urgie mare!... Este vărsare de sânge!... La primărie, în Strada Colţei, în Strada Enei... Ostaşii noştri au avut poruncă să bată fără milă!"...

Am luat-o în sus pe Strada Fracmazonă şi am ieşit colea în piaţă... Aci mă întâlnesc cu delegatul de la Valea Călugărească: „Domnule lliuţă!... Am scăpat de ia Plevna!.. Ce mi-au văzut ochii, sfinte Dumnezeule!"...

Dar aici lliuţă se opri... Toată lumea întoarse capul spre odăiţa de alături... Intrase cineva care sufla greu şi-şi ţâra picioarele... Doamna Calfaiani sări şi deschise uşa:

- Maică Preacurată!... Ce-ai păţit, Matache?...

Toţi se ridicară şi se înghesuiră să-1 vază pe Matache... lliuţă îl trase de mânecă şi-1 aduse la lumina lămpii în odaia cu ariston.

- Ce e, mă cumnate?

Matache răspunse cu năduf:

- Pă dracu e!... Ce să fie?!... Tu nu vezi? m-au jumulit ca pe-un cocoş!

lliuţă ridică cu totul abajurul lămpii şi-1 lăsă pe Matache: privelişte generală... Era zgâriat pe faţă, ceva urme de palme erau irecuzabile, gulerul îi plesnise şi-i atârna fără cravată, un obraz era sângerând şi umflat, şi, ce era mai rău decât toate, de partea obrazului umflat mustaţa era aproape jumulită... Frumoasele, impunătoarele mustăţi ale lui nenea Matache rămăseseră în Strada Enei!

Doamna Calfaiani îşi aduse batista la ochi şi începu să se înece de plâns şi să blesteme:

- Nu i-ar mai ierta Dumnezeu de hoţi!... Stinge-li-s-ar neamul la balamuc şi în puşcărie!... Ticăloşi, care dau foc ţării şi asmut pe bieţii oameni săraci să se împberegateasca unii cu alţii! Ei stau acum după perdea şi-şi fac cu ochiul şi râd de prostia voastră, nătărăilor şi pârliţilor, care v-aţi omorât pentru ei!

lliuţă curmă văicărelile doamnei Calfaiani şi întrebă scurt pe Matache:

- Bine, mă, tu, colectivist, mănânci bătaie când sunt ai voştri la putere?

Matache se luă cu mâinile de cap.

- Ce colectivist, mă lliuţă!... Nu mai râde de mine!... Soartă amărâtă!... Când nu e noroc...

Doamna Calfaiani, care-şi mânca amarul şi gologanii cu Matache şi cu copiii lui de ani de zile, trecu deodată, în zguduitura ei, de la milă la indignare:

- Când nu e cap, mă băiete!... Uite cumnatu-tău! N-a fost şi el la blestemata aia de întrunire?... De ce n-a dat nimic peste el?... S-a strecurat frumuşel şi a lăsat pe nebuni să-şi spargă capul! Şi tu n-ai fost la întrunirea albilor, tu ai fost la întrunirea roşilor... Ei, cum făcuşi tu de căzuşi drept în gura şarpelui?

Matache oftă greu şi căzu într-un fotoliu. Ceilalţi se aşezară pe sofa, pe fotolii, pe pat şi aşteptară. Clariţa, care auzise de dincolo blestemele doamnei Calfaiani, se strecurase şi ea în odaie.

Matache orândui puţin rămăşiţele podoabei şi mândriei sale şi povesti:

- M-a împins lumea, neiculiţă!... N-am mai putut să scap... După ce-au vorbit Sturdza, Ionel Brătianu, Epureanu, Ilarie Izvoranu, Palade... eu am socotit că fac bine să rămân mai pe urmă... Aş! ţi-ai găsit!... Ceilalţi s-au strecurat toţi şi am rămas vreo câţiva păcăliţi, pe care ne-a împins în sus, spre Calea Victoriei şi spre Universitate, armata din spate... Cum s-a făcut, cum nu s-a făcut, ne-am pomenit noi coada celor de la Eforie, nas în nas cu fruntea celor de la „Dacia". Dar nu prea s-a băgat de seamă şi ne-am amestecat... Ziceam eu; „O să mă dau şi eu afund într-atâta lume şi n-o să mai fie nimic!"... Dar când eşti

în grămadă eşti ca în vâltoare!... Şi ajungem în faţa primăriei... îmi făceam planul să mă lipesc de vreo poartă, ori s-o iau binişor pe Strada Colţei, pe lângă casa Brătienilor, ori pe Batiste, ori pe Strada Regală... Când, ce să vezi'?! Strada Colţei în dreptul Batistei era tăiată de-a curmezişul de o companie de vânători!... Apucăm toţi pe Strada Enei... „Ei taci, zic eu, o să mă strecor pe Strada Academiei, spre Ateneu"... De-abia îmi făcusem planul, şi odată dau năvală în stradă din curţile celor două biserici - Enei şi Dintr-o Zi - dintr-o parte vânătorii, din cealaltă parte jandarmii pedeştri... Ce e de făcut?... Mă hotărăsc s-o iau înapoi... Şi luptă-te cu capul, cu mâinile, cu picioarele... Atunci aud din gloată: „Fraţilor, am căzut în capcană! Suntem închişi de pretutindeni: zid aici. zid la intrarea Batistei, zid la răspântia bulevardului!"

Ce să vă mai spun, pe când stăm noi cu coada între picioare şi scheunam, încep ţipetele, înjurăturile şi pocniturile... Au pornit asupra noastră, din trei părţi, soldaţii din Strada Enei, soldaţii şi sergenţii din Strada Colţei, sergenţii şi bătăuşii care aşteptau ascunşi Ia primărie... Trăgeau cu patul puştii, cu tesacele, cu ciomegele - orbeşte, câineşte, fără să mai caute: cap, obraz, spinare!...

M-a prins un afurisit de căprar, spân şi ciupit de vărsat, şi m-a luat la bătaie... Am zbierat eu că sunt cu guvernul, că sunt inspector la Abator, c-o să-I reformez - degeaba!... Ticălosul, unde era spân, gândesc că de-al dracului, a început să mă tragă de mustăţi... S-a dus o mustaţă!... Când începuse să mi-o smulgă şi pe a doua, trece pe lângă noi, ca un paraleu, cu o bâzdoacă la spinare, subcomisarul Popescu... „Domnule Popescu!... scapă-mă, că-mi rămân copiii cerşetori!"... „Cine te-a băgat aicea, domnule?!... Lasă-1, căprar, nu-1 mai bate, că e de la Abator!... Cum ai ajuns dumneata de la Eforie aici!?"... S-a făcut că mă arestează, m-a dat unui sergent în primire, i-a spus la ureche ce i-a spus şi ăla m-a scos din iad şi m-a făcut scăpat... „Bodaproste, creştine!"... Şi i-am dat o băncuţă, cât aveam la sufletul meu!... Se întunecase... Dar tot se vedea, pe la toate colţurile, cum fugeau bieţii oameni Mă gândeam eu şi fugeam: „Mă, tot aşa trebuie să fi fost şi când a căzut Plevna"... I-am ajuns pe unii din urmă. Vorbeau între ei: „Au fost şi jandarmii călări... S-au năpustit de trei ori, cu caii, peste lume... La răscrucea bulevardului e plin locul de ciomege frânte, de pietre şi de cărămizi... Şi acum, pe urmă, au scos şi pompele şi i-au scăldat pe toţi câţi n-apucaseră să fugă"...

Matache se inspecta pe sine însuşi prelung, parte direct, parte în oglinda de deasupra aristonului, şi suspină, pătruns de milă.

- N-am vrut să mă duc de-a dreptul acasă, să mai bag în boală pe Catrina şi pe copii... M-am sprijinit aici, să răsuflu şi să-mi mai viu în fire...

Un minut de tăcere consternată pluti deasupra familiei, care înconjura pe nenea Matache, victimă politică. Doamnele Calfaiani şi Filipache erau dezolate şi gata să-l cheme pe nepot să se spele şi să se întremeze cu ceva demâncare. Iliuţă. Doru şi Clariţa oscilau felurit, între dureroasă simpatie şi nevoia unei destinderi în hohote dc râs.

Atunci se auzi afară o bătaie în geamul marchizetei de la uşa de intrare. în acelaşi timp cineva întrebă:

- Aici eşti, Dorule?

Filipache ieşi în marchizetă.

- Cine este?

Din întuneric, vocea continuă:

- Iartă-mă, dragul meu!... Eu sunt... Am văzut că dincolo la tine sunt toate luminile stinse şi am bănuit că eşti aici... Filipache recunoscu pe Badea Jiu.

- Tu eşti. Jiule?!... Ce e, amice?... Dar ce, plouă?... Ţi-e mâna umedă.

Uşa rămăsese întredeschisă. Cei din casă auziră răspunsul poetului socialist:

- Ce ploaie. Dorule'... Potop!... Sunt ud până în ghete,.. Pompele primăriei ne-au dat o repetiţie a potopului lui Noe!...

Nenea Iliuţă tresări şi interveni din uşă:

- Ce spui, domnule Jiu?... Ia vino încoace, frate!... Vino, că suntem numai noi din familie.

Badea Jiu, care tocmai asta voia, se arătă în cadrul uşii şi îl împinse pe Doru în casă, ca să rămâie el singur bine descoperit şi vizibil.

- Mă vedeţi?... Aşa e?... Rică Venturiano se laudă!... Eu sunt într-o „poziţiune pitorească şi inizericordioasă!"... de o mie de ori mai mult ca el!

Un hohot obştesc, un râs fără frâu, o perpeleală cu lacrimi amestecă pe bătrâni şi pe tineri.

- Domnule Jiule!... în ce hal eşti!... De unde până unde te-ai întâlnit cu pompele primăriei!?

i

Nenorocirea lui Matache şi toată emoţiunea de adineaori cu ispita lor ilariantă îşi găseau acum afluenţi liberi şi înzeciţi şi un jgheab de omerică eliberare.

Badea Jiu, plin de intenţiuni, se lăsă - de data asta de bunăvoie - scăldat în ilaritatea neamurilor lui Doru... Râdea şi bietul Malache!... Badea Jiu se uită la Doru... 1 se păru că el începe să caşte ochii şi să înţeleagă.

- Dorule dragă, partea proastă este că râsul ăsta este pe pielea mea, dar... sub hainele tale!

Doamna Filipache, care ştia de împrumutul costumului şi răsese mai puţin decât ceilalţi, îl întrerupse, grijulie şi generoasă:

- Asta să fie toată paguba, domnule Jiu!... Ne gândim la dumneata că eşti ud, dar nu la hainele udate.

Badea Jiu începu să-şi spună păţania... lliuţă îl pofti să stea...

- Mulţumesc... dar nu pe fotoliu; daţi-mi un scaun tare.... Zmiorcăie apa la brâu... îl rugasem pe Doru să-mi dea hainele astea, fiindcă mă duc astă-seară între oameni străini... M-am îmbrăcat şi am ieşit... Auzisem de blestemăţiile şi de târnuielile dc pe stradă... Aci Badea Jiu rămase cu gura căscată şi se uită fix la Matache. Iartă-mă, domnule.. Matache... noi nc cunoaştem de mult... Dar cc-ai păţit, păcatele melc?!...

De data aceasta, râsul comprimai la ceasul lui Matache izbucni irezistibil... Badea Jiu avu o intuiţie exactă. Destul de comedian şi de mucalit, aşteptă pe Matache ca pe un partener pe scenă... Oricât de prost actor, Matache, prin forţa lucrurilor, trebuia să aibă succes.

- Nu vezi, domnule Jiu... Viu de la Plcvna... internă,., ca şi dumneata.

Filipache se miră. „Poftim, domnule, că vorba lui C A . Rosetti era în gazdă în capul lui nenea Matache!"...

După ce conteni toana de râs, Matache, măgulit, adăugă:

- ...da' pe dumneata te-a plouat cu apă, pe când pe mine cu pumni şi cu patul puştii...

Badea Jiu se ridică solemn şi justiţiar:

- Dă mâna încoace, domnule Matache... Suntem tovarăşi şi eroi în această zi din calendarul durerilor naţionale, mai mult: populare, universale!... Nu te întreb ce politică faci, vTeau să spun. în numele căror principii ai primit azi partea dumitale de suferinţă...

Filipache se întrebă: „Nu cumva Badea Jiu a avut inspiraţia să se garanteze împotriva umezelii şi a răcelii?"

lliuţă îşi scoase mâna dreaptă din barbete:

- Aici e nostimada, domnule Badea Jiu!... Cumnatul Matache e slujbaş şi nu face politică!... Dar aşa, pe dinafară, am putea spune că e cu guvernul.

- Atunci cazul dumitale este şi mai interesant, şi mai apropiat de cazul meu!... Nu e momentul să ne întrebăm asupra înţelesului tragicomediei desfăşurate azi în Bucureşti. Probabil că domnul Matache, ca şi mine, a fost aruncai de jocul întâmplării - d-sa în mâinile jandarmilor, şi eu în bătaia pompelor primăriei... Dumneata, domnule lliuţă, ai alt punct de vedere... dar, în faţa dumitale, domnul Matache şi cu mine avem numărul - căci suntem doi - avem viitorul - care ne va da dreptate - şi avem gloria martiriului... Hait!... Filipache!... A început să-mi curgă apa din ghete!...

Succesul fu deplin. Doamna Filipache ridică şedinţa şi se adresă lui Doru:

- Pofteşte pe amicul tău la tine în cameră... Nu putem să-1 lăsăm în halul acesta... Aduc eu tot ce trebuie...

După un sfert de oră, Badea Jiu, premenit şi îmbrăcat în alt costum de haine, luă mâna lui Filipache şi o ţinu într-ale sale:

- Alerg acolo unde trebuia să fiu acum un ceas şi jumătate!... Am destule justificative... Cât despre balamucul de azi, viitorul îi va da o dezminţire nebănuită.. Nu vorbesc dc viitorul de mâine... Viitorul imediat este al stăpânilor lui Bujoreanu. . A, banditul!... După ce m-au leorcăit pompele primăriei, m-am strecurat Ia Kosman, pe din dos, să beau un coniac, că-mi clănţăneau dinţii de frig... Când am ieşit, zăresc, la lumina gazului, o trăsură care trecea, şi în trăsură pe unul din oratorii opoziţiei... Cine crezi că era la stânga lui?... Amicul Silviu Bujoreanu!... Mi-a venit să le trag o huiduială formidabilă, dar... prea eram plouat... Se prea poate ca peste câteva zile să avem un guvern conservator... Dar îţi jur că Sturdza va fi răzbunat! Astă-seară îl văd pe doctorul Radovici, cel mai bun şi mai generos dintre ***Generoşi...*** îi voi da, pentru Sturdza, ideea unui grandios banchet, la „Hugo"! Dorule, îţi mulţumesc încă o dată... Sărut mâinile doamnei Filipache!... Ai să vezi că sunt mai tare ca Baiazid al lui Eminescu:

Am jurat ca peste dânşii să trec falnic... în trei roate ...
La banchetul de la „Hugo" să-i dau lui Sturdza dreptate!...

VII

A doua zi soseşte din Iaşi, cu trenul de dimineaţă, căpitanul Naum Filipache. îl trimitea şeful său, comandantul garnizoanei, cu o însărcinare secretă. Toată familia, surprinsă şi bucuroasă, bate din palme şi-1 îmbrăţişează;

- Viteazul mamei băiat!... Nene Naume, bine-ai venit!... Ei, da' eu mă duc la şcoală!... Nene Naume, nu pleci până când viu eu de la şcoală...

Căpitanul Naum dominează situaţia.

- Linişte, copii!... Stau în Bucureşti cel puţin până diseară. îmi trebuie acum o găleată cu apă rece şi o cafea neagră... Apoi alerg la minister... Dacă sunt lăsat la vatră la ora prânzului, prânzim cu toţii..,

Dna Filipache se simte mai tânără cu zece ani. Aduce tot ce trebuie, întreabă printre alergături, se multiplică în jurul căpitanului.

- Ce face Emilia? Ce fac copiii'.' Petrişor, Evdochiţa?... Sunt aproape trei săptămâni de la cea din urmă carte poştală pe care mi-a trimis-o Emilia...

Naum răspunde monosilabic, se spală, se strânge în chingile Iui militare, înghite cafeaua şi porneşte în pas gimnastic. E scurt de statură, e căpăţânos şi osos şi recheamă, pentru cei ce au cunoscut pe Vasile Filipache. sobrietatea şi energia lui tată-său.

La ora prânzului. Naum vine intre ai săi. Doru - mai deosebit de Naum decât Iacob de Esau - deschide vorba despre evenimentele Ia ordinea zilei, despre dezordinele din ajun şi despre clarificările politice în perspectivă. Dar se gândea şi se ironiza singur: „Mare învăţat am ajuns eu în această materie!"

Căpitanul Naum. care acum un ceas stătuse faţă în faţă cu superiorii săi şi le încredinţase mandatul său politico-militar, ţinea ochii în farfurie, mânca şi asculta.

- Ce zici, nene Naume!.. Ce directivă sufletească ne dai în confuziunea de azi?

- Vedeţi-vă de treabă şi tăceţi.

în capul lui Dom se petrecea un fenomen specific. Nu-i era aminte de politică nici azi. precum nici ieri. Dar îl interesa şi-1 provoca, pe neştiute, psihologia acestui frate, atât de felurit de el. atât de militar din creştet până în tălpi.

Doamna Filipache, doamna Calfaiani, care venise şi ea la masa de bună revedere, exclamau aproape cu aceleaşi vorbe:

- Să trăieşti, Naume mamă!... Aşa trebuie să facem toţi: să ne vedem de treabă fiecare şi să nc ţinem gura...

Doamna Calfaiani, stăpânită şi azi de emoţiunile de ieri seară, se plânse îndelung de calamitatea participării politice atunci când n-ai în spate nici moşie, nici situaţie neclătinată, nici protecţia vreunui idol politic.

Căpitanul Naum clătina din cap aprobativ şi continua să mănânce. Apoi, târziu:

- E sfântă pravila noastră. Militarii nu votează şi nu fac politică.

Doru căută să-1 scoată din ascunzătoare, sau cel puţin din rigiditatea pe care el o bănuia voită.

- ...Afară doar dacă militarul ajunge general...

Fratele mai mare se uită în ochii fratelui mai mic:

- Nu ştiu. Să aşteptăm să ajung general. Atunci vom vorbi.

Doru se dă bătut. Toată familia priveşte cu admiraţie pe acest băiat crunt şi taciturn. Clariţa stă lângă el şi-1 serveşte, Doru îşi toarce gândurile. Mare lucru este, pe lumea aceasta, să-ţi ţii fălcile încleştate!... înţeleptul înţelepţilor este acela care ştie să tacă. Prostia e guralivă prin excelenţă. Dar şi inteligenta care vorbeşte prea mult coboară pe aceeaşi linie cu prostia. Fericiţi cei muţi. că aceia - când vor vorbi, la un an o dată - vor spune oracole!

Dupâ-masă, Naum ceru voie să se odihnească. Cele două matroane se eclipsară. Clariţa se duse la şcoală. Doru porni spre Biblioteca Academiei, dar pe drum se răzgândi şi sc îndreptă spre Biblioteca Fundaţiei „Carol **P".**

Căpitanul Naum dormi în odăiţa lui frate-său un ceas plin. Doamna Filipache, care pândea deşteptarea feciorului său, bătu la uşă şi-i aduse dulceaţa şi cafeaua - cele mai afectuos servite cu putinţă.

Naum iubea pe maică-sa - ca un fecior puternic, fericit să sfătuiască şi să ocrotească pe aceea din sânul căreia înflorise.

Cu precauţiune, cu delicateţă. Sofia Filipache îşi întrebă feciorul:

- Ai tu, Naume, vreme să stai de vorbă cu mine?

- Da, mamă.

- Dragul mamei, ascuîtă-mă şi sfătuieşte-mă... Doru începe să mă îngrijească. De astă-loamnă încoace şi-a schimbai firea şi purtările. Nu mai este vorba de copilăriile lui socialiste. Este

L

altceva mai serios... E tot sârguincios, tot pătimaş de carte şi de scris, tot ascultător şi devreme acasă. N-am ce zice... în privinţa aceasta, este de toată lauda... Dar... a intrat o fată în viaţa lui...

- După reglement. Tocmai când e vremea.

- Naume maică, ştiu şi eu că aşa este. însă nu ştiu cum este fata. A început sâ se cam plimbe cu ea. Stă colea, în Calea Griviţei. peste drum de noi. Ia un cămin de studente.

- Este şi ea studentă?

- Da, maică. învaţă şi ea... Au trecut prin casa noastră oarecare persoane care - nu ştiu cu ce gând - ne-au spus unele şi altele... Este, la facultate, cu un an mai sus decât Doru... Şi este şi mai în vârstă.,. Familia ei trăieşte în Brăila... Se zice că tată-său e băcan în port şi de felul lui român macedonean, dar născut în ţară.

- Atunci suntem aproape.

- Cam începe lumea să vorbească... Se poate altfel?! L-au văzut pe Doru cu ea ba unul, ba altul... Cred că l-a văzut şi Clariţa... Dar nu pot să ispitesc sufletul copilului... Aud că e frumuşică, bălaie, dar cam subţiratică şi slăbuţă...

- Parcă Emilia era mai brează când ne-am luat!... Astăzi, slavă Domnului!..,

- Naume maică, te aduce Dumnezeu tocmai la vreme! Dă-te în vorbă cu Doru... Mă zbat de o lună de zile; să deschid eu vorba, să n-o deschid... Tu eşti fratele lui mai mare... Pe tine te respectă şi te admiră mai mult ca pe Daniil... îmi simt puterile mărginite... Biata mamă, în casă, este ca o barză pe cuib... Vine vremea când puii sc simt tari în aripi şi zboară în lumea largă, cu secretele şi cu noile lor iubiri...

- Bine, mamă. Ne-am înţeles. îi spun lui Doru să mă însoţească diseară la gară. Fii liniştită.

- A, ce-am uitat să-ţi spun... Emilia ta nu este vară cu nevasta lui lonescu de la Culte?

- Este. Dar nu sunt prea bucuros de aceste neamuri.

- Ioneasca, dacă ar vrea Emilia, v-ar da multe informaţii... loneştii cunosc pe o mătuşă a fetei; iconoama Mănăstirii Văratic...

- Nu, mamă. Informaţii personale. Voi sta eu de vorbă cu fata asta, faţă către faţă.

Când Naum era gata să iasă în oraş - de data aceasta, pentru treburi personale - iată că Doru se arată cu servieta la subţioară.

- Vii bine. Hai cu mine încă o dată în târg.

- Nene Naume, Ia poruncă!

Pomesc unul lângă altul şi ies în Calea Victoriei. în dreptul cofetăriei „Nestor", căpitanul se opreşte:

- Să intrăm înăuntru.

Faţă în faţă, la o masă din fund, căpitanul întreabă pe frate-sâu de-a dreptul;

- Cum o cheamă pe fata aceea cu care eşti prieten?

Doru sc făcu la faţă stacojiu şi ochii îi pâlpâiră speriaţi. Căpitanul repetă cu calmă socoteală:

- Cum o cheamă?
- Antonina Ţanţu.
- E colegă cu tine la facultate?
- E în anul al doilea de Litere.
- Ce caracter are?
- Concentrată, stăpână pe sine, foarte serioasă.
- Ce vrea să se facă[17]
- Profesoriţă.
- O iubeşti?

Doru se clătină.

- Da, nene Naume.
- I-ai spus-o?
- A înţeles-o din toate scrisorile pe care i le scriu.
- Ea ce purtare are faţă de tine?
- înţeleaptă, rezervată, uneori cam mândră.
- Crezi că ţine la tine?
- Sunt convins.
- Ce sunt părinţii ei?
- Mici negustori din Brăila, dar pe ea a crescut-o şi o întreţine o mătuşă călugăriţă, iconoama Mănăstirii Văratic.
- Dorule, tu ştii că eu mă mândresc cu tine. Ai ajuns la un ceas important din viaţa ta. Tu îţi dai seama de asta?
- Nene Naume, socotesc că nu te voi da de ruşine şi nu voi căşuna supărări familiei.
- Nu e destul, amice. Simţi tu gravitatea situaţiei tale?
- Nene Naume, îi simt deocamdată primăvara şi frumuseţea.
- Ei vezi, asta este!... O iubeşti pe Antonina Tanţu.
- E adevărat.
- Ştii care este treapta imediat superioară în scara situaţiei tale?
- Logodna. Şi încă o treaptă mai sus: căsătoria. Ce răspunzi?

- Nene, prea mă iei repede!..

- Amice, în treburile inimii trebuie să fii cinstit şi „la zi", ca un contabil. Dacă până acum nu te-ai întrebat unde te va scoate drumul pe care-ai apucat, înseamnează că ai apucat pe el în glumă şi pentru literatură.

Doru avu în ochi o expresiune îndurerată.

- Ţii la ea, Te jignesc cu presupunerea mea. Dar atunci fii clar cu tine însuţi. Şi iată, in dreaptă judecată, unde te afli: „Iubesc pe Antonina ca un om cinstit". A iubi pe o fată în chip cinstit înseamnează a fi pretendent la mâna ei. Concluzia: „Mă aflu in preziua căsătoriei mele cu Antonina".

- Nene Naume!... Cât eşti de logic şi de categoric!...

- Amice, vreau un lucru. Vreau să întâlnesc şi eu pe această fată.

- Da, nene Naume...

- Dorule, „da" cu gura întreagă!... Voi vedea-o întâi pe ea şi pe urmă pe părinţii ei... Dacă mătuşă-sa este iconoama de la Mănăstirea Văratic, însemnează că la vară Antonina va fi şi ea pe acolo,

Doru, iluminat, se precipită:

- Cu siguranţă, cu siguranţă, nene!...

- Fiindcă astăzi sunt în garnizoana Iaşi, vei veni, la vară, la noi, la Iaşi, şi de la laşi, vom merge împreună la Mănăstirea Văratic.

- îţi mulţumesc, nene!... Ideea e minunată!...

- Acum ascultă tâlcul intervenţiei mele în treburile tale. îţi aduci aminte că odinioară, când aveai vreo şase ani, am trecut, cu tine în braţe, prin Vedea, care venise mare, de la moşia noastră, dincolo la Vlaici...

- Mi-aduc aminte, nene Naume...

- Dorule, sunt ceasuri în viaţa omului - nu când e prunc, dar când e vârstnic - când trebuie să-I ia în braţe ori în cârcă cineva devotat şi hotărât şi să-1 scoată dincolo, la mal.

Fratele mai mic strânse mâna fratelui mai mare:

- Nene, e bine la tine în braţe!

VIII

„Dragă domnişoară Antonino, cu toate că se apropie miezul nopţii, sunt atât de plin de gânduri şi de zbucium, încât este de prisos să încerc să dorm. Azi după-amiază am trăit o clipă

hotărâtoare din viaţa mea. Nu voi putea să pun capul pe pernă până ce nu-ţi voi împărtăşi înţelesul marii clarificări de azi.

Fratele meu, căpitanul Naum Filipache, a sosit pe neaşteptate în Bucureşti azi de dimineaţă. Bănuiesc că venea cu scrisori de la şefii lui din laşi către autorităţile militare de la centru, desigur, în legătură cu intemperiile politice curente. Dar cine poate să scoată vreun cuvânt din gura lui Naum?... După ce căpitanul şi-a îndeplinit misiunea, a rămas între ai săi câteva ore, şi aceştia au fost mama şi mătuşă-mea.

Ce-au vorbit împreună voi şti în amănunte mai târziu, sau nu voi şti niciodată... Eu am alergat, după-masă, la cele două biblioteci... Consternat, am văzut că nu eşti nici la Academie, nici la Fundaţie... Mă decisesem să vin astă-seară la Universitate. însă căpitanul Naum a modificat cu totul seara mea.

Ţi-am vorbit de câteva ori de acest frate, pe care îl iubesc, subjugat şi târât de puterea neauzitului contrast care este între noi amândoi. Este un om împletit numai din fibre voluntare. Sensibilitatea, indeciziunea şi reveria sunt necunoscute pentru el. Gândeşte puţin, precis, de-a pururi practic, iar gândul lui se face faptă. Mi-era totdeauna drag în copilărie să stau în preajma acestui frate, lângă care nu pierdeam niciodată, fie că era vorba de joacă, fie că era vorba de lucruri serioase. Naum era favoritul tatii, care vedea, cred eu, în el o reapariţie fidelă a temperamentului patern făurit în cuptorul macedonean.

M-a luat cu el în oraş şi, lângă o farfurie de prăjituri, m-a făcut să înghit cea mai serioasă lecţie de viaţă şi de onoare pe care am gustat-o până acum. Fără nici un fel de introducere, m-a întrebat, privindu-mă în ochi. „Cum o cheamă pe fata cu care eşti prieten?"

Am înţeles. Mama destăinuise lui Naum preocupările şi neliniştea care o stăpânesc de multă vreme, şi frate-meu - omul liniei drepte - îşi luase, probabil, sarcina să pună ordine şi în sufletul mamei, şi în treburile mele.

Scumpă domnişoară Antonino, sunt şi acum în acelaşi freamăt de boschet răscolit de vânt de primăvară ca şi în ceasul convorbirii cu Naum!... Trebuie să-ţi împărtăşesc lumina fericită în care se zbat şi fac valuri-valuri gândurile, dorurile şi toţi trandafirii mei crescuţi pentru dumneata!...

Cu frate-meu orice vorbă lungă este de prisos. Am răspuns la întrebările lui scurt, milităreşte.

- ...Antonina Ţanţu... studentă în anul al doilea... din Brăila... serioasă, rezervată, stăpână pe sine... Mi-e dragă... O, cât mi-e de dragă!.,.

Interogatorul însă a mers mai departe... Acest frate, militar de meserie şi militar după toată croiala lui sufletească, m-a întrebat, ca un comandant de garnizoană pe un tânăr ofiţer, descoperit de oarecare scrisori sau de oarecare denunţuri:

- Iţi dai socoteală de situaţia ta?

Şi iată silogismul în care m-a închis, ca într-o carceră fericită, de unde nu vreau şi nu pot să mai ies:

- Iubeşti pe Antonina Ţanţu ca un om de onoare. A iubi pe o fată ca un om de onoare însemnează a fi pretendent la mâna ei. Concluzia: Eşti gata să ceri mâna Antoninei Ţanţu...

Scumpă domnişoară Antonino, există prin mările calde o biată moluscă, dezarmată şi bicisnică, al cărei nume nu mai mi-1 aduc aminte în acest moment... Este aceea care, pentru ca să-şi apere fiinţa ei plăpândă, se vâră şi pluteşte în cochilia goală a unei colege defuncte... Această moluscă, în clipa când ajunge să se cuibărească în cochilia protectoare, trebuie să se simtă tot atât de fericită precum mă simt cu acum, cuibărit în silogismul - ce zic! - în apocalipsa Iui Naum!...

Dacă aş putea să întârzii şi să fac filosofie, n-aş putea să mă extaziez îndeajuns asupra regalităţii voinţei în viaţa noastră. Eu, unul, mă simt cuprins de admiraţie când întâlnesc un caracter puternic conturat, cu atât mai mult cu cât... mărturisesc că fac parte din familia moluscelor dezarmate!

Scumpă domnişoară Antonino, să recapitulăm povestea atât de rapidă, dar atât de dragă a celor cinci luni de când ne cunoaştem. Am prins de veste, cu uimire, de existenţa inimilor noastre, în sala dascălului Maiorescu, cu prilejul lecţiilor lui asupra lui John Stuart Mill Iată idealul tinereţii noastre!... Ce poate să-şi dorească un om a! gândului şi ul cărţii (cu atât mai mare cuvânt un poet!) decât prietenia fericită şi fecundă a unei inimi devotate!... Şi a început discreta şi fina noastră poveste. Neapărat, în atitudinea şi întâmplările ei exterioare, căci, dacă ar fi să revăd nopţile şi zilele mele cele nespovedite, aş alege un alt nume acestei prietenii.

Mă chemi, mă stăpâneşti şi mă transformi[1]... Mă chemi sub vechile bolţi cucernice ale bisericilor noastre. Mă stăpâneşti - ca deunăzi, în faţa ***Dirceii creştine -*** când te simt pogorând în inima mea de pe treptele disparente în fum de tămâie ale trecutului credinţei în Iisus Christos. Mă transformi!... Este în

fiinţa mea întreagă un năvalnic revărsat de zori, dintr-o zi de concepţie nouă şi de uimită revizuire morală. Dar mai presus de toate, scumpă domnişoară Antonino. mă faci să simt - prezentă, fluidă, revărsată pentru mine şi muzicală în conca inimii mele - fericirea cea din basme, fericirea din poeme, fericirea din biografiile naive, până acum întâmpinate cu scepticism!

Dacă mă gândesc bine, cum am ajuns cu să cred şi să primesc poemul vieţii lui John Stuart Mill şi al doamnei Taylor?... Scumpă domnişoară Antonino, dulcea dumitale prietenie şi sentimentul care mă stăpâneşte azi - iată ceea ce mă face atât dc iubitor de basme şi de credul!

Dar lângă mine, cel beat de imagini, de armonii negrăite, dc cadenţa oceanului şi de profilul dumitale înscris în soare, dumneata ai rămas icoană tăcută, privire atentă şi pătrunzătoare, cuget lucid şi superior. Te înţelegeam şi nu te înţelegeam. Treptat, lumea din jurul nostru, întâlnirile neaşteptate, ochii străini surprinşi la un colţ de stradă, atmosfera de acasă, pe care o cream eu fără să-mi dau seama, mii de puzderii, jucăuşe în raza zilei, au trezit şi au consolidat în mine o preocupare nouă: Cum voi situa, în mediul acesta, acum şi de aci înainte, comoara sufletului meu? Cum mă voi lămuri cu mama într-o zi apropiată? Ce examen voi da, odată şi odată, înaintea aprigului căpitan Naum? Şi, pornit pc calea acestor întrebări, începeam sâ cred că dumneata le-ai bănuit înaintea mea şi începeam să-mi explic rezerva şi laconismul dumitale..,

(Continuu scrisoarea, azi. 30 martie.) Recitesc ce-am scris... Cât aş vrea, în locul acestor pagini, o plimbare, mână în mână, pe o alee pustie, în faţa cerului albastru şi departe de ochii semenilor noştri!... Mi se pare că mă pierd în frazele mele şi atenuez, fără să vreau, lumina de care s-a umplut inima mea.

Scumpă domnişoară Antonino, fratele meu Naum a izbit cu un deget energic şi a făcut să se desfacă deodată, din şase petale albe, acest crin somnolent al situaţiei noastre... Mai sunt câteva zile şi începe vacanţa de Paşte. Trebuie să ne vedem - şi nu aşa, pe fugă şi din ochi, între două lecţii sau între două tramvaie. Fratele meu mi-a spus un lucru pe care-1 va îndeplini fără greş: vrea să te cunoască. Şi cred că modalitatea e găsită gata. Afară de părinţii dumitale, i-am vorbit de maica Antonina. Naum îşi face serviciul la Iaşi. De la Iaşi până la Văratic trebuie să fie un drum încântător!... Fratele meu mi-a hotărât să vin la el la Iaşi, şi de aci să mergem împreună Ia

mănăstire... întrebarea este acum: Voi-vei dumneata să ne aştepţi la Văratic?...

Această întrebare şi altele multe trebuiesc lămurite între noi într-o apropiată întâlnire, pe care o doresc precum cerbul doreşte izvoarele.

...Seara târziu. Zi grea. neliniştită şi plină de evenimente politice! Guvernul domnului Sturdza şi-a dat demisia; şeful Partidului Conservator. Lascar Catargiu, a murit subit; capitala, cu ziarele şi cu lumea ei electorală, se zbuciumă şi aşteaptă la porţile palatului...

Şi eu fac la fel!... Dar porţile la care aştept eu sunt ţesute de stihuri de dor şi de iubire, iar suveranul meu este crăiasa visului!"

IX

în cerul fără nouri, soarele de aprilie urca pe trepte de lalele. Era o suavă dimineaţă, când toate detaliile existenţei par o capodoperă de prospeţime şi dc destăinuire. Teii aleii Kiseleff, prididiţi de seva impacientă, deschideau în văzduhul de cristal aripioarele mugurilor deşteptaţi. Doru Filipache venise astăzi - mai puţin exact ca altădată - să-şi plimbe neastâmpărul inimii şi proiectele lucrare. Izbutise să strecoare Antoninei ultima lui scrisoare şi stabiliseră împreună să se întâlnească, în duminica apropiată, la Grădina Botanică.

Filipache călca, domol, prundişul pieptănat cu grebla în zorii zilei şi se lăsa farmecului încropit şi albăstrui al acestei ore aproape sihusire. Mare îi fu mirarea când dintr-o trăsură, pe care o \cdca vag trecând pe caldarâmul şoselei, auzi pe cineva că-I strigă pc nume , în acelaşi timp, trăsura se opri. o doamnă cobori. întinse birjarului plata cursei şi veni spre Filipache. Era Elvira Iatropol. Era îmbrăcată intr-o rochie clară de primăvară şi avea în mână o cutie rotundă de nichel.

Ce mai faci?... Sunt fericită că te întâlnesc!... Vin de la un client al maestrului,.. Am premenit un pansament...

Filipache întrebă nevinovat:

- Care maestru"

- Profesorul Asaky... Aşa îi zicem noi... Am înaintea mea o oră liberă... Lusu-ină să las să pască visurile mele lângă ale dum ii.ik-

Elvira Iatropol spuse aceste vorbe cu un ton viclean şi totodată măgulitor, care deşteptă vigilenţa lui Filipache.

- Domnişoară Iatropol... încântat!... Izlazul este comunal... Numai că suntem de-abia la începutul lui aprilie, şi iarba e măruntică... Cât despre visurile mele... nişte biete mioare literare pe care le-am scos în primăvară cu chiu, cu vai!...

- Toţi ciobanii sunt aşa!... Precauţi şi ascunşi... Niciodată nu spun pe faţă cum le sunt oile şi câte au...

Elvira stătea în faţa lui Filipache. naltă, plină, elastică şi cu partea de sus a sânului scormonită de razele soarelui printr-un fagure de dantelă albă. Surâdca cutezător cu gura ei sângerândă, neobişnuită să spună rugăciuni. Scăldată de soare, trandafirie şi felină, Elvira Iatropol clipea din genele ei lungi, voind parcă să-şi acopere ochii şi să nu lase pe Doru să citească în ei. Obrazul ei plutea cu graţie între rotunzime şi oval: nasul ei era uşor sumes şi impertinent, iar întreaga ei persoană, apropiată şi divulgată de calchiajul luminii, era inamică oricăror gânduri abstracte şi austere.

Doru Filipache lăsă un moment ochii în pământ. Cu voinţă, pogorî între el şi Elvira Iatropol, ca o perdea de iconostas, imaginea pământească şi morală a Antoninei. Se simţea ocrotit şi fără teamă. Ridică fruntea şi trase, peste toată această luxuriantă şi tulburătoare apariţie, tăvălugul unor priviri de silex. Elvira îşi dădu scama că primul ei asalt a fost respins.

Filipache rămase mascat.

- Domnişoară Iatropol, mi se face aceeaşi nedreptate ca ciobanului moldovean din ***Mioriţa*** sau ca lui ***Oprişan din Stoeneşti...*** Totul este invidie, exagerare şi delaţiune!

Oprişan încâ are...
Mii şi sutu Je mioare
les în vară t'atâioare;
Berbeci arc sute-ntregi,
Cu cozile pe telcgi...

Ochii Elvirei scânteiară de petulanţă şi de farsă. îl privi pe Filipache oblic şi spuse ca pentru un public nevăzut:

- Chiar atât de multe mioare n-o avea el, dar una are cu certitudine... Apoi, grăbindu-se să risipească ecourile acestui cuvânt scăpat, îi propuse lui Filipache: Vino să ne odihnim un minut colea pe-o bancă, lângă Bufet...

Prima mişcare a lui Filipache fu să nu primească, ci să se eschiveze sub un pretext oarecare. Dar siguranţa Elvirei. în

privința mioarei unice, îi dădu bănuieli şi o curiozitate imprudentă.

O însoţi pe Elvira spre o bancă din apropiere. Dar banca era prea în soare. A doua bancă, mai depărtată, nu era destul de comodă. în sfârşit, Elvira alese pe a treia, cu totul izolată şi ascunsă între boschetele pe jumătate înfrunzite,

Se aşezară amândoi, cu soarele în coastă, şi Elvira puse la mijloc cutia de nichel. Dar mai pe urmă. ca din întâmplare, îi schimbă locul şi o exila la capătul băncii. Elvira căută în aer, cu ochii ei codaţi, o amintire fericită:

- Domnule Filipache, un coleg mi-a arătat deunăzi frumosul dumitale poem ***Jale greacă...*** L-am admirat fără rezervă... Nu-1 cunoşteam... Acest poem destăinuieşte un impetuos temperament poetic... Bănuiam acest temperament, dar nu aveam încă dovada lui...

Era călcâiul lui Achile. Acest elogiu literar îl făcu pe Filipache vulnerabil.

- Domnişoară, sunt cu totul confuz. Acest poem este tocmai puiul pe care barza l-a aruncat din cuib. Nu-1 voi aduna niciodată la un loc cu alte încercări ale mele.

- După părerea mea, faci rău... Dar este ştiut că autorul este criticul cel mai incompetent al operelor proprii. Lasă-ne pe noi, cititorii, să admirăm ***Jale greacă,*** iar dumneata fă cum crezi,.. Domnule Filipache, eşti un poet de rasă. Nu te supăra că ţi-o spun eu, o apariţie exterioară în viaţa dumitale. Şi nici nu te mira că auzi aceasta din gura unei mediciniste. Noi, cei fără preocupări şi ambiţii literare, suntem mai obiectivi şi mai temeinici în judecăţile noastre. Eşti cel mai interesant temperament literar din seria şi din falanga dumitale.

- Domnişoară Elviro, dă-mi voie să mă simt şi mai confuz...

- Fericită confuzie!... Dacă sunt în stare să-ţi afirm azi aceste lucruri care te privesc, înţelegi că mă preocupi de multă vreme... N-ai uitat că în ziua cunoştinţei noastre erai pentru mine o veche cunoştinţă literară...

Elvira Iatropol, cu un obraz subliniat de soare şi sub pălăria ei albă, cu borduri largi, spunea aceste lucruri uşor şi tainic, făcându-le parcă spuma ce se revarsă dintr-o cupă prea plină...

- Dar afară de faptul proeminenţei dumitale literare, te-ai prins de sufletul meu într-un chip de care nu eşti răspunzător nici dumneata, nici eu... Ştii sau nu ştii că în căminul domnişoarelor Eremia locuiesc în aceeaşi cameră cu Antonina Ţanţu?

Filipache avu senzaţia subită că a făcut, intrând în vorbă cu Elvira, o greşeală ireparabilă. îşi stăpâni zbuciumul inimii şi răspunse cu o indiferenţă prost jucată:

- De ce trebuie să ştiu eu acest detaliu?

- Bun, atunci află-1 de la mine.., îţi este necesar, fiindcă el îţi va da cheia celor ce urmează. Domnule Filipache, eşti prea inteligent şi prea psiholog ca să nu-mi acorzi că doi oameni care locuiesc împreună mai multă vreme, se dezbracă şi se îmbracă în aceeaşi odaie, dorm în două paturi vecine, veghează şi cugetă la o depărtare de câţiva metri unul de altul... trebuie să ajungă, într-o zi, transparenţi unul pentru altul... Presupunând că sunt, amândoi, închişi şi muţi ca pământul, tot vor ajunge, vrând-nevrând, să-şi fure secretele unul altuia... O scrisoare care-ţi cade din sân, o pagină de spovedanie intimă găsită din întâmplare, un nume rostit noaptea în somn... sunt indicii revelatoare şi fatale...

Cu fruntea asudată, cu fălcile încleştate, Filipache se gândi: „Unde vrea să ajungă această şerpoaică din Paradis?"

' - îţi dai seama, prin urmare, că Antonina Ţanţu n-are taine pentru mine... şi n-ai nici dumneata!... O, draga copilă!... Este discreţiunea în persoană. Dar la ce mai este bună discreţiunea când - afară de osmoza de care ţi-am vorbit - mai vin şi faptele externe. N-aţi fost prea prudenţi. V-a văzut lumea împreună ba la gară, ba la Ateneu - la ***Dirceia creştină*** - ba prin biblioteci, ba pe cheiul Dâmboviţei... Fiţi mai circumspecţi... Lumea este făţarnică şi rea... Dar dumneata, îndeosebi, trebuie să ai grijă de reputaţia amicei mele...

Filipache avu o eroică şi fericită inspiraţie, aşa cum numai timizii şi laşii pot să aibă. Se porni pe un râs din ce în ce mai sigur şi mai franc.

Elviia rămase încurcată. Dar manevră înainte cu prudenţă:

- Nu ştiu ce te face să râzi.., Prea multa încredere în steaua dumitale?... Şi aici mă închin... Prea multa şi inexperienta dumitale tinereţe?... Şi aici îmi voi permite să-ţi dau sfaturi...

- Duduie dragă, sunt fericit să le ascult.

- Antonina este un copil adorabil. Inteligentă, puritană, idealistă... Nu prea am bună opiniune despre copiii crescuţi în mănăstire, dar cu Antonina spun drept că s-a întâmplat o ciudată excepţiune. Are o inimă sigură, un suflet optimist, dar cam iluzionist. Azi, spre lauda ei, mâine, poate spre paguba ei, Antonina nu prea înţelege viaţa. Hei, viaţa este o carte încâlcită şi înfricoşată!... Cu educaţia ei mănăstirească, cu vizionalitatea

ei creştină, cum va putea ea să înfrunte asprimile şi perfidiile vieţii?... Şi să zicem că pentru sine Ie va înfrunta, dar mă întreb cum va putea, vreodată, să Ie înfrunte pentru doi...

Filipache sări în sus. I se păru că e momentul să arunce bomba pe care o pregătise;

- îmi dai voie să te întrerup? Singura lipsă a domnişoarei Antonina este cu totul de altă natură. Este că a pierdut din vedere să te informeze asupra unui fapt deplin consolidat. Dacă ai fi cunoscut faptul acesta, ai fi judecat că avertismentele de adineaori sunt inutile. Şi mai mult, şi mai important, dacă ai fi cunoscut faptul acesta, poate că viitorul Antoninei ţi-ar fi inspirat mai puţină teamă...

- Care fapt?,,. Nu-1 cunosc...

- Domnişoară Iatropol, Antonina Ţanţu este logodnica mea.

Filipache jubilă: „Lovitura a mers drept în capul şerpoaicei... Desigur că l-am făcut praf!"...

Dar Filipache înţepeni! Şerpoaica sări în pieptul lui şi-1 încolăci într-o îmbrăţişare vehementă.

- Domnule Filipache!. . Cât sunt de fericită! Iartă-mă. n-am putut să mă stăpânesc!... Te-am îmbrăţişat ca pe un frate, ca pe logodnicul sorei mele Antonina... Sunt atât dc fericită, încât nu voi mai avea puterea s-o cert pc mica tăinuitoare... Ce bine, ce bine!...

Doru se lăsă pe bancă nimicit. Bomba lui căzuse în apă. Cine poate să se lupte cu această creatură!... O frică vagă, o laşitate caldă alergă prin toată fiinţa lui Doru. îmbrăţişarea Elvirei era biruinţa ei şi o sfâşiere la zaua destinului...

Alături de Filipache, aproape să-1 atingă, Elvira căuta să astâmpere dantela care se zbuciuma sub guşa ei de porumbiţă malefică. Părea şi ea tot atât de zguduită ca şi Doru.

- Aşadar, logodnicul celei mai bune prietene, celei mai scumpe tovarăşe de chilie! Dar trebuie să fie un eveniment recent. De fapt, de câteva zile eu n-am mai dormit în cămin. Ţin locul unei colege Ia spital. Asta însemnează, domnule Filipache, că de aci înainte ne găsim şi ne simţim unul lângă altul mai aproape decât ne-am fi permis să credem. într-o zi ne vom întâlni şi vom vorbi mai mult...

Filipache, care începea să-şi simtă dureri de cap, prinse momentul, se ridică de pe bancă şi spuse laşitatea de circumstanţă:

- Totdeauna, spre bucuria mea...

- Spre folosul dumitale, domnule Filipache...

Plecară de lângă bancă şi reveniră în cercurile largi şi goale din preajma pavilionului de muzică.

- îmi pare rău, dar trebuie să alerg şi eu la spital... Se uită în ochii Iui Doru şi, turnându-i în ochi o privire de hipnotizator, îi spuse ca un descântec: Sunt amica logodnicei dumitale şi sunt medicinistă... Vei învăţa mai târziu ce însemnează, pentru logodnici şi pentru însurăţei, intimitatea unei mediciniste!...

X

Filipache rămase sub soarele îmbietor şi tânăr într-o stare de supărătoare dizolvare sufletească.

...„Am păşit cu stângul plecând de acasă... Ce diavol mi-o scoase în cale pe Elvira Iatropol!... E o femeie primejdioasă, cu care e bine să n-ai nici în clin, nici în mânecă. Şi tocmai Elvira este tovarăşa de odaie a bietei Antonina! Sunt potriveli de astea care te uluiesc! Ce va ieşi din această nedorită întâmplare?... Ce urmărea Elvira cu manevrele ei? Şi ce trebuie să fac eu după întâlnirea asta buclucaşă?... îmi pare rău că n-am cerut Antoninei să-mi spună ce legături sufleteşti sunt între ea şi Elvira, Dar ce legături poţi să concepi între această creatură fluidă, iscoditoare şi perfidă şi între Antonina cea rectilină şi reţinută?"...

Filipache, cu mâinile în buzunare şi cu privirea în vag, ca un om peste care a trecut o pagubă simţitoare, se mişcă din loc şi se îndreaptă spre Piaţa Victoriei, monologând, pe sub copaci.

...„Cred că ar fi bine să-i iau Elvirei înainte şi să previn pe Antonina. Voi întâlni-o astă-seară la Universitate, ***li*** voi spune într-o vorbă: «Fereşte-te de intrigile Elvirei!» Dar care sunt aceste intrigi şi unde vrea să ajungă diavoliţa? A început întâi să mă laude... Procedeul clasic. Şi cu. tot după tipic, m-am simţit măgulit ca un nătărău şi i-am dat curaj de vorbă!... După aceea a ţinut să-mi arate că taina mea este în trusa ei... Să fie sănătoasă!.., Dar a trecut la Antonina, şi aici n-am fost prea stăpân pe mine, nici nu mi-am calculat bine ofensiva. Lovitura poate că era bună, dar dată prea devreme! Şi dacă o dădeam mai târziu, după ce Elvira îşi desena mai vizibil ţelurile ei?.., Am fost, ca totdeauna, incert, flasc, beltea de trandafiri! Trebuia să fiu categoric şi energic! «Domnişoară, dumneata eşti o

intrigantă! Pretinzi că eşti amica Antoninei, şi o ponegreşti, şi o mânjeşti cu negru după ce cu făţărnicie ai pornit la manevra dumitale cu elogiul ei! Află, domnişoară, că mă insulţi personal, pentru că bârfeşti pe logodnica mea!»... Iată cum ar fi vorbit un om întreg, cu puţină ţâfnă în nas şi cu sânge în vine. Am dat un examen ticălos! Unde şi când pot să mai simt resorturile voinţei mele dacă nici de data aceasta nu le găsesc la dispoziţia mea? Dar să merg mai departe"...

Filipache intră în Calea Victoriei. Câte o trăsură de casă, pe pernele căreia ieşeau la Şosea, Ia soare, arhaice figuri bucureştene, câte un biciclist năvalnic... întâlneau pe Filipache şi frângeau brusc lumina soarelui.

...„Nu mă duc la mine acasă... îmi va fi ruşine să intru în cămăruţa mea. Am dat un examen ticălos! Mă duc să caut pe Boruzescu. Deşi e atât de departe de mine, totuşi, inteligenţa lui înaltă şi tristă e totdeauna odihnitoare. O, ***cunoaşte-te pe tine însuţi!...*** Iată învăţătura cea mai necesară şi, în acelaşi timp, cea mai deficitară din viaţa noastră! Stai tu cu tine însuţi ani, zeci de ani, şi nu ştii niciodată bine cine eşti tu însuţi... Credeam că încep să răspund de mine. Credeam că această primăvară sfântă, în care trăiesc de când am întâlnit-o pe Antonina, este definitiv consolidată... Iubesc pe Antonina din toată inima mea, din tot cugetul meu şi din toată virtutea mea, aşa cum se spune în străvechiul Decalog... Nu există azi, în taina mea sufletească, realitate mai fericit cristalizată decât dragostea mea pentru Antonina... Şi iată că azi fac descoperirea lamentabilă că această dragoste mai lasă în mine destul loc viran şi destule maidane pe care să înflorească mătrăguna visului necinstit şi a închipuirii libertine! A doua zi după ce am trimis Antoninei un ideal inel de logodnă, mă întâlnesc cu altă femeie şi mă simt laş şi şovăielnic pe temeliile mele de om de onoare!... Unde este libertatea mea? Unde este rezistenţa mea morală?... Poet nenorocit şi încărcat de anticele lanţuri ale destinului!.., Sclav incapabil de renaştere şi străin de nobleţea celor născuţi liberi!... Suflet asfixiat de imagini şi falsificat de literatură!... Oamenii ca mine nu pot să crească drept din propria lor tulpină! Ei sunt nişte vrejuri jalnice, care au de-a pururi nevoie să se încolăcească fie pe haragii căminului conjugal, fie pe haragii vreunui directorat sufletesc... Şi sunt mari norocoşi dacă dau peste o femeie înţeleaptă şi iertătoare, peste un prieten nobil sau peste un duhovnic experient. Mă duc la Boruzescu, dar simt bine că nu-i voi deschide inima. Cel

mult poate că îi voi spune - ca primului meu amic - aspiraţiile mele matrimoniale. Dar cred că nu-i voi spune nici atât. Singurul meu confident, singurul confesional, la care ştiu că voi îngenunchea din toată inima şi acum, şi mai târziu, va fi inima dragei mele Antonine. O, de-oi ajunge într-o zi, cu ajutorul Domnului, să adun la picioarele ei aiurările simţirii mele, contrazicerile şi laşităţile mele, libertatea asta, care-mi strică în loc să-mi folosească, şi toată nebunia (de poveşti şi de flaute) care mă face neom!"...

Filipache ajunsese la casa Luvru şi urcă cele vreo sută şi mai bine de trepte care izolau pe Boruzescu de trotuarul capitalei. Era acasă.

- Ai avut un gând bun, Filipache!

- Bun când a ajuns aici la tine, dar de la spate cine ştie ce necazuri l-au bătut!

- Nu cumva compătimeşti şi tu cu ziarele, cu strada şi cu cluburile politice?

- Din partea asta, am rămas tot nesimţitor. Poate fiindcă am avut norocul să nu mă tragă apa la adânc, dar n-a lipsit mult.

Boruzescu era îmbrăcat într-un fel de halat lung până în pământ, care-l aşeza echivoc între mănăstire şi spital. Filipache se uită cu grijă la obrazul lui. Era mai slab şi mai verde ca oricând. Nu se sfii să-i spună pe şleau:

- Bonizescule, nu-mi placi! Mi se pare că tratezi sănătatea ta aşa ca pe un sistem filosofic pe care îl dispreţuieşti.

Filosoful surâse, obosit şi blafard.

- Nu eşti departe de adevăr... Dar ce să mai vorbim de micile noastre falimente, în faţa vieţii neobosite, mereu proaspete şi biruitoare. Ia să stăm colea la fereastră, deasupra acestui flux de pomi în floare şi de verdeaţă nouă!

Şezură pe două scaune lângă fereastra deschisă, în slava cerului, între mansarda tencuită cu cărţi şi oceanul primăvâratic al Bucureştilor.

- Deşi stai la doi paşi de Universitate, nu te-am mai văzut pe acolo din săptămâna cealaltă.

- Dorule, de când cu nevroza politică, de care Universitatea s-a resimţit atât de grav şi se resimte şi azi, am slăbit cu entuziasmul meu academic. Nu-mi place politica în şcoală, nici chiar când o fac „ai noştri".

- A mai urcat Bujoreanu sau Badea Jiu pe aici, pe la tine? Aş petrece mult să-i văd unul în faţa celuilalt, acum, când sunt adversari politici declaraţi!

- Au venit şi unul, şi altul, dar nu deodată. Jiu mi-a povestit cu mare haz păţania lui pe care o ştiam de la tine. Bujoreanu însă...***fii* du mauvais coton...*** M i se pare că a ajuns recrutor de caracudă politică... Ce mi-ai spus se confirmă prin indiscreţiile unui ziarist cu care am luai aseară o cafea aci, pe bulevard.

- Da. dar caraghiosul nu se mai dă jos din muscal... Agitaţia politică prin care am trecui şi care mi se pare că ţine şi azi a fost fructuoasă pentru Bujoreanu. Dacă vin conservatorii la putere, vom vedea minuni şi mai mari. Trebuie să recunoaştem că Bujoreanu merge în linie dreaptă cu principiile lui. Băiatul ne-a întrebat in chip cinstit: „Vreţi să vă caut un stăpân?" Noi am răspuns: ,,Nu este pentru noi!" Şi atunci băiatul şi-a căutat singur pe stăpân şi, după cât se vede, 1-a şi găsit... Dar tu ştii cum e bursa politică astăzi?... ***Habemus papam?***

- N-avem încă... Amicul ziarist de aseară mi-a destăinuit o mulţime de mizerii ale culiselor politice. Carp nu vrea să primească şefia Nababului... Aşadar, junimiştii cu conservatorii nu pol să mai colaboreze... Moartea lui Lascăr Catargiu este un senin sinistru pentru viitorul partidului boieresc... Nababul a fost ridicat, pe scut, urmaş la şefie al lui Lascăr Catargiu.., Take lonescu este lângă el, şt Take lonescu este o forţă prodigioasă... Dar împotriva lor stau, paraponisiţi, fraţii de arme de până ieri, gladiatorii junimişti în frunte cu vajnicul Petre Carp... Ştiu eu ce va ieşi?!... îmi spunea aseară reporterul prieten că n-ar fi nici o mirare să vedem un nou guvern liberal, în cazul când Eugeniu Stătescu îşi ia răspunderea situaţiei şi locotenenta şefiei liberale...

- Cum s-ar putea una ca asta? Guvernul lui Sturdza se prăbuşeşte sub un uragan de învinuiri capitale, de blesteme şi de ciomege, şi după o săptămână, iată tot guvernul liberal, fără chivără lui Sturdza, luând din nou în primire paza Capitoliului! Unde e trădarea naţională? Unde e broşura lui Desider Banffy? Unde este renta şcoalelor din Braşov?

- Filipache dragă, acestea sunt impresiile şi raţionamentele noastre, ale celor de la galerie, sau şi mai bine, ale celor din fundul provinciei morale româneşti. Judecând lucrurile cu mintea şi cu experienţa celor din culisele politice, ele se prezintă cu totul într-altfel. Crezi tu, de pildă, că Dimitrie Sturdza nu îşi iubeşte neamul şi nu aşteaptă slava lui viitoare tot atât cât Maiorescu sau cât Take lonescu? Există un patriot mai autentic decât acest omuleţ auster şi cu frica lui Dumnezeu7 Dar - ce vrei! - politica e mare curtezană!

- Bine, Boruzescule, o fi, dar atât de mare încât să facă din înger diavol şi viceversa nu-mi vine să cred!

- Ei. Filipache! E o scamatorie pe care noi, profanii, n-o înţelegem şi n-o credem, dar ea este o realitate. Unicul criteriu care ne rămâne nouă, proştilor, este acesta: Să aşteptăm destăinuirile viitorului... Badea Jiu şi ziaristul de aseară mă asigură că nu vor trece doi ani, şi Dimitrie Sturdza va fi din nou consilierul tronului... Să-ţi spun drept că eu, unul, cu slabele mele intuiţii, nu mă mir deloc. Badea Jiu mi-a spus încă ceva: Curând de tot, fracţiunea generoasă a partidului - adică socialiştii, care sunt ca şi trecuţi la liberali - va da lui Dimitrie Sturdza o strălucită revanşă, sub forma unui banchet monstru şi plin de fanfară, aci aproape, în sala „Hugo".

- ...„Nu cerceta aceste legi"...

- Că intri în politică, de le-nţelegi!... Totuşi, există şi o parte de abilitate şi de.,. şah - ca să zic aşa - care poate să intereseze mult pe privitorul imparţial. Mi-a dat gazda mea un ziar în care există un articol scris cu o măiastră dexteritate diplomatică. Iată-1 aici; are acest titlu englezesc: ***The King cannot do wrong.***

- Ce înseamnează asta?

- Este un principiu din constituţia engleză: ***Regele nu poate să facă rău...*** Admirabil principiu şi admirabil articol! Nu pot să ghicesc cine este autorul, dar trebuie să fie un mare diplomat. Acest articol a limpezit toată atmosfera, a situat, încă o dată, coroana în cerurile splendidei imparţialităţi şi a descurcat Partidului Conservator calea spre putere. Sfetnicii coroanei - azi unii, mâine alţii - ca şi preoţii altarului, sunt singuri răspunzători de vicisitudinile şi de greşelile din guvernământ şi din biserică. Capul statului ca şi monarhul cerului rămân neimplicaţi şi indiscutabili.

- îmi dai şi mie acest număr de ziar, să-1 citesc şi pe urmă să ţi-1 aduc înapoi?

~ Numai să nu-1 pierzi, fiindcă trebuie să-1 restitui gazdei mele. Dar faci şi mai cuminte dacă îţi notezi ziua şi numărul şi te duci să-I cumperi de la respectiva administraţie.

- Ai dreptate... Poftim,.. Aşa fac... Prin urmare, formele sunt impecabile. Dimitrie Sturdza rămâne, teoretic, vinovat de această manevră, făcută greşit, mai mult spre Scilla decât spre Caribda.

- Poate nici atât... Vom vedea... încă o dată, aici numai viitorul poate să ne dea cheia prezentului. Viitorul - adică

această exasperantă iluzie care este în tolba noastră misterioasă de melci cu lumea în vârful antenelor.

Filipache privi cu dureroasă simpatie figura descărnată şi transparentă a straniului său prieten. în lumina fericită şi albastră, care pulsa deasupra capitalei primăvăratice, Boruzescu stătea în scaunul lui, ca o contrazicere funebră, dar de scurtă durată... Inima lui Filipache se strânse de grijă şi de presimţire... Necazurile Iui ascunse, de adineaori şi de altădată, i se părură copilării faţă cu această ruină fiziologică a lui Constantin Boruzescu... „Trebuia să-1 privesc în lumina acestei zile de primăvară ca să-mi dau seama cât e de decimat şi de bolnav... Vorbim de câte în lună şi în stele şi ne sfiim să dăm alarma şi să alergăm după ajutor",,.

Filipache întoarse ochii din albastrul de afară asupra amicului pierdut în halatul echivoc.

- Costache dragă, eşti omul cel mai discret şi mai ermetic din câţi cunosc. Dar, amice, iartă-mă să înţeleg azi, clar de tot, că tu eşti bolnav... şi prin urmare... dator să nu te laşi aşa, ci să-ţi cauţi de sănătate...

- Filipache, medicii spun că sunt bolnav... dar eu cred că asta e la mine... o stare de filosofie!... Şi Boruzescu începu să râdă cu ceva din perversitatea unui craniu căruia i-ar fi rămas toţi dinţii... Apoi rece şi suveran, tot ca un craniu: E o bagatelă... N-ai nici o grijă... Sunt puţin cam plictisit, fiindcă am încă pe pământ pe bieţii mei bătrâni... Dar încolo... ***omnia mecum porto.*** Sunt gata de călătorie orişicând.

- Mă înfiori, Costache!

- De ce, Dorule dragă? Parcă mă destăinuii ţie deunăzi şi-ţi spusei ce brăţări şi ce inele păstrez eu în sipetele mele filosofice pentru această „crăiasă, a lunii mireasă"...

- Bine, bine... dar, în definitiv, filosofia este una, şi viaţa este alta...

- Dorule dragă, iată marea greşeală şi eterna mizerie! Suntem filosofi fără filosofie, suntem creştini fără creştinism şi facem omletă fără ouă...

Filipache avu senzaţia dureroasă că Boruzescu trage de pe pielea lui, cu o mână aspră, un pansament făcut unei zgârieturi proaspete...

- Costache, Costache! dreptatea este iar şi iar de partea ta! Această lipsă de consecinţă în viaţă ne face intim vrednici de propriul nostru dispreţ!..,

- ...Totuşi, amic;;, voi urma sfatul profesorului Buicliu şi mă voi duce în vara asta la Mănăstirea Neamţu sau la Mănăstirea Văratic...

Filipache tresări, ca atins de un curent electric.

- Ce este?...

- Este că ideea... este minunată!... Voi fi şi eu pe acolo, scumpe Costache!...

- încântat, Filipache... Voi vedea întâia oară aceste vechi ctitorii ale voievozilor Moldovei.

- Şi eu tot aşa.

- Şi voi fi fericit să fac cu tine dublă recoltă de impresii.

Filipache se simţi la grea strâmtoare:

- Voi fi lângă tine cât voi putea mai mult. Eu sunt invitatul lui frate-meu, căpitanul Naum, El este azi în garnizoană la Iaşi. Mă voi duce întâi la Iaşi, şi de acolo, cu el şi cu toţi ai lui, vom porni spre mănăstirile din judeţul Neamţu.

Boruzescu simţi, uşor, spinul situaţiei.

- Dorule dragă, vom fi împreună după putinţă şi împrejurări.

Filipache se ridică în sus cu o mişcare de explozie. îşi luă pălăria şi strânse, să i-o sfărâme, mâna lui Boruzescu.

- Ei, ce este?... E ceva la mijloc... îmi dau seama...

Filipache îi răspunse solemn şi roşu ca o cireaşă coaptă:

- Costache, ţie ţi se cuvine pururea omagiul completei sincerităţi!... La Mănăstirea Văratic mă voi întâlni cu logodnica mea!

XI

Antonina veni precis la ora două şi jumătate. Ziua fusese învăluită de dimineaţă, dar până la amiază cerul se dezbrobodise şi soarele risipea acum din plin comoara lui de aur. Filipache o distinse pe Antonina de departe. înţelegerea fusese să se întâlnească lângă Podul Cotroceni, la poalele parcului regal. Filipache sosise ceva mai înainte şi se plimba pe sub crengile pline de podoaba lor în prima tinereţe. Antonina înainta spre Doru, sprintenă şi mlădie, în foşnetul unei rochii albe cu râuri violete şi sub o pălărie largă, ca o floare a soarelui răsturnata.

Doru o întâmpină cu discreţiune şi-i spuse, strângându-i mâna^

- îţi mulţumesc şi pentru că mi-ai venit şi pentru că ai fost exactă...

- Când a fost altfel decât azi, n-am fost eu, regulat, prima vinovată...

- S-o luăm spre Grădina Botanică. Poarta e aci, pe Şoseaua Cotroceni. Nu este o grădină publică, fiindcă este grădina Institutului Botanic, dar, excepţional, amatorii pot s-o viziteze.

Porniră, unul lângă altul, Doru căutând să-şi dea cumpăt cu un baston cu care era neobişnuit, iar Antonina purtând nestingherită o umbreluţă de mătase neagră. Intrară în grădină şi puseră în mâna portarului binevoitor echivalentul unei taxe de intrare. Dom întrebă cu aparent interes:

- Vom putea să vizităm şi sera?

- Acum nu... Grădinarul vine mai târziu.

- Ai mulţi muşterii care vin să-ţi vază grădina?

- Puţini de tot!

Doru şi Antonina se găsiră întâia oară într-un spaţiu imens, cu totul gol de înfăţişarea altor oameni. Printre potecile şerpuitoare se întindeau pajişti largi, cu două generaţii de copaci, generaţia bătrână, rară şi iregulară, şi generaţia tânără, sădită în linii şi în serii. De departe, unele margini de pajişte păreau înţepate cu o puzderie de ciudate brânduşe, albe şi pătrate. Când te apropiai de ele, brânduşele se prefăceau în tichete ştiinţifice, de tablă, înfipte lângă nişte cuiburi încă misterioase. Frunza tânără se revărsa pretutindeni. Unii copăcei luaseră înainte copacilor maturi. Floarea câtorva pomi roditori făcea caiere albe şi trandafirii, alături de coniferele parcă impasibile, aceleaşi ca înfăţişare şi în iarnă, şi în primăvară.

Filipache deschise gura după o sută de paşi Tăcuţi pe poteca largă, plină cu fantazii de lumină şi de umbră.

- Tăcem, ca în primul nostru mers alături, de la Academie până la Biserica Sfinţii Voievozi.

- Fiindcă avem prea multe lucruri de vorbit...

- Şi fiindcă nu ştim cu ce să începem...

- Să începem cu cele imprecise, ca să ajungem la cele clare.

- Eu aş zice dimpotrivă: sâ începem cu cele clare şi, dacă vom mai avea vreme, să ne ocupăm de cele îndoielnice.

Antonina tăcu Privi de jur-împrejur. ca şi cum ar fi căutat o bancă, şi văzu departe, lângă o coamă dc castani, un trunchi trântit şi retezat. Zise **lni** Filipache:

- Să mergem şi să stăm acolo pe trunchi... Domnule Filipache, scrisoarea dumitale este cel mai bizar document sufletesc pe care l-am citit până astăzi. Ce ar fi fost dacă domnul căpitan Naum nu venea prin Bucureşti acum. în primăvară, ci venea tocmai la toamnă, sau nu venea nicidecum?... Şi chiar aşa, împins înainte dc fratele dumitale, dumneata rămâi tot nebulos şi profetic...

- Mai întâi... să desfiinţăm vechiul stil. De ce-mi zici mereu „domnule Filipache"? Ca să mă obligi să-ţi răspund „domnişoară Antonino"?... Zi-mi ***Teodor*** şi îţi voi spune ***Antonino!***

- Să stăm aici pe trunchi... Ce înţeles are scrisoarea dumitale?

- Nu scrisoarea „dumitale", ci „a ta"... Filipache se opri extenuat. Era treapta cea mai de sus a îndrăznelii lui, nesecondat de hârtie şi de cerneală. Continuă apoi. din ce în ce mai ferm: ...Ce înţeles are scrisoarea mea?... Poate că ai dreptate... Fiindcă scriu prea mult, mă pomenesc adesea în hăţişuri de stil şi de cugetare pe care nu poate să mi le mai descurce decât focul din sobă... Să aruncăm deci scrisoarea în foc! Antonino, mi-eşti dragă! O ştii de mult de tot... Antonino, te chem lângă inima mea! Sunt confuz, sunt alambicat, sunt împovărat de vedeniile mele literare, dar mai presus de toate simt că eşti azi prima raţiune a vieţii mele.

Antonina, cu pieptul plin de freamăt, rigidă în aparenţă, dar răscolită de vijelia inimii, răsucea şi desrăsucea cu febrilitate ciucurii de la mânerul umbreluţei. Răspunse cu vocea întretăiată:

- ...Azi, Teodor... azi poate să fie aşa cum zici... Dar ce va fi mâine?... Simţirea ta c furtunoasă şi trecătoare... Tu eşti poet!... Tu eşti eternul amăgit... Tu eşti inconştientul amăgitor... Elvira Iatropol are dreptate... Fantastică precum este, apucată şi trădătoare precum este, totuşi, are o remarcabilă pătrundere...

- Ţi-a vorbit de întâlnirea ei cu mine, la Şosea. Nu se putea altfel. Cred că ai fost destul de înţeleaptă să cureţi faptul de podoabele şi de intrigile acestei nebune primejdioase.

- Nebună, dar lucidă şi plină de logică.

- Sunt curios să ştiu ce ţi-a spus...

- A fost atingătoare. ca o adevărată soră mai mare, care se bucură dc logodna unei sore mezine.

- Bine, dar atunci ce dreptate zici că a avut şi cum a avut această dreptate?

- După ce m-a îmbrăţişat şi m-a felicitat, in-a despletit, cum face când este duioasă, şi, pieptănându-mă, mi-a cântat un cântec lung, parte popular, parte născocit de ea.

- Poftim, că e şi poetă!...

- Şi pe urmă şi-a comentat cântecul singură: „Nino, te vor invidia toate fetele... Filipache... are cutare şi cutare calitate... Dar e un trubadur... un drumeţ al castelelor din Spania şi al castelanelor de pretutindeni .. Azi a poposit cu inima sub ferestrele tale... Mâine cine ştie încotro îl mână capriciul fantaziei lui şi nestatornicia inspiraţiei!"...

- înţeleg! Mi-a făcut cinstea să mă croiască după chipul şi asemănarea dumisale. Dar, Antonino, tu, care mă învinuieşti, poate cu dreptate, că am aşteptat să vie Naum ca să mă împingă de la spate şi să declar că eşti logodnica mea. nu faci tu aceeaşi greşeală când îmi pui înainte pe Elvira şi avertismentele ei? Avem oare nevoie de colaborarea neîntreruptă a celorlalţi ca să dezlegăm definitiv această dulce problemă a inimilor noastre? Naum a fost un accident binevenit... Elvira a fost un accident rău venit... Trecem peste ei şi stăm acum singuri, faţă în faţă. Ai nevoie de alte informaţii, de mărturisiri suplimentare, de o nouă explorare a inimii mele? Antonino, cere-le. Uită-te la mine! Un poet nu este întotdeauna un monstru! E drept că port ascunse în inima asta blestemată, ca în corabia lui Noe, toate soiurile de vietăţi, curate şi necurate, toate visurile, toate cutezanţele şi toate ispitele, dar, Antonino, toată această colivie-corabie tace şi se smereşte înaintea ta!. Mi-eşti dragă, Antonino!... Şi nu te mai pot scoate din acest suflet inextricabil!

- Teodor, dacă aş fi astăzi mai puternică decât tine, aş lua eu iniţiativa şi ţi-aş impune reguli şi renunţări... Dar sunt slabă ca şi tine...

- Această ***slăbiciune*** este numele acceptării tale?...

Antonina avu în fiinţa ei întreagă o mişcare de graţie care capitulează biruind.

- îmi spune inima... - m-a avertizat de la început - că ne aşteaptă mari dureri. Educaţia mea şi concepţia mea despre lume nu mă iartă să-ţi aduc. în această oră a vieţii noastre, decât un consimţământ plin de rezervă.

- Antonino, nu cer mai mult. Ne-am întâlnit într-un ceas de lecţie şi de filosofie. Simpatia şi apropierea dintre noi au înaintat pe o cale luminată cu lampadarele înţelepciunii. Hotărându-ne să ne întovărăşim în viaţa, nu putem să semănăm cu lumea cealaltă, care se îmbată de iluzie deşartă şi de vinul simţurilor. Plecăm

de la realităţi şi călătorim de-a lungul lor. Te simt imens trebuincioasă vieţii mele. Oricât sunt de rudă cu închipuirea şi cu literatura, îmi rămâne destulă luciditate, care mă povăţuieşte. Simt cu preciziune că voi fi cineva. Ţi-am scris-o, ţi-am repetat-o prin grai, şi azi ţi-o spun cu încordarea tuturor nerabdărilor mele! Antonino, nu mă înşel şi nu te înşel. Voi fi într-o zi cineva! Dar iată condiţia supremă pe care o cere azi sufletul meu: Voi fi, dacă vii lângă mine şi ajuţi şi ocroteşti şi disciplinezi debitul vieţii şi al energiilor mele! De când ne cunoaştem, de când sunt în apropierea conştiinţei tale închinate Mântuitorului, o frumuseţe nouă pogoară peste mine... Voi fi ucenicul tău... Voi fi copilul risipitor care se întoarce acasă lângă mama lui! Voi fi visătorul, voi fi pribeagul care, după pribegii mici, după pribegii mari, va găsi unde să-şi plece capul, va găsi iar şi iar odihna, reconfortarea şi înţelesul datoriei lângă draga lui Antonina!

- Teodor, sinceritatea ta mă înduioşează... Cred că este elementul cel mai preţios cu care pornim la drum. Să începem necontenit de la franca privire a lucrurilor. Suntem de-abia studenţi. Eu mai am doi ani, tu încă trei... Nu suntem nici bogaţi, nici săraci lipiţi pământului. Trebuie să muncim cu sârguinţă şi să terminăm onorabil studiile noastre. Vom fi amândoi licenţiaţi. Trebuie să fim. Vom fi într-o zi amândoi profesori de liceu. Trebuie să fim...

- Antonino. să plecăm mereu de la aceste constatări. Dar, draga mea, căsătoria noastră trebuie să urmeze.

- Lasă-mă pe mine să gândesc şi să mă îngrijesc in locul tău. Eu văd logodna înainte de licenţă, dar căsătoria după licenţă.

- în teorie, tot aşa văd şi eu. Dar vom putea oare să menţinem acest punct de vedere până la urmă?

Se priviră unul pe altul şi cu aceeaşi mişcare îşi cuprinseră mâinile.

Filipache interpretă:

- Uniţi în hotărârea să apropiem cât mai curând unirea noastră!

în faţa lor era un boschet nins de floare trandafirie. în dreapta lor, la marginea aleii, era o cisternă rotundă, plină cu apă până sus şi răsfrângând albastrul cerului. De jur-împrejur, în coamele reîntinerite ale copacilor, aceeaşi poveste, veche ca binecuvântarea primordială, alerga în sfârâit de aripi, în ciripiri şi în triluri.

- Antonino, intrăm în vacanţa de Paşte. Trei săptămâni de dor, de nerăbdare şi de întrebări prin poştă! Este sigur că te duci la Brăila, la părinţi?

- Da... Mama mă cheamă... E mai mult decât o jumătate de an de când am plecat de acasă. E adevărat că am două case. La Văratic, la maica Antonina, sunt tot la mine acasă. Poate şi mai acasă decât la Brăila.

- Dar la vară, Antonino, trebuie să ne întâlnim la Văratic. Nenea Naum vine acolo cu toţi ai lui. Si vine cu gândul precis să te întâlnească şi să te cunoască. El este mandatarul mamei şi al întregii familii- Şi, fireşte, în caravana lui nenea Naum sunt şi eu.

- Sunt bucuroasă, dar şi cu oarecare grijă. Aş fi voit ca venirea noastră la mănăstire să se întâmple ori acum, primăvara, ori toamna, târziu. N-ai idee ce îmbulzeală, ce puhoi de vizitatori şi ce duh de hotel îneacă mănăstirile din judeţul Neamţ în lunile de vară.

- Draga mea,., ne vom izola în mănăstirea ta precum ne izolăm şi la Universitatea din Bucureşti...

- Da, aşa vom face... Dar câtă şoaptă şi zavistie rămân dincolo de ziduri... Tu nu prea ai nici urechi, nici ocazie, ca mine, să auzi cum suflă, pe sub prag, vântul comentărilor binevoitoare. Elvira. din acest punct de vedere, şi-a răscumpărat multe păcate. Intriga ei este un fel de harţă publică. Dar sunt alte exemplare mai primejdioase.

- Antonino, eşti logodnica mea! I-am spus-o Elvirei, i-am spus-o lui Boruzescu - adică l-am spus că sunt logodit, dar fără să le numesc - voi spune-o, până la vară. lumii întregi. Dar mi se pare curios că preferi şi că exceptezi pe Elvira,

- Este o creatură cu totul aparte. Este în stare să-ţi scoată ochii, dar pe urmă, de milă, să rămână şi ea oarbă.

-Mersi!... Mai bine să ne păstrăm ochii fiecare.

în sânul lui Filipache se zvârcoli o viperă. Amintirea îmbrăţişării Elvirei îi ridică sângele în obraji. Repetă, sugrumând vipera din sân:

- Mai bine să ne păstrăm ochii fiecare... Mai ales când sunt atât de dulci, atât de cuminţi,., şi... nimeni nu i-a sărutat până astăzi!

XII

- Cine e acasă, Anghelino? Vară-mea e acasă?

- Sunt toţi, coconaşule. Şi coconita Sanda, şi boierii bătrâni. Da' boierii bătrâni s-au cam culcat, ca după-masă.

- Spune vară-mii că sunt eu, dar vorbeşte-i în şoaptă, să nu scoli pe bătrâni.

Filipache intră în salonul pe care-l cunoştea din copilărie şi aşteptă. Se uită prieteneşte la cadrele din perete, la clavirul din colţ şi la mobila îmbrăcată în pluş roşu, cu frunze şt cu vrejuri în relief... Câte gânduri a depănat Filipache lângă acest clavir pe vremea când Sanda, albă ca o camelie, mlădie ca o nalbă, cânta la clavir, şcolăriţă venită acasă de la pension! Alături şedea de multe ori Codin Petrovici, mai mare decât Sanda şi decât el, cu cogemite trei ani de curs superior terminat şi acum student şi fost preparator al Sandei. Cui îi trecea prin minte subtila nefericire pe care o trăia Filipache între Sanda, robită de Codin, şi frumosul silvan arămiu, cu purtări discrete şi abile, dar cu viţii toride şi mascate? Era durerea poetului biciuit de muzică, torturat de gelozie, care îşi dă seama că tainele şi comorile poeziei nu preţuiesc nimic - chiar pentru Sanda, vară-sa! - atunci când un erou cu plasticitatea lui Codin îţi stă în cale.

Unchi-său Pavel Hagi-Oprea şi mătuşa-sa Smărăndiţa, părinţii Sandei, stăteau faţă în faţă pe doi pereţi, portrete din anii tineri şi bogaţi, pe când Hagi-Oprea era primul blănar din Strada Sfinţilor. Azi, în jurul acestor portrete joviale de burghezi cu stare se simte stagnarea şi mediocritatea. Jilţurile şi sofalele roşii încep, la colţuri, să se roadă, ca şira spinării unui măgar. Perdelele sunt tăiate de soare şi covoarele de pe jos arată, ici şi colo, că au fost cumpărate la începutul domniei lui Carol Vodă. Pe o tipsie de argint veritabil, aşezată pe masa din mijlocul salonaşului, stau maldăre de cărţi de vizită, trimise la Anul Nou şi la ziua onomastică. Dar deşi printre ele sunt nume cunoscute - Pavel Hagi-Oprea era blănar cu vază - aceste cărţi de vizită sunt vechi şi îngălbenite.

Sanda intră în salonaş, cu părul lăsat pe spate în două cozi negre ca pana corbului şi îmbrăcată într-un capot alb, cu betelie şi cu paftale. Era din nou frumoasă şi senină ca pe vremuri, dar între ea şi Doru, pe albia acum uscată, trecuseră torente irevocabile.

- în sfârşit!... Bine că ţi-ai adus aminte că ai o biată vară copleşită de necazuri...

- Sando, nu de amnezie sufăr, ci de alte infirmităţi...

- Hm!.., Mi se pare că am auzit şi eu ceva despre suferinţele tale...

- Minunai! Mi-ai deschis calea. Am venit să-ţi spun câteva lucruri precise. Să profităm de faptul că unchi-meu şi mătuşă-mea se odihnesc şi să vorbim substanţial.

- Dorule, te ascult.

L

Sanda umplu, cu făptura ei de omăt cald şi rezistent, alveola roşie a unui jilţ şi ridică spre Doru nişte ochi presimţitori de tristeţe.

- Sando, sunt azi în faţa ta aşa precum erai tu în faţa mea acum vreo patru ani... Iubesc. Sando, şi am intrat în calea căsătoriei.

Privirea Sandei ondulă infinită şi indescifrabilă.

- Viu să te vestesc că sunt sufleteşte logodit şi să-ţi cer un serviciu, pe care numai tu poţi să mi-l faci.

- Cine e viitoarea mea verişoară şi ce pot să fac pentru tine?

- Să-ţi răspund sistematic. La prima întrebare: este Antonina Ţanţu. Am început s-o iubesc chiar din seara când mi-ai prezentat-o. Fără să bănuieşti, ai fost solitoarea destinului... Mi-e drag acest copil într-un fel care îmi taie respiraţia şi-mi aduce lacrimi în ochi.

- I-ai spus-o pe şleau?

- Ne-am logodit alaltăieri în faţa unor meri înfloriţi...

- Dorule, simt, din experienţă, că intri pe o poartă care se închide definitiv în urma ta. Şi sunt încredinţată că tu vei avea tot norocul, pe care eu nu l-am avut. Iată că şi mie îmi vin lacrimi în ochi! Vere dragă, ai ales pe cea mai bună dintre fetele pe care le cunosc!

- Sando... fără să te numeri şi tu printre ele...

Sanda răspunse cu batista la ochi şi respirând adânc:

- Dorule... lasă-mi numai bucuria veştii pe care mi-ai dat-o. Să nu vorbim de morţi şi de morminte...

Filipache voi să protesteze şi se apropie de Sanda. Dar frumoasa durere, care desfăcea la piept capotul văra-sii, îl făcu să treacă printr-un straniu coridor de antagonisme.

Căzu în fotoliu şi ascultă pe Sanda.

- Iţi aduci tu aminte de basmul acela cu nu mai ştiu care Făt-Frumos care trebuie să-şi aleagă un cal din grajdul zmeilor? Dacă îmi ierţi comparaţia - şi o face o soră iubitoare - aşa a ieşit povestea ta cu Antonina... în grajdul zmeilor erau armăsari mulţi şi mândri care mâncau jeratic. Dar calul năzdrăvan era tocmai în colţul grajdului, ascuns ochilor nepricepuţi sub o înfăţişare amăgitoare. Părea un biet cal degradat, costeliv şi anonim... Dar acesta era calul năzdrăvan! Şi tu ai avut ochiul pătrunzător al lui Făt-Frumos... Antonina, aşa slăbuţă, modestă şi copilă cum se arată, va fi soţia eroină care se va dovedi superioară nouă, celorlalte.

- Comparaţia ta este cam... din Homer, dar dreptatea ta o simt cu plinătate.

- Ce zice Antonina? Ce atitudine are ea? Cât aş dori să mă întâlnesc cu ea între patru ochi! N-am mai văzut-o cam de mult. Spune-i că voiesc neapărat s-o văd.

- A plecat la Brăila, la părinţi. Doar suntem la pragul vacanţei de Paşte.

- Trebuie să fie fericită!

- Bine că mi-o spui tu, că eu, unul, nu prea ştiu ce să cred... Antonina este rezerva personificată.

- Ei da, fireşte... Antonina este ideal de discretă şi de tăcută. Dar sunt foarte convinsă că ai făcut-o fericită.

- Verişoară dragă, Antonina m-a citit şi m-a înţeles mai bine decât mă citesc şi mă înţeleg cu însumi. Este mediocru norocul unei fete pe care o cere în căsătorie un biet complicat mâzgălitor de hârtie...

- Dorule, acela care are atâtea cusururi teoretice - invizibile în viaţa practică - nu este un păcătos ordinar, ci poate un rajah, cu tigri şi cu lei în colivie,

- Sando, ar fi absurd să mă apuc să-ţi dovedesc că Antonina putea să nimerească mult mai bine.

Sanda îl învălui pc Doru. o clipă, într-o privire tulburător de elocventă. Doru îşi examina ghetele şi prinse un fir din toate câte se rupeau în jurul lui:

- Să-ţi răspund, Sando. la a doua chestiune: ce poţi să faci pentru mine? Să dai pe la noi pe acasă şi să stai cu mama de vorbă. Mama cunoaşte azi toată situaţia. Deunăzi a venit, de la Iaşi, Naum - sfetnicul mamei - şi mama i-a spus tot ce-a ştiut, adică prea puţinul pe care-l ştia. Naum, care crede că toate lucrurile din viaţă trebuiesc tratate milităreşte, m-a întrebat scurt: „E adevărat?... Cum o cheamă?... Ce caracter are?... O iubeşti?... Ei, atunci, marş la ofiţerul stării civile!"... El are principiul inflexibil, moştenit de la tata, şi cu circulaţie greco-balcanică: „Ori de tânăr te căsătoreşte, ori de tânăr te călugăreşte"... Aşa a făcut şi el, şi Daniil şi, pre cât ştiu eu, au nimerit destul de bine amândoi...

- Principiul e minunat, Dorule. Dar cu o supremă condiţie: să dai peste un om al lui Dumnezeu, nu peste o brută alcoolică.

- Naum a fost încântat să mă vază şi pe mine îndeplinind pravila familiei: căsătorie de la douăzeci de ani! Când m-am despărţit de el mi-a spus, pe un ton de mucalită condoleanţă: „La început, câţiva ani, o să te cam dai cu capul de pereţi, dar

pe urmă, când vei vedea pe camarazii burlaci la spital, Ia balamuc, la cimitir... o să dai slavă lui Dumnezeu''...

- Ce vrei să-i spun mătuşicăi Sofia?

- Tot ce ştii şi tot ce crezi tu despre Antonina. Naum, cred eu, a fixat-o pe mama asupra acestui punct: „E bine ca băiatul să se însoare devreme, aşa cum am făcut şi noi"... Dar mama nu ştie încă nimic despre Antonina. Naum va veni, la vară, la Mănăstirea Văratic, şi acolo îşi va cunoaşte pe viitoarea rudă. Dar mi-e nespus de greu s-o las pe biata mamă în această aşteptare şi în această nesiguranţă. Mama ţine la tine - încă cum! - şi are mare încredere în judecata ta. Ceea ce îi vei spune tu despre Antonina îi va merge la inimă. Dar ce ai, fetiţo dragă?... Sando, tu plângi!...

- Nimic, Dorule!... Ce vrei!... Tu construieşti, în această oră, sub ochii mei, tot viitorul tău!... Antonina mea cea dragă, de aci înainte, e verişoară mea... Bine, Dorule... Voi veni să văd pe mătuşica. Ai avut o idee nimerită. Lasă-mă pe mine să spun mamei şi tatii vestea ta cea bună... Acum, la revedere!

Filipache traversă strada şi intră în Grădina Icoanei. Se opri un moment pe o bancă şi, mirat şi înduioşat, scrise cu bastonul pe nisipul însorit, dar într-un alfabet hieroglific: „Biată Sanda!"

XIII

„Luni, 19 aprilie 1899. A doua zi de Paşte... Prăvălia este închisă toată ziua,.. A doua zi de odihnă pentru tata şi pentru nenea Cristian, dar mult mai puţin pentru mama şi pentru mine. Doamne, multe mai sunt treburile casei! Drept vorbind, femeia în casa ei nu mai ştie niciodată ce sunt braţele încrucişate. La Crăciun şi la Paşte e atâta muncă şi atâta rosteală, încât biata gospodină se sfinţeşte, în sudori, Ia gura cuptorului tot atât cât şi o călugăriţă în nopţile de privighere.

Am rămas singură în camera copiilor, care este şi a mea. Mama s-a dus la neamuri cu Valerica şi cu Ruxanda. Panait se joacă cu arşicele în faţa prăvăliei. Nenea Cristian şi nenea Barbu (sosit şi el de Paşte în concediu militar) petrec cu prietenii într-o excursiune pe Dunăre. Tata doarme în odaia lui. Numai tata are odaie pe socoteala lui, în casa aceasta. Mama are un iatac lângă camera noastră şi, de obicei, pe cel mai mic, lângă ea. Noi, fetele, stăm toate împreună. Fraţii cei mari dorm

în chilia de lângă prăvălie. Suntem destui. Şi nu uităm nici unul şi pomenim de-a pururi cu ochii umezi pe Mihail. cel cc venea imediat după mine şi care a murit mic de tot.

Am rămas acasă şi am făcut rău... Puteam să mă duc şi eu cu ceilalţi să privesc Dunărea, să ascult lăutarii şi să mă cufund şi mai mult în mediocritate şi în anonimat. Am rămas ca să-mi adun gândurile şi să mai zgâriu o pagină în acest jurnal... Dar nu ştiu pentru ce îl mai continuu... Am isprăvit cu epoca mândriei şi a independenţei mele. Sunt ca şi logodită; până la anul voi fi măritată. Am lăsat să cadă în baltă toate aşteptările şi bizuinţele mele de fată invincibilă, hotărâtă să ajungă profesoară, intelectuală pură şi eroina genului feminin... De aci înainte am un stăpân. Neatârnarea mea se preface în vasalitate. Secretele şi intimitatea inimii mele le dau peşcheş, pe tava cununiei, unui om pe care nu-I cunoşteam anul trecut... De aci înainte, tot ceea ce era dreptul, puterea şi personalitatea mea trebuie desfiinţat sau profund modificat, pentru că dreptul, puterea şi personalitatea soţului mă vor învesmânta şi se vor lipi de carnea mea ca tunica lui Nessus!

Şi cu toate acestea, ce vasăzică absurditatea şi duplicitatea inimii femeieşti!... N-am mărturisit eu, o dată şi de mai multe ori, în acest jurnal, că fata cea mai intelectuala, mai devotată studiului şi nobilei ambiţii, mai intransigentă şi mai geloasă de drepturile femeii va fi gata de-a pururi să capituleze, îmbujorată şi fericită, în faţa unui Făt-Frumos care va cere-o de soţie?... Dar - vezi - niciodată nu putem să fim, în aceeaşi clipă a conştiinţei, şi cea de ieri şi cea de azi, şi ***„la vierge forte"*** din bibliotecă, şi fata care se ascunde ca să citească o scrisoare de iubire.

Mă gândesc la vâlva de astă-iarnă, aprinsă printre noi, studenţii, de lecţiile lui Maiorescu asupra emancipării femeii şi asupra romanului lui John Stuart Mill. Ce departe rămâne totdeauna Academia de realitate!... E nobilă tendinţa, şi lupta pentru emancipare poate să se ridice până la eroism, dar atât de rar şi pentru atât de puţine exemplare omeneşti!... Am putea să spunem: când se iveşte în lume câte un John Stuart Mill şi lângă el o femeie ca doamna Taylor, dacă vor putea să se adore de la distanţă timp de douăzeci de ani, lumea va răsuna de elogiul femeii şi de pledoaria pentru emanciparea ei.

In aşteptarea acestui fenomen secular, noi, ceilalţi, care suntem străini şi de Anglia, şi de frigiditatea britanica, şi de educaţia preconizată de Mill-tatăl, rămâne să ne descurcăm

cum vom putea, robi cum suntem fatalităților mediului nostru şi eredității noastre barbare.

O fi ştiut doamna Taylor să frământe cozonaci? O fi asudat ea, ceasuri întregi, lângă plita pe care se pregătesc bucatele de Paşte? O fi spălat ea, lângă maică-sa, până la ora unu noaptea, cămăşile şi ciorapii fraților şi surorilor?... Am găsit-o pe biata mamă cufundată până la gât în aluat, în roşelile de ouă şi în balia cu rufe. Valerica e de-abia un copil, dar un copil eroic. Face, în casă, aproape jumătate din munca mamei. Mi-a fost ruşine dc mâinile mele albe şi leneşe. Apoi mi-am dat seama că nu la mănăstire - unde stăteam ca o privilegiată - ci aici, în această gospodărie de oameni necăjiți, trebuie să-mi caut, de aci înainte, pilde şi termeni de comparație. La anul poate că voi înota, lângă soacră-mea, în aceleaşi treburi ca şi azi, şi nu ştiu dacă voi păstra, intacte, aspra mulțumire de azi şi această resignare sănătoasă că mă înapoiez la condițiile de viață şi la nivelul sigur, sfințit de munca, de grijile şi de insomniile mamei.

Miercuri, 21 aprilie. Aproape cinci ani am fost departe de casa părintească. Maica Antonina a voit să uşureze traiul părinților mei şi m-a luat la mănăstire cu gândul să nu mă mai trimită acasă niciodată. Pe urmă i s-a părut că ar fi păcat să ia de la şcoală aşa sculă de nepoată... Şi, hai-hai, am ajuns până la Universitate, dar era scris în prooroci că tocmai la Universitate era să răstorn căruța şi să mă aleg cu măritişul, ceea ce se putea face de-a dreptul la Brăila, fără Mănăstirea Văratic şi fără Facultatea de Litere,

Vreau să cred că plecarea mea de acasă, ştergerea mea provizorie din rândul gurilor flămânde mi l-au făcut pe tata atât de depărtat şi de străin. Totuşi, când mă uit bine, nu-l văd mai apropiat şi mai drăgăstos nici față de ceilalți copii. Anghel Țanțu e un oriental şi un balcanic. Un tată oriental este un şef de trib. Nu are niciodată vreme să stea să-şi privească, să-şi studieze şi să-şi iubească copiii, Dacă tata n-a păzit, ca părinții lui, cu puşca în mână, oile pe munte sau gospodăria din scobitura văilor, a păzit de mic copil tejgheaua stăpânului şi pe urmă tejgheaua proprie. Legăturile lui sufleteşti, veleitățile lui intelectuale, discuțiile şi emoțiunile lui au rămas totdeauna pentru clienții prăvăliei, pentru partenerii din cafenea şi pentru membrii societății macedo-române. Dincolo de prăvălie, adică în casa familiei, el a avut, în mama, un fel de bei peste insula Samos şi, fireşte, pe cadâna după legea lui Christos.

în fața acestui negustor de statură mijlocie, robust şi cărunt, care este autorul vieții mele, mă simt strangulată de emoțiune şi de sfială. Cum voi începe vorba cu acest om care nu deschide gura decât ca să dea porunci? Cum voi putea să-mi spovedesc inima şi nădejdile mele acestui stăpân rigid, care nu ne cercetează decât la vremea mesei? Pentru aceea m-am lăsat cu totul de gândul pe care-l aveam mai-nainte, să dau de veste tatei despre bucuria ce-l aşteaptă.

Altfel stau lucrurile cu biata mama. Şi mai întâi de toate, care providență - şi crudă, şi admirabilă - a hotărât ca toți aceşti vulturi balcanici să găsească, regulat, şi să se însoțească cu cele mai blânde şi mai duioase porumbițe moldo-valahe?... Ce-ar fi fost dacă Anghel Țanțu s-ar fi însurat nu cu dulcea mea mamă Vasilichia, ci cu soră-sa cea mare, cu jandarmul de maica Antonina? Ce s-ar fi ales de despotismul, de tabieturile şi de distanțele înghețate pe care scumpul meu părinte le-a impus irevocabil casei şi sclavei sale conjugale?...

Dar... de ce să mai ispitim lucrurile alcătuite şi inaccesibila înțelepciune alcătuitoare!... Numai mamei puteam să-i mai deschid inima şi draga mamă m-a ascultat până la ora două noaptea...

I-am istorisit tot, cu dc-amănuntul: cine este Teodor Filipache, cum ne-am cunoscut, ce fel de fire are, cât ține la mine. din ce neam se trage, cum e frate-său Naum şi ce-a hotărât să facă la vară... M-a ascultat cu lacrimi în ochi şi în glas. La urmă m-a îmbrățişat şi m-a trimis să mă culc:

- Draga mamei, ți-a venit şi ție vremea... Bărbații sunt mai toți la fel... Tu să fii cu inimă şi cu cinste înaintea lui Dumnezeu!

Aceste cuvinte mi s-au părut extraordinare. Ele sunt chintesența unei înțelepciuni pe care n-am întrevăzut-o până acum. Aşadar, un bărbat, oricât de dăruit şi de împodobit, după judecata obişnuită, este în fond de-acelaşi preț şi de aceeaşi rezistență ca oricare alt bărbat... Iată un adevărat dar de logodnă, pe care mi-l face mama!

Joi, 22 aprilie. Astăzi, când am rămas un moment singure, mama mi-a spus, preocupată şi şoptitoare:

- Trebuie să vorbesc cu tată-tău într-un ceas de voie bună. El are ceva pus deoparte pentru tine. Măritişul vine cu multe socoteli şi cu bătaie de cap...

I-am răspuns mamei, ca o proastă:

A .

- Mamă, te gândeşti la zestre..- Dorn mă ia aşa precum mă vezi.

- Ei, fetiţe,. vorbim noi mai târziu .. Chiar aşa să fie precum zici, mai e la mijloc familia, mama-soacra, neamurile... mai e la mijloc obrazul nostru...

Am tăcut şi am dat mereu ajutor mamei, din pod până în pivniţă, silindu-mă cu îndârjire, ca la şcoală, să învăţ pare că o lecţie din care era să fiu examinată a doua zi.

Primesc de la Doru a şasea carte poştală ilustrată. L-am rugat să nu-mi scrie la Brăila nici o scrisoare. Nenea Cristian şi nenea Barbu sunt flăcăi de mahala care au crâncenă şi dublă morală: una pentru sora lor şi alta pentru celelalte fete din mahala şi de pretutindeni, Bietul Doru s-a făcut „Dorina" şi-mi trimite maldăre de flori litografiate.

Sorţile se împlinesc. îmi plec capul şt le las să mă covârşească. Acest băiat mă iubeşte - astăzi: mult, pasionat, grandilocvent.. Mă cere de soţie. Patima, închipuirea, demonul lui literar îl vor ţine în primăvară şi în sărbătoare cel puţin încă un an de zile, adică până după căsătorie. Ce va fi mai pe urmă? Cuvântul mamei îmi dă curaj: bărbaţii sunt la fel...

Cu Doru mai este un ***distinguo.*** Doru mă caută pretutindeni în livadia lui cu flori şi nu ştie singur nici el dacă iubeşte aceste flori pentru mine, sau pe mine pentru ele... O lege specială sufletească îl sporeşte, îl diversifică şi-i dă splendidele aberaţii ale haşişului, mult mai mult decât semenilor lui, beţi şi ei la vremea lor, dar fără literatură şi fără zgomot. Ce să mai fac? Să mă dau la o parte din calea lui fiindcă este poet? Să-mi sting bucuria şi entuziasmul când citesc scrisorile lui înaripate şi pline de miresmele darului? Câte fete, în locul meu, n-ar fi fost tot atât de exaltate ca şi iubitul lor poet! Câte fete nu-şi doresc - şi în vis, şi pe trezite, această suavă nenorocire, să cadă dragi unui artist şi să trăiască, măcar până Ia logodnă, amăgirea nepreţuită a poeziei care dezmiardă şi minte!

Vineri, 23 aprilie. Tata ne aduce la masă o veste pe care a aflat-o fie din ziare, fie indirect, de la amicii săi din cafenea: A murit doctorul Asaky. Mi-a zburat gândul la Elvira. Elvira, eleva lui Asaky, îşi adora profesorul. Nu s-a arătat deloc prin Brăila în această vacanţă de Paşte. Poate că tocmai din pricină că maestrul era bolnav.., Păcat! După credinţa Elvirei, Asaky era principele medicinei româneşti.

Tot ***vineri, 23 aprilie,*** seara târziu. A trecut vacanţa şi de-abia acum, la isprăvitul ei, am putut să mai ies din casă fără

treburi şt fără grabă... Se înţelege că nu singură... Unde poate o fată de Ia noi să pornească, fără tovărăşie, să se plimbe pe unde îi arată ochii şi inima! Cred că numai oraşele universitare, Bucureştii şi Iaşii, fac excepţie şi admit - dar cu câte riscuri şi neplăceri - ca o fată să meargă singură pe drum.

Am ieşit cu nenea Barbu şi cu Valerica să ne plimbăm pe cheiul Dunării... Toate casele şi toate prăvăliile au la pragul de sus stâlpări de Sf. Gheorghe, Toate răspântiile au câte-un cântar sau două, pentru cântăreala tradiţională.

M-am întâlnit cu Dunărea bătrână cu aceeaşi emoţie ca astă-iarnă, cu Filiorul şi cu maica Serafima... Portul e plin de vapoare şi de şlepuri. Depărtările Dunării se pierd în dumbrăvi proaspăt înverzite şi în zări pe care ai vrea să le străbaţi în zbor de pasăre.., Ca totdeauna, în bazinul acestei ape uriaşe, cerul şi pământul se sprevăd printr-un subţire şi universal văl de aburi. Bărci agere duc, spre ţărmul transfigurat de sălcii şi de soare, grupuri şi perechi fericite de această oră de evaziune... Şi iată-mă şi pe mine, privind cu ochi pe jumătate închişi şi cu inimă care jinduieşte pe aceşti soţi sau logodnici, jucăria apelor Dunării şi a iluziei atotbiruitoare!"

XIV

„Nina mea mult dragă, avem astăzi 2 iunie. Peste trei zile încep examenele. Şi iată că, tocmai în aceste zile de febră şi de silinţe uriaşe pentru toată suflarea şcolărească, mie mi-a abătut să-ţi încep scrisoarea aceasta. Te vei supăra pe mine, mă vei dojeni, mă vei pune Ia colţ... Zadarnic! Trebuie să-ţi scriu! Altceva simt bine că sunt incapabil să fac. Privesc prin aceste ziduri care se interpun între odaia ta şi chilia mea şi te văd la măsuţa ta, adâncită în citire şi cu un teanc de notiţe lângă tine,.. Draga mea vitează! Modelul şcolăriţelor din lumea întreagă şi stăpâna inimii mele! Te admir şi te ador, dar... nu pot să fac şi eu ca tine!...

Şi vezi, tocmai ca să-ţi explic de ce sunt nătărău, de ce trece cetania peste mine ca apa peste gâscă - fără pic de aderenţă! - de aceea pun iar mâna pe acest condei şi pe această hârtie mucenică...

Dulcea mea studentă, care poate în acest moment revezi cursul de psihologic, se petrece cu mine un fenomen destul de curios, dar mai cu seamă păgubitor şi regretabil... Nu-mi aduc aminte să fi citit undeva mărturisirea şi analiza lui, dar desigur că vreun nefericit de poet, care pregătea vreun examen de chimie sau de algebră, trebuie să-1 fi divulgat şi să-1 fi descris.

Draga mea, am venit pe lumea aceasta obsedat de armonii pe care le aud numai eu şi aiurit de o vrajă neîntreruptă, din mine şi din jurul meu, despre care semenii mei n-au nici o bănuială. Mi-am dat seama de multă vreme că, pus alăturea de altă lume, am prisosuri şi avantaje, dar şi lipsuri supărătoare. întâia oară când am prins bine de veste despre ciudăţia mea sufletească a fost în epoca examenelor de sfârşit de an, prin clasa a doua sau a treia de liceu. încordarea aceea deosebită care îţi trebuie ca să revezi materia anuală, într-o zi sau în două, uneori într-o singură noapte, mă tulbură straniu şi mă inundă cu un flux de imagini şi de basme rău venit şi dezastruos pentru stricta datorie a ceasului.

Mi-aduc aminte de pildă de ziua de pregătire dinaintea examenului de geologie... Un proiect de scrisori către nu ştiu cine - un fel de manual de educaţie, ***ă la*** Fenelon sau ***ă la*** Franklin - mi-a căzut în cap parcă din salcâmii pe sub care mă plimbam învăţând, şi n-am putut să mă scap de el toată ziua!... Peste straturile geologice, peste gheţari, peste vastele câmpii cu fosile, am tras, obsedat şi exasperat, toată ziua targa sfaturilor morale.

Dar în zilele când pregăteam matematicile!.,. Era un chin care mă făcea să blestem pe Homer, pe Fidias, pe Wagner şi ziua în care m-am născut!... Toate ideile seducătoare, toate imaginile graţioase, toţi demonii muzicali ai inspiraţiei veneau şi se aşezau pe braţele ecuaţiilor, pe brâul fracţiunilor ca nişte privighetori nebune pe o leasă de mărăcini! O zi, două, trei, înainte, când fusesem mai liber, nu-mi venise în minte nici un proiect, nici o ispită literară. Acum, când mă chinuiam să pricep şi eu o boabă din această blestemată de algebră, mă simţeam smuls de inspiraţie şi ridicat la ceruri pe aripele poeziei!

Această intimă tortură revine cu fiecare sfârşit de an şcolar. E adevărat că materiile literare nu au puterea să mă irite în gradul în care mă iritau materiile matematico-ştiinţifice, dar... tensiunea examenelor aduce regulat cu sine reveria exacerbată,

aiureala sporită şi această revărsare peste maluri a pâraielor mele sufleteşti.

Iată, mult draga şi mult sârguincioasa mea şcolăriţă, de ce colegul dumitale de peste patru case, iubindu-tc şi admirându-te. citeşte greu aceste cursuri, e târziu la examene şi capitulează adeseori pentru o imagine care-i zboară pe la nas, pentru o poveste care începe deodată să-i murmure în suflet. Totuşi, trecutul meu şcolar este de cinste. înghiţind dureri necunoscute de colegii mei şi luptând cu ispite nebănuite de simplista lor alcătuire sufletească, am fost totdeauna printre fruntaşi. Dar cum aş fi voit - mai ales în examene - să fiu şi eu ca ei şi cum deplângeam, în taină, pacostea superiorităţii mele! Mă uitam la ei cum erau de absorbiţi de învăţătură, admiram fericita lor receptivitate şi-i simţeam goi ca nişte urcioare pe care le umpli şi le goleşti cu cea mai mare uşurinţă.

Nina mea mult scumpă, aceste necazuri din trecut - nici azi cu totul expulzate - se întâlnesc şi se împletesc, în această zi de iunie, cu alte subtilităţi şi cu alte reţele de păianjen. Câte impedimente şi câte interdicţii nu răsar în calea visătorului trândav când e vorba să se apuce de muncă! Ce nu ţi-ar trece prin cap: iată, acest stog de crini de pe masa mea mă desface din toate articulaţiile excelentei mele dispoziţii laborioase. Cum să mai citeşti aceste pagini aspre şi didactice când acest cor de îngeri s-a instalat în casa şi între cărţile mele!... Cât de dragă mi-e această floare! Ce gând platonician, ce «idee» divină se ascunde în această făptură atât de graţioasă şi de siderală? Privesc minute întregi aceste şase aripioare de argint, prinse şi sigilate la rădăcina lor cu emblemele fecundităţii neprihănite. Cum să interpretăm acest argint care picură smirnă şi şofran în inimile noastre? Cum să nu bem până la fund visul angelic care se revarsă din aceste cupe fecioare?

Şi aşa a fost să fie, că, de câţiva ani, crinii care sosesc cu luna iunie au făcut mereu popas şi sobor pe masa mea, tocmai în aceste zile închinate Molohului didactic!... Dar, Nina crinilor inimii mele, cuvântul cel din urmă şi cel mai tare, care şi explică şi iartă langoarea mea şi dizolvarea mea, este un cuvânt nou şi invincibil... îl ştii prea bine!... Spune-mi ce răbdări, perseverenţe şi neutralitate sufletească să mai am pentru aceste cărţi plictisitoare, când toate gândurile mele au neastâmpărul apelor unui havuz!... Ce faci tu? Ce gândeşti tu? Numeri tu zilele precum le număr eu?... Ştiu bine că eşti înţeleaptă, muncitoare şi plină de voinţă. Ce poţi să faci alta decât să te

pregătești de examen și unde poate să-ți fie gândul decât la această materie care trebuie revăzută și biruită? Dar ce e de făcut cu un dezordonat și cu un răzvrătit ca mine, care ar vrea să tulbure, cu incursiunile dorului și ale visului, orele disciplinate și fertile ale celei mai iubite dintre studente!

Mica mea dragă, înțelege-mă și iartă-mă, sau mai bine așteaptă ceasul - pe care-l aștept cu încordare! - când mâna ta fină și energică va pune stăpânire legală pe visurile, pe lenea, pe munca fără spor și pe toată viața rău administrată a robului tău Doru Filipache,"

XV

într-o dimineață, căpitanul Naum Filipache dădu, în cancelaria regimentului, peste numele soldatului recrut Barbu Țanțu. Porunci furierului să-l aducă pe soldat imediat.

Se prezentă un băiat sprinten, bine legat și cu ochii luminoși. Salută energic:

- Să trăiți, domnule căpitan!
- Cum te cheamă, băiete?
- Să trăiți, domnule căpitan, sunt soldatul recrut Țanțu Barbu, din batalionul de specialități.
- Așa? Ce meserie știi?
- Sunt de meserie tâmplar, să trăiți, domnule căpitan!
- Ești cu școală, ori numai cu practică?
- Am făcut școala de meserii, să trăiți, domnule căpitan!
- Bine, băiete. Dar de unde ești de fel?
- Să trăiți, domnule căpitan, sunt din Brăila.
- Ce sunt părinții tăi?
- Tata e mic negustor... Are băcănie pe strada portului.
- Mai ai frați, surori?... Maică-ta trăiește?
- Să trăiți, domnule căpitan, suntem toți în ființă, afară de un frate, care a murit de mult.
- Câți copii sunteți?
- Suntem trei frați și trei surori.
- Cum le cheamă pe surorile tale?

Prin ochii luminoși ai soldatului trecu un nour plumburiu, dar răspunse cu aceeași energie reglementară:

- Să trăiți, domnule căpitan, surorile mele se numesc Antonina, Valeria și Ruxanda.

Căpitanul Naum întrerupse interogatoriul și se uită la soldat cu o figură satisfăcută, ca după un răspuns bun la „teorie".

- Vasăzică... domnișoara Antonina Țanțu e sora dumitale?...

Figura, tonul și subita întorsătură civilă din întrebarea căpitanului limpeziră ochii lui Barbu. Răspunse și el cu oarecare derogare de la rigiditatea cazonă:

- Da, să trăiți, domnule căpitan!
- E studentă la Litere, în București.
- Da, să trăiți, domnule căpitan!
- Camarade, îți mulțumesc pentru aceste lămuriri. Dar nu pot să te las nedomirit. Eu am un frate, Teodor Filipache, tot student la Litere și el, care ține foarte mult la domnișoara Antonina Țanțu și o cere în căsătorie.

Mirat și fericit, Barbu răspunse, mereu pe linia reglementară:

- Asta n-o știam, să trăiți, domnule căpitan!

Căpitanul Naum se ridică de la birou și strânse mâna soldatului.

- Camarade, vreau să cred că ești un bun element și că vei merita interesul pe care ți—l voi purta de aci înainte... Mâine la amiază ai poruncă să vii la mine acasă, să luăm masa împreună.
- Am înțeles, să trăiți, domnule căpitan!

Pe la sfârșitul lui iunie, căpitanul Filipache, făcând parte dintr-o comisiune de studii de-a lungul Prutului, se afla la Galați. După un plan conceput de el în ultimele zile, își făcu timp și se duse la Brăila, ca să cunoască pe părinții Antoninei. Ajunse în port cu un vapor de după-amiază și găsi fără greutate prăvălia lui Anghel Țanțu.

Era o băcănie nu prea mare, dar înțesată cu fel de fel de coloniale și de mărfuri. Avea un aer prosper și atrăgător, ca negustoriile cu bun câștig, și înăuntru te izbea acel miros amestecat și specific care dădea pe față existența produselor crescute sub soarele torid. în galantare, în rafturi, în saci, în butoiașe, în cutii mari de tinichea, pictate cu cocotieri și cu harapi, stăteau, învârfuite sau ascunse, fructele, sticlele, brânzeturile, conservele, untdelemnul grecesc, candelul, rahatul, cofeturile și câteva soiuri de cafea întreagă și râșnită. în prăvălie coborai pe două trepte de lemn, cam mâncate, dar pe jos era stropit și măturat. Piramidele de comestibile erau acoperite cu tifon galben și verde și, pe lângă aceasta, fâlfâiau în aer panglici lungi de hârtie, muiate în cleiul fatal dipterelor.

Tavanul acestei prăvălii prea pline era o boltă, ceea ce însemna, poate, câ ziditorii greci sau turci de odinioară avuseseră de gând să mai ridice ceva deasupra. Această boltă şi toată solida zidărie arhaică ţineau răcoare vara şi nu se răceau prea mult iarna.

Căpitanul Filipache văzu la tejghea. între roatele de caşcaval şi stalactitele de salam, un om cărunt, cu obrazul aspru, cu privirea înţepătoare şi cu nişte mustăţi de arnăut. în cap avea un fel de fes negru, şi pieptul lui păros şi sur făcuse pare că să plesnească, sub bărbie, şi vesta şi cămaşa.

Căpitanul Filipache sc gândi, surprins de amintirile lui: „Ai zice că e un frate al tatii!" Lăsă la o parte orice etichetă militară sau civilă, şi întrebă, simpatic şi firesc:

- Dumneata eşti Anghel Ţanţu?

Negustorul răspunse în acelaşi ton, dar cu o nuanţă de subtilitate levantină:

- Eu sunt, ghenerale!

- Kir Ţanţule, deocamdată sunt numai căpitanul Naum Filipache.

Un flăcău voinic şi chipeş, care cotrobăia printre butoaiele cu peşte din fundul prăvăliei, alergă aşa cum se găsea, cu mânecile sumese şi cu şervetul de postav verde dinainte:

- Tată!... Este domnul căpitan Naum Filipache, de la Iaşi!... Apoi, stingherit, încurcat, amestecându-şi mâinile în şorţul cel verde, se adresă lui Naum: Să trăiţi, domnule căpitan! Bine aţi venit în casa noastră!... Sunt Cristian, feciorul cel mare.

Anghel Ţanţu se ridică de la tejghea cu o demnitate autentic orientală şi întinse căpitanului o mână de bronz, pe când cu cealaltă îşi făcea un ideal plastron de ceremonie...

- Fii binevenit în casa mea, domnule căpitan! Ia-mă aşa cum mă vezi: un negustor bătrân, stând la tejghea, în zi de iunie.

Naum răspunse mişcat:

- Mi-ai adus aminte de tata, boier Anghele! Pare că ai fi frate cu ei...

- Cristache, aleargă şi dă de veste maică-tii!

O fată rumenă, cu sprâncenele îmbinate ca o turcoaică, mai împlinită decât îi era vârsta, veni din fundul prăvăliei, fără să se fi întâlnit cu Cristian.

- Tată, a zis mama...

Dar dădu cu ochii de Naum şi-i lăsă în jos. fărâ să isprăvească vorba. Căpitanul, care avea bună ţinere de minte, spuse tatălui, după ce se uită la fiică:

- Domnişoara Valeria, nu e aşa?

- Chiar dumneaei, dar uite că nu mai ştie ce era să spuie...

Fata se făcu roşie ca un bujor şi voi să o şteargă înapoi, dar se izbi de Cristian, care năvăli în prăvălie cu puşi de alergător în stadiu. Aruncase şorţul şi-şi pusese pe el o bluză albă.

- Poftiţi în casă, domnule căpitan!

- Vin şi eu după dumneata numaidecât...

Cristian, multiplicându-sc în pofteli şi în precauţiuni. conduse pe căpitan printr-un coridor întunecos înlr-un iatac zăbrelit, arhaic şi cu miros de alivănţică. Pereţii erau plini dc icoane, ca într-o chilie de călugăriţă.

Cristian, mereu emoţionat şi stângaci, întrebă pe căpitan când a venit, cât stă şi dacă nu cumva a poposit aiurea în Brăila. Vasilichia Ţanţu intră în iatac. Fusese o încântătoare frumuseţe bălaie în zilele ei, şi cu toate durerile şi cu toată truda unei căsnicii de peste un sfert dc veac. păstra încă ceva din nimbul de aur de altădată, astăzi pogorât la argintul cămnteţelor. Dar mai mult decât rămăşiţele fostei frumuseţi. Vasilichia avea aerul atingător al matroanei pe care n-au robit-o desfătările şi n-au cruţat-o suferinţele. Apăru căpitanului simplă, părintească, îmbrăcată sever. După frazele introductive, mai totdeauna banale, dar în gura Vasihchici impregnate de o substanţă sufletească subjugătoare, Anghel Ţantu deschise uşa. sărbătoresc şi strâns în haină neagră. Căpitanul Filipache explică părinţilor Antoninei ce împrejurări favorabile l-au adus până la gura Prutului şi apoi vorbi de-a dreptul despre ceea ce îi era aminte. Cristian se înapoie în prăvălie. Valerica aduse o tabla cu dulceaţă şi cu cafele. Anghel Ţanţu ii întinse căpitanului o chisea cu nişte tutun plecat dc la cheiul Galatei mai zilele trecute.

Naum începu:

- Kir Ţanţule şi duducă Vasilichio, aveţi o fată de măritat şi eu am un frate de însurat. Părintele nostru nu mai trăieşte, şi eu sunt ca şi epitropul lui Teodor, frate-meu. Mama zice cum zic eu şi primeşte de bine făcut tot ce voi face. Copiii se iubesc. Eu o ştiu din gura lui Teodor şi cred că dumneavoastră o ştiţi din gura domnişoarei Antonina. Mă gândisem, la început, să văd întâi pe fată. Dar ce nevoie mai este s-o văd şi cu, când frate-meu a văzut-o şi i-a mers Ia inimă?... Atunci, cum v-am

spus, avusei prilej să viu încoace, şi uite-mă acum în faţa dumneavoastră. Vă cer mâna domnişoarei Antonina pentru frate-meu, Teodor Filipache.

Anghel Ţanţu aduse de vreo două ori la gură ţigareta de chihlimbar şi răspunse, învăluit de fum:

- Domnule căpitan, fata, de când o face mă-sa, este pentru bărbatul care va veni s-o ceară... Dacă i-a venit vremea şi fetei noastre, ce putem să facem noi împotriva pravilei lui Dumnezeu!...

Vasilichia Ţanţu, cu o privire lungă de martiră şi de sfântă, rosti şi ea:

- Domnule căpitan, este adevărat, copiii se iubesc... Antonina mamei mi-a spus tot... Dumneata vii, ca frate mai mare şi ca epitrop ce eşti, şi ne-o ceri pe fată pentru fratele dumitale... Ce să-ţi răspundem?... Ne faci bucurie şi ne rugăm lui Dumnezeu să pecetluiască bucuria noastră. Dar nu te gândeşti că bieţii copii sunt prea tineri şi că ar trebui să mai aşteptăm? Antonina are douăzeci şi unu de ani Ia toamnă şi fratele dumitale de-abia la primăvară... Să intre ei chiar de acum în greutăţile şi în necazurile căsniciei?

- M-am oprit şi eu la întrebarea asta. Dar ia socoteşte dumneata că amândoi sunt studenţi şi că sunt cu totul departe de tinerii de acum treizeci de ani... Drept vorbind, ei nu mai sunt copii... Sunt învăţaţi, au ochii deschişi şi sunt pârguiţi pentru căsătorie.

Anghel Ţanţu dădu dreptate căpitanului.

Naum zise mai departe:

- Eu, unul, cred că nu greşim să-i însurăm fără zăbavă. S-au văzut şi s-au plăcut. Să-i legăm la gard şi să nu-i lăsăm să le treacă beţia dragostei. Eu, unul, aşa am judecat pentru mine când m-am însurat, şi acum, cu mai multă străşnicie, le-o spun tuturor celor care şovăiesc să facă pasul ăsta...

Anghel Ţanţu, în faţa tovarăşei şi martorului căsniciei lui, se grăbi să scurteze sindrofia şi să aprobe vederile căpitanului:

- Domnule căpitan, zic şi eu ca dumneata. Viaţa e plină de tot felul de amărăciuni, e plină de dureri şi de ispite, dar e lucru sfânt să ai căminul tău şi pe omul tău de credinţă. Şi e bine să ţt-1 găseşti devreme.

- Boier Anghele, şi dumneata şi eu, feciorul lui Vasile Filipache, suntem viţă macedoneană... Semănăm noi între noi şi ne deosebim în multe privinţe de ceilalţi fraţi ai noştri... Să

păstrăm obiceiurile părinteşti, căsătoria devreme, casa închisă şi sfinţenia mamei.

Ţanţu, cu ochii plini de fumul ţigaretei, aprobă gutural şi dogmatic:

- Da-da... da-da... Apoi găsi cel mai îndreptăţit cuvânt ca să schimbe direcţia convorbirii: Fiindcă vorbim de căsătorie, nu se poate să nu vorbim şi de zestre. Una fără alta nu se poate între oamenii cu grijă de copii...

Vasilichia, cu mâna dreaptă la gură şi cu cotul în palma mâinii stângi, asculta pe şeful familiei, de atâtea ori altul decât acum, în sferele dogmaticii. Anghel urmă:

- Nu suntem oameni bogaţi, dar suntem oameni cu obraz şi mulţumim lui Dumnezeu pentru pâinea noastră cea de toate zilele... Antonina are ceva pus deoparte. Cumnată-mea, maica Antonina, casiera Mănăstirii Văratic şi naşa fetei, îi dă şi ea ceva de zestre şi-i face, cum se zice, toată bocceaua de mireasă. N-o să fie prea mult, da' o să fie ceva.

Naum, suflet de soldat, rectilin şi fără diplomaţie, spuse Ia rândul lui:

- Boier Anghele, aşa este: cine vorbeşte de căsătorie vorbeşte şi de zestre. Eu, unul, când m-am însurat, am tăcut din gură, fiindcă în locul meu vorbea reglementul căsătoriei ofiţerilor. Dar să-ţi spun verde, chiar dacă aş fi fost civil, n-aş fi ciocănit mult la cap pe tata-socru pentru zestrea fetei. Zestrea e lucru bun şi toţi ne bucurăm la ea, dar uneori poate să aducă pagubă şi neajunsuri. Cine intră în căsnicie cu puţin - ştii, atâta cât trebuie până să-ţi iei avânt - acela poate să ajungă mai bogat decât cel îmbogăţit de nevastă-sa.

- Aici grăieşti cu multă înţelepciune, domnule căpitan, Eu, de patruzeci de ani de când sunt în negustorie şi umblu printre oameni, am văzut mulţi prieteni şi străini care au început căsniciile numai cu blagoslovenia Domnului şi au ajuns să se odihnească în palate, dar nu ştiu dacă cunosc patru-cinci negustori intraţi în averea dotală şi care să fi putut să păstreze săculeţul cu napoleoni...

- Boier Anghele, îmi pare bine că ne potrivim şi aici. E bună bogăţia, dar de multe ori e leneşă şi-i trimite diavolul multe ispite. Pe când sfânta sărăcie e ageră la pas şi zorită să-şi câştige demâncarea.

Căpitanul, isprăvindu-şi cuvântul, îşi scoase ceasornicul şi-1 consultă.

- Ai vreo treabă în Brăila, domnule căpitan?

- Am venit din Galaţi încoace cu un camarad de arme, care avea. ca şi mine, ceva treabă prin Brăila. Şi m-am înţeles cu el să ne întâlnim în centru, sub palatul lui Dimitrie lonescu, de unde ne-am despărţit.

- Domnule căpitan, toate bune, dar te rog să ştii două cuvinte: dacă nu poţi să mâi în Brăila, ai un vapor spre Galaţi la miezul nopţii, şi mai ai şi trenul accelerat. Ăsta e primul lucru. Al doilea: chiar dacă n-ai fi venit cu solia care ne umple sufletul de bucurie, eşti mângâierea familiei noastre şi sfânta putere care ocroteşte pe feciorul nostru Barbu. soldatul din Iaşi.

- Aici lucrurile stau altfel. Ţanţu Barbu e un harnic meseriaş şi un sprinten soldat... Sunt foarte mulţumit de el şi-I ocrotesc precum ocrotesc pe toţi soldaţii buni.

- Domnule căpitan, mai am de spus o vorbă: astă-seară la cina eşti musafirul nostru. Hotărăşte singur dacă trebuie să ne aduci şi pe camaradul dumitale. Pentru noi e binevenit. Vă aşteptăm la opt.

Până la opt seara. Anghel Ţanţu cu Vasilichia şi cu copiii prefăcură camera Antoninei într-o sufragerie de casă mare. Vasilichia scoase de prin sipeturi argintăria şi albiturile păstrate pentru zestrea feţelor. Anghel aduse din prăvălie gustările reci şi fructele, iar mâncările calde, vinul, gheaţa şi un chelner în haine negre, de la restaurantul unui grec prieten, din apropiere.

Căpitanul Filipache socoti câ e mai bine să vie fără tovarăş. Stătu la masă înconjurat de toată familia lui Anghel Ţanţu, câtă se găsea de faţă, şi se bucură să-i vază pe toţi - Cristian, Valeria, Ruxanda, Panait - copii plini de sănătate şi cu obraji de rodii.

- îmi pare rău, zise căpitanul, că n-am văzut până acum şi pe domnişoara Antonina... Seamănă cu vreunul dintre copiii de faţă?

Răspunse Vasilichia Ţanţu:

- Seamănă cu Barbu...

Anghel Ţanţu o contrazise, dar cu chip că o completează:

- Ba seamănă leit cu mă-sa. Ea şi cu mă-sa sunt partea moldovenească a familiei, ceilalţi - afară puţin de Barbu - sunt toţi din Vlaho-Clisura.

Căpitanul Naum, câştigat definitiv de atmosfera casei, de chipurile comesenilor, de tonul şi de gesturile atât de evocatoare pentru el ale lui Anghel Ţanţu, se simţea vorbăreţ ca niciodată. Masa aceasta, încărcată, cu argintărie, cu belşug de bucate şi împărţită între persoanele vârstnice şi copii (care făceau anexa mesei). îi amintea întocmai spiritul, grandomania şi concepţiile lui Vasile Filipache. Şi Vasilichia - atât de concentrată şi de sufletească pe lângă soţul măreţ şi fanfaron - era întreagă sora Sofiei Filipache.

Pe la mijlocul mesei, în faţa unui crap imens umplut cu nucă şî cu stafide, Anghel Ţanţu îl întrebă pe căpitan:

- Ce va face Teodor cu serviciul militar? El n-a tras încă sort... Când îi vine vremea să se prezinte la recrutare?

Naum îi răspunse liniştitor:

- Să n-ai nici o grijă. Teodor va face cu vrednicie serviciul datorit ţării. M-am gândit eu Ia asta. Ar putea să nu-I facă deloc. Dar ne-ar fi ruşine nouă, fraţilor mai mari, care suntem soldaţi, să ferim pe fratele nostru de cinstea hainei noastre.

- Uite de ce te întreb, domnule căpitan. Să nu-l ceară serviciu] militar numaidecât după căsătorie.

- Am eu grijă de toate. Vei vedea şi-ţi va plăcea.

- Acum altceva... Ai de gând să te duci în vara asta la mănăstire la Văratic cu toată familia. Vasilichia şi cu copiii se duc aproape în fiecare an. Ştiu că vei lua cu dumneata şi pe Teodor... Şi atunci, vezi bine, martie nu poate să lipsească din post... Antonina, care are două mame, una dreaptă şi una adoptivă, va fi şi ea la Văratic, ori cu mama întâia, ori cu mama a doua... Ştii ce, domnule căpitan?... Nu e bine să-i lăsăm pe Teodor şi pe Antonina să se întâlnească fără blagoslovenie şi fără dezlegarea pusă de datină?...

- M-am gândit şi la asta, boier Anghele. Copiii trebuiesc logodiţi!

- Tocmai ce vorbisem mai-nainte cu Vasilichia. Să vedem cum este mai nimerit să facem,

- Ascultă, boier Anghele. Putem să-i logodim la Văratic, imediat ce sosim.

Vasilichia răspunse convingător:

- în mănăstire e mai greu. Trebuie să respectăm pacea şi ideile călugăriţelor, fiindcă suntem musafirii lor.

Naum replică:

- Foarte bine, să nu smintim pe nimeni... Atunci să facem logodna ori aici la dumneavoastră, ori la Bucureşti, cum vă vine la socoteală. Despre nuntă să ştiţi că o facem la Iaşi. Aici să ştiţi că am planul meu de multă vreme. La Iaşi am eu dichisuri şi avantaje pe care nu trebuie să vi le spun cu de-amănuntul. Am ales nişte naşi pc sprânceană, şi anume, chiar pe gheneralul meu, om bogat, filotim şi ca şi părintele

meu... Vasăzicâ, aici nu mai clintim nimic din loc. Teodor e ca un copil al meu. Căsătoria civilă, dacă vreţi, s-o facem la primăria din Brăila. Nu putem s-o facem decât într-unui din oraşele de obârşie ale celor doi soţi, Brăila şi Bucureşti.

- Bine, domnule căpitan, aşa să fie, cu ajutorul şi cu blagoslovenia Domnului!... Să facem aici la noi căsătoria civilă, şi în duminica •.rmătoare, cununia, Ia Iaşi. Şi ca o arvună Ia ce vom bea atunci, să bem acum, la sarailia asta, un pahar cu vin de Tenedos.

Anghel Ţanţu turnă cu măreţie vinul miresmat şi spumegând.

Naum ură:

- Să ne trăiască copiii! Să ne ajute Dumnezeu să sărutăm, la culesul strugurilor, cununiile lui Teodor şi Antoninei.

Apoi Naum Filipache, ca subit clarificat după acest pahar cu vin din ţara zeilor, se întoarse către Cristian:

- Ascultă, Cristache...
- Porunciţi, domnule căpitan!
- Adu-mi încoace un sfert de hârtie de scris şi călimările.
- La moment, domnule căpitan!

Anghel şt Vasilichia se uitară la el miraţi.

- Am o idee... O să vedeţi acum.

Cristian aduse hârtia şi călimările.

- Scrie, Cristache, telegrama pe care ţi-o dictez.
- Gata, domnule căpitan!
- Scrie sus: ***Teodor Filipache, Semicerc, 3, Bucureşti...***
- ...Am scris, domnule căpitan.
- Acum, mai jos: ***miercuri, 30 iunie, sose.se cu inelele de logodna. Pregâtiţi-vâ...*** Al scris?...
- ... Am scris, domnule căpitan!
- Bun! Dă telegrama incoace, s-o iscălesc cu mâna mea!

PARTEA A TREIA

Dimineaţa de noiemvrie prinde să albăstrească geamurile odăii. Antonina. care s-a sculat de mult, stă şi citeşte la biroul lui Doru - la biroul ***lor*** - în miezul visului ajuns realitate. Cămăruţa aceasta, cercetată pe aripele închipuirii în atâtea dimineţi, azi este cuibul anului lor întâi de căsnicie.

Studentă şi student!... Ea mai are de dat câteva examene. El le-a amânat aproape pe toate. Dar merg înainte cutezători şi plini de voie bună, ca astă-vară în suişul lor pe Ceahlău. Este drept că uneori, tot aşa ca în faţa castelelor învârfuite ale Ceahlăului, Antonina simte fiorii reci ai îndoielii şi ai spaimelor înălţimii... Dar ceasurile trec. Bistriţa vieţii curge, şi în dreptul fiecărui colos sur şi inaccesibil pasul găseşte câte-o potecă pe alături, neaşteptată, dar sigură.

Antonina închide caietul de cursuri şi stinge lampa. E ora şapte. Doru trebuie să se scoale. Se duce Ia căpătâiul lui şi îşi vâră degetele în cârlionţii revărsaţi pe pernă.

- Cucu!... Şapte dimineaţa!...

Filipache, încă neobişnuit cu această disciplină matinală, urmărită şi aplicată de Antonina cu încăpăţânare, se întoarce cu faţa spre perete, mormăie şi se supără ca un copil.

- Nino dragă!... Zău... E prea devreme... Să schimbăm regula asta, că prea e cazonă.
- S-o schimbăm, dar nu acum... Acum să ne sculam şi să ne respectăm cuvântul.
- Nino, mai lasă-mă o jumătate de oră.
- Vrei să se supere mămica?
- Numai un sfert de oră, Nino!
- Nu, Dorul mamei... Acum, sus! Ca un copil cuminte, care iubeşte pe mămica şi-şi începe ziua sprinten şi fără tărăgăneli.

Doru se scoală, îmbrăţişează pe frageda dar inflexibila sa pedagogă conjugală şi începe să-şi cate ale îmbrăcării.

- Ghetele nu mai sunt sub pat... Toate sunt puse colea, sub cuier şi în cuier...

Antonina pleacă şi revine, aducând un lighean uriaş, alb, şi un ciubăr de fier plin cu apă.

Doru îşi strânge mâinile sub subţiori, se chirceşte ca de frig şi începe să scheaone;

- Acu e acu! Tu nu te gândeşti că apa începe să fie glacială. Cum o să suport eu regimul tău spartan!

- După o lună de zile, te vei obişnui deplin. Fii acum viteaz! Băiatul mamei trebuie să fie robust şi garantat împotriva răcelii. Haide, repede!

Filipache, gol până la brâu, se apleacă deasupra ligheanului, se săpuneşte, se limpezeşte, rabdă o cană de apă rece în ceafă, două pe cei doi umeri şi un potop în spinare.

- Bravo, viteazul mamei!

Antonina îl înfăşură într-un prosop larg şi aspru şi-1 lasă în faţa oglinzii, să se descurce singur mai departe.

Apoi, rostind prin odaie, deretecând patul lui Filipache, punând lângă el hainele din caier - periate de cu vreme - îl zoreşte să se îmbrace.

- Acum eşti gata? Bun! Deschide fereastra. Aici aştept de la tine un supliment de eroism. Să ştii că trebuie să ne deprindem să dormim cu fereastra deschisă. Este un capitol a cărui importanţă nici n-o bănuieşti. Eu am făcut lângă Elvira un an de ucenicie. Trebuie să recunosc că Elvira - oricât de fantastică şi de paradoxală - are totuşi câteva principii de viaţă practică vrednice să fie adoptate de toată lumea. într-un an de zile de trai în aceeaşi cameră, am adoptat şi eu fereastra deschisă în timpul nopţii. Ne venea într-ajutor faptul că locuiam în etaj. Dar şi cei ce dorm în odăile de jos pot, cu oarecare precauţiuni. să se bucure de această binefacere igienică.

- La ferestrele noastre mi se pare că măsura ta nu se potriveşte.

- Te înşeli, dragul meu! Putem să facem o fereastră în fereastră, adică să tăiem în două acest geam continuu şi să creăm o ferăstruică secundară. în alte case, de pildă la vecinii de peste drum, ferestrele au, cum vezi. aşa-zisul ***oberlicht.*** Ei, acest ***oberlicht*** poate foarte bine să stea deschis toată noaptea, şi unde sunt ţânţari le pui în cale un tifon ori o plasa de sârmă.

- Să zicem că ţânţari nu sunt sau nu pot să intre, dar guturaiul, tuşea, junghiurile?

- Dorule dragă, când vom ajunge să dormim cu fereastra deschisă, te vei convinge şi tu, cum m-am convins şi eu, că toate aceste temeri şi obiecţiuni sunt prejudecată şi barbarie... Nu există somn mai sănătos şi siguranţă mai mare de sănătate

decât în camera de culcare cu fereastra deschisă în timpul nopţii.

- Bine, draga mea, dar când dormi, te zvârcoleşti, dai din picioare, arunci plapuma de pe tine... Nu te izbeşte curentul rece? Nu te scoli cusut de junghiuri sau, cel puţin, cu un guturai de elefant?

- Băiatul mamei frumos şi ignorant!... Zvârcolirile în somn, plapuma aruncată şi toată neliniştea somnului vin, în primul loc, din pricina lipsei dc aer din odaie! Lasă în odaia de culcare, prin fereastra cu meşteşug deschisă sau întredeschisă, un curent de aer proaspăt continuu şi lin. un pârâu aerian care să treacă pe la nasul tău, şi vei dormi neîntors, băgat în plapumă ca o sabie în teacă!

- Dăscăliţa mea dulce!... Bobocul meu de nevestică!... S-o încercăm şi pe asta... Dar ştii, mai domol... şi după abundente pledoarii înainte-mergătoare... Mama se cam teme de reformele tale, şi cât vom mai sta împreună în casa asta, trebuie să fim prudenţi.

- înţeleg lucrurile foarte bine. Am făcut experienţa la noi acasă, cu mama mea. Nici cocoana Vasilichia nu este mai flexibilă când e vorba să introduci o noutate în casa şi în viaţa ci... Aşa sunt bătrânii, şi au dreptate. Dar băiatul meu trebuie să înţeleagă şi să-mi dea ajutor când e vorba de o inovaţiune raţională.

- Nino draga, văd că tot n-ai uitat discuţiunea de zilele trecute asupra perdelelor: Ce vrei tu... Sunt laşităţi invincibile! Tu susţii că trebuie să desfiinţăm perdelele pentru că sunt azilul de noapte şi dc zi al tuturor bacteriilor. Mama susţine că o casă fără de perdele îi aduce aminte de spital şi de ospiciul de alienaţi... Tu ai dreptate ştiinţifică, mama are - ca să zic aşa - dreptate socială... între tine şi mama, dc partea cui să fiu eu?...

Antonina puse pe gura lui Doru mâna ei mică şi imperioasă:

- Destul! Să amânăm pricina asta până la anul, când vom avea. cu ajutorul Domnului, cuibul nostru propriu.

- Bine, aşa să facem.

- Acum să trecem dincolo... Mama ne aşteaptă cu cafeaua cu lapte... Dar ce face un băiat cuminte după ce s-a spălat, s-a îmbrăcat şi s-a pieptănat?

Filipache se uită la Antonina cu nişte ochi plini de drăgălăşie, dar în care pândea şi se ascundea un fel de plictiseală ruşinată şi ironică.

- Mica mea dragă!... O să ai tu mai mult succes azi, când sunt însurat, decât mama când mă trimitea la şcoală, în clasa întâia primară?

Dar figura Antoninei se făcu serioasă şi voluntară:

- Mama de aci ştie mai bine catehismul decât mama care ne aşteaptă cu cafeaua...

- Bine, bine, dar clipa de cucernicie pe care mi-o ceri tu trebuie sâ purceadă din inima mea,.. Altfel... semnul crucii... ***Tatăl nostru*** sunt prea exterioare şi programatice...

- Dă-mi-le acum, aşa cum poţi... Restul, adică esenţialul, îl voi aştepta cu răbdare.

- Nină scumpă!... am trecut şi eu pe drumul celorlalţi... Când mi-erai departe, în ţara reveriei, a dorului nestins şi a poveştilor cu mănăstiri, cu clopote şi cu sfinte vegheri de noapte, mă simţeam gata de pelerinaj la Văratic, la Roma şi la Ierusalim... Dar acum, când hagiţa mea mult dragă e prizoniera mea şi nevasta mea.,, uite, vezi, simt, ca un ticălos ce sunt, câ am pierdut şi avântul, şi desagii pelerinului.

Doamna Sofia Filipache bătu în uşă:

- Veniţi, copii, că se răceşte cafeaua!

Antonina isprăvi vorba începută:

- Dorule, acum fă aşa pentru că te rog eu; mai târziu te va îndemna inima ta.

II

Antonina stă pe divan, lângă fereastra deschisă, şi croşetează. Soarele tomnatic luminează cu melancolii de aur stuful de tufănică de lângă casă, spătarul de pluş verde al divanului şi bustul Antoninei. Filipache, adâncit într-un fotoliu de lângă sobă, priveşte cu ochi micşoraţi acest spaţiu restrâns, în care stau azi, adunate, cărţile, gospodăria, visurile lui secerate şi treierate şi stăpâna cea fragedă a jitniţelor inimii lui.., Ce repede a rodit, pentru el, ţarina tinereţii, cum au crescut de grabnic holdele iubirii lui şi ce recoltă bogată şi strânsă fără bătaie de cap,,. Atâta a fost să fie totul? Aceasta va fi toată primăvara vieţii lui de artist zbuciumat şi de pribeag al dorului? Un an de tensiune încântătoare, de flori risipite prin scrisori, pe la Academie şi pe sălile Universităţii, şi apoi o

viaţă întreagă de căsnicie placidă, de plug tras cu înţelepciune, înde doi. pe ogoarele anilor uniformi şi de dialogism interminabil: Doru şi Antonina, Antonina şi Doru, Doru şi Antonina, Antonina şi Doru!...

Ce cuminte, ce dulce şi ce cumpănită e Antonina!... E cu tot sufletul la această cuvertură pe care o croşetează... O face pentru mine, o face pentru casa noastră... De unde scoate ea aceste comori de seriozitate şi de devotament?... De ce nu sunt şi eu ca ea? De ce nu mi se pare şi mie, cum i se pare ei, că, legând această căsnicie, am realizat o capodoperă în valurile vieţii, am câştigat lozul cel mare sau marele diamant?... Ce drăgălaşă este aşa, cu capul prefăcut în caier de aur!... Şi ce neînţeleasă şi absurdă este inima mea! Nu mi-e dragă Antonina?... N-am avut eu norocul să găsesc în ea o soţie curată, sănătoasă, înţeleaptă ca o bătrână, iubitoare ca o mamă?... Ce-mi lipseşte? Nimic, Nu simt nici o lipsă... Doar o nostalgie vinovată să fiu încă o dată singur în odaia mea, să mâzgălesc fără martori caietele mele şi să hoinăresc printre oameni şi printre scaieţi fără nici o preocupare de ***cel de acasă,*** fără să mă grăbesc să ajung la timp şi fără să redijez rapoarte asupra plimbării şi întârzierii mele... Sunt fericit, fără îndoială... Aş fi un monstru să zic într-altfel... Dar ce dreptate are Schopenhauer!... Singură durerea e pozitivă... Mulţumirea, încântarea, fericirea... sunt un abur care nu se preface nici în rouă, nici în ploaie sensibilă...

Antonina mişcă, tn soare, caierul său de aur şi se întoarse către Doru:

- Dorule, azi trebuie să mergem împreună Ia secretarul Universităţii.

- E absolută nevoie, Ninuşco?

- Este, Dorule... Nu mai este vorba de mica mea vanitate să ne vază lumea unul lângă altul. Aici m-am lăsat convinsă de argumentele şi de repulsiunile tale. Dar cată sâ întrebăm ce declaraţii sau ce acte trebuiesc introduse la secretariat, ca să se ştie că studenta Antonina Ţanţu a devenit, prin căsătorie, studenta Antonina Teodor Filipache.

Un râs anarhic, un râs de canalie i se urcă în gât şi în ochi lui Filipache, dar îşi dădu seama ce jignire nemeritată ar aduce Antoninei şi se reţinu în ultimul moment... Antonina, cu ochii plini de soare, nu observă convulsiunile feţei lui Filipache.

- Apoi... Ninuşco... numai pentru atâta să mergem la secretariat?

- Gândeşti că poţi să te duci tu singur?
- Nu, fireşte...
- Gândeşti că pot să mă duc eu singură?
- Hm... nici asta n-o gândesc...
- Ei, atunci care e concluzia?
- Să nu ne ducem nici unul!

- Nu, Dorule... concluzia este alta: să mergem împreună. E o corvoadă, dacă vrei, dar trebuie să apărem împreună. Nu ţi se pare că această compariție a noastră este şi legală, şi de bun-gust? Am renunţat să intrăm, braţ la braţ, în sala lui Maiorescu sau a lui Coco Demetrescu. Poate că ai dreptate. Am fi fost prea senzaţionali. Deşi cât de mult, cât de înfrigurat am visat să mă arăt cu tine, nevasta ta, în acest amfiteatru universitar, unde ne-am cunoscut, unde ne-am logodit, fără ştirea noastră, şi unde am fost, pe urmă, fabula colegilor un an întreg.

- Ninuşca mea dragă!... Treci peste aceste copilării. Vom apărea braţ Ia braţ mai târziu, nu între colegii noştri, curioşi şi geloşi, ci în aula celebrităţii literare...

- Te ascult!... Cred că ai dreptate... Dar dă-mi-o şi tu mie în acest punct! E bine ca autoritatea universitară să ştie din gura noastră că ne-am căsătorit şi să ne arate cum trebuie să procedăm ca să obţinem convertirea numelui meu în matricolă. Secretarul ne cunoaşte. E un om serviabil. Ne va servi de două ori. Ne va da desluşirile trebuincioase în această chestiune a schimbării numelui şi va mărturisi, profesorilor şi studenţilor, că suntem soţ şi soţie. Ce mai vrei? Expeditiv, elegant şi discret!

- Bine, Nino dragă, aşa să facem... Dar când mă gândesc că până acum n-am făcut încă nici una din vizitele certe unor însurăţei! Straşnic noroc am avut, cu nişte naşi domiciliaţi tocmai la Iaşi şi cu puţine perspective de a se muta la Bucureşti!..,

- Lasă-te tu purtat, încet-încet... Şi nu vei simţi povara acestor vizite. Le intercalez eu printre zilele şi treburile noastre cum o fi mai bine.

- Fetiţo dragă, să mă ierţi că mă las urnit aşa de greu. N-am mistuit încă bine ceremoniile de la Brăila, decorul de la Iaşi şi toate accesoriile celor două zile de cununie - civilă şi religioasă. Şi încă trebuie să fiu profund recunoscător şi lui tata Anghel, şi lui nenea Naum că s-au zbuciumat în locul nostru şi ne-au chemat doar la iscălitul registrelor şi la pusul cununiilor.

- Numai atâta păstrezi tu din cele două zile ale consacrării căsătoriei noastre?

- Ninuşcă scumpă, de ce întrebarea asta? Am fost fericit de fericirea ta şi fericit de fericirea mea atâta cât pot să fiu eu fericit, cu natura asta a mea, deziluzionistă şi risipitoare.

- Bine, să lăsăm acum... Vom găsi noi leacuri pentru toate... Să ne gătim de plecare... Azi îşi începe cursul Pompiliu Eliade. Deşi nu sunt eleva Iui, totuşi, aş vrea să-1 ascult.

- Atunci cum facem cu secretarul?

- Mergem întâi la secretariat şi apoi... tu, dacă vrei, te înapoiezi acasă... Şi iarăşi dacă vrei, intri cu mine la cursul lui Eliade.

- ...Adică tocmai de ceea ce voiam să fug... O intrare senzaţională...

- Aci exagerezi... Nici eu, ntci tu nu urmăm cursul lui Eliade... Profesorul nu ne cunoaşte, şi cei mai mulţi dintre auditorii lui, tot aşa... Prin urmare, nici o teamă...

- Haide să fie precum spui tu... Eliade a fost profesorul meu de limba franceză timp de vreo două săptămâni, şi anume, în clasa întâia liceală, la începutul anului, când titularul era încă la băi. Mi-a lăsat o sprintenă şi călduroasă amintire. Nu l-am mai văzut de-atunci niciodată. A fost la Paris, şi-a luat doctoratul la temuta Sorbonă şi are azi o crescândă şi meritată celebritate. Mi-ar fi drag să-1 revăd.

- Ei, atunci dă zor şi ia-ţi hainele cele bune, ca să-ţi revezi profesorul.

Filipache e singur la biroul pe care azi îl împarte cu Antonina. Urmăreşte de câtva timp un subiect, trăit ca în vis, odinioară, în copilărie. Este o întâmplare sângeroasă, care s-a petrecut în satul natal şi în preajma casei părinteşti, dar pe care părinţii lui l-au ferit s-o privească. Se simte azi ceva mai slobod, mai dispus să pândească avarul izvor al inspiraţiei şi - cu ruşine şi-o mărturiseşte - bucuros că a rămas singur. Antonina şi doamna Sofia Filipache s-au dus în Piaţa Mare, ca să târguiască zarzavatul de toamnă. Clariţa e la şcoală. Afară este o zi umedă şi învăluită în primele barizuri de fum şi de clăbuc.

A scris povestea aproape întreagă şi ar fi voit azi să-i dibuiască un sfârşit. Dar recitind-o de Ia început, cuvânt cu cuvânt, o găseşte jalnic de impersonală şi clădită parcă din cărămizi furate din zidul altora... Sunt câteva pasaje mai viguroase şi mai bogate în culoare proprie, dar sunt altele prea convenţionale şi venite pe gârla tuturor... Chinuitoare şi urâcioasă îndeletnicire!... Câte neplăceri, câte ponoase, câte cărări de deznădejde!.. Şi veşnic duşmănoasa îndoială: „Scriu pentru că este cu adevărat în mine o vână generoasă şi preursită, ori scriu pentru că am consumat până la autofalsificare atâtea maldăre de scriitori străini?

Ce nenorocire, ce tragedie, cu scriitorii unui neam. ieşit alaltăieri din sfântul analfabetism ca şi obştesc!.., Iată-ne citind pe scriitorii pe care îi împing înainte şi-i consolidează generaţii lungi de moşi şi de strămoşi, toţi cărturari, mulţi scriitori şi ei... Pe când pe noi nu ne mână înainte şi nu ne consolidează decât barbaria atavică şi un mediu haotic şi mahalagesc, binevenit numai pentru geniul lui Caragiale... Cum oscilează, şi cum se precizează sufletul scriitorului nostru între lecturile lui occidentale şi balcanismul vieţii cotidiane?... Hrana lui sufletească (după ce-a consumat de multă vreme pe scriitorii români înaintaşi), scoasă din literatura popoarelor culturale, el trebuie s-o digereze într-un mediu cu totul înapoiat şi antagonic!"...

Filipache goneşte aceste gânduri paraponisite cum ar fi gonit nişte muşte sâcâitoare şi porneşte iar Ia munca migăloasă. Sunt lucruri întâmplate aievea^i-legate de inima lui cu un fir indestructibil de înduioşată amimire. Dar nu e mulţumit cu această încercare de rechemare literară. Ar fi voit mai multă şi mai clocotindă patimă de povestitor!

Fireşte, pentru el este un basm din copilărie. Poate că pe Marin Voicu îl mai ţine minte. Adică ţine minte cum cineva (isprăvnicelul Marin Voicu) îl juca pe genunchi şi-i dădea în mână un gârbaci uriaş, dar chipul lui Marin s-a şters în ceaţa anilor.

Marin Voicu era sluga de toată încrederea a lui Vasile Filipache şi isprăvnicel pe moşie. Era om dârz, rostea pe oameni la^ lucru mai mult cu gârbaciul decât cu vorba şi câteodată întrecea măsura la băute. Atunci era urgie mare. Pe moşia Iui Filipache era învoit şi un sătuc de ţigani, o sută de bordeie, dincolo de gârlă şi aproape de curtea boierească. Marin Voicu trăia rău cu ţiganii. Zăbavnici, pleşcaşi, vara

îndrăgiţi de umbra salcâmului, iarna cu nasul în cenuşa din vatră, ţiganii îl întărâtau pe Marin Voicu şi cădeau - mai cu seamă vara, la secere - în plesnetele harapnicului său înfricoşat.

Avea printre ţigani câţiva duşmani de moarte. Micbinici ar fi băgat cuţitul în el fiindcă-i bătuse ţiganca anul trecut, la arie. De ce? Iscoditorii şi isteţii spuneau multe... Târlea l-ar fi strâns de gât, că-1 prinsese cu nişte porumb verde de furat şi-i vărgase spinarea ca pe un ou de Paşte... Dar cine ar fi cutezat să se apropie de Marin Voicu când trecea printre ţigani cu biciul la spinare; ori când descăleca şi încăleca pe roibul boieresc, în alergăturile şi în slujba lui de isprăvnicel?

Ţiganii pândeau pe Marin Voicu să le cază în mână când o fi beat. Şi ziua aceea sosi tocmai de Drăgaică, în zi de sărbătoare, când,isprăvnicelul, după câteva oale de vin băute, îşi dădu drumul călare prin „ţigănie", ca să iasă nu ştiu unde. „peste pod", unde îl trimisese boierul... A croit, de-a încălarele. cu biciul pe vreun ţigan; a înjurat pe vreunul, l-au întărâtat ţiganii cu vicleşug?... Cercetarea stăpânirii n-a putut să desluşească, şi nimeni n-a voit să spună de unde a pornit furia ţigănească. Ţiganii au tăbărât toţi pe isprăvnicelul beat, l-au apucat de picioare şi l-au trântit de pe cal...

Aici Filipache se opreşte cu ciudă. Descrierea lui e fără nerv. Mişcarea ţiganilor lâncezeşte. Ţigăncile nu zbiară cât trebuie şi iureşul ţiganilor nu e destul de sălbatic. Pagina trebuie refăcută, Filipache se scarpină în cap. Trebuie să toarne a doua oară, într-un ceas proaspăt şi fecund, această scenă tumultuoasă a ţiganilor care încaieră pe isprăvnicel. Trebuie, undeva, o proptea îndemânatică, un artificiu care să sporească efectul asaltului şi să facă din ceata ţiganilor o armată întreagă. Fireşte, ţiganii lui Filipache nu sunt danaii lui Homer, dar mijloacele poeţilor sunt aceleaşi;

> „Precum năvala mării în ţărm sonor de stâncă
> izbeşte val de val, de vânt întărâtată,
> şi întâi zbucneşte-n sus, ca, după aceea,
> fxângându-se de ţărm, sâ geamă crâncen,
> şi stânci să încunune şi sputue să arunce,
> tot astfel şi danaii, în cetele lor strânse,
> dădeau năvală-n luptă",..

L-au trântit de pe cal pe Marin Voicu şi Târlea a zbierat între ţigani: „Lăsaţi-mă pe mine să-mi săr sufletul cu el!"...

Michinici s-a năpustii şi el, cu un cuţit în mână: „Lasă-mă pe mine, Ţârleo!"

Cine a înfipt întâi cuţitul in beregata Iui Marin? Ucigaşii au răspuns neschimbat, cu încăpăţânare: „Amândoi am dat cu cuţitul, cât unul şi celălalt!"

Dar mai mult l-au giorsăit decât l-au măcelărit, fiindcă Marin Voicu a mai trăit câteva ceasuri.,. L-au adus cu căruţa la primărie... Câinii se ţineau după căruţă şi lingeau sângele, iar nenorocitul se zbătea şi cerea horcăind: „Apă!.., Daţi-mi apă!'"

Vasile Filipache plecase la târg cu o jumătate de oră mai nainte. Sofia Filipache s-a întors de la primărie galbenă ca turta de ceară, a găsit în calea ei pe Doru, care se juca în ţărână, l-a ridicat în braţe şi a izbucnit în plâns... Şi Doru îşi aduce aminte de ora aceea plină de soare şi de colb, când maică-sa îl ţinea strâns în braţe şi plângea...

în sfârşit, cu muncă, cu încordare, schiţa o sa iasă... Dar totul atârnă de justificarea de Ia urmă Un sfârşit fericit, o încheiere meşteră, o cupă încinsă cu ghirlandă, care să primească, legitim, armonios, unda vinului vărsat!...

Filipache întrevede, ca prin nişte bălării pe care le agită vântul, curba graţioasă a ideii terminale... lată, aşa trebuie să şerpuiască sfârşitul!... Şi se apucă să scrie. Dar doamna Sofia Filipache şi Antonina s-au înapoiat din piaţă, şi carul cu zarzavat s-a oprit la poartă.

Antonina intră în odaie, puţin rumenită de frigul de afară, zveltă şi amicală.,.

- De ce e băiatul meu atât de întunecos?... Amărâta asta de literatură îmi sluţeşte băiatul!...

îl sărută pe frunte şi-i vâri în gură o bomboană dintr-un pacheţel pe care l-a adus atârnat dc deget...

Doru mestecă bomboana cu comică dezolare.

- ...Vrei, nu vrei, bea Grigore agheasmă!... Ninuşca mea dragă!... mai stai pe dincolo câteva minute... Urmăresc o idee şi nu voiesc să-mi scape!...

- Lucrează în pace!... Eu mă duc să dau ajutor mamei.

Dar ideea care îi nălucise lui Doru, însorită şi graţioasă, se topi şi se pierdu sub dibuielile lui grafice! „Nu găsesc sfârşitul care-mi trebuie!... A zburat ceva adineaori de sub nasul meu, nu ştiu ce călifar încântător, dar am fost ageamiu şi am rămas cu buzele umflate!"...

îi veni, într-un moment, să sc supere pe Antonina că a intrat în odaie tocmai când îşi urmărea ideea, dar probitatea lui

sufletească birui... „Aş ajunge ca D'Argenton, poetul sterp din romanul ***Jack*** al lui Alphonse Daudet... Toată lumea e de vină în jurul meu... Mă tulbură, îmi taie firul inspiraţiei sau îmi fură ideile... Dar nu e mai puţin adevărat că de când m-am prins tovarăş cu Antonina, scriu cu noduri, stau năuc. cu pagina în faţa mea când biata fată e lângă mine şi suspin tainic după ceasurile mele de sihăstrie literară... Noroc că la primăvară, cel mai târziu la Sf, Dimitrie viitor, ne vom muta într-o bojdeucă a noastră, unde să pot să mă izolez şi să lucrez"...

Antonina reintră în odaie de-a binelea. Doru se simte, cu mirare, iritat împotriva ei, dar se stăpâneşte şi se jăluieşte făţarnic:

- N-am izbutit nici azi să pun în coporâie jurata asta de schiţă. Mi-a scăpat sfârşitul printre degete adineaori, când ai venit.

- Băiatul mamei o să găsească altul şi mai bun.

Doru răspunde plictisit:

- Da, dar voiam să scap odată de belea şi să fac o încercare la revista lui OIlănescu-Ascanio.

Antonina ridică filele de pe masă şi le pune în ordine.

- Titlul rămâne acelaşi, aşa e? ***De Drăgaică, în sat la noi...***

- Păstrez titlul, dar mi se pare nejustificat şi pleoştit până ce nu voi găsi movila în care să-1 înfig.

- Un dram de răbdare!... Lasă-mă să văd şi eu modificările de azi şi să ghicesc cam încotro bate vântul inspiraţiei tale. Cauţi un sfârşit zguduitor sau un cântec din bătrâni? Vrei un document sau o baladă?

Doru înghiţi un nod de intimă umilinţă. Antonina avea o atitudine şi o claritate în ochi care îl pogorâră în clasele primare,,. Doru se gândi: „Stai, frate, că e nevasta mea!... Când am pornit s-o iubesc era la o lecţie care preamărea însuşirile femeii şi fericirea de-a întâlni şi de-a iubi o femeie excepţională!... Dacă e superioară mie, este tot pentru mine şi pentru treburile mele!"

- Mămico dragă, citeşte-o, reciteşte-o, cârpeşte-o... şi spune-mi ce prohab să-i dau... Vreau să-mi acord un alibi... N-am fost la examene fiindcă mă prigonea această stafie literară,.. Vreau ca profesorii şi colegii, când mă vor citi în revista ***Literatură şi artă română,*** să spună măcar atâta: „Ar face bine să-şi treacă întâi examenele şi pe urmă să plictisească muzele române!"..,

IV

Intrarea Antoninei în familia Filipache-Calfaiani plutea mereu, ca o luntre neînţeleasă şi suspectă, pe deasupra apelor sufleteşti ale membrilor familiei. Clariţa o găsea pe Antonina prea serioasă, prea rece, prea profesorală, şi-i era urât să vadă acest tip didactic, de care era sătulă, stabilit acum şi în casa lor. Doamna Calfaiani, sora doamnei Filipache, o găsea pe Antonina pe gustul ei, căci o vedea sprintenă şi inteligentă, dar nu se mângâia că n-avusese nici o parte în tainele premergătoare şi în peţitul acestei nepoţele. Nu admitea apoi - altfel decât restul familiei - această însurătoare la pragul tinereţii, când viaţa ţi se deschide largă, zburdalnică, plină de cântece şi de hore, ca o grădină do petrecere. De multe ori îl căina pe Doru, şi în gândul ei, şi cu glas tare: „Aoleo, Dorule maică, de-abia te ridicaşi în lume, şi te şi legaşi de piciorul patului cu brâul nevestii... Unde eşti tu, kir Calfaiani, care ai vânturat ţările şi muierile până ce te-ai astâmpărat şi te-ai însurat!"...

Sofia Filipache, deşi înţeleaptă, resignată, şi, la suprafaţă, drăgăstoasă cu Antonina, în inima ei avea rezerve pe care nu putea să le biruiască. Se încredea în cuvintele şi în judecata lui Naum, ascultase cu bucurie aprecierile şi laudele Sandei Hagi-Oprea; totuşi, prima întâlnire cu Antonina nu-i încălzise inima. Pe neştiute, în tainiţele conştiinţei, Sofia Filipache avea un nelămurit resentiment împotriva acestei străine din lumea întreagă, care robise inima, tinereţea şi viitorul feciorului ei până la uşile bisericii şi la lanţurile cununiei! O vedea pe Antonina isteaţă, pricepută într-ale gospodăriei, învăţată la gătit ca o bucătăreasă cu diplomă, o vedea curată şi rostind prin toată casa, dar nu putea încă s-o iubească!... Nu-i plăcea când îl punea pe Doru la atâtea ascultări: să se scoale la şapte dimineaţa, să se spele (dacă se poate peste tot) cu apă rece ca gheaţa, să nu bea vin, să nu fumeze... ba, mâine-poimâine, să doarmă şi cu fereastra deschisă... Bune or fi toate aceste reguli, dar nu se cuvine ca tocmai femeia să-1 lege pe bărbat cu ele, şi cu atâta neînduplecare şi tiranie cum face Antonina... Cine ştie ce altă pravilă tainică i-o mai fi pus în spinare bietului băiat, despre care el nu poate să vorbească, iar ea, mama lui, nu poate să-1 întrebe!...

Naum şi nevastă-sa, Emilia, făceau parte din categoria pozitivă. Găsiseră pe plac pe Antonina din primul moment şi

sporiseră în dragostea lor şi în buna lor convingere despre această scumpă cumnăţică. Celălalt frate, maiorul Daniil, şi nevastă-sa, Calipso, fuseseră şi ei la Iaşi. la cununie, dar rămăseseră, sufleteşte, mai departe, amabili şi nedeterminaţi.

Cazanul curiozităţii, a' ipotezelor şi al avidităţii de informaţii fierbea însă la Bucureşti, între familiile Calfaiani, Iliuţă şi Matache, fiindcă soţii Hagi-Oprea erau prea bătrâni şi pironiţi în fotoliile lor, iar Sanda era cea mai devotată prietenă a Antoninei. Era o fericire că familia Iliuţă locuia tocmai la Urlaţi, dar nenea Iliuţă era acum la putere şi, când el, când ţaţa Varvara, veneau prin Bucureşti şi dădeau pe la neamurile din Strada Semicerc.

Ştiind mai din vreme că soţii Iliuţă vor sosi amândoi în Bucureşti, doamna Calfaiani se hotărî să facă o masă în familie, de bucurie că a sporit familia cu încă un suflet, Antonina lui Doru. Doamna Calfaiani chemă şi pe soţii Matache şi dădu foc maşinii de gătit ca la Crăciun şi ca la Paşte. Dar în chiliile Domniei sale nu era loc destul. Se înţelese cu Sofia Filipache să facă masa dincoace. Ia ea, în odaia din mijloc.

Luară loc la masă Iliuţă, Matache, soţiile lor, Doru şi Antonina, cele două matroane surori şi Clariţa. Lampa era atârnată deasupra mesei şi era aprinsă, fiindcă afară era o zi posacă, cu nouri negri şi cu burniţă. De la bucătărie răbufneau în odaie mirosuri plăcute şi calde, înlocuind deocamdată căldura sobei, încă neintrată în slujbă. încăperea era strâmtă, dar buna dispoziţie a comesenilor era imensă. Pare că tocmai această strâmtorare şi această intimitate o căutau de multă vreme. Doamna Calfaiani era o renumită bucătăreasă, eleva lui Calfaiani, răposatul ei soţ, care însă nu mărturisise niciodată că fusese ucenic de bucătar în Ianina.

Antonina se oferise să servească, dar doamna Calfaiani îi declarase cu emfază:

- Nu poate să slujească acela în cinstea cui e dată masa.

Şi Antonina îmbrăţişase pe doamna Calfaiani întru satisfacţia zgomotoasă a comesenilor. Clariţa şi spălătoreasă casei - chemată anume şi prefăcută în jupâneasă pentru ora aceea - ţinură grija bucatelor şi a farfuriilor.

Masa era simplistă, dar grasă, plină, patriarhală şi stropită cu cel mai bun vin pe care-1 găsise nenea Iliuţă în pivniţele unui prieten de la Valea Călugărească. Nimic altceva decât meniul bunicăi: o supă cu găluşti, o găină rasol cu hrean sau cu mujdei, după alegere, a doua găină, mâncare cu caise, un muşchi de

porc la tavă împănat cu usturoi şi plăcintă cu mere... Dar toate acestea trecuseră prin mână de meşter, prin vigilente măsuri de curăţie şi printr-un foc calculat matematic.

Interesul mâncării birui îndelung interesul de-a privi şi de-a asculta pe Antonina. N-o vedeau întâia oară, dar de-abia acum observau că are câţiva pistrui ovreieşti pe un obraz, că râde cu gura, dar ochii îi rămân aproape serioşi, că are un glas cam bărbătesc, că are un sân atât de mic, încât o să fie peste putinţă să alăpteze copilul, dacă o rămânea însărcinată şi o putea să-l nască...

Iliuţă prezida masa cu firescul său ceremonios, dar consolidat fericit de situaţia lui de secretar al primăriei din Urlaţi şi membru al Partidului Conservator. Şi, precum se ştie, conservatorii luaseră puterea, sub conducerea venerabilului şef Gogu Cantacuzino, la 15 zile după bătălia din Strada Enei, adică din ziua de 12 aprilie 1899. Matache avusese norocul să rămână la Abator! îl învăţase Doru ce să facă. îi ticluise adică o scrisoare către primarul capitalei şi-i dăduse curaj să ceară o audienţă. Delavrancea, primarul capitalei, se înduioşase şi se declarase ocrotitorul lui Matache. Nenea Matache uitase martiriul său politic din Strada Enei. Numai când se privea în oglindă vedea că o mustaţă este mai mică decât cealaltă.

Varvara lui Iliuţă şi Catrina lui Matache stăteau încă politicoase şi rezervate în unitatea veselă, care începea să se închege. Nu le reţinea nici răceala, nici mândria Antoninei, căci era comunicativă şi apropiată. Le reţinea - pe neştiute - depărtarea dintre şcoala lor primară, neterminată, şi Facultatea de Litere a Antoninei. Mă rog, verişoară lor era fată învăţată. Se vedea după limba ei, ca din carte, şi după atâtea lucruri ştiute, de care vorbea cu Iliuţă şi cu Matache. Dar - la ce să vorbim cu păcat? - ruda lor cea nouă părea modestă, la locul ei şi cu toate minţile acasă, măcar că era studentă la facultate.

Intre ele, Varvara şi Catrina făceau o pereche bogată în contraste. Varvara era rotundă, sănătoasă şi pozitivistă. Catrina era scofâlcită, plină de beteşuguri şi superstiţioasă. Dar amândouă erau nişte eroine ale maternităţii şi ale sărăciei cocoloşite şi mistificate. Şi una, şi alta aveau câte cinci-şase copii, numai că Varvara se ţinuse bine, pe când Catrina rămăsese beteagă. Ambele familii, dar mai ales familia lui Matache, căşunau doamnei Calfaiani de multe ori supărări şi cheltuieli.

Oricum, zilele nu seamănă între ele. După douăzeci de necaz şi de post mai vine una, de voie bună şi de praznic. Drept vorbind, pentru familia lui Iliuţă azi era vreme bună şi belşug, şi cât vor fi „ai noştri" la putere, viaţa la Urlaţi va avea multe înlesniri şi mângâieri. Dar cine ştie cum se învârteşte roata politică şi ce prefaceri neaşteptate pot să vină!

Iliuţă cunoaşte aproape exact ce intrigi surde, ce zbucium şi ce lupte mascate se petrec azi în Partidul Conservator şi chiar în sânul cabinetului ministerial. Dar în viaţă trebuie să ai totdeauna un dram de filosofie, şi când dai dc un vin bun să nu-l dispreţuieşti. Iliuţă bea în sănătatea însurăţeilor şi caută să uite certurile cu junimiştii şi de îngrijitoarea lor neparticipare la guvern. însă îşi aduce aminte că are treabă la unul din ministere; şi a citit deunăzi, în ziarul partidului, că la acest minister a fost numit şef de cabinet tocmai un prieten al lui Doru...

- Spune-mi, Dorule, întreabă Iliuţă, Bujoreanu, pe care l-au numit deunăzi şef de cabinet, nu este prietenul dumitale? Pare că aşa ştiam.

Filipache, viu surprins, se uită la Antonina;

- Ştii că are haz! Bravo, lăutarul nostru! Să ştii că el trebuie să fie! Nene Iliuţă, aflu vestea asta acum de la dumneata, fiindcă, din păcate, nu m-am lecuit: nu urmăresc ziarele... Mă voi interesa chiar astă-seară şi voi afla.

- Dar ce face prietenul celălalt, cel cu Iordanul mutat la 28 martie?...

- Badea Jiu? Tare-mare! Este acum la Iaşi. S-a cam lepădat de socialism o dată cu boierii socialişti şi trăieşte şi el în laşi pe lângă ***generoşii*** trecuţi la liberali... A fost la nunta noastră şi a repetat botezul de 28 martie, dar cu şampanie...

- Ei, ne pare rău. N-am putut, cu nevoile noastre, să fim şi noi la nunta voastră. Ne-a spus ţaţa Sofia că a fost mare petrecere şi mare belşug.

- Nene Iliuţă, noi nici nu le-am dorit, nici nu le-am gonit. Naum şi cu gheneralul lui au voit să facă pe camarazi să petreacă şi le trebuia un prilej... şi l-au găsit cu nunta noastră...

- Lasă, că a fost bine!... Să trăiţi, să înfloriţi şi să rodiţi, că, fără roadă, via nu e vie şi căsnicia nu e căsnicie!...

Iliuţă deşartă paharul. Situaţia politică i se pare mai puţin întunecată. Dacă se face împăcarea cu junimiştii sau chiar dacă vine un guvern pur junimist, cu Carp în frunte, cine o să vie la primăria din Urlaţi? Acolo nu există deosebire între albi; sunt

toți conservatori! Prin urmare el rămâne la primărie! Se întoarce iar către Doru:

- Bine ai făcut ce-ai făcut cu cumnatul Matache.,. Bravo primar! Bravo Delavrancea! ..

Matache își vede tacticos de masă. De când este protejatul primarului conservator, a renunțat la orice fel de veleitate politică, fie ea chiar de palavre la un pahar cu vin băut între neamuri, Deci... Iliuță nu mai are cu cine discuta. Partida de table politice, între țigare și cafea, e suprimată. Dar îi place verișoară Antonina. De unde știe ea cum se muncește via, cum trebuie să faci un grajd pentru vite și cum ții un registru de partizi?,..

Antonina, din vorbă în vorbă și fără să caute cu dinadinsul, își amintește unele lucruri învățate lângă maica Antonina, ca secretară de econoamă și ca scriitoare de registre... Cu toate acestea, peste nourii de afară, mai este încă un strat de nouri, apăsători pentru toată suflarea conservatoare din țară.

Iliuță își sprijinește fruntea în palmă și-și descarcă greul inimii într-un suspin, care pogoară pe barbeți] lui ca o plasă de umbră pe munții Hermonului.

- Merge greu de tot cu tratativele împrumutului în Germania... Și ne-a pus în mare cumpănă telegrama regală trimisă lui Dimitrie Sturdza de ziua lui...

Dar cine din comeseni poate să întovărășească pe Iliuță pe calea acestor probleme de stat!... Matache bea și tace. Doru zâmbește fără să vorbească, cu gândul la capul lui Bujoreanu, printre solicitatorii din anticamera ministerială. Varvara și-a pus ochii pe bluza Antoninei, făcută din pânză de casă, și-i cere desluşiri. Clarița aleargă la o colegă. Catrina ascunde cu mâna ceașca din care a băut cafeaua și pe care a întors-o cu gura în jos, pe farfurioară.

Comesenii se ridică. încarcă cu mulțumiri și cu complimente pe doamna Calfaiani și se despart. Iliuță îl ia la o parte pe Doru și îl privește în ochi lung și pregătitor.

- Vreau să-ti vorbesc ceva serios...
- Spune, nene Iliuță.
- Așa e că te gândești mereu Ia șeful nostru de cabinet?
- Adevărat că mă gândesc.
- Ascultă-mă, Dorule. Ești acum bărbat deplin. Te-ai însurat, vei avea mâine căsuța ta, vei începe să cunoști greutățile vieții.
- Nene Iliuță, am început să le cunosc de pe acum.

- Vezi bine, așa e viața... M-am gândit mereu la tine zilele astea și m-am hotărât să-ți dau un sfat prietenesc și bătrânesc.
- Care, nene Iliuță?
- Aruncă nepăsarea ta de până acum și înscric-le într-un partid politic!... Privește la Delavrancea! Privește la Maiorescu!... Stai și judecă pe prietenii tăi socialiști... Morțun, Radovici, Diamandy, Nădejde... au trecut toți la liberali... De ce? Le-a dat Dumnezeu, cum se zice, mintea moldoveanului cea de pe urmă! își risipeau tinerețea, băteau apa în piuă. râdea lumea de ei... Dorule, deschide ochii și tu și înțelege oamenii cu care trăiești! Nu te socoti mai înțelept decât aceia pe care ii țineai, până ieri, mai înțelepți decât tine. Ia viața așa cum este ea. Ca mâine, vei avea un copil... Pe urmă, încă unul... Ce vei face tu cu cele câteva mii de lei ale tale și cu venitul zestrei Antoninei? De-abia chiria casei și demâncarea! Nu e așa?
- ...Da, nene Iliuță, nu zic altfel...
- Apoi vezi!... Și unde mai pui că voi amândoi sunteți încă studenți. N-ați făcut rău că v-ați luat devreme. Eu am tot vorbit cu Varvara, care se mira, de graba voastră. „Lasă pe copii că au făcut bine! Să n-apuce să-și risipească dragostea pc la conacele de pe drum"... Dar acum e vorba să întemeiați un trai chibzuit. Ia care să râvnească și altă lume. O să isprăviți învățătura și o să puneți diploma în buzunar. Și pe urmă? Cine vă cheamă la catedră? Cine vă trimite în străinătate, ca să vedeți și voi lumea și să vă lustruiți învățătura? îți place prietenul dumitale Bujoreanu? Eu zic că a fost băiat cuminte! Și ce 1-a costat? S-o fi dus la Delavrancea, la Arion... mă rog, la vreunul dintre cărturarii conservatorilor, și i-o fi spus: „Știu să scriu!"... Nu poți să spui și tu la fel? Ba încă cu mai multă dreptate decât Bujoreanu!...

Filipache începu să râdă. „Nenea Iliuță face critică literară!"...

- Nu zic bine? Te las să chibzuiești și să judeci singur. Și să nu crezi că te îndemn să te iei după Bujoreanu și să te înscrii la boieri. Pentru mine ar fi mult mai bine să te înscrii la liberali. Și care ar fi momentul cel mai nimerit? Când să te înscrii, dacă nu acum, când toată protipendada socialistă a trecut sub steagul liberal? Zău, Dorule!... Ce bine ar fi să te văd într-o zi dat și pe tine Ia gazetă, printre generoșii Partidului Liberal! Gândește-te, omule, că îmi iei o piatră de moară de pe suflet! Ce mi-ar mai păsa de zilele opoziției când aș ști că văru-meu este inspector, deputat, mă rog, consilierul și colaboratorul lui Haret! Am și eu

copii de şcoală; mă gândesc mereu: ştiu cu unde o să ajungă conservatorii mei cu atâta vrajbă în familie? Şi pe urmă, cine şi-a numărat zilele şi ştie cc-l aşteaptă? Aşa că sfatul meu şi dorinţa mea asta este! Hotărăşte-te şi leagă-te cu liberalii! După capul meu, au mai mult viitor decât boierii noştri...

- Nene lliuţă, ce răspuns să-ţi dau? Să-ţi răspund şi eu ca orice prost, care e şi însurat: lasă-mă să mă sfătuiesc cu muierea...

- Bine... foarte bine... Antonina mi se pare o femeie cu cap!

V

„Lui Dom Filipache
Costache Boruzescu
îi trimite, dc la mănăstire,
smeriteînchinăciuni
şi frâţeaheă hirilisire.

Frate Dorule, am primit cartea ta de poftire la nuntă. Nu m-ai uitat. îţi mulţumesc, măi frate! N-am putut să viu. Cum era să viu! Numai de nuntă nu sunt acum! Nu simt nici o îmbunătăţire. Poate eram mai zdravăn când aţi venit şi m-aţi văzut, la sfârşitul lui septembrie. Dar nu mă plâng de nimic. în starea mea de azi, nu puteam să nimeresc mai bine ca la Mănăstirea Neamţu. îmi pare rău că n-am căutat-o mai devreme...

Frate Dorule, fii sănătos! îngăduieşte-te şi trăieşte bine cu tovarăşa pe care ţi-ai aies-o! Spunc-i că-i păstrez în inima mea un gând cald şi recunoscător că m-a dat în grija maicii Antoninei, de la Văratic. Maica Antonina a venit de două ori pe la mine. Mi-a adus pere, mere, caş proaspăt, o pâine cât roata carului, alte lucruri de mâncare şi două „gavanoase" cu dulceaţă de gutui, unul de gutuie rasă şi altul de beltea. Mi-a spus să mănânc multă dulceaţă de gutuie, că e bună la boala mea. M-a înduioşat... Am văzut-o pe mama în costum de călugăriţă.

Prietenul doftor a plecat şi el. Nu era să se călugărească lângă mine. Dar mă împac bine şi cu doftorul mănăstirii. Poate că îl ştii şi tu, ori îl ştie soţia ta. Nu c prost. Multă carte doftoricească nu ştie, dar... e mai bine cu un deştept la pagubă decât cu un prost la câştig.

Mi-a dat un sfat, de unde am înţeles că are inimă şi minte. Adică n-are nici o trufie şi nici o zulie pe alţi doftori mai învăţaţi şi mai destoinici decât el. Mi-a spus că la Mănăstirea Agapia trăieşte, retrasă şi suferindă, o doftoriţă care bate pe toţi doftorii din ţara românească. Astă doftoriţă s-a lăsat de meşteşug, nu mai primeşte bolnavi, dar uneori, când e mare nevoie sau este rugată de cine ştie cine, se ridică din pat (că e bolnavă şi ea) şi face minuni! Te rog întreabă pe doamna Antonina dacă cunoaşte pe această făcătoare de minuni de la Mănăstirea Agapia sau dacă a auzit despre ea.

Ştiu şi eu ce să mai fac?! Mă bate gândul să mă duc s-o văd. Ce-o să pierd? Esculapul meu îmi spune că colega lui de la Agapia, ca suflet şi ca purtare cu lumea, este de o rară gingăşie. Poate că primeşte să mă vază şi să mă cerceteze. Dar iar cad pe brânci şi mă întreb: Şi dacă ni-o cerceta, ce-o să-mi spună mai mult decât mi-au spus alţii şi scuip eu în fiecare zi?...

Păcat! ar fi trebuii să cunosc locurile astea măcar cu un an mai devreme... Stau tot în chilia pe care o ştiţi. în dosul magaziilor mănăstirii... E un colţişor scobit ca un fund de căldare. Nu se simte nici o adiere. îmi spunea doftorul deunăzi că numai la Davos, în Elveţia, a mai văzut aşa loc bun de iernat pentru cei bolnavi de piept... Soare dulce, cer prielnic, mirosul brazilor vecini şi pacea asta mănăstirească. întreruptă, rar, de sus, de croncănitul corbilor călători.

Dar oamenii care trăiesc aici în mănăstire!... E adevărat, mai lipseam eu... Aici să vii sănătos şi să stai un an întreg pentru documente omeneşti...

M-am împrietenit la toartă cu părintele Chcsărucă. Rămâne cel dintâi din colecţie. N-am văzut un idealist mai mare până acum! Eu credeam că pentru formarea unui idealist nu este mai bună şcoală decât a lui Platon şi a lui Kant. M-am înşelat... Părintele Chesărucă ar putea să dea lecţii şi lui Platon, şi lui Kant... Călugărul ăsta (în felul lui un gospodar de mâna întâi) de două ori şi-a împărţit, până acum. averea la „calici'"... Da\ ştii. tot!... până la cămaşă şi la ciubote... Şi cu o singură cămaşă şi cu dulama pe deasupra a plecat la Sfântul Munte... Dar nici acolo n-a găsit călugăria după calapodul lui şi s-a înapoiat la Mănăstirea Neamţu... Omul ăsta n-are griji, n-are temeri, n-are lupte cu sine, nu se sfieşte să mănânce cu mine, să vegheze lângă mine, samă ajute la neputinţele mele de ofticos... Ştie ce e moartea, ştie la cine se duce, ştie pentru ce a intrat în mănăstire!...

N-am vreme şi n-am inimă să mă împrietenesc şi cu Moralescu. Ăsta e, poate, şi mai tare decât Chesărucă. E urmaşul lui Origen. Singur pe sine s-a făcut famen. pentru împărăţia cerurilor îmi pare rău că trebuie să-l las mai deoparte.

Şi trebuie să las deoparte şi pe vlădica Narcis, stareţul mânăstirii! Unde pot să mă duc eu la stăreţie şi să stau de vorbă cu sfătosul bătrân, atâta cât aş fi făcut-o, dacă eram teafăr! Rar om mai e vlădica ăsta! Istoric, poet şi un credincios fanatic, îmi spun toţi pe aici că molitfele lui gonesc dracii şi dau tămăduire'

Am întrat într-o lume de care n-aveam nici o idee... Dar păcat, e prea târziu!... M-am înfierbântat cu scrisul acestei epistole,. Parecămi-am ieşit - vai, câteva clipe - din urciorul meu hodorogit şi am fost altul... Dar, iată... iată dezamăgirea şi realitatea!,..

Dorule,.. aruncă în foc peticile astea, dar păstrează în inima la prietenia şi amintirea Iui Constantin Boruzescu!"

VI

- Să trăieşti, Nina mea dragă!... Noroc şi viaţă lungă!... Să-ţi trăiască bărbatul!... E acasă şi el?...

Elvira aruncă pe canapeaua din \erandă un pachet alb de la „Capsa", o jerbă de flori de Ia florăria „Gunesch" şi o învălui pe Antonina într-o îmbrăţişare lungă şi pătimaşă,

- N-am venit până acum în căsuţa voastră fiindcă... nu mi-a sosit încă darul de casă nouă pe care vreau să vi-l fac. Dar n-am putut să mai aştept.

Antonina o dojeni ca pe o soră:

- Şi tu ţii la aceste forme şi convenienţe? Ce păcatele?! Vino încoace în chilia noastră... Doru te-a ochit prin fereastră şi a fugit dincolo, să-şi rectifice... uniforma.

- Ei, poftim! Astea sunt forme şi convenienţe!

- Nu. Elviro!.,. Asta este elementară cuviinţă.

Intrară în odaia cu ferestrele spre stradă, plină de miros de răşină proaspăt aprinsă şi de insinuarea dulce a primului foc făcu! în sobă.

- Ce chilie drăgălaşă!... Se putea altfel?! Sunt în lume legi misterioase care ne subjugă cu înalta şi mascata lor armonie... Chilia ta de la Văratic trebuia să-şi găsească un echivalent şi o prelungire la Bucureşti... Şi nici mirosul de răşină nu putea să lipsească!

- Da.,, dar pentru un cuvânt cam prozaic. Soba e veche şi cam miroase... Şi atunci am aprins puţină răşină...

Doru Filipache intră cu mâinile întinse spre Elvira:

- Bine-ai venit în schitul nostru!

- Aşa e?... Ăsta e cuvântul situaţiei... Noroc şi sănătate!... Flori multe în calea voastră!... Şi până când le veţi face voi să răsară, îngăduiţi-mi mie să vi le aduc aşa, din când în când.

- îţi mulţumesc cu adâncă plecăciune, domnişoară Elviro! Rămâne acum să ne explici de ce ne-ai adus şi aceste prăjituri.

Cineva bătu la uşă. Antonina ieşi o clipă să vorbească. Elvira privi pe Doru din ascunzişul genelor şi lungi şi languroase:

- Trebuie o explicaţie?... Va veni mai târziu... Vei inventa-o singur.

Filipache se dojeni el pe el însuşi: „Asta înseamnă a căuta pe naiba în cânepă!"...

Antonina reveni şi propuse:

- Fiindcă avem prăjituri, nu ne mai trebuie decât apă... Renunţăm la dulceaţă, aşa este?.,.

- Da, Nino... Cum vrei tu... îmi dai voie, domnule Filipache, să mă uit prin cărţile dumitale?

- Cum de nu, domnişoară!... Dar nu se mai vede bine. Aşteaptă să ne aducă lampa.

Servitoarea aduse, pe o tavă, câteva pahare şi o sticlă cu apă.

- Elviro, am introdus şi în Strada Semicerc apa fiartă şi răcită în sticle, la pivniţă.., Pune tava pe masă, fetiţo. şi adu-ne lampa...

- Tot dumneata ai învăţat-o pc Antonina şi nevoia asta cu apa fiartă?

- Ţi se pare un lucru rău, domnule Filipache?

- Domnişoară Elviro, cred că este un lucru bun, dar trebuiesc uriaşe cheltuieli de voinţă şi de stăruinţă să introduci între barbari un obicei civilizat.

- Asta însemnează că Nina noastră este o bravă tovarăşă din caravana lui Stanley... Dar iată-mă, fără de veste, tocmai la un pas de al doilea motiv ai vizitei mele... Pe lângă dorinţa

mea să văd cuibul vostru, mai este ceva... Am venit să vă poftesc, pe mâine seară, în loja mea, la reprezentaţia Agathei Bârsescu.

Filipache întrebă, dintr-o dată. fără nici o răzgândire:

- Care reprezentaţie?

Magda lui Sudermann... Am citit piesa mai demult şi o ţin minte destul de bine, dar n-am văzut-o jucată până acum... Cei ce au văzut-o pe Agatha Bârsescu în ***Magda*** sunt entuziasmaţi ca nişte hagii care sc înapoiază de Ia Locurile Sfinte... Am o lojă pentru reprezentaţia dc mâine. Mâine marea noastră tragediană apare încă o dată în rolul acesta - zice-se rolul ei favorit. Ce ziceţi? îmi faceţi această bucurie pc care v-o cer? Veniţi cu mine să vedeţi ***Magda?***

Filipache fu gata să deschidă gura şi să răspundă afirmativ, dar se întâlni ochi în ochi cu Antonina şi rămase fără glas. Antonina luă. după prăjitură, paharul cu apă şi, ţinându-1 între degete, puse această problemă:

- Nu putem să mergem la Agatha Bârsescu decât cu soacră-mea şi cumnată-mea... ba socotesc că şi cu doamna Calfaiani, mătuşa lui Doru... Toate au auzit de Agatha Bârsescu şi vor s-o vază. **E** cu neputinţă să jignim familia şi să mergem numai noi doi.

Filipache începu să protesteze:

- Fugi de-acolo, Ninuşco! Atunci ar trebui să chemăm telegrafic şi pe nenea lliuţă şi pe ţaţa Varvara!

Antonina replică, lucidă şi categorică:

- Gândeştc-te mai bine şi vezi că am dreptate. Şi mai este altă chestiune... Putem s-o luăm pe Clanţa cu noi, să vadă această reprezentaţie?

Elvira interveni:

- Aici lasă-mă pe mine să-ţi răspund, care cunosc piesa...

Doru nu avu răbdare să asculte părerea Elvirei şi sc ridică cu alt protest:

- Nino dragă, Clariţa este elevă în cursul superior de liceu! Ce temeri şi ce prohibiţiuni vrei tu să institui pentru ea? Lasă-mă pe mine să cercetez situaţia şi să fac cum va fi mai înţelept. Domnişoară Elviro, negustoreşte, care este oferta dum itale?

- Vă ofer trei scaune mâine în loja mea. Adică şi mai bine: poftim, aveţi aici biletul cu numărul lojei. Ocupaţi loja, şi apar şi eu mai târziu.

- Foarte bine! Restul ne priveşte, Pentru numeroasa mea familie, din Bucureşti şi din Urlaţi, răspund argintii mei. Iar dumneata, domnişoară Elviro, primeşte un potop de mulţumiri şi de complimente!...

- Cu condiţia ca Antonina să nu facă opinie separată...

Antonina avu un gest larg şi dezinteresat:

- Elviro dragă, eu nu pot să uit niciodată ce reguli de delicateţe mă leagă de rudele inele.

Filipache răspunse cu ironică zburdălnicie, dar pe urmă îşi dădu seama că a făcut o greşeală:

- Te-am înţeles... Ar fi singurul caz când putem admite ca oarecine să fie mai catolic decât papa.

Elvira avu aerul că n-a auzit cuvântul lui Filipache.

- ...Ce văd aici? Portretul lui Sar Peladan şi autograful lui? De unde le ai?

- Ai uitat că a trecut prin Bucureşti acum doi ani? Fireşte că n-am fost eu primul destinatar.

- Ce mai fac prietenii dumitale. acei băieţi inteligenţi pe care i-am cunoscut anul trecut? Nu i-am mai întâlnit în drumurile mele şi nici prin reviste n-am mai dat de numele lor.

- Boruzescu, cel mai preţios dintre ei, e bolnav de ftizie... Mă doare inima de el, bietul băiat, şi-1 jelesc ca pe un frate. Cât despre Bujoreanu, dacă n-ai fi fost prea absorbită de medicina dumitale, ai fi auzit că el e şef de cabinet.

- El este? Iată ce noutate! Am crezut că noul şef de cabinet este vreun frate mai mare sau vreun neam al poetului Bujoreanu.

- Deloc. Este chiar bardul nostru.

Elvira se aşeză din nou pe scaun şi începu să-şi pună mănuşile.

- Copii, mă duc. Ca să fiu liberă mâine seară, trebuie să înlocuiesc azi pe colegul care va face mâine acelaşi lucru pentru mine. Cred, domnule Filipache, că nu vei mai găsi bilete pentru ***Magda...*** Spre siguranţă şi spre liniştea conştiinţei dumitale, du-te şi întreabă chiar acum. Şi pe urmă vei putea să te destăinuieşti familiei dumitale, fie că ai găsit bilete, fie că n-ai găsit...

- Ideea este bună. Dar ce facem dacă într-adevăr nu mai sunt locuri?

- Spui acasă toată povestea. Invitaţia mea, demersul dumitale şi... perspectiva unei viitoare reprezentaţii...

- Ce te face să crezi că nu voi mai găsi locuri?

- Mai rămăseseră foarte puţine Dar du-te şi verifică.

In momentul plecării. Antonina propuse următoarea dezlegare:

Dacă Doru nu găseşte încă o lojă, sau încă două staluri, nu putem aduce cu noi nici pe Clariţa fără mama, nici pe mama fără Clariţa... Şi atunci, Elviro, să ne dai voie să venim cu amica noastră Sanda.

Filipache răspunse Antoninei cu oarecare nerăbdare:

- Şi dacă Sanda nu este acasă?... Ori este acasă şi are musafiri, sau migrenă, sau necazuri mai tari decât celebritatea Agathei Bârsescu?... Nu putem să găsim astă-seară cheia situaţiei de mâine seară... Să aşteptăm până mâine...

în seara următoare. Sanda, Elvira, Antonina şi Doru erau toţi laolaltă cu cinci minute mai înainte de ridicarea cortinei. Cu toate că ***Magda*** nu era la prima reprezentaţie, totuşi, teatrul era plin până la strapontine. După iumea specială a premierelor, veneau acum să privească pe marea comediană interpretă profesorii, funcţionarii, negustorii, câte un mic sau mai mare boier agricultor şi, pe ici, pe colo, profesioniştii criticii teatrale şi ai ziarului. Elvira recunoştea prin loji unele figuri din breasla doftoricească. Filipache observă, într-un fotoliu de orchestră, pe amicul său Silviu Bujoreanu. Fiind o reprezentaţie ordinară, cei mai mulţi dintre spectatori veniseră îmbrăcaţi în ţinută de oraş. Doamnele însă erau mai protocolare şi, cu puţine excepţii (între excepţii Sanda şi Antonina), purtau toalete de circumstanţă.

Doru Filipache se simţea cuprins şi învăluit de acea falsificare specială sufletească pe care o cunosc artiştii când plutesc pe lacul mulţimilor. Dar mai era în subconştientul lui şi o vagă şi obscură încântare, pe care nu voia s-o cheme la lumină. între Antonina, soţia lui. Sanda, vară-sa, şi această enigmatică şi strălucită Elviră - spre care începeau să se întoarcă jumelele din sală - Doru se simţea uşor ca un fluture, măgulit şi erou de baladă inedită. Şi i se părea, în fantazia lui, îmbiată de luminile din sală şi biciuită de zumzetul asistenţei, ca sub legănarea atotcapricioaselor sale gânduri îl aşteaptă, dornice şi sclave - Antonina, Sanda, Elvira - răzoare de busuioc, vetre de rozetă şi cordoane de chiparoase...

Cortina se ridică şi începu actul introductiv. Suntem în casa locotenentului-colonel în retragere Schwartze. E un bătrân aspru, un ireductibil reprezentant al vechii mentalităţi germane,

căsătorit a doua oară şi muşcat de un prim atac de paralizie. Prin viaţa lui au trecut în galop pustiitor, de câteva ori, walkiriile destinului. De la prima lui soţie i-au rămas două fete. Cea dintâi, Magdalina, nevoind să primească de soţ pe teologul viitor pastor Heffterdingk, a părăsit casa părintească şi a plecat în toată lumea. A rămas acasă blajina Măria, logodită azi cu un ofiţer, văr cu ea, dar logodnă lungă, la capătul căreia nu prea se zărea dota cerută de legea militară. Bătrânul Schwartze a smuls din inima lui pe fata fugară şi nu suferă să i se mai pomenească numele ei.

în această casă tradiţionalistă, austeră, deschisă celor mai importanţi oameni din localitate, doamnelor devotate, operelor caritabile şi mai ales deschisă sfântului pastor Heffterdingk, răzbat într-o zi semne premergătoare de tulburare. Mai întâi nu ştiu cine începe să trimită nişte buchete uriaşe de Hori cum nimeni nu mai văzuse vreodată în acest colţişor de provincie... Toată lumea se alarmează. Măria e logodită! Cine-şi permite să ispitească pe logodnica lui Max da Wendlowski?... Pe urmă se aude că tot oraşul e zguduit de frigurile curiozităţii şi ale entuziasmului. O celebră artistă străină, o cântăreaţă din Milano, invitată de autorităţile provinciale, a venit să dea un mare festival în oraşul acestor placizi burghezi.

Până una-alta, doctorul Keller. consilier de stat, vine să facă cunoştinţă cu acest Caton german, locotenentul-colonel Schwartze. Keller mână înaintea lui reputaţia unui om de mare viitor.

„KELLER: Sunt fericit că mă trataţi ca pe o veche cunoştinţă a casei.

SCHWARTZE; Şi dacă ar atârna de noi, ar fi să zicem în curând: un prieten al casei... Şi nu este o vorbă în aer. căci vă cunosc, domnule consilier. în vremea noastră, când toate legăturile moralei şi ale autorităţii stau să se desfacă, este foarte mult de dorit ca toţi oamenii partizani ai vechilor moravuri - acelea pe care le-aş numi moravurile familiale - să se simtă strâns uniţi laolaltă.

KELLER: Frumos cuvânt, şi atât de adevărat! Nu se mai aud asemenea cuvinte în acest iarmaroc, unde ideile zilei se prefac în mică monedă circulantă...

SCHWARTZE: Ideile zilei!... ha-ha-ha-ha... Da, da!... Dar poftiţi în orăşelele paşnice şi intime unde creştem soldaţi viteji pentru rege şi sfioase logodnice pentru dumneavoastră... Aici nu facem atâta tapaj cu ereditatea, cu lupta pentru existenţă şi cu

dreptul individualităților... Aici nu se petrece nici o istorie scandaloasă... Aici ne batem joc de ideile zilei, dar aici se găsesc floarea sănătății şi virtutea patriei! Uitați-vă la acest cămin! Nici un lux... poate abia aceea ce se numeşte bunul-gust... Covoare în culori stinse, mobile de nuc, gravuri îngălbenite... Şi cu toate acestea, când prin dalbele perdele vezi soarele, în amurg, cum resfiră lumina-i amicală pe aceste bătrâneşti odoare, un singur sentiment te încearcă şi îți şopteşte: aici sălăşluieşte fericirea."

Dar fericirea aceasta se pregăteşte să-şi schimbe domiciliul!... Mătuşa Francesca şi pastorul Heffterdingk vin şi destăinuiesc lui Schwartze că misterioasa persoană care trimitea buchete de flori (nu Măriei, dar tuturor celor din casă) şi marea artistă care a revoluționat tot târgul sunt una şi aceeaşi persoană: fata fugară de acum doisprezece ani, celebra divă de azi. Maddalena DairOrto!...

Acum începe răscolitoarea dramă: Cum va primi rigidul moşneag pe această soră a fiului risipitor, care vine în orăşelul natal nu săracă, nu pocăită, nu strivită de umilință, ci bogată ca o principesă, sărbătorită de columnele moralității şi ale ordinii sociale şi purtată în carul celebrității ca învingătorii din istoria antică!...

Stăpânită de dorul să-şi revadă cuibul copilăriei şi pe cei lăsați acasă acum doisprezece ani, Magda vine între ai săi... Apariția Agathei Bârsescu răscoleşte publicul spectator cu aceeaşi vehemență cu care Magda răscoleşte pe bieții provinciali din casa părintească. înaltă, bine legată, falnică femeie, Agatha Bârsescu purta o strălucită toaletă de concert de mătase verde brodată cu aur, iar pe umeri o mantie superbă garnisită cu blană albă. O explozie interminabilă de aplauze taie în două jocul actorilor şi zguduie tot teatrul. Vigurosul actor Ion Petrescu interpreta pe colonelul Schwartze.

încep dibuirile, conflictele şi pe urmă convulsiunile. Ce bună înțelegere şi ce convingeri comune mai pot fi descoperite între această artistă, pârguită sub latitudinea artei şi a Italiei, şi colonelul prusac în retragere?... Magda trebuie să zboare înapoi spre țara adoptivă, spre succesele, spre libertatea şi spre lumea ei de estetism şi de miraje. Tatăl ei nu înțelege de ce s-a mai arătat în casa părintească dacă voieşte să pornească din nou printre străini.

Nădejdea bieților provinciali este că poate sfântul lor pastor va avea atâta putere şi atâta trecere în fața Magdei, încât s-o

înduplece să mai rămână câtva timp în casa părintească. Urmează o lungă scenă între Magda şi pastorul Heffterdingk. Constantin Nottara, cu imensul şi variatul său talent, interpreta pe sfântul protestant.

Magda a fost gonită de tatăl ei fiindcă n-a voit să ia în căsătorie pe acest cucernic personaj. Magda îi spune într-un moment: „Ei bine, Ic voi lua în serios şi îți voi spune că n-am putut să te sufăr niciodată... da, cu simplitatea dumitale bine jucată, cu blândețea dumitale elegiacă... Dar din ziua când ai pogorât şi ți-ai aruncat ochii asupra mea, sărmană neroadă, şi când prin iscusința dumitale m-ai gonit din casă, din ziua aceea te urăsc!"

Pastorul răspunde: „Mi sc pare că, mai degrabă, prin faptul acesta am fost determinantul înălțării dumitale". Magda izbucneşte: „Da, adevărat, ai dreptate... Aici m-aş fi veştejit şi m-aş fi uscat... Nu, nu... nu te urăsc... Şi de ce te-aş urî atâta?... Toate acestea sunt departe, foarte departe de mine... A, de-ai şti cât de departe! Dumneata ai rămas aici nemişcat, zile după zile, în această atmosferă căldicică, unde se simte miros de alivănțică, de tabac şi de ceai de pojarniță... în vremea aceasta, suflul furtunii îmi biciuia obrazul!... Dacă ai putea să bănuieşti măcar, domnule pastor, ce înseamnează viața largă şi liberă, ce înseamnează să-ți pui în funcție toate facultățile, să savurezi toate greşelile, să te ridici şi să sorbi plăcerea... o, atunci, domnule pastor, te-ai găsi pe dumneata însuți grozav de comic în această convorbire sacerdotală... Ha-ha-ha-ha!... **O,** iartă-mă... Cred că de doisprezece ani asemenea explozie dc râs n-a mai răsunat în această venerabilă locuință"...

Doru Filipache înghiți această tiradă ca pe un pahar de şampanie. Se scutură în fotoliu, se simți deodată transpirat şi, după ce-şi plimbă batista pe frunte şi pe ochi. văzu, în feeria sălii, profilul de statuie al Elvirei.

Dar mândra şi răzvrătita Magda află câteva lucruri care o încovoaie adânc. Pastorul, după fuga ei de acasă, a rămas necăsătorit, iar inflexibilul ei părinte, când Magda i-a scris că se desparte definitiv de ai săi, a avut un atac dc apoplexie. Aşadar, acest pastor n-a uitat-o, nu va uita-o niciodată, iar acest tată de fier a fost cât pe aici să se frângă... Magda se înduplecă. Ea va mai rămânea o zi, două între tată-său şi soră-sa, dar cu condițiunea ca nimeni să n-o întrebe nimic despre trecutul ei.

în actul următor, Magda ne apare în sânul familiei. Dar ce abisuri de nepotrivire! Mamă-sa vitregă şi mătuşă-sa sunt tainic

scandalizate de servitorii Magdei, de mulţimea bagajelor pe care le cară după ea şi mai cu seamă de cămăşile ei de mătase. Magda a înţeles că logodna soră-sii se prelungeşte fiindcă lipseşte zestrea. Magda va înzestra pe soră-sa. Dar este singura trâmbă de soare şi de fericire care taie oblic cerul din ce în ce mai posomorât al situaţiei. Pastorul Heffterdingk are o nouă confruntare cu Magda Artista se simte stingherită, năpădită de amintiri şi de obişnuinţe sufleteşti pe care le credea moarte şi mai ales este nedumerită şi subjugată de sufletul acestui pastor, atât de deosebit de toată lumea întâlnită până acum.

Magda se luptă, rezistă; ,.Eu să cedez?... Nu sunt obişnuită cu aşa ceva. Am in mine o pornire spre distrugere, spre impunere prin cântecul meu... Cânt, adică trăiesc... fiindcă pentru mine a cânta şi a trăi este acelaşi lucru... Subjug pe oameni. îi leg în lanţuri, până când ajung să iubească şi să sufere, să strige de bucurie sau să geamă de durere ca şi mine... Şi vai de aceia care socoteşte să-mi stea împotrivă!... Să biruiesc prin cântecul meu, să pătrund prin cântec până în fundul unui suflet, făcându-1 sclavul meu. o jucărie în mâinile mele!"

Şi mai departe Magda declară pastorului ameţit: ,.Mai este încă ceva, prietene: păcatul. Trebuie să fii vinovat ca să ajungi mare.., Să te ridici peste greşeala ta: aici este mai mult merit decât în această curăţie pe care o predici!"

Elvira scăpă din mână o batistă. Doru se aplecă, o culese şi, înapoindu-i-o cu stângăcie, simţi cât de fierbinte era mâna Elvirei.

Lucrurile se complică. Bănuielile, neliniştea, durerile severului părinte care voieşte să cunoască trecutul fiicei sale sunt împinse spre o nefastă clarificare. Consilierul Keller, omul decorativ, considerat şi considerabil, stâlpul alcătuirii sociale, proprietarul unei măreţe bărbi negre, este un groaznic făţarnic, un seducător ordinar, un ahtiat după faţadă şi după ascensiune, între el şi Magda, odinioară, la Berlin, a intervenit un roman studenţesc, urmai de obişnuita năpusîire, dar şi de un copil, pentru care Magda a ajuns mamă eroică şi mare cântăreaţă. Magda, azi celebră, îl face pe Keller amabil, duios, încântat de reîntâlnire şi fermecat de poezia amintirilor. Dar află că gluma din zilele studenţiei a ieşit tragică. E la mijloc un copil. Falsul şi afectatul personaj, calculatul arivist, sinistrul camuflat în măreaţă barbă neagră se dezumflă şi se descumpăneşte. C. Costescu, care-1 interpreta, izbutea să redea cu măiestrie această rapidă deconfitură a tipului abject şi gol într-o laşă

degradare. într-o grăbită fâşâială a falnicei bărbi de adineaori... Dar locotenentul-colonel Schwartze a prins de veste că între fiică-sa şi acest von Keller s-au petrecut lucruri grave. Trebuie să le cunoască! Magda îi va spune totul. Keller bate în retragere după toate regulile lipsei de caracter şi ale poltroneriei. în ultimul antract, Bujoreanu observă pe cei din lojă şi Ic trimise un salut vast şi înaripat, cu un adaos care voia să zică: „Nu sunt cu totul liber, căci altfel aş urca până la voi"... într-adevăr, lângă Bujoreanu erau două doamne, pentru care bardul făcea mari cheltuieli de luare-aminte, Elvira plimbă printre prieteni un cornet cu bomboane. Sanda Hagi-Oprea. firească şi curajoasă, formulă acest aforism:

- Magda asta ne strică copiii!...

Antonina, jumătate în şagă, jumătate in serios, completă pe Sanda:

- Mă tem că strică şi pe copiii care au apucat a se însura...

Elvira râse cu gura închisă, fiindcă tocmai mesteca o bomboană, dar pe urmă ceru precizări:

- Vi se pare o piesă primejdioasă pentru tineret? Eu nu prea găsesc.

Filipache interveni cam de sus şi cu aerul că vine de departe. Privind pe Sanda, privind pe Antonina şi luând parcă arbitru pc Elvira, el se rosti;

- Dragele mele burgheze, în faţa ***Magdei*** suntem înaintea heleşteului care descoperă, spre uimirea bietei cloşte, care dintre puii ei sunt pui de găină şi care sunt pui de raţă... După cum te simţi sau nu solidar cu Magda, eşti născut pentru elementul misterios şi furibund, sau eşti născut pentru câmpia plată şi sigură.

Elvira. intim măgulită să se simtă în categoria predilectă lui Doru, voi să întoarcă lucrurile în glumă şi să amâne orice început de discuţie:

- Atunci, domnule Filipache, cum se face că toată lumea astă-seară gâgâieşte şi măcăieşte?

Cortina se ridică ultima oară. Agatha Bârsescu era îmbrăcată într-o toaletă de casă, un gri-deschis cu reveniri de mătase portocalie. Rigidul soldat, tatăl Magdei, ştie totul. Seducătorul fetei trebuie s-o ia de soţie sau să-şi ispăşească infamia în sânge. Zadarnic se zbate Magda, zadarnic sfântul pastor caută să arunce peste prăpăstii punţile inutilei lui elocinţe!... Dar iată-1 pe consilierul Keller pieptănat ireproşabil, cu barba ca un drapel al contractelor sociale, protocolar şi

ondulos în fraze. Şi-a refăcut socotelile ca un om superior şi vine să ceară mâna Magdei... Dc ce nu? O artistă celebră, un capital social, poate chiar o zestre neaşteptată...

Locotenentul-coloncl e răsturnat de surprindere şi de fericire. Ce poate aştepta mai mult? Ce reparaţie mai covârşitoare poate să-i dea acest om de onoare şi de viitor, consilierul von Keller?...

Are loc o ultimă scenă, un ultim duel între fariseul social şi femeia care a greşit, dar pe care o acoperă maternitatea ei purtată eroic, mărturisită în copilul adorat, păstrat şi crescut cu supreme sacrificii. Keller arc idei şi propuneri geniale, Magda va părăsi teatrul, va fi asociata planurilor politice ale viitorului soţ, va fi.,, sirena care va adormi pe adversari, iar copilul - neapărat - va rămânea îngropat într-un mister etern. Magda dă afară pe decorativul scelerat!...

Sfârşitul... Asaltul... Schwartze trebuie să facă pe Magda să reintre în rigida ordine socială, căsătorind-o cu Keller, sau el, Schwartze, trebuie să moară, sau Magda să nu mai existe... Şi Schwartze se prăbuşeşte răpus de al doilea atac de apoplexie, cu mâna zgârcită pe arma rezistentă...

Vălul tragicei iluzii se rumpe. Femeia care a suferit, a luptat, a sfidat, a umplut inimile cu crezul ei independent, a făcut să vibreze nădejdi ascunse... rămâne, metamorfozată şi curteană, înaintea spectatorilor... Este o mare artistă, care se înclină în faţa freneticilor ci admiratori...

Elvira îşi petrecu pe invitaţi până în holul de jos şi se despărţi de ei grăbită:

- Mă duc să schimb garda la spital.

Doru, Antonina şi Sanda se urcară şi ei într-o trăsură şi porniră spre Grădina Icoanei.

Sanda spuse, cu nasul în manşon:

- Totdeauna eşti trist când ieşi de la teatru, chiar dacă s-a jucat o comedie.

Antonina răspunse:

- Probabil că din cauza acestor grămezi de erezii, de aiureli şi de falsificări pe care domnii autori le aruncă, sub paşii noştri, pe poteca cinstită şi familiară a strădaniei noastre zilnice...

Filipache nu avu răbdare să aştepte:

- Dar poate şi din cauza luminii orbitoare de frumuseţe şi de adevăr care inundă deodată crepuscularele noastre şosele comunale...

Sanda răspunse, obosită:

/

- Ar trebui să ştim mai întâi dacă astă-seară... ne-a inundat asemenea lumină... Vom vorbi mâine-poimâine, când voi veni pe la voi, dacă nu cumva veniţi voi pe la mine...

Sanda coborî la poarta casei, şi trăsura luă calea înapoi. Doru şi Antonina, rămaşi singuri în trăsură, tăcură tot timpul până în Strada Semicerc. Antonina ar fi dorit să vorbească, Filipache însă era grăbit să ascundă în pernă şi în somn atâtea gânduri, atâtea intime destăinuiri pe care i le adusese drama acestei luptătoare pentru libertatea atitudinii artistului în faţa vieţii.

VII

Câteva zile, Doru şi Antonina umblară răzleţi unul de altul. Antonina rămase mai mult în casă şi înlocui la bucătărie pe doamna Filipache, care răcise la întâiul suflu al iernii. Doru se duse la facultate, la întâlniri cu prietenii şi la redacţia revistei ***Literatură şi artă română.***

Ziua era stinsă, neguri de păcură evoluau pe deasupra edificiilor înalte şi se simţea că în dosul acestor perdele negre se ţese apropiatul dalb linţoliu. Tristeţea şi frigul din văzduh se răsfrângeau în cugetele şi în mersul oamenilor, stăpâniţi şi încovoiaţi de ideea strânsurilor de iarnă.

într-o după-amiază în care începeau să joace puzderii prevestitoare, Doru porni la Biblioteca Academiei, iar Antonina se duse acasă la Sanda.

Bucuroasă şi drăgăstoasă, Sanda o duse pe Antonina în iatacul convorbirilor de altădată şi o aşeză într-un fotoliu lângă sobă.

- Nino dragă, vii tocmai când mi te dorea inima! Iarna se roteşte în văzduh... Focul arde în sobă... Ziua scade,., şi sufletul cere prietenie şi intimitate...

- Poate pentru aceleaşi imbolduri subtile am pornit şi eu către tine, deşi poate să-ţi pară curios să auzi aceste vorbe de la cineva măritată abia de trei luni...

Sanda scaldă pe Antonina în năvala francă şi caldă a privirilor ei:

- Nino scumpă, prietenia noastră, rudenia noastră şi proaspăta mea experienţă cu viaţa ridică dintre noi orice

curiozitate şi fereală. M-am tot gândit, zilele acestea, cum să fac să te găsesc singură şi să mă găseşti singură... Unde l-ai lăsat pe Doru?

- S-a dus la Biblioteca Academiei, să mai ciocănească o bucată literară care-I ține rob de multă vreme.

- Ei bine... Lasă-1 să lucreze... Dar vâră-i în suflet ideea că nu va ajunge cu totul propriu pentru munca lui literară decât atunci când va isprăvi cu studenția şi-şi va lua licența.

- Crezi că fac altfel?... Dar îmi trebuie o răbdare geologică!... Sunt atâtea lucruri de îndreptat, atâtea noduri rele de descurcat în firea acestui băiat de care mi-am legat viața!

- Nina mea mică şi bună!... Sunt încredințată că vei birui... Te ştiu răbdătoare, tenace, clară şi precisă în scopurile urmărite. Dar e vorba de o muncă uriaşă!

- Sando dragă, dacă ar fi vorba numai de Doru şi de intima lui indisciplină, aş merge drept înainte, fără şovăieli şi fără temeri. Doru cedează pc nesimțite şi se lasă îndrumat. Dar sunt unii factori străini, unele obstacole externe care vin deodată şi îmi taie cărările şi îmi zădărnicesc silințele... lată, de pildă, prietenia şi influența Elvirei, care mi se par de rău augur... N-am putui să mă destăinuiesc deunăzi, când te-am rugat insistent să vii şi tu cu noi la reprezentația ***Magdei...*** Poftirea aceasta Ia teatru a fost rău venită şi poate rău gândită... Am în mine nu ştiu ce obscure puteri de devinație şi de avertizare care nu mă înşeală... Din partea Elvirei nu va răsări soarele în căsnicia mea...

- Orice ți-aş spune eu, nu pot să fac să tacă înştiințările inimii tale. Dar, ca oameni ce suntem, putem să ne gândim şi să judecăm. Vrei să aprindem lampa, ori să ne mulțumim cu lumina acesiui reverber din stradă?

- Lasă lampa mai târziu. ***Magda*** mi-a adus trei zile mocnite şi cenuşii Doru. cufundat în munca lui de şlefuire, cred că exagerează şi se fereşte să înceapă cu mine o convorbire mai lunga, Dar inima mea nu mă înşeală.. Declamațiile Magdei au deşteptai in acest băiat, cu onestă urzeală sufletească, te miri ce visuri de a\entură, te miri ce nostalgii cabotine!... Totuşi, primejdui n-ar fi marc. Din toată această ațâțare sufletească, din toate aceste vitejii şi catastrofe de pe oceanul închipuirii ar ieşi o frumoasă şi inofensivă poemă sau nuvelă... Teama mea este alta. . Un artist adevărat, un scriitor de valoare, câtă vreme e legat şi echilibrat de dragostea unei soții devotate, de obligațiile familiale, de disciplina muncii cu ore exacte... chiar

dacă s-ar simți pe sine, uneori, privighetoare închisă în colivie, este mai fericit decât poate el să-şi dea seama. Vai de privighetoare. însă, dacă uşa coliviei a rămas deschisă şi în odaie pândeşte vreo pisică!

- Nino, să nu exagerăm, dar nici să nu ne lăsăm păcălite de oameni şi de împrejurări... Doru este un suflet inegal, visător, plin de opera literară - pe care sunt convinsă că o aduce în lume - ca o pădure de freamătul frunzelor... Față cu lumea din jurul lui, este un nabab în unele privințe, este un cerşetor în alte privințe... Aici te aşteaptă rolul tău cel mare. Să acoperi scăderile, infirmitățile, cine ştie! poate turpitudinile acestui om, şi să-1 ajuți să clădească, an cu an, palatul soliei lui printre noi...

- Sando, îmi trebuie sprijinul tău şi dragostea ta de totdeauna...

- Le ai, le vei avea totdeauna... Dar lasă-mă să revin. Experiența mea trebuie să-ți fie de folos. Eu am avut soarta rară să dau peste un monstru. Şi până când m-am convins că Petrovici este un monstru, şi nu altceva, am stăruit şi m-am luptat, printre râuri de lacrimi, să mi-1 păstrez bărbat şi să umanizez pe fiara din el... A fost cu neputință!... Şi beat şi treaz, Codin nu avea pentru răbdările, atențiunile, dragostea şi umilințele mele decât grohăituri, înjurături, explozii şi palme... Şi totuşi, răbdam, şi totuşi, mă zvârcoleam pe jos, cu batista băgată în gură, ca să nu mă audă bieții părinți... Ei. Nino dragă, orice s-ar întâmpla în căsnicia ta cu Doru, tu nu vei cunoaşte niciodată aceste situații din infern! Slavă Domnului că au rămas toate în urmă şi am ajuns aceste zile paşnice!... Am scăpat şi de coada diavolului... Am isprăvit divorțul cu transcriere cu tot.

- Ai tot dreptul să-ți guşti acum odihna şi înțelepciunea agonisită, dar... tu ştii ce greu şi ce puțin foloseşte aproapelui înțelesul experiențelor intime.

- Nino dragă, suntem totuşi datori să punem față în față cele ce s-au întâmplat cu cele ce dorim sau nu dorim să se întâmple... Eşti inteligentă, instruită de câte ai văzut în casa părintească şi iubeşti pe Doru mai mult ca o mamă decât ca o soție. Ce este familia?... Este o instituție de răbdare şi de corecțiune reciprocă... Dacă Doru nu era artist, ci un burghez oarecare - cu mediocre calități, cu suportabile imperfecții - apera ta de soție nu era să fie aceeaşi? Până Ia alte vremuri viitoare -profețite de ideologia lui John Stuart Mill şi a

doamnei Taylor - noi, bietele soţii, trebuie să creştem şi să-ndreptăm nu numai pe copiii noştri, dar în primul loc pe bărbaţii noştri. Şi dacă ne gândim mai mult, însuşi marele englez, partizanul emancipării femeii, şi-a desăvârşit educaţia sub influenţa încântătoarei sale prietene, soţia de mai târziu,

- Nu mă tem de obligaţiile mele de soţie, ci de cei care ar putea să mi le tulbure.

- Voi fi tainica ta asociată. Fii cu Doru totdeauna într-un fel, adică invariabil afectuoasă şi serviabilă. Treci peste ciudăţeniile, intemperiile şi bosumflările lui. E un cuget funciarmente iubitor şi poţi să clădeşti pe el cu bună încredinţare... Vei fi în curând, dacă nu cumva eşti de pe acum, principiul coordonator al vieţii lui, stăpâna indispensabilă, căutată în veghe şi în vis.

- Cred că mai am până acolo... Şi tocmai de aceea mă răzvrătesc Ia gândul că s-ar putea să mă tulbure cineva în calea mea spre ţinta urmărită...

Uşa iatacului se deschise încet şi în lumina care pătrundea din camera vecină apăru un cap alb, iar mai încolo, altul şi mai alb.

Mama Sandei întrebă din prag, cu o voce decolorată şi ţiuitoare:

- Da' voi staţi pe întuneric, fetelor? Sună, Sando, să vă aducă lumină.

Sanda întârzie să-i răspundă şi se adresă către Antonina:

- îi vezi? Admirabilă pereche! Uite pe tata, la un metru depărtare de mama. Aşa se ţin unul de altul toată ziua. Aşa se ţin de patruzeci de ani! Cum am face să învăţăm încă o dată noi, cei de azi, taina acestor căsnicii ideale, pe care nici moartea nu putea să le sfarme, fiindcă îşi pregăteau din vreme bolta somnului nedespărţit!

VIII

Sfătuit de Antonina, Doru introdusese, în schiţa lui ***De Drăgaică, în sat la noi,*** un element nou, propriu să sporească puterea schiţei şi interesul cititorului. ***Mierla,*** soţia asasinului Michinici - o ţigancă frumoasă şi cântată mai pe urmă de toţi lăutarii de pe valea Călmăţuiului - era aceea care aprinsese

vrajba între ţigani, îl aţâţase pe isprăvnicelul Marin Voicu şi adusese bătaia din arie şi înjunghierea din ţigănie.

Schiţa era fericit construită. Filipache îşi luase inima în dinţi şi depusese manuscriptul în mâna secretarului revistei ***Literatură şi artă română.*** Bucata fusese citită în cercul revistei, fusese apreciată şi socotită vrednică de publicare. Dar Filipache nu se grăbise să se ducă să afle verdictul juriului literar. Prea convins de valoarea Iui încă neevidentă şi prea timid ca să bată a doua oară la uşa revistei, Filipache lăsase zilele să treacă şi schiţa să vorbească singură despre ea.

Şi, fără de veste, vede într-o librărie un număr proaspăt şi printre colaboratori pe ***Teodor Filipache*** în dreptul titlului ***De Drăgaică, în sat la noi.*** Drept vorbind, Doru nu publica întâia oară, dar bucata aceasta putea să fie socotită ca bucata de debut. Mica noastră lume cititoare salută în ea un semn de bună prevestire şi cercurile literare - mai adevărat, cafeneaua literară - făcură tobă din numele autorului.

Filipache intra de-a binelea în literatură.

într-o zi, Filipache primi printr-un aprod un răvaş de la Silviu Bujoreanu. Poetul scria amicului său Doru:

*.**Mierla*** ta îmi cântă în suflet cu o stăruinţă fermecată... Iată, cu adevărat, cartea ta de vizită!... De aci înainte, eşti autorul puternicei bucăţi ***De Drăgaică, în sat la noi...*** Mi-e inima plină şi de vechile convingeri despre valoarea prieteniei noastre, şi de multe visuri şi proiecte pe care vreau să ţi le împărtăşesc... Viaţa crudă vrea să ne risipească, dar trebuie să-i stăm dârz împotrivă! Nu comenta greşit, nu comenta deloc faptul că n-am mai venit la chilia ta atât de dragă şi mie, şi tuturor prietenilor noştri... Vezi mai curând ce-ţi propun şi ce te rog să faci întocmai. Am mâine două ore libere, însă de relativă libertate, fiindcă trebuie să aştept porunci în cabinetul meu de la minister. Tc aştept Ia minister mâine după-amiază între orele 4 şi 6. Este serviciul suspendat, sălile sunt pustii, birourile dorm în praf şi în aer îmbâcsit de miros de tutun... Portarul de jos, căruia li vei arăta plicul acestei scrisori, tc va conduce până ia cabinetul în care te aştept. Al tău, cu mâini afectuoase; Silviu."

Filipache arătă Antoninei scrisoarea lui Bujoreanu şi-i spuse bine dispus şi măgulit:

- Decide acum tu care este porţiunea de laudă şi de slavă care ţi se cuvine ţie şi cu ce mai rămân eu.,.

Antonina îşi îngropa degetele în cârlionţii de mennos de pe capul lui Doru şi-i spuse cu un cuvânt familiar şi neînţeles pentru el:

- „Toate ale mele ale tale sunt'". .

Filipache reciti scrisoarea fui Silviu şi spuse gânditor.

- Ţiganul are inimă. Deşi îi este mai milă de pielea Iui decât de pielea altora - ceea ce dovedeşte că este sănătos şi normal - lotuşi, mi-a arătat de multe ori că este un trainic camarad. Să vedem, ce vrea să-mi împărtăşească mâine...

A doua zi, Doru străbătu sălile lungi, cenuşii şi de/olate ale unuia dintre ministerele ţării şi ajunse la uşa şefului de cabinet. Aprodul care-1 însoţea deschise uşa cu solemnitate şi o închise cu mii de precauţiuni.

Silviu era într-adevăr singur Avea aerul că zace intoxicat pe câteva teancuri de petiţii şt de dosare. ÎI primi cu expansivitatea lui cea mai firească:

- Cum mă vezi, stau ca un câine în car... Aştept nişte porunci despre care cred, între noi, că nu vor sosi, iar dacă vor sosi vor fi floarea inutilităţii. .

- Aceasta ar însemna că nu eşti prea încântat de serviciile pe care le aduci patriei şi partidului...

- Dorule. Dorule' Stăi colea, lângă mine, şi ascultă-mă şi compătimeşte-mă! Batem apa în piuă,., Este o stearpă şi obtuză psihologie birocratică, stăpână peste ţoale şi mai tare decât cei mai cutezători miniştri,.. Nici o idee luminoasă, nici un sistem dezrobitor, nici o perspectivă de a aerisi vreodată acest spital administrativ!

- Bine, omule, dar atunci, ce rost are stagiul tău aici?

- Mă lupt să-1 fac cât s-o putea mai scurt şi vreau să-i dau singura distincţiune cu putinţă, vreau să ajut câţiva prieteni şi colegi merituoşi să-şi isprăvească studiile în străinătate. Ministrul meu. ca şi mine. nu se va mai întoarce niciodată la acest minister. E un om original, îşi bale joc în taină de politica pe care o face şi iubeşte pe oamenii de duh şi lucrurile duhului. Am izbutit să-i câştig încrederea şi cred că mă va îngădui să fac câteva lucruri bune...

- Atunci, cel puţin cu ministrul tău duci casă bună şi n-ai avea de ce să te simţi împovărat...

- Dorule dragă, nenorocirea vine dintr-altă parte. Partidul e tainic sfâşiat. Şeful guvernului are o autoritate de mucava. Doi dintre colaboratorii lui se prigonesc şi se combat pe pământ, sub pământ şi în văzduhul tuturor intrigilor şi sforilor văzute şi

nevăzute. Şandramaua n-are zile multe.., Poate o jumătate de an, poate un an... Dar în acest răstimp s-ar putea face câteva lucruri bune. A! de ce nu eşti tu acum cu licenţa în buzunar!

- Bine, dar nici tu nu eşti mai departe decât mine. Ce putem să facem! Trebuia să ne naştem cu vreo doi ani mai devreme, ca să cădem, licenţiaţi, sub zodia acestui minister...

- Dorule, nuvela ta m-a răscolit şi m-a făcut să trăiesc câteva ceasuri de fericită reverie. M-ai făcut să cuget că nădejdea poeziei româneşti de mâine se întemeiază într-adevăr pe grumajii noştri... Nuvela ta mi-a dat o probă nouă că nu suntem nişte fanfaroni, ci nişte adevăraţi tovarăşi ai Meşterului Manole... Ce păcat că Boruzescu s-a desprins din ceata noastră! Bietul băiat! Am rugat pe ministru să mă autorize să scriu stareţului de la Mănăstirea Neamţu că musafirul pe care-l au în mănăstire este un eminent student al Universităţii bucureştene şi că ministrul se interesează personal de buna lui petrecere acolo, lângă brazi.

- Boruzescu mi-a scris şi mie. Lumea i se arată toată binevoitoare. Numai plămânii lui rămân rebeli.

- Ştii unde a ajuns micul nostru Teobald? Tocmai prin Tirol.

- Nu mi-a scris de mult. Ultima lui scrisoare mi-a trimis-o de Paşte.

- Acum e în Tirol, trimis de patronul lui. E bine că vede lumea, adună pietre scumpe de pe toate ţărmurile şi aşteaptă să-ţi deschiză într-o zi butica lui de giuvaergiu. Am primit şi de la Cochinţu o scrisoare. Mă roagă un lucru pe care nu pot să-1 fac nici pentru el, nici pentru tata... El crede că şefia mea de cabinet înseamnează un fel de vicepreşedinţie la Consiliul de Miniştri... Mă roagă să stăruiesc pe lângă şefi să-i dea şi lui vreun post şi vreo lefşoarâ cu prilejul expoziţiei de Ia Paris din anul care vine,

- Cum asta?! Să-i creaţi voi slujbă în Franţa?

- Adică să-i dăm şi lui vreo treabă la pavilionul României... Lucru peste puterile mele şi ale neamului meu!

- Dar ai vreo idee ce face Cochinţu pe la Paris?

~ Cred că nu face mare lucru... Ministrul meu - cine l-o fi informat? - a voit să ştie dacă e trimis cumva cu banii statului, şi când a aflat că trăieşte cu banii babacăi, s-a liniştit.., Dar ce folos, sunt alţii, mult mai zevzeci decât Cochinţu, care toacă banii ţării şi de care nici vodă n-ar putea să deparaziteze Franţa şi Parisul!... Ce mă izbeşte mai nesuferit şi mai des decât orice,

de când am intrat în această lume a conducătorilor, este constatarea totalei discrepanţe dintre vrednicia dregătorului şi dregătoria purtată pe umeri!... Şi atunci mă apucă un fel de frenezie, un fel de exaltare să chem pe amicii mei, pe cei câţiva tovarăşi pe care îi ştiu şi-i preţuiesc şi să le strig: luaţi voi aceste sarcini, cu dreptul meritului şi al inteligenţei de care i-a ferit Dumnezeu pe titulari!

Filipache privea cu crescândă simpatie pe acest coleg, în sufletul căruia clocotea spuma întâielor experienţe şi întâielor revolte. Va putea el să stăruiască în răzvrătirea lui? îl vor anihila împrejurările sau va termina el însuşi, biruit sau procopsit?

- Silviu, eşti departe de cetăţeanul academic vioi, spiritual şi trubaduresc de acum vreun an şi ceva... Unde este şăgalnica ta sprintenie de atunci?...

- Recunosc că am năpârlit!. Am ajuns posac şi cârcotaş faţă de mine, cel de atunci. însă mai mult ca o mască trecătoare. Păstrez entuziasmul juvenil, avânturile ideale şi cultul prieteniei. Dar spune-mi, Dorule, cum te simţi în faza cea nouă a vieţii tale? Te-am aprobat fără rezervă şi mi se pare că te voi urma în curând.

- Silviu, căsătoria este ca sănătatea.... N-o prea simţi... Neapărat, buna căsătorie, căci altfel o căsătorie proastă ar însemna cel puţin o migrenă constantă, sau o durere de dinţi periodică.

- Da, ai dreptate... căsătoria este ca sănătatea, nu-i mai bagi de seamă.

- Mai este încă ceva. După ce te-ai căsătorit, o bucată de vreme nu mai înţelegi cum ai putut să te hotăreşti să iei asupră-ţi jugul conjugal... Atât de ciudată şi imperfectă este firea omenească... Poate că ar trebui să te vezi deodată descăsătorit, ca să te apuce din nou dorul robiei şi să alergi să răstorni pământul spre a ajunge din nou legat la gard. Ţi le spun eu aceste lucruri, care am nimerit un lot norocos. Antonina este soţia ideală!...

- Asta înseamnează că eşti fericit!

- Vai, sunt fericit!

- Aşa sunt lucrurile, Dorule! Legile sufletului nostru - mai ales dacă suntem şi artişti - sunt deconcertante... Şi totuşi, voi face şi eu ca tine. Este o bună afacere - în orice caz - să-ţi iei un tovarăş suportabil în misteriosul drum al vieţii. Zic „suportabil", fiindcă, oricum vei dărui şi vei împodobi pe

aleasa iluziunii tale, cu vremea tot la acest nivel trebuie să te găseşti: „suportabil"...

- Acum dă-mi voie şi mie să te întreb: îmi anunţi proiecte teoretice, sau... eşti pe calea primăriei şi a bisericii?

- Cred că sunt ia începutul acestei căi... Ţi-o spun pe şleau: şefia aceasta de cabinet trebuia să-mi aducă măcar oarecare compensaţii... matrimoniale... Căci de rămas printre oamenii care mă socotesc azi soldatul lor nu voi rămânea... Poate că sunt cel mai rezistent dintre voi din punct de vedere al simţului olfactic moral... Ei, cu toate acestea, sunt în politică vecinătăţi şi ambianţe care îţi cer o nesimţire de hipopotam. Ştiu eu... Poate că timpul ne va aduce şi în politică prefaceri şi surprize, îţi aduci aminte că nu prea mă înţelegeam cu colegul Spata, „boierul Edgar", cum îi ziceam între noi. Recunoşteam şi recunosc că e un băiat cu admirabile calităţi. Aud despre el lucruri mereu bune. Este preşedintele Asociaţiei studenţilor români de Ia Paris şi se bucură de un ascendent considerabil. Fi-va el marele reformator al politicii noastre de pleaşcă şi de procopseală?

- Eu, unul, m-aş mira... Că va ajunge într-o zi în vârful piramidei noastre politice, asta e de prevăzut, dar că va dărâma piramida şi va reclădi-o aiurea decât lângă Nilul păcatelor noastre, de asta mă îndoiesc radical.

- Cine poate să-ţi demonstreze că începând veacul al douăzecilea, nu vom începe şi o viaţă nouă politico-socială!... Partidul Conservator suferă de pletoră de valori, Sunt în el prea multe personalităţi. De aceea, iată că s-a şi rupt în două. Junimiştii şi conservatorii cred eu că s-au despărţit definitiv. Dar şi conservatorii, azi la cârmă, sunt gata să plesnească iar în două. Sunt prea multe lupte intestine şi gelozii anarhice. Partidul Liberal, fără să adăpostească prea mulţi intelectuali, reformatori şi oameni de geniu, începe totuşi să pârâie şi el.

- Uiţi, Silviu, că Partidul Liberal a încărcat în căruţă câteva duzini de generoşi...

- Aşa e! Să vedem acum cine e mai tare: oala liberală, sau fermentul generoşilor... Morţun, Stere, Radovici, Diamandy, Nădejde şi câţi mai sunt... Frumoase personalităţi, suflete pline de avânt!... Dar mă tem că influenţa lor va birui cu greu.

- Ai uitat să pui la socoteală pe Badea Jiu.

- Că bine zici!... A... mi-a trimis nebunul o scrisoare apelpisită, scrisă probabil la „Bolta rece" pe la orele 3-4 dinspre ziuă. îmi dă nişte lecţii de conduită politică... îmi

schițează, profetic, ce va fi politica Europei în secolul cel nou, prevede convertirea la socialism a tuturor conducătorilor burgheziei...

- Desigur, după principiul lui Caragiale: „trădare să fie, dar s-o ştim şi noi"...

- Şi la urmă de tot, ca preț al cinstei pe care mi-a făcut-o şi al lecției administrate, îmi cere să-i trimit ceva parale... M-am executat fără întârziere. Cu profeţii trebuie să te pui bine totdeauna... Aşa a fost cu Badea Jiu...

-- Mie mi-a spus la laşi, cu prilejul nunții mele (în parantez: a fost un nuntaş care ar fi cerut, pentru el singur, miracolul de la Cana Galileii), mi-a spus că Stere i-a asigurat, la o instituție liberală de acolo, un post destul de acceptabil.

- Se poate, dar obligațiile de la „Bolta rece" pot fi uneori exagerate.

Uşa cabinetului se deschise şi uşierul se arătă cu un cap răscolit de teamă ierarhică:

- Domnule şef de cabinet, a venit domnul ministru.

- ,. Ce zici, Dorule? Vrei să te prezint ministrului? A citit nuvela ta!...

- Silviu, mulțumesc!... Cred că n-a venit încă vremea... dacă va veni vreodată!...

IX

Ninge de câteva zile. Altfel decât anul trecut, anul acesta iarna s-a grăbit să întindă pe pământ dalba ei împărăție. Ceasuri lungi, din cerul cu dimensiuni reduse, pogoară visul molcom şi feciorelnic. La început a fost o învăluire uşoară, nesimțită. Apoi o largă fâlfâire de draperii oblice şi, la urmă, o fugă aprigă de aeriană cavalerie. Tristețea grădinilor goale, mizeria maidanelor cu gunoaie şi dezordinea curților orăşeneşti s-au pomenit, într-o dimineață, iertate şi transfigurate. Oamenii trăiră încă o dată suava iluzie a primului omăt absolvitor. Lumea s-a schimbat într-o noapte! Dezolatele ascunzişuri de după casă sunt desființate şi îngropate. Potecile fetide au pierit. Cotețele, ungherele nemăturate, viroaga lăturilor, toate au fost abrogate în această oră a iluzoriului paradis, culcat cu întinse aripi albe deasupra pământului plin de lepră.

în provinciala capitală - încă neştiutoare de camioane, de claxoane şi de tot iadul acustic de mai târziu - începu zvonul vesel şi plin de fericite rechemări al clopoțeilor de la sănii. Trăsurile intrară în şoproane şi săniile agere, trase de cai pictaşi şi negri, desfundară străzile troienite. Sub această armonie a zurgălăilor tradiționali, fâlfâiau rar. în atmosfera purificată şi sonoră, depărtate strigăte mercantile sau țipetele copiilor care sc împroşcați cu zăpadă.

Doru şi Antonina au stal în casă toată ziua. Antonina a fost activă ceas cu ceas. A citit, a pregătit, lângă doamna Filipache, cele pentru masă şi apoi a trecut la capitolul cotidian şi interminabil al împletiturilor şi al rufăriei. Doru a privit de la fereastră capişonul cel alb al caselor, a ascultat, îmbiat dc clopoței, poveştile iernilor copilăriei şi a urmărit în văzduh năvala ciorilor de la țară, îşi dezlipeşte fruntea de geamul ferestrei şi-i spune Ninei:

- Nino, sunt obosit de atâta lene şi atâta reverie... Ştii ce, Ninuşco?... Aidem să facem o plimbare la Şosea! Am urgisit-o de mult Şoseaua asta. Mi-e dragă numai dimineața, când e goală şi sihastră. Dar în primele două-trei zile de zăpadă priveliştea e alta, şi dispoziția mea sufletească de asemeni.

Antonina rămâne cu mâinile îngropate în cămaşa pe care o inspectează şi răspunde cuminte şi conciliantă:

- Da, ideea nu e rea... Numai să facem o plimbare adevărată, pe picioarele proprii, strânşi în paltoane şi cu ghetele în şoşoni...

- Aşa gândesc şi eu,.. Poate să luăm sania când ne vom înapoia.

- Dorule, să n-o luăm deloc... Ştii tu ce bani ne-au mai rămas?

Doru se apropie de Antonina cu atitudinea vinovată, laşă şi linguşitoare a cuiva bântuit de remuşcări:

- Fetița asta e prea aspră.... cum să zic... ***pour les peccadilles d'un poete!***

- Mamă dragă, condiția marilor tale izbânzi viitoare stă în buna chiverniseală a acestor ani de candidatură. Celebritatea ta este pe drum... S-o aşteptăm, cum se spune în Evanghelie, cu candelele aprinse - adică cu practică înțelepciune.

Doru îmbrățişa pe Antonina, dar adăugă afectuos şi ironic:

- Ei, bobocule, cine ştie să le spună ca matale!.., Hai să ne îmbrăcăm şi să privim la Şosea cum vine seara.

1

Ieşiră în oraşul troienit, şi pe poteci strâmte, de-abia croite, ajunseră în Calea Victoriei prin dosul Academiei, făcând, în sens invers, aproape acelaşi drum ca a doua zi de [la] cunoştinţa lor.

Zeci de sănii cu cai nerăbdători, cu poloage care acopereau şi caii şi partea de dinainte a săniei, treceau în sus şi în jos prin zăpada abundentă şi nedisciplinată de lopată. Birjarii muscali - ciudată podoabă a Şoselei de acum patruzeci de ani - stăteau îngropaţi până la brâu în capra săniei şi îndemnau cu ţipete ascuţite caii lor rapizi ca vijelia. Fericiţi de această reîntâlnire cu omătul câmpiilor natale, dolofani şi aprinşi la faţă ca nişte copii la joacă, aceşti eunuci slavi erau protagoniştii şi nota de onoare a serilor de iarnă la Şoseaua Kiseleff.

în săniile lor se răsfăţa toată protipendada de altădată, ajunsă acum şi trecută zilnic, într-o gazetă scrisă în franţuzeşte, ***high-life-nl*** societăţii româneşti. Era o seară geroasă, cu trandafirii clarificări spre apusul zăvorât (asupra soarelui captiv), ca o gratie de mărgean. După primele zile de ninsoare, urmaseră câteva de ger. Sârmele şi stâlpii lămpilor electrice, crengile teilor de pe laturile Şoselei, lujerii uscaţi de pe răzoarele troienite se arătau îmbrăcaţi într-o căptuşeală dalbă şi uşoară, gata să se deznoade ca un vis la prima zguduitură a realităţii.

Doru şi Antonina, cu paltoanele pe ei şi cu fularele la gât, mergeau pe lângă teii din dreapta Şoselei, în pas elastic şi cumpănit, prin zăpada care scârţâia şi prin gerul care muşca obrajii. Antonina avea o căciuliţă de astrahan care se potrivea de minune cu cosiţele ei blonde şi cu faţa ei îmbujorată.

Elita bucureşteană zbura fericită. în vârtejuri de zăpadă şi în tumultul coamelor negre, până la rondul al doilea - rar mai departe - şi apoi, în pas domol, în aleanul clopoţeilor picuraţi, venea înapoi spre Bufet, pe partea dinspre Vila Văcărescu. Pietonii erau rari. Şi o bună parte din ei erau tot boierii din sanie, care pogorâseră să-şi dezmorţească încheieturile şi să se lase îmbrăţişaţi, prin blănurile scumpe, de braţele severe ale iernii.

Filipache recunoştea când pe unul, când pe altul. îi văzuse de atâtea ori, şi în sanie, şi în trăsură, şi la alergările de cai, şi în lojile lor, la teatru. Erau aci înfăţişate toate vârstele, toate situaţiile privilegiate, toate ţările balcanice, plus Rusia, în frunte cu domnul de Fonton, toate poveştile alcovului şi toate infracţiunile Decalogului. Strângând braţul Antoninei şi punând

vorbelor lui ca un fel de surdină fularul de la gât, Filipache se lăsă furat de amintirile şi de preocupările lui de acum câţiva ani:

- Şi groşi şi subţiri, şi diformi şi zvelţi, unii şi unele de o celebră frumuseţe, unii şi unele de pomină, cu aventurile, cu cheltuielile şi cu stricăciunea lor, toţi aceştia pe care îi vezi m-au interesat într-un moment cu un interes care mă rodea ca raia şi ca vărsatul...

Când eram în clasa a V-a, a venit la liceul nostru, de la nu ştiu care gimnaziu, feciorul de boier Edgar Spata, şcolarul cu care era să mă leg cu o ciudată şi nedezlegată prietenie... Eram democrat înfumurat, socialist intransigent şi protivnicul tuturor boierilor... Mai multă vreme am stat departe de Edgar Spata, şi tot aşa şi el de mine... Dar au fost două împrejurări care ne-au apropiat şi ne-au legat: lecţiile de istorie şi Strada Semicerc. La istorie - chiar când n-am mai fost printre premianţi - am rămas neclintit cel dintâi. Edgar Spata, elev nou sosit, ambiţios, vioi, simpatic şi abil, mi-a propus să pregătim lecţiile de istorie împreună. Iar Strada Semicerc a desăvârşit opera prieteniei noastre, fiindcă familia lui Edgar Spata stă şi azi la câţiva paşi de noi. Acest coleg, fără să ştie, a avut asupra mea o puternică înrâurire. Eram în casa lui în fiecare zi. întâlneam, la pragul lui, echipajele tuturor marilor familii bucureştene. Auzeam fără să întreb - de la el, de la verii lui, de la amicii lui ciocoi - toată cronica vechiului Bucureşti fanariot, toată cronica zilelor noastre amestecate, plus bogate suplimente de cancanuri pariziene şi internaţionale, Socialismul meu a început să năpârlească... Aceşti boieri, zglobii, de duh, iubitori de aventuri şi de şampanie, uneori fricoşi ca nişte iepuri, alteori temerari şi spadasini, au început să dezgheţe pe rapsodul pe care-1 port în inimă... Unde mai pui pe urmă sugestiunea literară!... Balzac, Flaubert, Daudet, Maupassant!... Avem şi noi nu numai faliţii noştri, dar aristocraţii noştri, burghezia lui Ion C. Brătianu, închegarea noilor averi, epopeea României moderne, entuziasmul, lăutarii, chiolhanurile şi nebunii noştri!... Amânând convingerile şi planurile mele de poet revoluţionar, am poposit, cu surprindere şi cu simpatie, la priveliştea eteroclitei şi grabnic înjghebatei noastre clase conducătoare... Bată-i norocul!... Te dezarmează!... Petrec, sunt înfumuraţi, spun prostii, plutesc în afaceri veroase şi în adultere întocmai ca eroii lui Zola!...

Fireşte că această bizară indulgenţă la care ajunsesem semăna pe cât colo a molipsire. Am revenit treptat. Totuşi, am fiert în inima mea vreo doi ani fel de fel de proiecte literare, de

romane libidinoase şi absurde şi de poeme deşucheate, din care, din fericire, n-am ajuns să-scriu decât unul singur.

în faţă cu apusul soarelui, printre copacii albi şi fantastici, ca într-un aprilie din altă lume, Doru şi Antonina mergeau cu bărbăţie, înfruntând gerul crescând şi zăpada scorţoasă.

Antonina întrerupse rechemările lui Doru:

- Mi se pare curios ce-mi spui... Mie îmi rămăsese impresia că amicul tău Edgar e un om de valoroasă preciziune sufletească..,

- Apoi aşa şi este..,

- Atunci, cum ai recoltat atâtea fructe putrede de pe urma prieteniei cu el?

- Ştiu şi eu?!.,. Edgar era imunizat. Mediul lui boieresc nu-l oprea să fie muncitor, ambiţios, exact la datorie şi cinstit la parale. Dar acum să ne înţelegem. Eu am rămas departe de damblalele boiereşti, ca un sănătos vlăstar burghezesc. Am ajuns însă să poftesc să-i descriu pe aceşti conducători, cu conacele, cu parcurile, cu luxul, cu femeile lor frumoase, cu patimile şi cu prăbuşirile lor...

- Cum sc face atunci că toată simpatia ta de artist este viguros îndreptată - şi fericit îndreptată - spre fluviul popular, spre tradiţiile cărunte şi spre folclor?... Cum explici tu asta? Tot prin vechiul tău entuziasm socialist?

- Nu, Nino dragă! După.neroziile şi fumurile mele aristocrate, am avut norocul să dau peste marele nostru Gheorghe Coşbuc. Cărţile lui. ***Balade şi idile, Fire de tort,*** au refăcut educaţia mea. Citisem pe Eminescu cu absorbirea totală şi copilărească de la cincisprezece ani. Am citit pe Coşbuc cu fericirea deplină a celui ce - crescut în câmpie - ajunge întâia oară să vază munţii şi să respire mireasma pădurilor de brad. De la aristocratismul meu estetic şi decadent, am trecut, ca printr-o convalescenţă, la sănătatea ţărănească şi la clasicismul lui Coşbuc. Aş zice, mai exact, am venit înapoi acasă la părinţi, adică la câmpiile, la macii din livezi, la legendele şi la dramele elementare din anii copilăriei mele... îmi amintesc de două călătorii pe care le-am făcut la Sinaia, una în vara anului 1896 şi alta în vara anului 1897. întâia oară am venit la Sinaia într-un tren boierese, am luat o cameră la un hotel din parc şi m-am ţinut printre aşa-zisa ***„jeunesse fleurie*** ", în ciuda pungii mele democrate... A doua oară am urcat la brazi cu clasa a treia, am poposit într-un han dinspre Poiana Ţapului şi, fiindcă nimerisem nişte zile ploioase, am stat în cârciumă toată ziua, ascultând lăutarii şi privind hora de sub şopron. Aveam cărţile lui Coşbuc cu mine şi le studiam în mijlocul desfătării populare!..,

Nino dragă, să trecem câţiva paşi dincolo de rondul al doilea... Nu prea departe... Să stăm o clipă singuri în faţa amurgului...

Aproape toate săniile, după ce treceau de Vila Popovici. făceau rondul şi intrau în şirul domolit şi fumegând care venea înapoi spre Bufet. De la rond înainte, spre Hipodrom, se vedeau numai două-trei sănii şi câteva perechi izolate. Doru şi Antonina făcură o sulă de paşi prin zăpada croită, dar nebătătorită, şi se opriră sub un tei preschimbat în candelabru de argint. Soarele cădea grabnic sub orizont, imprecis şi difuz, ca o torţă uriaşă care ar trece prin geamlâcul unei sere pline cu fantome vegetale. Creştetul cerului sc însenina, şi înaintea stelelor, încă nevăzute, se lăsa un ger de stepă moscovită. Clopoţeii, râsetele cristaline, scârţâitul zăpezii sub paşii depărtaţi păreau ultimele cercuri periferice de pe faţa unui heleşteu care adoarme... Liniştea care se aşternea pe lumea troienită părea materială şi constrângătoare.

- Ninuşco! Ce frumos e aici!...

Antonina, cu nasul în manşon, răspunse trăgându-l de braţ:

- Da... dar ne costă prea scump dacă ne lăsăm nasurile jertfă!... Aidem înapoi şi ceva mai repede, ca să nu mai simţim gerul!...

Revenită în locul larg şi rotund pe care îl ocoleau caii plini de zurgălăi şi voiră să facă drumul înapoi tot pe partea Popovici-Zerlendi.

O sanie înţesată cu vreo cinci persoane, dintre care două, în picioare, pe scaunul de la spate, le tăie calea cu un plesnet de gălăgie şi de chicoteli. Şi apoi, imediat, Doru şi Antonina îşi auziră numele:

-Nino!... Domnule Filipache!... Opriţi, băieţi!...

Sania opri la o parte, în zăpada adâncă. Era un grup de veseli medicinişti: Elvira Iatropol cu încă patru, două studente şi doi studenţi. Fără nici o ceremonie, Elvira expedie pe tovarăşi şi rămase cu Nina şi cu Doru.

- Ce bine îmi pare că v-am întâlnit!... A, hulubaşii mei dragi!... Pentru voi doi, zăpada, plimbarea, seara asta de ametistă trebuie să aibă un farmec necunoscut nouă, bieţilor celibatari.

Antonina, contrariată în inima ci de această întâlnire nedorită, nu răspunse nimic Doru, dimpotrivă, tainic, plăcut iritat de prezenţa Elvirei, îi răspunse dolent şi interesant:

- Eşti bine dispusă, domnişoară Elviro! Nu căutăm să ştim cine erau şi ce calităţi aveau colegii dumitale din sanie, dar avem dreptul să te întrebăm: pentru ce această amabilă şi poetică ironie?

- Ce ironie, fraţilor, când ochii şi obrajii voştri înfloresc de fericire şi de intimă siguranţă!..

Antonina se simţi furnicată şi ripostă:

- Nu cumva generoasa mea Elvira începe să cunoască gelozia?...

Doru le lăsă să treacă înainte pe cărarea lunecoasă şi strâmtă şi adastă, curios, răspunsul Elvirei.

- Nino dragă!... De ce să mă fac mai bună decât sunt?!... Nu ştii tu că însuşi arhanghelul Lucifer n-a putut să privească fără primejdie strălucirea şi fericirea lui Dumnezeu?

In spatele lor, Doru se porni pe un râs nebunesc:

- Domnişoară Elviro... aici ai fost... ***impayable...*** Auzi ce spune domnişoara Elvira!... Ha-ha-ha!...

începu să râză şi Elvira. Antonina rămase serioasă şi bănuitoare.

- Nino dragă, te-am pus pe gânduri cu prostiile mele... Aruncă-le la coş, precum făceai şi altădată... Aşa m-am deprins cu tine, să-ţi mărturisesc toate năzbâtiile care îmi trec prin cap... A, dar ia stai! Mi se pare că am găsit ceva mai bun!... Mi-e frig şi la nas, şi la mâini, şi la picioare... O idee!... Vă poftesc la un ceai colea, la „Flora". Numai zece minute! Tragem câte-o duşcă fierbinte, cu o linguriţă de rom, şi pe urmă plecăm.

Antonina rezistă.

- Elviro, prea-ţi suntem datori... Nici n-am apucat să ne plătim de invitarea ta de la teatru.

- Vai, Nino, ce însemnează contabilitatea asta de zaraf! Se poate să introduci între tine şi mine asemenea socoteli?

- Da' tu pierzi mereu din vedere că nu mai sunt tovarăşa ta de odaie de la domnişoarele Eremia!... Ce naiba!... Sunt măritată! Uite bărbatu-meu!... Prietenia şi amabilităţile tale se lovesc de un obstacol...

Ochii lui Doru se întâlniră cu ochii Elvirei. Elvira se simţi părtinită şi încurajată:

- Nino, bărbatul tău vreau să fie fratele meu. Cum poţi tu să stăvileşti atâta prietenie şi atâtea amintiri care mă leagă de tine şi care îl învăluiesc, fără voia mea, şi pe domnul Filipache? Lasă-mă să vă simt uniţi în inima mea şi nu mai crede că acum, fiindcă eşti măritată, trebuie să fim mai puţin prietene.

Doru interveni aproape încredinţat că apără un punct de vedere făţarnic:

- Nino, n-avem dreptul să ne dezbrăcăm de prieteniile de până ieri ca de nişte paltoane. Pe urmă, sper că vom fi şi noi în stare să nu rămânem prea datori faţă de domnişoara Iatropol...

- Vezi?,,. Hai, nu mai fi copilă şi vino încoace! Ce însemnează aceste sfieli şi aceste rezerve?

Elvira apucă de braţ pe Antonina. Urmate de Doru, intrară în veranda caldă şi luminată a lăptăriei „Flora".

Cu aerul că intră într-un loc foarte cunoscut şi că se găseşte între feţe familiare, Elvira ceru o cameră deosebită. Porunci omului de serviciu:

- Un ceainic, pahare, rom şi gustări!

Scoase de pe* ea paltonul de veritabil astrahan, căptuşit cu o mătase delicată ca puful, şi rămase într-o rochie care părea un simplu mulaj al trupului ei de splendidă felină omenească. Antonina, sub cuvânt că odaia nu este destul de caldă, întârzie să se dezbrace. O tristeţe nebiruită, nişte presimţiri amare şi vechea gelozie din copilărie îmbrăcară, ca un crepuscul jalnic, inima Antoninei... Câtă vreme va mai prigoni-o această vecinătate oneroasă?... Cum să scape de asaltul acestor protestări amicale din ce în cc mai supărătoare?... Chiar dacă, în sufletul ei, Elvira este nevinovată (şi Antonina n-are încă dreptul să creadă într-altfel), apropierea Elvirei de Doru poate să nască dispoziţii sufleteşti şi complicaţii nesănătoase. Cine poate să rămână inamovibil în faţa acestei frumuseţi, pe care gerul de adineaori, rochia strânsă şi demonii dinăuntru o fac atât de subjugătoare? Nu trebuie nici o codeală şi nici o întârziere! Nu trebuie să ispitim nici pe oameni, nici pe Dumnezeu. Antonina va vorbi franc şi energic cu această prietenă! „Fugi din calea lui Doru! Altfel, voi înţelege că umbli cu dinadinsul să te vâri în sufletul lui şi să-mi faci netrai!"

- De ce eşti, surioară, fără chef?... Scoate paltonul de pe tine şi descreţeşte fruntea asta care mai-nainte de a fi a lui Doru a fost oleacă a mea...

Antonina se gândi: „Cel supărat este totdeauna cel păgubaş... Să urmărim lucrurile fără pripeală şi fără exagerare."

Omul de serviciu aduse o vastă tavă de argint, încărcată cu ceaiul comandat, După ce rămaseră singuri, Elvira potoli reproşurile gata de izbucnire;

- N-aveţi nici o grijă! Nu sărăcesc pe tata. Clienţii pe care încep să-i am vor plăti de aci înainte nevinovatele mele fantazii.

Apoi, mlădioasă şi îndemânatică, prinse să-şi servească prietenii.

- Elviro, te rog nu-mi pune prea mult rom...

- Fetiţo dragă... când e atât de frig afară şi când, în viata aceasta, e atât de bine să vezi lucrurile şi situaţiile prin acest văl miraculos în care se preface stropul de alcool, combinat cu fiziologia noastră, de ce mă ţii de rău?

- Elviro, eu prefer să rămân lucida şi în ceasuri de voie bună, şi în ceasuri de întristare.

- Şi ce fel de ceasuri de întristare poţi să mai ai tu o dată ce amicul nostru Doru Filipache s-a hotărât să fie ocrotitorul şi grădinarul vieţii tale?

Filipache puse pe farfurioară paharul cu ceai şi răspunse printre pauze:

- Hm!... Ştiu şi eu... Aici să mă asculţi pe mine... nu pe Antonina...

Elvira isprăvi primul pahar şi, cu ochi strălucitori, cu bujori în obraji, cu calde intimităţi în glas, desfăcu braţele ca pentru o îmbrăţişare:

- Copii neispitiţi ce sunteţi!... Voi nu ştiţi să preţuiţi norocul pe care vi l-a dăruit Dumnezeu! Poate că şi eu, dacă aş fi în locul vostru, aş dovedi această nepricepere. Voi nu înţelegeţi cât este de dragă şi de ispititoare situaţia voastră. Prieteni, camarazi şi iubiţi! Iată idealul! Mereu împreună, inseparabili, mână în mână şi inimă lângă inimă!...

- Domnişoară Elviro, lasă-mă să-ţi întorc ceva din mirarea dumitale... De unde atâta convingere pentru căsătorie la dumneata, care, după câte ştiu eu, nici nu vrei să auzi de plugul cu doi boi?

Elvira îşi umplu al doilea pahar.

- Cine ţi-a spus asta? Nina nu ţi-a spus-o... Poate m-ai înţeles greşit odinioară, în salonul verişoarei dumitale, Sanda, la discuţia asupra ideilor lui John Stuart Mill. Nu, dragă domnule Filipache. Este o taină dureroasă a sufletului meu. Nina cred că a bănuit-o. Toţi bărbaţii care mă întâlnesc şi mă privesc - şi cunoscuţi, şi necunoscuţi, şi prieteni, şi colegi - nu-mi fac

cinstea să mă creadă că aş fi bună de soţie... Complimente, priviri toride, glume, aluzii, obrăznicii... câte pofteşti!... Dar un gând cinstit, o atitudine serioasă, o propunere tragică - .,Vreau să fii nevasta mea cu cununie!" - de aşa ceva nu m-am învrednicit până acum...

Antonina crezu momentul binevenit să intervină:

- Elviro, un mare păcat al firii tale - care explică poate neajunsul de care te plângi - este că nimeni nu ştie niciodată când eşti tu Ia tine acasă, adică vreau să zic: când vorbeşti serios, când te arăţi tu pe tine cea adevărată...

- Puica mea scumpă!... Poate că spui adevărul... Ştiu eu câte suflete port în pieptul meu!... Tu eşti fericită fiindcă eşti precisă. Aceeaşi de dimineaţa până seara. Pe când eu!... Câte voci contradictorii, câte iniţiative încurcate, câte sentimente mimice! Totuşi, daţi-mi voie să nu mă calomnicz prea tare. Tu ştii, Nino, că în odaia cea mai ascunsă şi mai zăvorâtă din palatul zmeilor stâ biata fată pe care au furat-o zmeii!

Filipache, cu coatele pe masa ovală şi atât de aproape de această frumoasă gură care se spovedea, fu gata să rostească: „Ileana Cosânzeana!"... Dar îşi înghiţi exclamaţia o dată cu o largă sorbitură din ceaiul dres cu rom. Antonina răspunse gravă:

- Elviro, te iubesc, te admir şi mă tem de tine de când eram copii şi ne jucam, la Brăila, printre sacii de pe cheiul Dunării... Ai dreptate. Eşti un suflet arzător şi generos... Dar te-au furat zmeii!... Nu te supăra, dar ştii tu cine este patroana ta? Este Sfânta Măria Magdalina, din care Mântuitorul scosese şapte demoni.

Filipache tresări pe scaun şi-şi izbi palmele a pagubă:

- Vai, Nino dragă!... Cum poţi să spui tu această vorbă jignitoare prietenei tale celei mai bune?!...

- Domnule Filipache, sunt obişnuită şi cu francheţea judecăţilor Antoninei, şi cu usturătoarea lor dreptate. Nu mă jigneşte vorba ei. Aşa este... Am auzit şi eu acest cuvânt bisericesc: „Măria Magdalina, din care Domnul scosese şapte demoni!" Mă înfioară ideea aceasta! Cât doresc şi eu această eliberare! Să nu mai fiu atât de bântuită de capricii, de dezordinea nervilor şi de zigzagurile voinţei! Dar unde este eliberatorul? înţelegeţi acum mai bine de ce poftesc la fericirea voastră... Mă odihnesc privindu-vă. Mă surprind visând şi cu la căminul anonim, nebătător la ochi, unde să mă ascund de lume cu cel ce m-ar fi scos din mâna zmeilor.

- Elviro dragă, eşti jucăria unei iluzii!... Dezrobitorul tău şi-al nostru, al tuturora, nu poate să fie, nu este decât unul singur: cel care a dezrobit pe Magdalina.

- Ştiu, fetiţă scumpă; mi-ai spus-o altădată. Dar e prea târziu. Ce sâ fac!.. Nu eu, ci tu ai avut norocul să-ţi trăieşti copilăria în mănăstire şi să cunoşti pe sfinţii de care îmi vorbeai...

- Elviro, atâta cât eşti, în viaţa aceasta, cu capul pe umeri şi cu inima dornică de izbăvire, nu e niciodată prea târziu să cauţi pe Izbăvitorul...

Elvira răspunse nu cu vorba, ci cu gestul şi cu totul altceva decât te-ai fi aşteptat. Umplu cu ceai al treilea pahar, vărsă din el câteva linguriţe şi împlini golul cu rom.

- Da, da... însă daţi-mi voi o mână de ajutor...

Antonina o privi cu ochi întunecoşi.

- Dumnezeu nu poate să te mântuiască fără voia ta...

Doru făcu un gest obosit şi conciliant:

- Problema voastră e prea gravă pentru lăptăria „Flora"... S-o amânăm până la o vreme şi o catedră mai potrivite.

- S-o amânăm, domnule Filipache.

Elvira se duse la sonerie şi sună, apoi, fără să se mai aşeze pe scaun, sorbi tot paharul. Omul de serviciu veni la poruncă:

- Dă-ne socoteala şi trimite degrabă să ne aducă o sanie.

Doru ar fi voit să rămână în picioare pe scaunul de la spate. Dar şi Elvira şi Antonina se împotriviră. Elvira puse înainte prestigiul ei de doftoriţă:

- Nu vreau să mă chemi mâine să-ţi dau doftorii de răceală. Intrăm toţi în sanie şi ne învelim bine. Şi dacă nu încăpem la rând, iei pe Antonina pe genunchi.

Cu Antonina pe genunchi şi coapsă lângă coapsă cu Elvira, Doru străbătu - pe oglinzile aburite şi vinovate ale conştiinţei - un sfert de oră de reverie şi un iezer lung, cu vrăji rele la fund...

X

Acasă, bănuielile se stinseră, presimţirile se depărtară şi viaţa sănătoasă (mediocră şi măsurată) se deşiră mai departe în chilia Antoninei şi a lui Doru. Când unul, când altul se duseră la Universitate - Antonina exactă, Doru neregulat şi cu

examene în restanţă. Gerul se domoli. Zăpada începu să se topească, şi în judeţul Brăila apele se umflară şi se revărsară peste arături.

în ziua de 24 decembrie, după stilul nou, Antonina îl vesti pe Doru că seara vor ieşi împreună în oraş.

- Tu ai avut deunăzi ideea să mergem la Şosea. Am şi eu o idee... Astă-seară la ora zece şi jumătate vom pleca de acasă. Nu mă întreba unde te voi duce. E secretul meu. Făgăduieşte-mi că te vei lăsa condus, ca un băiat cuminte.

- Bine, Ninuşco... Făgăduiesc tot ce vrei! Bine că ai şi tu o fantazie!... Câteodată am remuşcări când mă gândesc că mie îmi trec prin cap prea multe fantazii, şi ţie nici una...

- Aşteaptă şi vei vedea. Vom vorbi pe urmă de această fantazie a mea.

Seara, după ora zece, vestiră pe cei din casă că ies în oraş şi plecară, luând cu ei cheia de la verandă. Era o noapte umedă şi rece. Zăpada de pe străzile secundare, călcată de picioare, călcată de vehicule, arăta jalnică şi declasată, ca nişte brazde de gunoi. La răspântii erau mormane care se topeau încet sau prindeau coajă de gheaţă, după temperatura nestatornică a zilelor. Bătea un vânt aspru şi pătrunzător, semnul cunoscut că alte zăpezi şi alte vifore sunt călătoare spre ţara noastră.

- Ia să vedem acum dacă tu, cu ideea ta, vei nimeri-o mai bine decât mine deunăzi.

- Mult mai bine decât tine, Dorule...

Apucară pe Strada Soarelui şi o străbătură până la capătul celălalt din Strada Fântânii. înaintea lor şi apoi în urma lor mai erau câteva perechi care păreau că şoptesc în limbi străine.

Ieşiră în faţa Liceului „Sf. Sava". Doru întrebă:

- Ei, şi acum?...

- încă o sută de paşi înainte, spre Calea Victoriei...

Perechile dinainte şi din urmă aveau acelaşi drum. în faţa Catedralei Sf. losif, Antonina se opri şi, trăgând uşor de braţ pe Doru, intrară înăuntru. Doru şopti:

- Am înţeles... Dar ce priveghere este astă-seară?

- Privegherea de Crăciun!... Mâine toată lumea occidentală serbează Naşterea Mântuitorului!

Doru avu o vie tresărire de uimire:

- Privegherea de Crăciun!... Ce spui, Nino?!...

înăuntru, prin spaţiile vagi, de-abia destăinuite dc lumina câtorva candele, apărură, înşirate în bănci, mulţime de capete plecate. Locurile din urmă erau aproape toate prinse. Fără

zgomot de uşi, fără zgomot de paşi şi fără nici o vorbă, alte şi alte obscure siluete treceau prin vadul luminilor blafarde şi se pierdeau în umbra pilaştrilor. Plutea, în reculesul sfânt locaş, o pace adâncă, închegată totuşi din cucernică nerăbdare şi din sute de rugăciuni spuse în taină.

Doru şi Antonina îşi făcură loc în bancă pe aproape de amvon şi nu mai schimbară nici o vorbă.

în cugetul lui Doru se desfăşurară epoca de glorie a creştinismului, treptele de aur şi de sânge martiric al.e ascensiunii creştine, opoziţia triseculară a păgânismului clasic, lecţiile profesorului de istorie şi un noian de gânduri şi de amintiri personale... Deşi atât de departe de zilele Romei imperiale şi ale catacombelor, această adunare pioasă - în pământ ortodox - avea nu ştiu ce notă exotică şi misterioasă. Aşa trebuie să fi fost şi pe atunci! în sanctuare mascate, sub cimitirile din Via Appia, în fapt de seară, ori dis-dc-dimineaţă, mai înainte de cântatul cocoşilor, mărturisitorii sublimei speranţe în înviere şi în Nemurire veneau tot aşa, tăcuţi, anonimi, câte unul, câte doi, ca să sporească, sub pământ, eroicele armate ale Crucii, ca să adore şi să se hrănească cu lisus Christos Euharistie!

Băncile se umplură pe nevăzute, şi cei ce mai soseau rămaseră în picioare pe lângă ziduri şi printre stâlpi. într-o lăture a altarului o luminiţă într-o lalea roşie de sticlă arăta, ca flamura de pe palatul împărătesc, că Monarhul este în cămările sale. în fundul altarului, deasupra chivotului în chip de catedrală, creşteau în umbră cilindrii făcliilor, încă fără flacără. Un punct luminos, o stea ivită deodată, începu să se ridice spre făcliile stinse, şi din steaua Magilor se prefăcu într-o constelaţie tremurătoare, deasupra adâncimilor altarului.

O salvă de clopote deschise sacra ceremonie şi un popor de clerici, înveştmântaţi în haine de dantelă şi de crizanteme, ocupă, ordonat şi ritmic, băncile din altar. Serviciul începu. După cărunta tradiţie, izvorâtoare din Liban şi din Sion, şi comună Orientului, şi Occidentului, porniră vechii psalmi - când întregi, când desfoiaţi stih cu stih - în latineasca dură şi hieratică. Două cete de clerici, două strane, dialogarâ lung, exprimând extatic bucuria cerului şi a pământului în faţa miracolului de iubire, dăruit nouă în Betleem; ***„Christus natus est nobis: Venite, adoremusl Venite, exultemus!"***

Prin miezonoptica răsfirată în trei negre evantalii, străbătură luminoase proorocii din Isaia, psalmii mesianici, pericopele evanghelice ale Nativităţii şi glorioasa elocinţă a Sf. Leon Papa, a Sf. Grigorie Papa, a Sf. Ambrozie şi a Fericitului Augustin. Ca o falnică încheiere a acestei lungi privigheri, în noaptea păstorilor veniţi la Sfânta Iesle, imnul ***Te Deum laudamus*** se risipi sub cerurile catedralei ca un stol de vulturi împărăteşti, făcând să vibreze vitrourile şi să pâlpâie lumânările.

Prima Sfântă Liturghie - dintre cele trei care trebuiesc rostite de orice preot principal la sărbătoarea Naşterii Domnului - se ridică, prin căpriorii vagi ai sfântului locaş şi prin cortul sumbru al nopţii de decembrie, spre tronul descris în Apocalipsă al împăratului Sărbătorit.

între Doru şi Antonina şi această solemnitate nocturnă, scăldată de valurile orgii, cuvintele latine, tehnica ritualului, înţelesul şi adâncimea lecturilor se pierdeau şi se îngropau nebănuite, exact ca bogăţiile de la fundul oceanului. Dar glasul orgii, dar implorările, fremătările şi extazele ei comentau totul şi făceau totul lumină şi paradis, dincolo de cuvinte.

Antonina, care cunoştea urzeala Sfintei Liturghii mult mai bine decât Doru, prinse şi recunoscu momentele solemne şi urmări cu suflet cucernic şi cu răspunsurile consacrate divina dramă din altar. Doru rămase suspendat în fluxul şi în refluxul orgii şi amesteca în sacrul ocean inima lui profana, speranţe şi proiecte literare, iarba rea a unor aşteptări şi a unor doruri pe care putea încă să le smulgă şi să le arunce şi mai ales amintirea de acum trei ani a privigherii de Crăciun, trăită tot în această catedrală.

Era în anul al doilea de colegialitate cu Edgar Spata. Se vedeau zilnic, citeau reviste franţuzeşti, se plimbau la Şosea şi învăţau împreună. Edgar se simţea bine, făcea cu Doru un schimb avantajos şi continua să fie un elev eminent. Dimpotrivă, Doru degenera. Odrasla mediocrei burghezii învăţa cu pagubă ideile, gusturile, cancanurile şi moralitatea boierească. O mistificare specială se petrecea în cugetul lui Doru: copilul cu fiori de poezie în el se amăgea privind casele mărețe, pe cei ce locuiesc în ele, înveştmântaţi în haine moi, şi heleşteiele putrede, cu nuferi mincinoşi şi cu perdele de trestii clătinate de vânt... Doru aduna material pentru un roman patologic, o schiloadă fiinţă imaginară, care trebuia să se nască în porfiră şi în ***byssusf...***

într-o zi află că elita capitalei aleargă să admire un spectacol rar, dc o cutezanţă pur pariziană. O artistă celebră se arăta pe o scenă din dosul Băncii Naţionale, într-o serie de roluri mute,

tară alta haină decât prestigiul unei plasticităţi impecabile şi fără alte comentarii decât flautul unui Pan ascuns între culise, A fost şi Doru - cu eroii pe care îi urmărea - la această privelişte din vremurile păgânismului greco-roman... Dar revenind spre casa lui umilă şi adormită, a hiat-o pe Strada Fântânii şi a ajuns până în dreptul Catedralei Sf. losif înăuntru erau lumini şi acorduri adânci de orgă,., Era ca şi astă-seară. şi dincolo de bănuielile lui Doru. privigherea din noaptea Naşterii Mântuitorului.

A fost prima întâlnire a lui Doru cu tribunalul înţelepciunii religioase. A trăit, cu frumea doborâtă pe spătaml unei bănci, un ceas de zguduitoare reacţiunc sufletească. Vedea, deasupra lui. cei doi pereţi ai unei prăpăstii de contraste şi de destăinuiri. Tot ceea ce privise, simţise, aprobase cu un ceas mai înainte i se părea acum atât de fragil, atât de trecător şi de vinovat!... Lumea dimprejuru-i. absorbită în sfântul ei extaz, mohorâtă şi severă, cât de greu. cât de înţelept cădea în cumpăna inimii lui, confruntată cu fantoşele şi cu semicadavrele contorsionate din faţa scenei!... Splendidă, supremă revelaţie! Doru se simţea smuls şi dislocat din spaţiu şi din timp de puteri irezistibile...

Altarul creştea şi se prefăcea în cetatea Betlcemului... înţelepciunea, dreptatea şi fericirea din toată lumea, din toate vremurile, dar mai ales din ora aceea străluceau ca nişte constelaţii în cununa glorioasei nopţi a Nativiiăţii!... Iar orga. iar melopeele latine, iar volutele de tămâie din catedrală îl ridicau, ca din noroaie de sânge putred şi din bacanale monstruoase, spre porţile de aur ale sacrei cetăţi'

E mincinoasă frumuseţea dacă n-o garantează idealul moral! E amăgitoare arta dacă nu purcede din convingeri superioare, ci purcede din trufia şi din aluatul impurităţii noastre! E absurdă bizuinla să cucereşti o inscripţie de onoare în porticul epopeii fără să te temi dc Dumnezeu şi fără să serveşti pc oameni!

O, pentru ce aceste clarificări totale pe marea inimii şi sub cerul conştiinţei noastre suni atât dc rare şi dc contrazise de noi înşine!... Cc urmări a avut. în viaţa lui Doru. acum trei ani, această augustă lecţiune din noaptea de Crăciun? A trăit sub înrâurirea ei câteva zile. a mărturisit-o Iui Edgar Spata şi a redat-o în câteva pagini de sinceră, dar de uitată emoţiune... Doru Filipache începu sâ întrevadă că mai sus de frumuseţea unui imn religios, a unei pagini din Scriptură, sau a unei cuvântări dc Bossuet, este o zonă sufletească, fericită şi constantă, care preţuieşte infinit mai mull decât toate

emoţiunile estetice religioase... Prin lecturile Iui din scriitorii creştini, prin splendida viziune a picturii medievale şi prin atâtea porţi întredeschise spre adâncimile şi înălţimile credinţei. în Misterul Răscumpărării. Doru a dobândit certitudinea că tezaurul există, dar că cl. unul. nu-1 va dezgropa niciodată...

Şi iată acum experienţa cea mai nouă şi mai deconcertanta... întâlnirea lui cu Antonina şi tot romanul început în toamna anului trecut au avut încă o dată aparenţa unei conversiuni în fermentaţie. Iubind pc Antonina. a prins a iubi din nou vechile noastre mănăstiri, poezia mistică şi filosofia lui Auguslin... Scriind Antoninei, văzând-o cu ochii închipuirii printre fiicele mănăstirii, în faţa calapctesmelor arhaice. în preajma pădurilor de brad şi a clopotniţelor din alte veacuri. Doru şi-a simţit gândurile roabe e\la\ iei creştine şi inspiraţia dornică de mistici trandafiri. A trăit un an de o rară şi curată taină sufletească. Astă-vară. în ciuda legii fatale, care cere ca visul şi idealul să nu fie verificate niciodată, a stat o lună şi mai bine. cu Antonina logodnică. în Mănăstirea Văratic... Apoi au venit căsătoria, pauperitatea vieţii aşa cum este. toamna în chilia [ar studenţească şi toate frunzele cc cad şi toate florile ce mor...

Draga lui Antonina!... E o prietenă nepreţuită! Atât de devotată, atât de serioasă şi de pătrunsă dc înţelesul unirii lor. contractate în faţa lui Dumnezeu!... Cc suflet clasic! Ce conştiinţă ireproşabilă! ..De ce sunt atât dc departe de ea! De ce sunt atât dc imprecis şi de influcnţabil!" Sensibilitate dc vânzare' Grădina a nimănui, pe care poate s-o ciumpăvească şi s-o smulgă cine vrea! Vie fără gard. din care poate să fure orişicine! Nenorocită fire de artist, spânzurată la răspântia tuturor emoţiilor şi tuturor eventualităţilor!...

Antonina sc apleacă asupra lui Doru. încremenit în umbră, cu fruntea pc spătarul băncii din fală, şi-1 mişcă, şoptindu-i:

- Slujba s-a terni inat...

Doru se trezeşte ca dintr-un somn adevărat şi-şi adună pălăria şi bastonul. Orga amuţeşte în cafas, după o ultimă revărsare de regală şi biruitoare bucurie. Poporul mohorât de jos începe să se scurgă in noaptea rece şi în pustietatea străzilor slab luminate.

Doru cuprinde afectuos braţul Antoninei şi-i spune in drumul către casă:

- Ideea ta, ca totdeauna, a fost sfânt inspirată...

in odăița lor caldă și îmbrățișătoare, în fata icoanelor dăruite de maica Antonina. Doru întreabă, gânditor, pare că pentru sine însuşi:

- Cum am putea să facem zilnică înțelepciunea din această scară excepțională''...

Antonina se opri locului şi privi lung în zarea lămpii, ca şi cum întrebarea lui Doru ar fi fost fum sau fluture:

- Dorule. ***aceasta e întrebarea.'...*** Dar nu trebuie să ne-o punem cu dispoziția sufletească a lui Hamlet, că atunci n-o mai dezlegăm niciodată .. Să fim copii şi să simțim ca ci... Să iubim icoana din perete... Psaltirea străbună şi... sfaturile nevestei!...

XI

„Iubite Boruzescule. am primit frățeştile tale urări de Anul Nou. Dacă ai putut să te gândeşti la noi şi să scrii, este un început de probă că sănătatea ta are şi ceasuri suportabile. Nădăjduiesc că ai primit ieri-alaltăieri. din partea noastră, dar prin mâna maicii Antonina, micul nostru semn de neuitare şi de prietenie.

Nu ți-am mai scris de mult.,. Nu fiindcă te-ai fi mutat de pe soclul indestructibil unde te aflu în fiecare zi. dar pentru că dc la un timp încoace trăiesc într-o negrăită confuziune sufletească.

Ştiu bine că nu-ți aduc la cunoştință un fapt cu totul uimitor... Doar am venit de atâtea ori la tine când mi-erai aproape şi te-am luat de atâtea ori martor întunecărilor şi bâjbâielilor mele... De data aceasta mă tem că sunt într-un progres suspect... începându-ți scrisoarea de față. simt cu dureroasă vioiciune depărtarea dintre noi şi suspin după zilele când odăița ta era la îndemâna dorului şi a nevoilor sufletului meu.

Amice. îți scriu azi dintr-o pornire nelămurită şi ciudată. Aş zice că viu la tine nu pentru că ştiu precis ceea ce trebuie să-ți spun. sosit în fața ta, dar pentru că sper că voi găsi pe drum - adică scriindu-ți - preciziunea şi claritatea - dezertoare în acest moment. De unde să încep, cum să cruț puterile tale, şi cum să biruiesc, cu o comparație fericită, dezordinea gândurilor mele?

Dragul meu, mi se pare că literatura mea începe să sc verse - prin nu ştiu ce spărtură din «casa apelor» - peste viața mea civilă!.,. Vreau să spun că proiectele mele literare, visurile mele. acele tainice schițe şi notițe pe care Ie notăm cu un condei de fosfor pe pereți întunecoşi. ştiuți numai nouă, acele fantasmagorii, de multe ori monstruoase, care împovărează capul unui poet ca nourii fruntea Ceahlăului... toate aceste năzăreli ale închipuirii, toate aceste iele ale basmului permanent în care trăieşte un imaginativ - iată că încep să-mi intre în casă, prin uşile zăvorâte, şi să ceară tacâm la masa mea!...

Mă urmăreşte un proiect de largă nuvelă, un fel de mic roman, care se petrece nu ştiu unde. în preajma unui castel feudal sau a unui conac boieresc, pe vremea rapsozilor şi a trubadurilor. Suntem pe valea Oltului ardelenesc sau pe valea Mureşului, aşadar, dincolo de Carpați, Văd pe poalele codrilor de brad şi de fag. şi pe lângă apele care coboară în paşi de cascadă, vechi castele cărunte, sate de iobagi şi bordeie ţigăneşti. Unul din castele e fără veselie de multă vreme.,. Groful ce! bătrân a murit şi grofina-mamă tot aşa, iar vlăstarul lor este departe, în slujba împăratului, prin țări străine şi prin războaie. între robii curții cu care se juca vlăstarul grofinesc în copilărie era şi un dănciuc, ajuns de atunci încoace mare lăutar. Valahii îi ziceau Tilincă, fiindcă părinții lui erau țigani româneşti. Ungurii îi ziceau ***Telelke...***

într-o zi, tânărul grof Istvanffy s-a înapoiat acasă din războaie, plin de cinste şi de daruri împărăteşti. Lume multă, nobilă, bogată şi frumoasă a venit cu Istvanffy, şi bătrânul castel posomorât a întinerit deodată şi a început să petreacă. Tilincă şi cu taraful lui au lăsat bordeiele, țigăncile şi copiii cu săptămânile şi au desfătat, zi şi noapte, ospețele şi pe musafirii grofului.

Stăteau țiganii lăutari sus. într-o firidă largă cu ostrețe. deasupra mesei cu talgere de argint şi cu torțe aprinse, şi le sticleau ochii ca la nişte pui de cioară, noaptea. într-o biserică, la utrenie. Câtă lume frumoasă era jos. în jilțurile de la masă! Cât aur, câte pietre scumpe şi câte flori erau pe hainele, şi pe armele, şi pe rochiile cinstiților oaspeți ai lui Istvanffy! Dar mândră ca baroneasa Liliom nu era nici una dintre zânele poftite la castel! Şi într-o zi, şi a doua zi, şi a treia zi... cântecele, gândurile şi tot întunericul din ochii lui Telelke s-au îndreptat tainic şi nebuneşte spre luminoasa Liliom.

După o iarnă întreagă de petreceri, stăpânul castelului a plecat la curtea împărătească, unde îl aştepta o şi mai mare răsplătire, adică mâna unei domniţe dintre fetele din jurul împărătesei. Telelke a ajuns iar Tilincâ... S-a întors la bordei şi a luat iarăşi sărăcia Ia spinare. Rada. nevasta lui. era ţigancă frumuşică, dar cum o să mai stea porumbele alături de cireşile albe! Tilincă a rămas cu gândul dus. bleg şi netrebnic, zile întregi... Rada. plină de grijă şi tulburată, s-a dus la o ţigancă bătrână, doftoroaie şi vrăjitoare, şi a pus-o să-i ghicească ce boală a dat peste Tilincă al ei... Baba a căutat în ghioc. în bobi. în nişte oale care fierbeau pe vatră, până când a aflat...

- Tilincă al tău este în ispită mare... Şi-a lăsat inima roabă la frumuseţe străină... Şi nu e frumuseţe ţigănească... E frumuseţe albă şi boierească...

Da" măcar că doftoroaia ghicise boala, n-a putut s-o şi tămăduiască. Zadarnic Rada i-a adus daruri, zadarnic a făcut toate câte a învăţat-o meştercasa! Şi a trecut vremea, şi codrii au înfrunzit încă o dată. şi cucul zburdalnic şi îndrăgostit a umplut zăvoaiele cu alintările lui... Dar stăpânul castelului şi al ţiganilor n-a uitat vioara lui Tilincă... Şi s-a pomenit Tilincă şi s-au pomenit ceilalţi tovarăşi ceteraşi că-i cheamă stăpânul departe, spre miazănoapte, de pe unde vine Dunărea... Oamenii grofului i-au grămădit într-o căruţă cu scule şi cu boccele şi i-au pornit pe drumul Pestei, pe când ţigăncile şi dănciucii îşi smulgeau laţele de deznădejde...

Ţiganii au ajuns la Pesta, şi-au frânt gâtul privind la atâtea mândre turnuri şi castele dc pe marginea Dunării plumburii şi au început iar să desfăleze ospeţele stăpânului. Dar unde era mândra Liliom, floarea florilor şi zâna zânelor?... Cum să întrebe, pe cine să întrebe bietul Telelke-Tilincă?... Vorbea greu ungureşte; cu alţi ţigani lăutari nu ştia pe unde să se întâlnească; de la curtea lui Istvanffy - cea clădită lângă Dunăre - nu îndrăznea să se depărteze. S-a împrietenit şi el cu pescarii stăpânului, şi în nopţile când groful şi tânăra lui soţie petreceau afară din castel şi-a dat drumul în luntre pe Dunărea plină de taină şi de sălbi jucăuşe...

Trecea Tilincă pe sub cetăţi uriaşe, negre şi colţuroase, cu turnurile printre stele şi cu temeliile în plesnetele sclipitoare ale Dunării... Prin gratiile de la ferestre auzea viorile ţigăneşti, râsete şi cupele ciocnite... Unde era Liliom!? Liliom, Liliom, unde eşti?...

*

Te uită. iubite Boruzescule. că m-am pierdut în scrisoarea mea mai rău decât ţiganul meu Tilincă în zănatica lui rătăcire pe Dunărea din Pesta medievală!... Povestea aceasta ameninţă să ajungă pentru mine un fel dc tunică a lui Nessus!... Nu pot să mă mai dezbrac dc ea!... Mă simt una cu Tilincă şi constat cu mirare că îi reprezint dezordinile şi interesele inimii cu o identificare totală. îmi lipsesc numai vioara şi luntrea lui! Ies din casă în acest miez de iarnă grea, răscolesc năuc omătul de pe străzi şi alerg spre Dunărea închipuirii, a basmului şi a unei duble nebunii de poet şi de ins pus sub pravilă, dar care visează să înfrunte pravila!...

Scumpe amice, trec printr-un ceas neaşteptat şi greu. Aşa. fără de veste, prosteşte, pe nemâncatc!... Şubreda, dezgolita şi absurda mea natură de visător mi-a întins o cursă perfidă, din care nu mai ştiu cum să scap. din care - şi mai rău! - nici nu ştiu măcar limpede dacă voiesc să scap.

O, iartă-mă. frate! Iată atâtea pagini pline cu aiurelile unui cap nenorocit, ajuns... oala în care-şi fierbe farmecele ţiganca mea, baba din poveste!

Aşa stau treburile mele. Precum vezi. prost de tot! Nu mai încape nici o îndoială că asemenea noutăţi din parte-mi te vor mira. atâta cât prostiile omeneşti mai pot să mire pe un înţelept ca tine. Mi-e destul dc greu să-ţi vorbesc despre atari complicaţii şi zbuciumări absurde, dar mă rog prieteniei tale ca şi altădată: îngăduieşte-mă!

Judecând lucrurile ceva mai gospodăreşte, este nesănătos să-ţi destăinuiesc că, la începutul căsătoriei mele. visurile mele dc poet. impacientele mele literare şi florile cuvenite soţiei mele se asfixiază în căminul meu şi dau năvală spre ferestre, să iasă afară. Mă observ cu destulă luare-aminre şi cu destulă ironic... Dar nu e destul să te înţelegi şi să te ironizezi. Trebuie să ai şi puterea să fii om de onoare

Dacă in-ai descoase ca altădată şi m-ai întreba: am plecat de la poveşti ca să ajung la insalubra realitate de azi. sau am început să aiurez poveşti fiindcă sunt bolnav din nou dc frigurile pe care tu nu le-ai cunoscut niciodată, n-aş şti ce să-ţi răspund... Atâta cât pot să mă judec, mă găsesc complicai, absurd, monstruos ca totdeauna!... Cresc închipuiri, poveşti şi romane, ca să lac din ele năvod dc dragoste, sau semăn în mine şi in alţii sămânţa iubirii, ca să adun apoi recolta în hambare de literatură?...

A mai fost încă o împrejurare rău venită. Vreo cincisprezece zile am fieri fără apă. Nu pot să mai scriu acasă!... Biata mea Antonina îmi ucide orice bună dispoziţie grafică!... Cum ne

păcălim, ce nero/i suntem **în** planurile şi in combinaţiile noastre! .. Când iubeam pe acest copil şi-i aşterneam pe hârtie inconştientele mele mistificări, mi se părea că o dată ce Antonina \a fi lângă mine. soţia mea, voi fi de o fecunditate literară prodigioasă!... Crâncenă dezamăgire! Ca să mai pot să scriu un rând. trebuie să aştept plecarea ei dc acasă sau sa mă refugiez în această sală dc bibliotecă, de unde îţi scriu în ceasul de faţă. Cincisprezece zile această sală a fost fără cititori. Azi, a treia zi după Bobotează, se redeschide, şi cu sunt primul ei credincios.

Dacă aş fi avut putinţa să scriu şi să mă istovesc urmărind aventurile şi cântecele dc dor ale lui Tilincă. poate că aş fi acum mai liniştit şi mai stăpân pe această dublă situaţie: a soartei lăutarului şi a labirintului simţirii melc...

Iubite Boruzescule. aştept de la tine veştile laconic făgăduite în răvaşul ian de sărbători Aş vrea din toată inima să te ştiu deasupra durerilor şi a nesiguranţei!... Este şi pe acolo aceeaşi iarnă aprigă ca pe la noi? Ce deosebire faţă de anul trecut! Poate că între munţii plini de codri ai Mănăstirii Neamţu e mai mult adăpost - deci mai puţin ger şi crivăţ - ca pe podişul Galaţi-Bucureşti-Craiova... Ce fac părinţii tăi? A putut vreunul din ci să vie lângă tine, cum era vorba astă-toamnă? Citeşti pe acolo ziare? Ai prins de veste că a murit bietul nostru Bonifaciu Florescu?... A murit regele boemei literare româneşti, măcar că. în aparenţă, era dascăl de limba franceză. Mă voi strădui într-o zi să schiţez această preţioasă şi fantastică personalitate a profesorului nostru.

Dragul meu. nu mi-ai spus cum stai cu serviciul militar! Ai fost chemat la recrutare? Eu trebuie să apar înaintea consiliului de recrutare în luna care vine. Şi. fireşte, tocmai în capitala judeţului meu de origine... în locul acestei călătorii, cât dc mult aş vrea să fac o alta - până la chilia ta!... Dar. scumpul meu filosof, precum vezi, ţi-aş aduce. în această inimă năucă, pe lângă prietenia fără moarte pe care |i-o păstrez, şi o rătăcire nonă, vrednică de dojana ta'"...

XII

înaintea căsuţei arhaice din Strada Semicerc se opreşte, printre nămeţii clădiţi cu lopata, o sanie zglobie. Elvira Iatropol coboară din sanie şi. împovărată cu pachete, ca o fată a lui Moş

Crăciun, vine şi trezeşte clopoţelul din verandă. Antonina e acasă, doamna Filipache şi Clariţa tot aşa. dar Doru Filipache a plecat în oraş...

Elvira îi spune Antoninei:

- Nino. mai este în sanie încă un pachet ceva mai greu. Tc rog trimite servitoarea să-1 ridice. Sau stăi! Mi-1 aduce birjarul!

Lăsă celelalte pachete, se întoarse la sanie şi încarcă în braţele birjarului o cutie de lemn.

Transfigurată de frigul dc afară, volubilă şi afectuoasă. Elvira îmbrăţişează pe toată lumea - deşi mama şi sora lui Doru sunt cunoştinţe de curând - şi începe să povestească şi sâ desfacă pachetele.

Vine de la Brăila. Şi-a luat un scurt concediu dc Ia spital şi a alergat să vadă pe bătrânul doctor Iatropol, care sc cam vaită de povara anilor. A văzut pc toţi din familia Ţanţu. Sunt toţi sănătoşi - şi moş Anghel, şi mama Vasilichia, şi copiii. A fost de două ori pe la ei. Le pare rău că n-au putut să trimită mai din vreme - în traista lui Moş Crăciun - toate aceste daruri şi pachete trimise acum prin Elvira. Iată pentru doamna Filipache un jerseu tricotat dc Valeria... Iată pentru Clariţa o ie, cusută lot dc Valeria... Iată aci. pentru Doru şi Antonina. o boccea întreagă... Şi iată şi de la Anghel Ţanţu un pachet cu ce-a crezut el că vă place mai mult...

A mai rămas cutia de lemn, nu prea mare, dar mai grea decât celelalte.

Elvira se uită iscoditoare la toţi din jurul ci. ia dulceaţa de pe tavă, bea apă fără grabă şi declară, arătând cutia pusă pe biroul lui Doru:

- Aci e un secret. Nu-1 vădesc decât atunci când va fi dc faţă şi domnul Filipache...

Antonina, cu o imperceptibilă iritare în glas. obiectează:

- Ei. nu ne mai aţâţa şi tu curiozitatea! la presupune că Doru zăboveşte din cine ştie ce pricină.

Elvira răspunde categorică:

- Aci este darul meu de nunta voastră. Trebuia să vi-1 fac mai demult... Dar negustorul cu comanda n-a putut să mă servească decât acum. Am răbdat toţi atâtea luni. să mai răbdăm un sfert de ceas, până când va sosi domnul Filipache.

Doamna Filipache şi Clariţa găsesc că Elvira are dreptate:

- Da, domnişoară Elviro! Mai încape vorbă! Doru trebuie să sosească numaidecât.

Apoi vorba aluneca asupra iernii de afară, asupra Dunării, care a înghețat tun. asupra guturaiului şi a degeraturilor de care suferă toată lumea...

Elvira îşi aduce aminte ce i-a comunicat un coleg intern, adineaori, la spital.

- Ştii. Nino. că Leon Tolstoi e greu bolnav?

Antonina nu sc emoționează:

- **E** prea bătrân şi prea celebru ca să-1 mai putem căina... Zilele pe care le mai trăieşte sunt în paguba apoteozei lui...

Elvira crede că un om mare, un supraom, un semizeu ca Tolstoi... nu poate să ne facă să uităm biata lui umanitate, de lut. de anghina pectorală şi de sudori de sânge...

Dar doamna Sofia Filipache nu ştie cine este Leon Tolstoi. iar Clarița n-a citit de el decât ***Sunata Kreutzer.*** Totuşi. Elvira exclamă, satisfăcută:

- Bravo, domnişoară Clarițo! Dar ai înțeles ce spune moşneagul care istoriseşte?

Clarița, cam încurcată şi deodată rumenă la față, susține privirea Elvirei şi afirmă cu ingenuitate:

- Da, domnişoară!.,, Am înțeles...

Elvira nu mai avu vreme să afle impresiunile Claritci fiindcă Doru apăru în uşă şi întrerupse convorbirea. Nu sc mai vedea bine în odaie, şi numai Antonina putu să observe undele de emoțiune de pe fața lui Doru...

- Ce vasăzică asta?! Stați pe întuneric? Bine ai venit, domnişoară Elviro! Tc-ai făcut scumpă la vedere. Cel puțin să te vedem la lumina lămpii!

Elvira îşi reluă povestea, o rezumă şi apoi se sculă şi puse mâna pe cutia de pe birou:

- Aşa s-au potrivit lucrurile, ca o dată cu darurile lui Moş Crăciun să sosească şi darul pe care vi l-am promis.,. Scoase capacul cutiei şi hârtiile dc umplutură şi dezveli ochilor curioşi şi ațintitori o statuetă dc bronz: miniatura celebrului ***Moise*** dc Michclangelo...

Uimire. încântare, exclamații!... Doru sc înclină în fala Elvirei. îi luă mâna şi i-o sărută, punând în sărutarea lui un preț fără proporții cu obligațiile momentului.

- Domnişoară Elviro, darul rezumă pe dăruitoare...

Antonina. încordată şi mascată, alunecă prin brațele Elvirei. Clarița văzuse la şcoală o fotografie a operei lui Michclangelo. Doamna Filipache, care era cu totul rurală, observă cu inocență:

- Doamne! Ce să fie coarnele astea în capul unchiaşului?...

Râseră toți, în frunte cu doamna Filipache. Elvira începu să-şi comenteze darul:

- Am căutat să mă lămuresc şi eu asupra acestui ciudat amănunt. De ce Moise are coarne'' Când m-am hotărât să-mi procur această miniatură, am căutat prin cărți, am întrebat pc câțiva cunoscători. Ar trebui însă să consultăm o istorie a artelor sau vreo lucrare specială asupra lui Michclangelo.

Atâta țin minte, că aceste coarne ale lui Moise vin dintr-o neînțelegere a textului Scripturii. Dar putem să spunem: a fost o greşeală fericită!...

Antonina şedea în fața Elvirei. privind-o în ochi şi admirând, cu dureri vechi şi noi. splendida ei carnație. Tresări şi scăpă din gură, fără voie:

- Foarte mulțumesc! Coarne puse dintr-o fericită greşeală...

Elvira trecu nevinovată mai departe:

- Totuşi, aşa a fost. în această operă, care adună atâta energie iritată şi atâta putere de stăpânire, coarnele acestea, foarte nefireşti, ajung miraculos de legitime. Dar trebuie s-o luăm mai de sus. îți aduci aminte, domnule Filipache, care moment din viața lui Moise e înfățişat aci?

- Moise pogoară din munte cu Cele Zece Porunci, scrise pe două plăci dc piatră, lată, astea pe care le ține sub brațul drept... El vede deodată urgia din tabăra lui Israel. Poporul, beat de veselia apostaziei, dănțuieşte în jurul vițelului dc aur.

- Aşa e! Ăsta e momentul! Câteva momente după aceea, trăsnetul cade... Moise izbucneşte şi sfărâmă tablele legii!,.. Dar opera iui Michelangclo a trezit discuții interminabile. Mi-aduc aminte că unii critici de artă vor să stabilească, până la fracțiunea de secundă, când a putut să aibă genialul şi înfricoşatul legislator această atitudine: atunci când dă întâi cu ochii de spectacolul din vale. sau când a înțeles şi s-a făcut negru de mânie şi c gata să facă saltul leului...

Doru rătăceşte, plin de tainic zbucium. între ideile auzite şi gura încântătoare care le rosteşte. Dar se stăpâneşte şi se ascunde:

- Bravo, domnişoară Elviro!... Ne vorbeşte o medicinistă sau o estetă?...

- Zi Doamne fereşte, domnule Filipache! Să nu vă doară pc vreunul capul pe aici, că atunci ai vedea imediat adevărata mea meserie!... Apoi. cu o dezinvoltură uimitoare, prinde drăgălaş gâtul Antoninei: Tu eşti cam indispusă, mica mea?...

Doru, complice din instinct, se întoarce către maică-sa şi către soră-sa, acoperind pe Antonina şi pe Elvira, şi începe cu prolixitate:

- Ne lăsaţi cu gura rece? Aţi cinstit-o cu ceva pe domnişoara Elvira? Aţi mulţumit-o cu ceva pentru osteneala ei?

Doamna Filipache şi Clariţa se ridică şi se uită una la alta, apoi la Doru. Maică-sa îi spune:

- Poate că ar mai trebui un ceai, un pahar cu vin?...

Doru zâmbeşte misterios:

- la vedeţi la voi pe masă... Mi se pare că domnişoara Elvira are noroc...

Clariţa se duce şi se înapoiază, radioasă, ţinând în mâini o sticlă cu vin plină de peceţi şi un carton cu prăjituri.

- Dorule, tu le-ai adus!...

- Ştiu eu, Clariţo... Agenţii lui Moş Crăciun, precum vezi, n-au plecat toţi de pe pământ... O mai fi fost încă unul afară de domnişoara Elvira...

Antonina priveşte cu capul aplecat vinul şi prăjiturile de la picioarele lui ***Motse*** şi se întreabă: „A fost o întâmplare, sau... o armonie prestabilită?"...

Doru toarnă vinul în pahare mici. Ciocnesc toţi. Doru bea în sănătatea Elvirei şi-i mulţumeşte încă o dată pentru darul ei atât de bine ales. Antonina gustă şi lasă paharul pe tavă.

- Domnişoară Elviro, începe Doru, cu cât mă uit mai mult la capodopera lui Michelangelo, cu atât o găsesc mai subtilă şi mai aţâţătoare. Câte probleme şi câte întrebări!... Evident, ar trebui să stăm în faţa originalului ca să discutăm pe adevărate temelii, dar şi aşa avem câteva puncte sigure. Ce predomină în această ţinută măreaţă? Clocotul mâniei sau încordarea atentă care se informează?.,,

Elvira se uită la statuă; îşi schimbă de câteva ori punctul de observaţie şi răspunde:

~ Pe cât mi-aduc aminte, cunoscătorii admit că Moise, în atitudinea aceasta, este în preclipa izbucnirii. Peste o clipă va răgi ca un leu şi va da d-azvârlita cu tablele legii.

- Se poate, dar priveşte ce atente sunt aceste coame de pe capul Iui Moise. Parcă sunt antenele unei insecte care dibuieşte şi se informează... Sau, dacă vrei, mai bine, sunt urechile ciulite ale calului, care încă n-a început să sforăie...

Lăsăm ta o parte faptul că Moise stă pe un colţ de stâncă... Aşa cum stă, pare arcul care stă în mâinile arcaşului şi totuşi e

întins până la maximum... Examinează însă mâinile lui Moise, Mi se pare că aceste mâini, cu atitudinea lor, ne vorbesc mai mult de un stadiu sufletesc încă informativ. ***Aceste mâini nu sunt crispate...***

Elvira ridică statueta şi o apropie de lampa cu abajur pusă pe o etajeră.

- Da... aceste mâini poate sunt nervoase, dar nu sunt crispate. Trebuie să mai treacă un minut până să ajungă furioase şi să trântească de pământ tablele de la şold. Una adună la ea şuvoaiele bărbii, cealaltă alunecă devale, căutându-şi reazim. aşteptând porunci. Ai dreptate, domnule Filipache!...

Surâzător şi măgulit de această bună întâlnire în judecăţile lor. Doru se arată totuşi prudent:

- Este sigur, domnişoară Elviro, că noi descoperim America... estetică în urma multor critici de artă, care au spus aceleaşi lucruri mult mai bine decât noi, sau care au spus cu totul altceva decât noi...

Elvira aşeză statueta la loc pe birou şi-şi privi ceasornicul:

- Vai, e târziu!... Trebuie să plec... Domnule Filipache, sunt încântată că ai un nou prilej de aţâţare - cum să zic? - profesională! Când vei ajunge într-o zi la Roma şi vei vedea pe ***Moise*** - e cazul de a zice în carne şi oase - îţi vei aduce aminte de Elvira şi de darul ei...

Doru îşi simţi un fior de elegie în inimă. îşi aduse aminte de Tilincă, de Liliom şi de primejdiile Dunării şi ale Pestei. Răspunse cu glasul înecat:

- De ce mă trimiţi aşa departe, domnişoară Elviro? Slavă Domnului, suntem încă în Bucureşti... Sper că mai avem de stat pe aci...

Antonina se găsi lângă urechea lui Doru şi-i şopti ca să auză numai el:

- Cine ştie?!

Apoi, când Elvira îşi luă ziua bună de la ceilalţi, Antonina îşi aruncă paltonul pe ea, îşi puse în cap o broboadă şi spuse tare;

- Dorule, o conduc eu pe Elvira. Am s-o întreb ceva care ne priveşte numai pe noi două.

Contrariat, dar reţinut şi galant, Doru deschise uşa:

- Poftim, draga mea! înţeleg prea bine că două prietene intime pot să aibă secrete care nu privesc pe soţii lor!

Când uşa fu închisă şi zăpada începu să scârţâie sub picioare, Elvira întrebă pe Antonina, care-o strângea de braţ cu un fel de exasperare mută:

- Ce este, Nino dragă? Ce vrei să-mi spui, mica mea? Spune-mi repede, că eşti numai în ghete!

Dar Antonina, cu degetele înfipte în braţul ei rotund şi cald, o duse până la poartă şi acolo o pironi cu ochii:

- Antonino, ce ai?

- Elviro... Ştii tu ce ţine Moise în braţe?...

- Ce vasăzică asta?...

- Ce sunt tablele alea pe care le ţine el?...

La belle affaire! Sunt tablele legii, Cele Zece Porunci!

- Le mai ţii minte? Ştii care e porunca a zecea?...

- Eşti extraordinară! De asta mă ţii tu aici, în ger?

- Elviro, ascultă porunca a zecea: „Să nu pofteşti pe femeia aproapelui tău, nici casa lui, nici ogorul lui, nici pe robul lui, nici pe roaba lui, nici boul lui, nici asinul lui şi nimic din toate câte sunt ale aproapelui tău!"

Elvira se porni pe un râs nebunesc, care clocoti în stradela pustie şi sonoră. Cu o putere de bărbat, o întoarse pe Antonina cu faţa spre casă şi-i aplică undeva o palmă, ca la copii.

- Acum ţi-ai găsit vreme de lucruri de astea?! Intră în casă, că ţi-a îngheţat nasul!

Antonina îi strigă în ultimul moment:

- Mă simţi mereu sclava ta! Dar păzeşte-te de revolta sclavilor!

XIII

Peste două ore, după cină, Clariţa se rugă de Antonina să-i explice o lecţie Ia algebră, Doru reveni la caietul în care se cufundase după plecarea Elvirei şi începu din nou să-1 scruteze. La intervale, ridica ochii şi-i odihnea asupra lui ***Moise,*** care prezida acum biroul şi dibuielile poetului.

Mai târziu veni şi Antonina şi se aşeză în faţa lui Doru, pe canapeaua de pluş verde din chilia lor studenţească. Dimineaţa biroul era al Antoninei, seara era al lui Doru. Dar pe când Antonina citea şi scotea note ceasuri întregi. Doru visa,

putrezea cu serile pe aceeaşi pagină de caiet, şi rar şi sterp deschidea câte-o bucoavnă şcolară.

Seara, sub lampa cu abajur, de obicei pusă pe etajera de alături, Antonina cosea ori împletea. De data aceasta, cu acul în mână, îndrepta câteva scăpări din vedere lăsate de soră-sa Valeria în rufele trimise prin Elvira.

Doru, ostenit de vagabondările lui literare, stinse lampa mică de pe birou şi mută sub lampa cu abajur inima de lumină a odăii. ***Moise*** îi apăru acum în siluetă sumbră, iar Antonina într-o subjugătoare aureolă de sfinţenie casnică. Figura ei serioasă contrasta odihnitor cu nevinovata zburdălnicie a părului de pc frunte şi de pe tâmple, Era o icoană care înţeleptea inima şi întărea convingerea că virtuţile femeii - castitatea şi vrednicia - nu sunt numai postulate religioase şi poetice. Dar o preocupare tristă, o nemulţumire comprimată făceau arcul sprâncenelor să fie aspru şi gura prea severă.

Cu un fel de uimire vinovată, cu nu ştiu ce mireasmă de dezamăgire în suflet, Doru privea din dosul lui ***Moise*** acest tablou de castă intimitate pe care i-l înfăţişa Antonina. Simţi tăcerea grea, se simţi inferior şi laş şi deschise convorbirea:

- Tu nu prea pari încântată de miniatura lui ***Moise...***

Antonina răspunse cu întârziere:

- Darul este fără de cusur. Nu ştiu dacă pot să spun acelaşi lucru de inima dăruitoarei...

Filipache îşi lăsă fruntea în palmă şi începu ostenit şi amical:

- De ce te-ai făcut atât de rezervată şi de bănuitoare cu Elvira? Mi-ai spus despre ea, în vremuri, multe lucruri bune, multe aprecieri foarte simpatice.

- De ce? E foarte simplu: fiindcă pe vremea prieteniei mele cu ea tu lipseai dintre noi; tu nu erai de faţă ca să măguleşti firea ei nenorocită şi să complici lucrurile.

- Nino dragă, să vorbim nu ca doi soţi, ci ca doi prieteni.

- E un cuvânt pe care mi l-ai mai spus. Dar ceri un lucru cu neputinţă: cum vrei să mai stăm faţă în faţă ca doi prieteni când legea ne-a făcut bărbat şi femeie şi ne-a legat unul de altul cu obligaţii reciproce nebiruite?

- Aşadar, nu putem vorbi ca doi prieteni?...

- Dragul meu, putem vorbi ca doi ucenici de filosofie, cum vorbeam anul trecut, ca doi colegi, ca doi prieteni, dar fără să pierdem din vedere că suntem soţ şi soţie, prin urmare, că tu nu

mai eşti liber să te uiţi la altă femeie şi eu nu mai sunt liberă să mă uit la alt bărbat.

- Dar, fetiţa mea scumpă, unde este cazierul meu personal, pe care l-am depus, cu devoţiune, în mâinile tale? Tu nu mai ştii cu cine te-ai măritat? E nevoie să reluăm totul de la început? Contractul nostru, la suprafaţă, seamănă aidoma cu toate contractele încheiate înaintea ofiţerului stării civile.

- Pardon, înaintea Altarului şi a Evangheliei...

- Bine, draga mea, înaintea legii civile şi a Bisericii, dar, în specie, contractul nostru e singular şi vrednic de multe comentarii.

- E încheiat după legea lui Christos, care nu dă voie bărbatului căsătorit să-şi lase inima vagabondă pe la uşile altor femei.

- Antonino, cer excepţia împăraţilor şi artiştilor!

- Frumos, şi încă mi-o ceri cu o vibratoare convingere!,..

- Iartă-mă. draga mea, dar tu eşti de vină, fiindcă nu voieşti să vorbim prieteneşte. Dacă tu îmi vorbeşti ca soţie, mie ce-mi rămâne? Să-ţi vorbesc şi eu ca artist!

- Bine, atunci să vorbim prieteneşte.

- Minunat! Ascultă, dulcea mea, ceea ce ţi-am spus şi ţi-am scris de atâtea ori, ceea ce ai gândit şi ai constatat în fiecare zi de când ne-am luat. Din nenorocire, nu sunt un om ca... toţi oamenii! Tu îmi pui mereu înainte pravila căsătoriei şi obligaţiile reciproce ale soţilor... Nu sunt un monstru, draga mea: cred în ele şi, cu ajutorul Dumnezeului tău şi al rugăciunilor tale, nădăjduiesc că nu mă voi face de ocară... Dar sunt un imaginativ, Antonino, un arhitect de castele în Spania, un chemător de fantome şi de drame!... Stau cu tine de vorbă, mâncăm, ne îmbrăţişăm, dormim alături... Şi iată că printre noi amândoi trece, fără ca tu s-o vezi, fantasma pe care am conjurat-o eu din fundul castelelor ce nu mai sunt, apariţia de vis şi de Cale Lactee pe care am înviat-o eu din legendă, din fantazia mea sau din piramidele faraonilor!...

- Vorbeşti cuceritor, ca totdeauna... Dar, dragul meu nebun, nu mă supăr şi nu mă tulbur de toate aceste ***belles au bois dormant,*** pe care tu le dezvrăjeşti şi le chemi în nuvelele tale, ci mă răzvrătesc când mi se pare că începe să se amestece printre ele şi câte un diavol mai substanţial ca Elvira, bunăoară...

- Mica mea, dă-mi voie să-ţi întorc pe dos fundul sufletului meu, aci, la picioarele lui ***Moise,*** şi să discutăm şi să analizăm

ca doi ucenici de filosofie experimentală. Iată nevroza literară pe care o trăiesc în acest moment: ţi-am spus că mă urmăreşte, ca o panteră, o poveste pasionată cu lăutarul Telelke şi cu baroniţa Liliom. Sunt stafiile care se hrănesc azi cu sângele meu şi cu substanţa mea cerebrală. I-am scris-o şi bietului Boruzescu, într-o scrisoare lungă, care o să-1 facă să scuipe sânge. Acum îmi pare nespus de rău că l-am luat şi pe el confident tribulaţiilor şi gestaţiilor mele literare, dar n-am ce mai face. Antonino, stafiile din romanul meu se interpun între mine şi restul existenţei. Sunt cu ele în castelul de pe Mureş; sunt cu ele la ospeţele contelui Istvanffy; sunt cu Tilincă în taraful Iui de lăutari... Călătoresc spre Budapesta, în căruţa cu cai din pustă... Dar am ajuns în cetatea de lângă Dunăre... Rătăcesc cu ţiganul meu - ziua, printre castele, noaptea, pe apa sumbră în fundul luntrei - şi spionez toate ferestrele, şi suspin, şi mă frământ, şi aştept ca să-mi răsară baroniţa Liliom... E de necrezut, aşa e? Dar e sfântul adevăr!

- De ce aş fi meschină! De ce nu m-aş desfăta şi eu privind comorile închipuirii tale!... Dar mă doare să gândesc că baroniţa Liliom are, aidoma, făptura şi obrazul Elvirei!

- Antonino, ridică-te mai sus şi admiră sau compătimeşte ravagiile muzelor băutoare de sânge. Atât de mult mă simt una cu ceteraşul meu Telelke, încât m-am pomenit năpădit azi de dimineaţă - când mergeam spre bibliotecă - de un cântec irezistibil - melodie şi vorbe... L-am gonit un ceas întreg, dar pe urmă am capitulat. M-am apucat şi l-am scris. L-am mai ciocănit pe ici, pe colea şi n-am scăpat de el decât când mi s-a părut că nu pot să-i mai dreg nimic. Ascultă, să ţi-l citesc. Cântă şi se frământă Tilincă, lăutarul... Ştii prea bine că n-am tras muzele de păr - în cadenţă şi cu rime - decât de vreo două ori până astăzi. Poezia propriu-zisă nu face parte din blestemul meu. Totuşi, azi Tilincă m-a făcut să zic cu el! Ca să pricepi însă cântecul lui... Telelke, trebuie să ştii că ***Telelke*** pe ungureşte înseamnează iarnă scurtă, iernişoară, iarnă mică, fulguială, sau cam aşa ceva...

- De unde ai învăţat lucrul acesta?

- Am întrebat deunăzi pe Ilarie Chendi. Ascultă acum cântecul pe care fantasma lui Telelke mi l-a dictat întocmai ca la o masă de spiritism...

Doru se ridică de la birou şi veni lângă lampa de pe etajeră cu caietul pe care-1 descânta de azi-dimineaţă, Când fu să înceapă, se răzgândi:

- Nu uita că pe Tilincă al meu ungurii l-au tălmăcit Telelke. ceea ce însemnează iarnă mică. Tilincă îşi traduce singur răsnumele şi se numeşte pe sine „iarnă mică, iarnă tristă". Acum, Coşbuc. Vlahuţă, Macedonski!... ***ă bas le chapeau!***

Iarnă mică, iarnă tristă,
baroniţo Liliom,
a sosit, din văi valahe,
în cetatea de sub Buda,
baroniţo Liliom.:.

Şi cu apriga durere a
iernelor de pe la noi,
Iarnă mică, iarnă Uistâ,
şi vioara lui cu e!
te aşteaptă şi te caută,
baroniţo Liliom,
în cetatea de sub Buda,
în castele şi pe apă,
baroniţo Liliom.

Unde eşti tu, preaslăvito
baroniţâ Liliom?
Tristă e cetatea Pestei!
Tristă-i Dunărea căruntă,
dar mai trist e Iarnă mică,
cetcraşul tău Tilincă.,
baroniţo Liliom!

Ci aratâ-ţi faţa floare
dintre gratii, dintre flori,
baroniţo Liliom!
ca sub brazi la noi, pe Mureş,
preaslâvita mea stăpână,
baroniţo Liliom.

Iar de-ţi este greu de mine
şi-ai urât vioara mea,
atunci da-mi. Măria ta,
baroniţo Liliom,
dintre gratii, dintre flori,
lanţul, ştreangul, roata, glonţul,
baroniţo Liliom!...

Câ-i mai blândă puşcăria,
fundul Dunării mai bun,
şi mormântul mai prieten,

baroniţo Liliom,
decât viaţa şi vioara
fără faţa ta, stâpâno,
baroniţo Liliom!...

Antonina se îmbujora. Doru citea cu prea mult foc elegia lui Tilincă. După o pauză, Antonina vorbi:

- Ştiu şi eu ce să mai zic!... îl interpretezi pe „Iarnă mică" într-un chip alarmant... Ai citit cu atâta patimă, că ai mascat cu totul valoarea literară a cântecului. Aproape acelaşi lucru care se petrece cu strofele puse pe muzică. Ce poţi să mai spui de libretul pe care-1 transfigurează melodia!.,. Atâta mi se pare, că lăutarul tău s-a boierit de tot, Tilincă ăsta, de pe Mureş, cred că ar trebui să vorbească mai mocăneşte...

- Ei, fireşte! Mi-ar fi trebuit ceva atmosferizare cu folclorul ardelenesc... Dar cine poate să-şi mai ia asemenea precauţiuni când dă năvală cântecul peste el...

- Să-mi dai mâine cântecul lui Telelke şi să-1 văd. cum s-ar zice, la lumina zilei. într-un loc, însă, ţiganul face. pe cât colo, literatură, Te rog adu caietul să găsesc unde este,

Antonina luă caietul din mâna lui Doru şi citi:

...atunci dă-mi. Măria ta...
lanţul, ştreangul, roata, glonţul...

E peste puterea de respiraţie a unui lăutar din popor fie chiar genial! Aici suflerul din cuşcă anulează pe actorul de pe scenă.

- Da, cred că ai dreptate. Antonina lăsă să cadă la fundul sufletului gândurile ei bănuitoare şi geloase şi se însenină progresiv.

- Cântecul tău îmi aduce aminte de poezia lui ROUN. ucenicul lui Bergeret, din ***Manneqnin d'osier...***

Antonina scoase dintre cărţile etajerei volumul lui Anatole France:

- ...Poemul ***La metamorphose de la Nymphe,*** în versuri libere... Stau şi eu nedumerită ca şi Bergeret: ***„Si pourtant c'etait un chef d'oeuvre? "...***

- Viespea mea de nevestică!...

- Spune-mi acum, ce mai face ţiganul tău în Pesta? Nu-1 apucă dorul de acasă? Nu-şi mai aduce aminte de ţiganca lui?... Cum o cheamă?...

- Rada...

- Ce i sc întâmplă lui Tilincă în ..cetatea de sub Buda"?...

- Ştiu şi eu?! Sâ vedem... Deocamdată, Tilincă urmăreşte ca un somnambul visul lui şi cântă grofului Istvanffy când primeşte poruncă. Dar mi se pare-că isprăveşte trist... Se întâmplă o greşeală.,. Un grof îl bănuieşte pe nedrept că aduce grofinei lui, cu vioara, dor şi jale de la nu ştiu cine şi-I bagă pe Tilincă în beciurile castelului. Când a ieşit de acolo, cum a ieşit de acolo, habar n-am până acum.

- E mai simplu, cred eu, să-i vină prăpădul ăsta din partea soţului baroniţei Liliom.

- Vezi, că... baroniţa Liliom nu mai e în Budapesta... E departe... la Viena, la curtea împărătească...

- Nu e rău,.. Mirajul trebuie să rămâie de-a pururi neajuns. Dar fii fără grijă! Lasă, că ţi-1 scapă Rada pe vrăjitul de Tilincă!... Ai să vezi. .

Doru începu să râdă. Altul de adineaori până acum. cu dispoziţii schimbate, încă o dată cucerit de mintea, de graţia, de discreţiunea farmecelor Antoninei, Doru voi să stea lângă ea, pe canapea.

Antonina îl opri cu gestul;

- Dar n-am ajuns la nici un rezultat! Pare că voiai să stăm de vorbă ca doi prieteni... Mi-ai arătat cântecul lui Tilincă drept o piesă demonstrativă. Alergi cu eroul tău după o himeră. Şi fiindcă eroul tău nu se vede, deocamdată tu ai din parte-i procură generală...

- Cine m-a pus să mă însor cu o cerebrală!...

- Săracul John Stuart Mill!... Toţi ucenicii lui îl trădează, mai curând ori mai târziu. Urmăreşte-mă, Dorule... Eşti cu Tilincă în Pesta, cauţi pe baroniţa Liliom şi suspini şi cânţi cu el. Dar ce rost are Eîvira între tine şi baroniţa lui Telelke? Care este oficiul Elvirei?

- Cine m-a pus să mă însor cu o dăscăliţă de logică? Antonino, tu eşti lucidă şi pătrunzătoare. Numai Boruzescu c de talia ta!... M-am întrebat şi mă întreb şi eu, Din făptura Elvirei, din obrajii şi din ochii ei s-a născut baroniţa Liliom? Sau fantasma inspiraţiei mele deleagă şi instigă, înaintea mea, pe amica noastră Elvira?

- Mă tem că Elvira e muma... răutăţilor!..,

- Ninuşca mea dragă, să facem şi un pic de ocultism... în experienţele spirite joacă un rol capital acele persoane singulare care au proprietăţi de ***mediu.*** Mediul este, cum am zice, portul unde ancorează năvile lumii celeilalte şi călătorii de pe ele. Locuitorii invizibilului nu pot să vie în contact cu participanţii experienţelor spirite decât prin mijlocirea unui mediu. Te pomeneşti că este tot aşa şi cu zânele, cu îngerii şi cu arhanghelii invizibilului poetic!... Ca să ancoreze la biroul tău de poet, persoanele reveriei tale şi ale posibilităţii tale literare trebuie să găsească pe mediul care Ie atrage. Elvira are calităţi de mediu!

- Cine m-a pus să mă mărit cu un sofist!

Filipache căzu pe canapea lângă nevastă-sa şi o strânse la piept cu braţul stâng.

- Cât e de drag să regăseşti pe nevastă-ta într-un adversar de barou atât de temut!

- Vasăzică, iar să trăiască John Stuart Mill!... Dorule, mai trebuie o concluzie... adică o supremă garanţie, pe care ţi-o cer cu solemnitate, măcar că nu mai suntem solemni în acest moment.

- Cere-mi, Ninuşca mea.

- La şedinţele tale spirito-poetice, oricare vor fi ele, oriunde vor fi ele, ai întotdeauna grijă să fie printre participanţi şi nevastă-ta. Este singura care te va apăra, cu vigilenţă, cu devotament, din datorie, de toate şarlataniile şi de toate trişeriilc ***mediului.'***

Dar mai târziu, Antonina îi spuse Ia ureche lui Doru, ca o proorocire:

- Un copil îl va izbăvi pe Tilincă...

XIV

„Ianuarie 1900, Mănăstirea Neam fu

Scumpe Dorule, scrisoarea ta n-a făcut pe drum decât trei zile, dintre care două de la Paşcani până la Mănăstirea Neamţu... Sunt mulţumit că n-a făcut mai mult. Drumurile sunt troienite. A nins din belşug şi ninge mereu. Stăm închişi în ţarc de codri şi între ziduri de omăt. încep să-ţi scriu. Când va fi scrisoarea gata, când îţi voi expedia-o, când va sosi în Bucureşti?... Domnul ştie!

Am citit destăinuirile şi visurile tale cu acelaşi interes frăţesc pe care mi I-ai insuflat totdeauna. Ce să-ţi răspund, frate?... Legea sufletului tău e curioasă. Tu eşti poet, tu eşti artist... Ca să scrii, trebuie să simţi puternic; ca să simţi

puternic, trebuie să fii adeseori pe dos decât lumea din jurul tău... Mă doare inima când inii închipui câte complicații și câte amărăciuni pot să te pândească în drum, dar știu prea bine că opera ta viitoare va crește din tulburare și din zbucium. Frățește, aș vrea să te cruț. să te pun în siguranță împotriva ta însuți... Dar - vorba lui Eminescu - cum vei putea să dai vieții tale ***un alt prohab "?...*** E atât de greu să sfătuiești pe altul în această lăture atât de intimă și atât de neprimitoare de leacuri!...

Și pe urmă, nu știu dacă eu însumi mai sunt omul cel de sfat, adică pătrunzător și lucid, pe care îl vezi înaintea minții tale. Frate Dorule, aș vrea să-ți scriu mult, să-ți povestesc întâmplările mele din ultimele zile și o experiență nouă și neașteptată, care vine să zguduie șubreda mea existență de bolnav. Ce dor mi-e de ceasurile noastre de întâlnire și de convorbire de altădată! Mi-e cu atât mai dor cu cât, până mai deunăzi, le socoteam pe veci apuse și fără putință de revenire. Acum să fim laolaltă! Acum să ne destăinuim și să ne consultăm!

Dorule, am intrat în această mănăstire cu încredințarea glacială că este cel din urmă al meu popas. M-am obișnuit de mult cu ideea că trecerea mea prin această lume va fi pripită și deci plecarea mea foarte timpurie. Venind aci, n-am avut decât o grijă: să dau, prin scrisori, bieților mei bătrâni, o nădejde vagă și mincinoasă că am găsit loc prielnic pentru plămânii mei și că mă simt din ce în ce mai bine. Dar nu credeam două vorbe din toate câte le scriam.

Am găsit, în această interesantă mănăstire, oameni, moravuri și idei care m-au stimulat cu noutatea lor. Am găsit și multă bunăvoință și destulă prietenie. Dar am găsit, îndeosebi, sfânta împărăție a bradului și mireasma lui cea dătătoare de viață! Și iată o jumătate de an de când îmi duc zilele în vâlceaua asta ferită de curenți, la poalele pădurii care nu se scutură niciodată și lângă originalii mei noi prieteni. Vlădica Narcis, starețul mănăstirii, îmi trimite, de câteva ori pe săptămână, lapte, caș și blagosloveniile lui arhierești. Părintele Chesărucă mi-aduce apă, mătură prin casă. îmi face foc și demâncare și merge cu mine Ia plimbare prin poieni. Maica Antonina nu mă uită nici ea, fără să mai aștepte îndemnul vostru.

Dacă nu m-aș simți așa mortăciune precum mă simt, dacă nu m-ar obosi cititul și scrisul, n-aș avea dreptul să zic că mi-e mai rău decât îmi era acum un an la București. Dar două pagini citite îmi împerdelează ochii, și o scrisoare trebuie s-o întrerup de zece ori!.,.

în scrisoarea mea din noiembrie îți spuneam ce sfat mi-a dat doftorul oficial al mănăstirii, adică să mă duc și să consult pe o colegă a lui, retrasă la Mănăstirea Agapia și bolnavă de multă vreme. Sfatul era cel puțin bizar: să mă duc și să mă arăt unei doftorițe, care ea pe sine singură nu putea să se facă sănătoasă!

Te-am rugat să-mi scrii dacă soția ta cunoaște pe această doamnă. Spune soției tale că-i mulțumesc pentru răspuns, măcar că era negativ. Azi eu sunt cel ce cunosc lucrurile și pot să dau informații.

Iubite Dorule, am fost și am văzut pe doftoriță de la Agapia. Am văzut-o în zilele Crăciunului. Am găsit-o pe picioare. De altfel, boala ei e stranie, cu pauze, cu capricii, cu intermitențe și de înrăutățire, și de ameliorare, necunoscute altor boale.

Mi-a făcut o impresiune unică și foarte greu de redat... E întâia oară în viața mea când înregistrez asemenea informații din lumea semenilor mei. Am văzut-o de două ori, în două zile consecutive, adică a doua și a treia zi de Crăciun. E o femeie de vreo patruzeci și câtiva de ani. Are un aer exotic. Pare o anglo-saxonă sau o rusoaică, deși este moldoveancă de baștină și cu cel mai moldovenesc nume de familie.

Am stat de vorbă câteva ceasuri în ambele rânduri. întâi, firește, i-am spus situația mea de suferind și i-am cerut luminile ei medicale. După aceea am trecut asupra altor subiecte, știință, artă, literatură, filosofie... Mi se învedera universal informată ca o Hypatia din vechime sau ca o.,, doamna Taylor din zilele lui John Stuart Mill... Am urcat din încântare în încântare. Când am ieșit afară în cerdacul mănăstirii - din apartamentul ei, care este sus pe cerdacul obștesc - mi s-a părut că mă amestec cu nourii!...

Dorule, Dorule! Am ajuns să râvnesc bogăția simțirii tale, grădinile tale și ale Babilonului și darul tău de-a schimba la față oamenii și lucrurile! Și, cu toate acestea, țin nespus de mult să-ți dau asupra acestei femei extraordinare relațiunile cele mai treze și mai exacte.

Are un cap de Goethe suferind, cu aceeași maiestate negrăită, cu aceeași superioritate luminoasă, dar cu un adaos de farmec și de finețe, propriu sexului ei. Fiindcă zăcerea ei la pat a obligat-o să-și reteze cosița de câteva ori, o vedeam într-un nimb de păr blond ***„cendre",*** scurt ca niște plete de

poet. Vorbeşte clar, precis, cu o ordine logică şi muzicală greu de închipuit.

E văduvă. A făcut medicina în văduvie. Soţul ei a murit de boala de care sufăr eu azi. E bolnavă şi ea de câţiva ani. Dar boala ei este indefinibilă Este o catastrofă nervoasă, pe care însă bolnava o înfrânează cu o putere supraomenească.

Mi se pare că este prima femeie din ţara noastră care a străbătut - cu brio - liceul şi universitatea şi a ieşit doctoriţă în medicină. A făcut studii de completare la Berlin şi la Paris şi se bucură de ocrotirea şi de prietenia prea înaltă a Carmen Sylvei. Dar ce folos! Când atâta ştiinţă medicală a fost adunată şi atâtea strălucite nădejdi au fost puse pe rod, iată boala necruţătoare care nimiceşte totul, cu duhu-i de simun!

Vei zice, poate, în mintea ta: «Poftim! Boruzescu începe să-mi facă concurenţă! Boruzescu se încumetează să fie şi el poet!»... Scumpe amice, îţi mărturisesc că de când cunosc pe această doamnă mi se pare că sunt descoperitorul unui continent despre care nu aveam nici o idee. De-abia acum am ajuns să înţeleg cazul lui John Stuart Mill. Oricât de mult i-am povesti viaţa prin academii şi ne-am extazia teoretic asupra binefăcătoarei înrâuriri pe care doamna Taylor a avut-o asupra filosofului englez, nu vom putea să ajungem în focarul de justă înţelegere a romanului decât... rând pe rând, fiecare la ceasul său... Dar câţi dintre cei ce au citit confesiunile lui John Stuart Mill sau, cel puţin, au ascultat la ora academică rezumatul lor au avut şi prilejul fericit să întâlnească în viaţă o soră a doamnei Taylor!.,.

Tu ai în soţia ta o nepoată sau o strănepoată a ei. Dorule, îţi jur că acest Goethe feminin din Mănăstirea Agapia este o autentică soră spirituală a doamnei Taylor.

Trebuie să-ţi apar în stranie înfăţişare, în paradoxală lumină, eu, ucenicul lui Diogene, care las azi butoiul meu şi zdrenţele mele de misogin ca să sărbătoresc pe această femeie... Dorule, adevăr îţi spun: ivirea acestei doftoriţe în viaţa mea însemnează, cel puţin sufleteşte, transformarea subită a unui amurg în auroră!... Aceasta e surpriza de comedie cu care răspund ultimei tale scrisori!...

Dar, iubite Filipache, lucrurile au şi o îmbrăcăminte practică şi imediată, de mare importanţă pentru şubrezenia mea trupească. M-am înfăţişat înaintea acestei doftoriţe ca un bolnav pe care un doftor îl trimite la alt doftor. Mi-a făcut o declaraţie uluitoare:

- îmi pare rău, dar nu pot să răspund aşteptării dumitale. Ajutorul medical pe care mi-l ceri, şi aşa cum te aştepţi că aş putea să ţi-l dau, nu ţi-l voi da... Sunt o eretică!... Mai mult: sunt o apostată! Nu mai cred în medicina academică!

îţi închipuieşti că această destăinuire din partea cuiva, radiant de inteligenţă şi de farmec, m-a făcut să uit dezamăgirea mea şi să doresc cu vioiciune toate lămuririle cu putinţă. Am ascultat un ceas întreg o conferinţă pe care aş fi voit s-o audă toţi ucenicii lui Esculap din lumea întreagă. Interlocutoarea mea - strălucită ucenica a ştiinţei medicale moderne şi bolnavă într-o mănăstire de călugăriţe - îmi dezvălea o nebănuită stare de conştiinţă ştiinţifică, o grandioasă apostazie de la dogmele doftoriceşti şi o îndrumare, încă şovăielnică şi dureroasă, spre o lumină nouă, spre o terapeutică spirituală răsărită în America.

Doftoriţa mea cunoscuse în Berlin pe câţiva adepţi ai noii ştiinţe medicale şi avusese cu ei lungi şi tulburătoare convorbiri. Când, mai târziu, a căzut bolnavă şi toţi profesorii ei (medici celebri) s-au încercat zadarnic s-o pună pe picioare, principiile ştiinţei americane au început să i se pară o revelaţie.

O, iubite Fiîipache, îţi scriu această scrisoare cu aceleaşi întreruperi şi cu aceleaşi popasuri de gâfâială cu care fac plimbările mele la Vovidenie, sprijinindu-mă când în baston, când în braţul părintelui Chesărucă... Dar, haide-haide, vom ajunge odată la capătul spovedaniei!

Ce este această ştiinţă medicală americană? Fantastic! Este învăţătura şi terapeutica lui Iisus Christos! Cel ce reînnoieşte şi reinstituie, în zilele noastre, această ştiinţă este o femeie: doamna Măria Baker Eddy, activă în America de vreo treizeci de ani. Ea are azi mii de discipoli; este fondatoarea nu numai a unei şcoli noi de tămăduire, dar şi apostoliţa unei noi secte creştine, una din cele mai proaspete din America.

Măria Baker Eddy a scris o carte (un fel de comentar la Sf. Scriptură, dar în special la Evanghelii) care se intitulează ***Ştiinţa şi sănătate.*** Aderenţii ei se numesc ***ştiinţişti creştini.*** Ce învaţă Măria Baker Eddy şi toată şcoala ei? Boala, durerea, moartea... sunt o iluziuneL, Medicina trupească, medicamentele, operaţiile şi toată dexteritatea doftoricească sunt ceva aşa ca epoca de silex faţă de epoca definitivelor descoperiri în care trăim azi... Toate bolile sunt aburi grei, întunecimi ale duhului, singurul existent, şi visuri rele, pe care suflul rugăciunii le

alungă şi le destramă. Toate bolile sunt tratabile şi curabile prin acţiunea sufletului şi de la distanţă.

Dumnezeu nu cunoaşte întunericul, boala, răutatea şi nici o tristeţe şi nici o spurcăciune. Cine trăieşte în Dumnezeu se liberează şi el de toate lanţurile şi de toate strâmtorile ignoranţei şi ale iluziunii. Trebuie să trăim numai în Dumnezeu, numai în desăvârşită încredere în dragostea lui şi în convingerea... că boala nu există!

Tu cunoşti prea bine filosofia mea şi îţi dai seama că principiile apostoliţei americane, din punct de vedere filosofic, nu puteau să mă surprindă peste măsură. Platon, Plotin, Kant m-au învăţat din vreme că lumea aceasta - enigmă eternă - poate să fie concepută şi ca un fenomen al cerebralităţii noastre... Mirarea şi noutatea erau prohibite pentru mine. Cu atât mai mult era să mă mir şi să calc pe tărâm cu totul nou atunci când am aflat în ce chip această nouă ştiinţă medicală tratează şi vindecă pe bolnavi.

Doftoriţă de la Agapia, după ce mi-a expus doctrina doamnei Măria Baker Eddy - un rezumat luminos şi elegant - a venit la partea cea mai interesantă pentru mine, bolnavul;

- Află că eu însămi sunt azi în tratamentul amicilor mei ştiinţişti creştini. Un amic din Berlin mă tratează. Fără medicamente, fără să ştie precis ce nume dă medicina modernă boalei mele, şi, de la distanţa Berlin-Agapia, ştiinţistul din Berlin mă tratează ia ore exacte, convenite prealabil între noi...

Am cerut lămuriri, am insistat cu tot interesul bolnavului care întrevede o speranţă de îndreptare. Lucrul este nespus de simplu: bolnavul, la ora convenită cu terapeutul său - chiar dacă îi desparte oceanul - se izolează complet în odaie, se întinde în pat în poziţia supremului repaus, adică cu faţa spre cer, închide ochii şi cugetă, pacificat şi încrezător, la cel ce, în acelaşi moment, se gândeşte la el...

Ce gândeşte terapeutul, ce intensitate pune în gândul lui, ce este gândul lui: rugăciune, intercesiune, incantaţie de la distanţă - până acum nu pot să spun.

Şi acum, punctul culminant:

- Dacă dumneata vrei să fii tratat şi ceri să fii tratat după această nouă ştiinţă medicală, eu sunt gata să intervin la prietenii mei şi să obţin tratamentul cerut.

Atunci mi-a venit o îndrăzneală de care m-am mirat eu singur şi i-am spus doftoriţei cu un accent pătrunzător:

- Doamnă doctor, vreau şi cer să fiu tratat... Dar vă cer acest tratament dumneavoastră personal. Eram la a doua întrevedere. Trecuse peste mine o noapte de tainică fermentaţie sufletească. Am adăugat; îmi inspiraţi atâta încredere tămăduitoare, încât e de prisos să mai căutăm alt terapeut la Berlin sau la Boston.

Vădit impresionată, mi-a răspuns:

- Eu sunt de-abia o începătoare şi încă bolnavă... Dă-mi timp de reflexiune... îţi voi scrie la Mănăstirea Neamţu răspunsul meu.

Răspunsul a venit fără întârziere. Doftoriţă a primit să înceapă cu mine tratamentul cerut, mi-a fixat, pe săptămână, două ceasuri de tratament şi mi-a transcris câteva din sentinţele scoalei.

De trei săptămâni trăiesc sub imperiul acestei cunoştinţe şi al acestor idei reformatoare. Minune pe care, dacă n-aş simţi-o, n-aş putea s-o cred de la altul: îmi merge mai bine! Am încercat la început să mă analizez, să mă cenzurez cu vechea autoironie şi să convin că persoana terapeutei mele lucrează în sufletul meu cu o putere de ferment necunoscut... Toate aceste proaste deprinderi de ***raisonneur*** n-au putut şi nu pot să desfiinţeze realitatea fericită că peste vechea mea fiinţă, jigodioasă şi osândită, începe să crească o piele nouă.

îmi merge mai bine. Aştept orele de tratament cu nerăbdarea unei întâlniri aievea. Tihnă, linişte, acalmie pământească... nu lipsesc la Mănăstirea Neamţu şi din chilia mea. Dar faptul cel nou este că le simt astăzi pătrunzând şi în sufletul meu şi în mădularele mele, cele bântuite de febră cronică... Ora de tratament este marele eveniment al vieţii mele de azi. Mă închid în casă, atârn afară la uşă (ca la marile sanatorii) un carton cu avizul „bolnavul doarme" şi mă întind, după prescripţii, pe divanul meu călugăresc. Stau, ca să zic astfel, cu porţile sufletului deschise şi degajat de lume, de griji, de temeri, de egoism şi de amintiri nevrednice. Stau aşa, creând în mine un spaţiu festiv, un fel de sală a tronului, în care văd, întâmpin, sărbătoresc aievea pe terapeuta mea din partea cealaltă a codrilor de fag...

Curioasă şi fericită impresiune! Mă simt parcă recufundat în căldările creaţiunii, de unde, în puterea a nu ştiu căror obscure încredinţări, aştept să fiu turnat a doua oară, mai mulţumit, mai sănătos şi mai iubitor!

Unde va fi să ajung, pe calea acestor neaşteptate iniţieri? Este o chestiune către care mă cheamă şi logica, şi probitatea mea intelectuală. Terapeuta mea mă ia deocamdată drept ceea ce

si suni; un ignorant, un aspirant la alfabetul ştiinţist. Dar ea lucrează şi mă tratează în numele acelei puteri biruitoare de care e plină Evanghelia şi toată străvechea Scriptură: Dumnezeul cel viu şi personal al lui Israel!

Mă simt azi un cerşetor bolnav şl flămând, care culege, la poarta unui castel, cojile de pâine aruncate peste poartă. Dar eu nu cunosc pe stăpânul castelului, poate nici nu cred în existenţa lui, deşi - absurdă contrazicere! - azi mă reconfortez cu rămăşiţele adunate Ia poarta lui. Terapeuta mea îmi va vorbi într-o zi - cum face şi apostoliţa americană - de Stăpânul luminii, al sănătăţii şi al dragostei desăvârşite.

Voi crede sau nu vot crede in el? Voi capitula cu lungile mele dibuieli, cu negativele mele provizorate? Nenorocitul de mine!... Scriind azi aceste gânduri şi căutând parcă să anticipez asupra nedumeririlor şi întrebărilor care vor naşte în cugetul tău, mă regăsesc veştejit şi prihănit...

Aşadar, Dumnezeul în care trebuie să credem, viaţa cea misterioasa şi miraculoasă care susţine totul este chiar taina tainelor fiinţei noastre! A căuta să expulzezi pe Dumnezeu din sufletul, din înţelepciunea şi din deprinderile tale morale însemnează - după cum văd astăzi clar, întâia oară - a te goli de măduvă morală pe tine însuţi!

Iată la ce vad de înfricoşată experienţă am ajuns: Cred în Dumnezeul terapeutei mele şi primesc din mâna ei noul decalog mântuitor? Atunci ticăloşia mea fizică dispare, viaţa reînfloreşte şi anii ei sporesc. Resping şi tăgăduiesc pe Dumnezeul Scripturii şi mesajul celor ce au venit în numele lui şi în primul loc mesajul Mântuitorului?... Atunci rămân blestemat şi pierdut!

Scumpe frate, priveşte şi miră-te de răspunsul cu care era să mă plătesc de ultima ta scrisoare. Nu aduce anul ce aduce ceasul!... Vezi-mă în noua mea situaţie, judecă-mă şi spune-mi dacă n-am trecut dincolo de previzibil şi de posibil!

Şi, cu toate acestea, trăiesc în aceste noi condiţii. Mă hrănesc sufleteşte din scrisorile şi din învăţăturile pe care le primesc de la scumpa mea dăscăliţă şi aştept, pe calendar, ziua şi ora de tratament, cum aştepta acel slăbănog din Evanghelie cufundarea în scăldătoarea miraculoasă.

Vreau să uit tot ce-am fost, tot ce-am păcătuit, tot ce-am crezut, tot ce-am citit în anii mei de înfumurată şi de stearpă formaţie intelectuală. Nu vreau să mai păstrez decât certitudinea scumpă că - în afară de comoara găsită în ultimele

zile - mai am departe, în inima bieţilor mei părinţi şi în inima ta, Filipache, singurele bogăţii de care nu voiesc să mă despart!"

XV

- Filipache! Sunt încântat că te găsesc aici!

- A... la asta nu mă aşteptam!.,. Cum ai putut să laşi pe ministrul tău şi pe clienţii tăi, şi să vii, acum, dc dimineaţă, la expoziţia Iui Grigorescu?

- Viu tot în virtutea nenorocitei mele de şefii de cabinet. Dar de data asta nu mai cârtesc şi nu mai mă vait. Sunt, întâia oară, cu adevărat fericit executând o poruncă ministerială

- Adevărat, Silviu? Ministrul te trimite încoace?

- Prea adevărat! ţi-am spus că şeful meu e un om de spirit... Nu mi-a fost prea greu să-1 conving că ar fi o faptă dc mare cinste pentru el să păşească în fruntea oficialilor şi să cumpere câteva pânze de Grigorescu.

- Frumos, Silviu! Frumos şi legitim! Cine poate să înţeleagă mai bine şi să cinstească pe un mare poet decât un alt poet. mai ales când este în acest Ioc de bună înrâurire unde eşti tu acum...

- Şi pe care tu îl dispreţuieşti...

- Aşa e, Silviu... Dar nu e nici un leac! Este o infirmitate a firii mele să fug de dregători şi de dregătorii chiar când pot să facă bine.

- Dar acum te-am prins şi nu te las cu una, cu două! Silviu, aci suntem - ca în basme - pe tărâmul tinereţii fără de bătrâneţe şi al vieţii fără de moarte... şi de funcţionari!

Cei doi prieteni ocoliră, unul lângă altul, vasta expoziţie de peste o sută optzeci de pânze, care. împotriva zilei cenuşii de februarie, creau pentru ele un univers independent, cu lumină proprie, cu ceruri şi cu anotimpuri de-a pururi fericite. Cu lungi popasuri, căutând în faţa tablourilor punctul de privire cel mai favorabil, schimbând între ei observaţii, amintiri şi bucuria de a se găsi uniţi în admiraţie, Bujoreanu şi Filipache sărbătoriră, rând pe rând, ***Ciobănaşul culcat pe brânci, Dimineaţa pe drumul mare, Înspre bâlci, Căratul fânului, Scoborâtul oilor, Femeia torcând pe câmp...***

Dar se aflau şi se mărturiseau neputincioşi să prididească într-un ceas, în două, atâta frumuseţe din câmpiile noastre, atâtea dealuri şi văi pline de vis, atâta pătrunzătoare şi negrăită vrajă a plaiului străbun!

- Ce să aleg. Filipache, şi ce să recomand ministrului meu mai întâi? Dacă aş avea o putere, aş opri toate pânzele astea aici, în Ateneu, ca zestrea şi ca titlul de vrednicie cel mai nepieritor al neamului românesc! Şi apoi, cu Grigorescu nu poţi să procedezi cum ai proceda cu alţi artişti. Unchiaşul are unele pânze pe care nu le-ar vinde nici şahului Persiei! Trebuie să vorbesc întâi cu Vlahuţă şi să mă înveţe el care sunt pânzele „tabu"' şi care sunt acelea de care pot să mă lipesc.

- A, vasăzică. tu aştepţi acum pe Vlahuţă?

- Nu. sălbăticiile! Nici n-am idee dacă va veni sau ba. Dacă va veni, însă, îl voi ruga să-mi dea sfaturile şi indicaţiile lui.

- Bine, dar să ştii că dacă se iveşte Vlahuţă, cu o şterg.

- Ei, poftim, altă năzdrăvănie! De ce, băiete?

- Sunt prea mic astăzi ca să pot să stau în faţa cuiva pe care îl admir.

- Dacă nu mă înşel, asta se numeşte, pe neocolite, mândrie...

- Poate să se numească şi aşa, dar dacă vine Vlahuţă, te las şi plec.

- Daca l-ai cunoaşte aşa cum încep să-1 cunosc eu, ai vedea ce frate bun, ce fire amabilă şi neconvenţională este „coconu Alecu"... E adevărat, cu cei mari, cu cei obraznici, cu javrele gulerate şi plastronate este de-o superbie de fier, dar cu tine şi cu minc.e un camarad încântător...

- Silviu, am auzit, dar lasă vremea să mai treacă... Atunci când oi fi ceva mai puţin... anonim decât azi, voi putea să stau în faţa lui,

- Bine, măi frate, aşa să fie! Acum vino să stăm colea. în faţa ăstui car ce se duce la iarmaroc şi să mai vorbim. Cum vezi, marele nostru Grigorescu nu e prea îmbulzit de inteligenţii noştri bogătaşi iubitori de artă... Splendid tablou!... Iată cum vin boii spre noi!...

Se aşezară pe două scaune, în expoziţia aproape goală la această oră de dinainte de amiază, şi lăsară în jurul lor, ca prin nişte ferestre de miracol, să crească muncelele, să pogoare căruţele cu poveri, să pască oile şi să vegheze - ca şi acum o mie de ani - ciobanii pogorâtori din ***Mioriţa.***

- Frate Filipache, suntem tot balcanici, tot primitivi şi antiestetici ca şi după Zaveră... Povestea vieţii şi a zbuciumărilor lui Grigorescu este o dovadă din cele mai dureroase. Ce putea să fie, pentru noi, arta culorilor?... Nu putea să fie decât artă bisericească, proprie să ne dea catapetesme şi sfinţi de închinăciune... Şi Grigorescu a fost întâi zugrav bisericesc. Adolescent, îmbrăcat în zăbun şi cu iminei în picioare, venea în piaţă, dimineaţa, cu icoanele în traistă, şi le desfăcea, cu mari aşteptări, pravoslavnicilor noştri cu scurteică şi cu mătănii... Dar când acest copil valah - pe care pronia bizară îl dăruise cu ochi şi cu aptitudini nemaipomenite până aci în neamul lui - ajunge Ia Paris, cunoaşte pe maeştrii vremii şi câteva veacuri de pictură anterioară şi voieşte să aducă printre noi pictura laică, înţelegerea şi oglindirea zării româneşti, farmecul bucolic şi patriarhal al pământului cu oasele strămoşilor...hei, atunci ne-am arătat rebeli, obtuzi, ba chiar duşmănoşi...ca un câine pe care îl faci să privească într-o oglindă... Bietul Grigorescu, de câte ori nu şi-a plimbat pânzele de la Câmpina la Bucureşti şi înapoi!... Nepăsare, rezistenţă, tâmpenie masivă, ani de zile! De-abia acum în urmă au început câţiva intelectuali să priceapă pe marele poet al poienelor şi al vîlcelelor valahe şi să-1 vâre, cu lovituri de ciocan - ca pe un piron de aur - în peretele imbecilităţii noastre... O, să fi voit acest om să-şi schimbe patria şi să rămână prin acel Occident, unde a găsit aţâţi admiratori!... Să-şi schimbe patria... Dar...

Nous l'aimons malgre (oul, meme injuste et cruelle,
Et potir son cher amour il n 'est point d'infîdeh...

- Cine a spus aceste versuri. Silviu? Mai ţii minte?

- Am uitat. Ţin minte numai că Bonifaciu Florescu mi-a trântit un trei în catalog pentru că m-am încurcat la ele. De atunci le ştiu mai bine.

- Dar cu stihurile proprii cum o duci, Silviu?

- Prost de tot!... Crezi că am mai putut să găsesc o rimă de când clasez petiţiile domnului ministru?... Filipache, am învăţat mult şi multe de un an şi jumătate încoace. Dacă ar fi să ne mai adunăm încă o dată la academia noastră din Strada Semicerc, aş vorbi altfel şi aş retracta multe din balivernele mele de atunci...

- Curios, Silviu dragă... Totuşi, tu ai mers în linie dreaptă cu tendinţele tale. Mai clarvăzător decât noi toţi, tu, socialmente, stai azi mai bine ca noi toţi.

- Dorule. pe măsură ce izbutesc, sunt dezamăgit față cu mine însumi şi râvnesc la mine cel din trecut şi la voi cei de azi.

- Ba bine că nu!... Boruzescu ofticos la Mănăstirea Neamțu!.., Badea Jiu stipendist politic la Creditul rural din Iaşi!... Eu, căsătorit şi, împreună cu nevastă-mea, studenți pe socoteala mamei şi a lui socru-meu!,..

- Cu toate astea, Dorule... E adevărat că numai bietul Boruzescu nu e de invidiat... Ai mai primit vreo veste de la el?...

- Am primit de curând o scrisoare lungă - scrisă în rate şi cu eforturi - unde îmi face curioase destăinuiri... I se pare câ-i merge mai bine. Dar mă tem că este victima unei iluziuni.

- Cum aşa?... Dacă el se simte mai bine, ce te face pe tine să crezi că se înşeală?

- Silviu, lucrurile sunt complicate. Boruzescu a întâlnit la Mănăstirea Agapia pe o doftoriță retrasă acolo şi bolnavă. Se pare că e de o inteligență superioară şi încă foarte frumoasă, sau cel puțin... aşa i s-a părut lui Boruzescu...

- Ei şi... Te pomeneşti că bietul filosof a dat pe maestrul Schopenhauer de ocară!...

- Ai răbdare... Boruzescu s-a prezentat acestei doftorițe ca bolnav. I-a răspuns că, deşi doftoriță, nu mai crede în medicina oficială şi că face parte dintr-o sectă de terapeuți creştini americani care vindecă mintal, de la distanță.

- Am auzit şi eu de secta asta... A auzit şi ministrul meu de pe la nu ştiu cine de la Iaşi.,.

- Doftoriță l-a întrebat pe Boruzescu dacă voieşte şi cere să fie tratat după metodele şi cu mijloacele şcoalei americane... Boruzescu a răspuns că da... însă a adăugat că voieşte să fie tratat chiar de doftoriță,..

- Şi doftoriță a primit?

- A primit, dar cu oarecare ezitare. Scrisoarea Iui Boruzescu e un document fără preț. Amicul nostru trece... de la o epocă geologică Ia alta... La mine - poate şi la tine aceste revoluții planetare... nu dărâmă planeta, dar la Boruzescu chestiunea are o supremă gravitate.

- Adică o fericită gravitate... în cazul cel bun şi de dorit, Boruzescu ar putea, cu întâlnirea lui de la Agapia, să ne dea o ediție românească a romanului lui John Stuart Mill...

- Tocmai aşa îşi înțelege şi el situația.

- Măi frate, iată elementul înfricoşat şi mai totdeauna neglijat în socotelile noastre de aspiranți ai vieții şi de candidați

la tămbălăul din agora! Uităm femeia! Facem fel de fel dc planuri absurde, din care pe ea o expulzăm fie din fățărnicie, fie din prostie! Totdeauna căruța se răstoarnă! N-am prevăzut, nu ne-am gândit să deschidem o rubrică şi femeii... Din pudoare, din falsă educație, din cinism, sau din ignorarea firii lucrurilor, scoatem pe femeie din planurile şi din scontările viitorului... Acum doi ani tu habar n-aveai că te vei însura, Boruzescu jura că va rămânea ucenicul lui Diogene şi eu credeam - mai şiret decât voi toți - că nu voi schimba multă vreme pe... scumpa mea dăscăliță de limba germană!...

- E întâia oară când spui pe şleau aceste lucruri intime, dar noi le cam ghiceam...

- Azi femeia dărâmă toate copilăreştile noastre castele în Spania!... Am fost proşti şi incompleți ca Adam mai înainte de zidirea Evei. Şi apoi alte complicații, alte drame şi dramolete. Cum o să schimbi o veche prietenie, cu micile şi ascunsele ei fericiri, cu o căsătorie pretențioasă, protocolară şi slab consolidată sufleteşte?

- Zău, Silviu?...Deunăzi parcă aveai alt curaj...

- Deunăzi nu ştiam cât costă să te desparți de o bună camaradă, ca să te logodeşti cu o ciocoaică năzuroasă, care te disprețuieşte...

- Mângâie-te, Silviu... în privința aceasta, toți ne bălăcim în aiureli, în contraziceri, în surprize şi în intime trădări...

- Tristă mângâiere!... Da', ia spune.- cum o duci cu examenele?

- Corbii să le ştie! Azi mă ține de păr o nebunie lucidă, un subiect țigano-maghiar, care mă prigoneşte şi în somn!

- Ce spui?! Fericitule!... Astea sunt dureri binecuvântate.

- Grozav de binecuvântate! Vorba ovreiului: să fie pe capul duşmanilor.

- Ai scris ceva din noua ta inspirație?

- Am scris, am rupt, iar am scris, iar am rupt... Şi tocmai acum, când credeam că am dat de un filon, trebuie să mă prezint la recrutare!

- Hm! A venit vremea... Dar de ce nu ceri amânare pentru studii?

- Asta o să vie poate mai târziu. Deocamdată trebuie să mă prezint, nevinovat ca Adam înainte de păcat, înaintea comisiunii de recrutare.

- Bine, dar... frații tăi Daniil, Naum... cogemite ofițerii, nu se ocupă de afacerea ta?

j

- Daniil are grijile lui. Naum se ocupă Dar ăsta e un fel de căpitan-sergent. Legea militară e sacră ca ***Biblia]*** întâi să recrutez şi pe urmă va vedea el ce este de făcut.

- Ce este de făcut?... Amânarea serviciului militar până la licenţă...

- Haida de!... Asta s-ar putea numai atunci când în locul meu s-ar prezenta la examene nevastă-mea. Ea va fi licenţiată înaintea mea.

- Aşa îţi trebuie, dacă ţi-ai pus în cap să faci ca John Stuart Mill!...

- Da' de unde naiba!... Cine ştie vreodată după capul cui lucrează - şi dacă lucrează cu capul - când începe să iubească o femeie!... Totuşi, cazul meu este din cele mai onorabile. Dacă noi, bărbaţii, n-am fi nişte trădători preursiţi, şi eu, în special, un artist versatil, ar trebui să zic: Am câştigat un lot matrimonial fericit.

- Ei drăcie! Şi tu îţi schimbi stilul şi curajul,.. Ia spune-mi, cum vei intitula viitoarea ta nuvelă?

- Nu ştiu încă... Poate ***Tilicâ lăutarul...*** ori poate, mai bine, ***Baroni ţa Liliom.***

- Frumos titlu ăsta, al doilea, dar fereşte-te de el. E prea pretenţios şi nu vei putea să plăteşti atâta cât îţi cere,.. Prefer titlul dintâi, ***Tilincă lăutarul.*** Ei, dacă aş avea vreme, am mai sta împreună încă un ceas şi te-aş ruga să-mi istoriseşti noua ta închipuire. Sâ fie cât ***Mierla*** de puternică, şi locul tău de povestitor al generaţiei noastre este definitiv cucerit. Şi, cu toate acestea, Dorule, încordează-ţi toate puterile, fii virtuoz echilibrist şi du într-o mână amândoi pepenii... Şi literatura, dar şi Facultatea de Litere... E greu, e dureros, pare o îndoită păcăleală... Student de silă şi scriitor la un an o dată... Dar aici c înţelepciunea. Nu te lăsa de carte şi lasă pe pripiţi şi pe nerozi să umple revistele trecătoare şi să se compromită cu producţiile lor încă necoapte. Şi mai e ceva: e pilda dureroasă a acestor Samsoni -- Eminescu şi Grigorescu... Ca nişte filistini tâmpiţi ce suntem, îi lăsăm şi i-am lăsat să joace ursul sărăciei toată viaţa... Să povesteşti ca Homer!... Dacă nu te vei lupta, burghez şi prevăzător, să-ţi asiguri undeva, în provincie, o catedră de latineşte sau de filosofic, gaia te-a luat! Te rog, fă ca nevastă-ta: dă-ţi examenele mai curând. Pentru ea ar fi mai greu să stăruiesc sâ-i dea o bursă la Paris sau la Viena, dar pentru tine ar fi mai uşor...

- Silviu dragă!... Crezi mereu în această posibilitate?...

- Aş fi un măgar dacă mi-aş uita prietenii acum când am puterea să-i ajut... Şi m-aş lipsi de un titlu de viitoare slavă să nu mijlocesc lui Teodor Filipache viitoarele lui subiecte literare!

XVI

întorcându-se acasă, Doru găsi o telegramă de la Boruzescu: „Mama bolnavă. Ducându-te recrutare, rog cercetează părinţii mei."

Telegrama lui Boruzescu preocupă pe Filipache şi pe toată familia Filipache în tot restul zilei, începând cu ora prânzului. Doamna Filipache era înduioşată de atâta nenoroc. Feciorul bolnav, departe, prin străini, părinţii bătrâni şi fără alţi copii, şi acum unul dintre ei căzut la pat... Antonina găsea legitimă şi atingătoare rugămintea lui Costache Boruzescu, dar se întreba: ce va folosi bietei bătrâne vizita lui Doru? Poate era mai nimerit, şi cu siguranţă mai înţelept ca Doru să trimită bătrânei, într-un chip oarecare, pe medicul judeţului. Cu prilejul drumului pe care-1 face pentru recrutare. Doru se va interesa despre existenţa vreunui medic - poate şi militar - prin apropiere de casa bătrânilor Boruzescu.

Filipache dădea informaţii şi căuta să liniştească pe ai săi: gospodăria Boruzeştilor e la porţile Slatinei. Bătrânii sunt oameni cu stare. Un unchi al lui Costache Boruzescu, adică un frate mai mic al bătrânului Boruzescu, chiverniseşte gospodăria şi moşioara. Dacă o fi fost nevoie de un medic, l-au adus de la Slatina sau de la Craiova. Costache însă doreşte altceva... Şi gândul lui înduioşează şi obligă... Voieşte ca Doru să ducă, prin venirea lui în casa bătrânilor, ceva din gândurile şi din persoana feciorului absent. Doamna Filipache înţelege şi-şi simte ochii umezi. Clariţa exclamă, impresionată: „Bietul Boruzescu!"... Antonina capitulează:

- Serveşte-ţi prietenul, dar nu-ţi încurca nici treburile tale...

Doru precizează cum va face: acum, la dus, sau poate mai târziu, la revenire, se va opri în gara Slatina şi va viza biletul pentru o întrerupere de 24 de ore. în gară sunt totdeauna trăsuri, şi conacul familiei Boruzescu îl ştie orice chirigiu. Dar lucrurile n-au o scadenţă imediată... Operaţiile de recrutare ţin

vreo zece zile, şi pe linia Bucureşti - Craiova sunt peste zece trenuri, cu zi, cu noapte.

După-prânz, Doru porni, ca de obicei, spre Biblioteca Academiei, dar nu se opri la Academie, ci continuă drumul spre Şosea. Când ieşi din Calea Victoriei, o luă la stânga, spre Spitalul Filantropia. La poarta spitalului întrebă pe portar despre domnişoara internă Elvira Iatropol şi voi să-i trimită o carte de vizită. Portarul îi răspunse:

- Azi e joi şi e slobod pentru toată lumea. Căutaţi pe domnişoara internă la secţia maternităţii.

Filipache intră în clădirea albă, supraîncălzită şi cu mirosuri tari doftoriceşti, în atmosfera sălilor strălucitoare de curăţenie. O servitoare îi luă cartea de vizită şi-1 pofti să aştepte pe o bancă. După câteva minute de întârziere, apăru şi-i spuse:

- Poftiţi după mine în camera domnişoarei interne.

Elvira îi ieşi întru întâmpinare pe sală:

- lată ce însemnează o fericită inspiraţie de poet!... Bine-ai venit în... Hades, discipol al lui Dante!

- Nu mă lua aşa, domnişoară Elviro, că mă prostesc cu totul... Elvira era îmbrăcată toată în severul şi obligatoriul halat doftoricesc. Dar cu atât mai mult apărea îmbujorat şi plin, din uniforma blafardă, obrazul ei de Venere elină.

- Stai, te rog... Ia dumneata scaunul ăsta. Rahilo, mai adu din cancelarie încă un scaun. Dacă se deşteaptă cocoana de la „rezervă", cheamă pe domnişorul Livezeanu în locul meu. Doru se aşeză pe scaun, cu paltonul pe el şi cu pălăria - dificilă ca o problemă de algebră - între degetele confuze.

- Ei, nu aşa! Scoate-ţi paltonul. Pune pălăria colea, în cui. Ce păcatele?! Ai venit, sper, să mă vizitezi, nu să-mi aduci o citaţie de la tribunal!...

- Doamne fereşte, domnişoară Elviro!...

- Nu te uita aşa de jur-împrejur. E o chilie de intern. Pat, masă, şifonieră, cuier şi acest lavabou de marmură cu apă curentă, care este detaliul cel mai preţios şi mai utilizat. Ce fac ai dumitale? Ai să-mi spui ceva din partea lor?

- Nimic altceva decât că nici nu le trece prin cap că sunt în această oră în camera dumitale... Am venit pentru altceva...

- Eu credeam că ai venit întâi pentru mine...

- Domnişoară Elviro, nu te înşeli deloc. Dar cum să ţi-o spun aşa, netam-nesam... Am găsit însă şi un pretext.,, Să încep cu el...

- Ia să-1 vedem!... Te pomeneşti că e valabil şi suficient.

- Domnişoară Elviro, plec poimâine de dimineaţă la recrutare în judeţul meu. Aşadar, sâmbătă de dimineaţa. Dar amicul Boruzescu, care ştia mai demult de această călătorie a mea, îmi telegrafiază din Tg.-Neamţu - ştii că e la Mănăstirea Neamţu - că maică-sa e bolnavă şi mă roagă să dau pe la el pe acasă.

- Şi vrei să mă duci pe mine să văd pe mama lui Boruzescu?

Filipache tresări şi se înroşi până în vârful nasului.

- Vai, domnişoară Elviro, ştiu că este peste putinţă... Dar viu să-ţi cer un sfat. Părinţii lui Boruzescu stau lângă Slatina, pe malul Oltului, la vreo doi kilometri de Ia bariera ilustrului oraş. Dacă n-o fi venit nici un medic să cerceteze pe bolnavă, ce să fac eu? Cunoşti pe vreun Esculap din Slatina? Să mă adresez medicului primar, medicului recrutor?

- Mai întâi, care este itinerarul dumitale?

- Eu ajung poimâine la amiază în Slatina, întrerup călătoria, vizez biletul şi peste un ceas, peste două cel mult, sunt acasă la Boruzescu. A doua zi, trec Oltul, în judeţul meu.

- Toate bune, dar mi se pare că interpretezi dincolo de orice limită îngăduită rugămintea prietenului tău. Boruzescu te roagă să te duci şi să vezi, în locul lui, pe bătrâna care e bolnavă, iar dumneata crezi că trebuie să apari acolo însoţit de un medic.

- Domnişoară Elviro, poate că ai dreptate. Dar ia gândeşte-te la mulţumirea lui Boruzescu când va citi, în viitoarea mea scrisoare, ce-a zis medicul care a căutat-o pe bătrână atunci când eu eram în casă la ei.

- Da, însă în cazul când bătrâna are numai un guturai sau o intoxicaţie trecătoare.

- Ei, ce-ţi pasă dumitale!... Dumneata, când ai alergat deunăzi să vezi pe tatăl dumitale, îi aduceai, în aceeaşi încântătoare persoană,' şi pe fiică, şi pe doftor.

- Dar nu înţelegi că nu e nici un chilipir? Ce situaţie au părinţii lui Boruzescu?

- Sunt boiernaşi cu ceva avere... conac, gospodărie, o fişteică de moşie... Bătrânul a muncit aprig în viaţa lui, e cunoscut şi respectat. Toată lumea din Slatina ştie pe „boier Boruzescu".

- Ai fost vreodată la amicul dumitale acasă?

- Era să merg acum, în studenţie... dacă Boruzescu nu cădea bolnav de piept şi eu de... matrimonialism.

-Masculorum gens injtdelis!... Dacă bătrânii Boruzeşti stau aşa cum zici, apoi trebuie să le fi venit ideea să cheme un

medic. Dar am să întreb şi eu printre colegi ce medic mai răsărit este pe acolo. A... ia stăi!... îmi adusei aminte că am văzut, mai ieri, în mâna unui coleg, un ziar cu comisiunile de recrutare. Poate să iasă ceva de aci. Dumneata treci mâine seară pe la portarul nostru şi cere-i o scrisoare pe care îi voi încredința-o pentru dumneata...

- Domnişoară Elviro...

- Domnule Filipache...

- Poate mai pui, pe lângă numele doftorului, şi o rețetă în scrisoarea dumitale.

- Cum adică! Ce fel de rețetă?

- Ce leacuri dai unui poet nebun ca să-şi strângă mințile acasă...

- A... mătura şi papucul conjugal!... întreabă pe Antonina, că se pricepe!...

XVII

Filipache trecu vineri seara pe Ia poarta Spitalului Filantropia şi primi din mâna portarului două scrisori: una era pentru el, cealaltă pentru un medic militar de la Cercul de recrutare Slatina. Elvira recomanda lui Filipache să caute pe adresat, şi împreună cu el să meargă în casa bătrânilor Boruzescu. Era tocmai ceea ce voise Filipache. Ce putea să facă Elvira mai mult?... Totuşi, scrisoarea Elvirei, scurtă şi uscată ca o rețetă, îl învălui pe Filipache în nu ştiu ce abur de deziluzie şi de tristețe.

Acasă îşi pregăti sacul de călătorie, şi a doua zi - după o noapte de somn agitat şi întrerupt - porni la gară în dimineața încă fără de auroră. Nu spusese nimic celor de acasă despre întâlnirea cu Elvira şi despre scrisoarea ei de recomandație. Serioase, pline de grijă, amintindu-i când doamna Filipache, când Antonina precauțiunile călătorului înțelept, mama şi soția îmbrățişară pe Doru la pragul verandei, şi Doru plecă în pas de exersat alergător.

Antonina ar fi dorit să-l însoțească până la gară. Doru se opusese. E prea de dimineață, e frig şi umed - suntem doar în februarie! - şi apoi nu există, pe pământ, lucru mai inutil şi mai elegiac decât să conduci pe cineva la gară...

Mai era o jumătate de oră până la plecarea trenului. Călători erau puțini, mai ales cei pentru clasa întâi şi a doua. Trenul era la peron şi Filipache găsi o jumătate de compartiment goală. Când trenul ieşi din gară, după lungi minute de aşteptare, un început de ziuă, blafard şi încetat, stinse candelele vagonului.

Filipache îşi luase cu el câteva cărți şi caiete de note. Le lăsă sus in plasă, nedesfăcute, şi privi prin geam, cu ochii duşi, fuioarele lungi de ceață care se încurcau în pădurile desfrunzite, se târau pe fundul văilor şi se topeau pe dealuri. Filipache, cel ce făcuse de atâtea ori drumul Piatra Olt-Bucureşti, recunoştea gările, îşi amintea pădurile şi rechema numele pâraielor cu şa de poduri. A trecut pe aci, în opt ani consecutivi, cel puțin de câte opt ori pe an. O mică viață de impresii adunate, de preocupări bizare (cu putință numai într-un cap de copil năzdrăvan), o comoară întreagă de visuri şi de aspirații absurde!...Se gândeşte la anii de şcoală, la înrâurirea asupra lui a câtorva profesori excepționali, se gândeşte la camarazii apropiați şi la juvenila lor tovărăşie din cursul superior... Toate au fost stele imaginare, grabnic înecate în aurora vieții reale! Toate au fost jerbii de scântei, ridicate dintr-un foc de paie!... Ar trebui ca, la pragul bacalaureatului, şcoala secundară să adauge cursului de psihologie o anexă practică, preventivă şi cohortativă: „Copii, voi intrați acum în viață, pe poarta bacalaureatului. Sunteți ca nişte miei grăsuți, prostuți şi cu lână multă, care intră într-o leasă de mărăcini. Vă spun dinainte, vă fac atenți, vă deschid ochii că veți fi jumuliți de lâna voastră până la piele, până la sânge! Vă e capul plin de planuri, de fantasmagorii eroice, de bizuințe nebuneşti şi de convingeri de Făt-Frumos... Praful se va alege de toate aceste iluziuni şi aşteptări!... Descărcați din ele cât puteți mai mult! Aduceți-vă aminte de acel dialog al lui Lukian din Samosate, unde luntraşul Styxului, poznaşul unchiaş Charon. nu primeşte în luntre pe nişte sofişti, decât după ce-i despoaie de toate pretențiile, de toate sofismele, de toată retorica, de toată îngâmfarea lor intelectuală şi după ce le mai retează cu toporul şi bărbile, şi sprâncenele!... Aşa va proceda viața, cu voi!"...

Filipache pune pe Boruzescu lângă Bujoreanu. pe Badea Jiu lângă Lara Teobald. pe Edgar Spata lângă Cochințu, şi dincolo de toți aceştia pe sine însuşi. Nu se poate plânge că el a pornit la drum mai prost decât toți ceilalți. Poate dimpotrivă, căsătoria lui, fără să se fi gândit prea mult la ea şi fără să aibă prea mult meritul ei, este fapta cea mai înțeleaptă pe care ar fi putut s-o

facă. Filipache ştie bine că unii din aceşti prieteni, sub aparenţele lor complimentoase, **îl** socotesc un nerod şi socotesc nerozie căsătoria lui, venită o dată cu majoratul şi mai înainte de recrutare, Dar aci urma alege... Vom vedea mai târziu cine a avut dreptate. Singur Bujoreanu face excepţie, poate şi Boruzescu, dar Bujoreanu mai mult, Rămâne însă ultima dovadă: căsătoria pe care Bujoreanu o vede apropiindu-se.

Filipache are un fel de siguranţă curioasă (exterioară şi periferică) despre situaţia lui. Simte bine că, faţă cu toată lumea şi în comparaţie cu amicii lui, el a avut, căsătorindu-se cu Antonina, un adevărat noroc, o puternică garanţie de trăinicie casnică şi o solidă temelie pentru eventualităţile viitorului - şi bune, şi rele. Dar iată acum gelozia soartei, iată laşităţile şi trădările inimii, iată fluxul ispitelor!

în această oră de singurătate şi de reverie, Doru dă la o parte din faţa ochilor conştiinţei orice văluri de echivoc, şi de autoînşelăciune. Dincolo de orice ambiguitate şi de orice măgulire literară, Doru simte ca se desenează ispita şi primejdia. Cum se numeşte şi unde poate să-1 ducă acest interes pe care îl poartă Elvirei Iatropol? Amară este analiza! Penibilă e sinceritatea! Dar cine e dator să le practice înaintea oricui dacă nu un iubitor al spectacolelor sufleteşti?

Doru face a doua oară această experienţă a simţirii care se alterează şi se logodeşte suferinţei.

Treci printre semenii tăi sănătos, treaz, suficient de egoist şi de nepăsător. Eşti stăpân pe impresionabilitatea ta şi o laşi să funcţioneze - piano - atâta cât îngăduie un hedonism echilibrat şi atâta cât viaţa normală şi tihnită nu se tulbură. Dar într-o zi, într-un ceas, o figură nouă, sau una pe care ai văzut-o cu indiferenţă, de mai multe ori până acum, luceşte în ochii tăi într-un chip cu totul nou. întorci capul şi o priveşti a doua oară, a treia oară,,, Curios! Cum se face că până acum n-ai observat cât de distinsă este figura aceasta şi câte taine făgăduieşte tainei inimii tale!...

Te întâlneşti de mai multe ori cu această fiinţă, care începe să facă gol în jurul ei. Cauţi pretexte de vorbă, inventezi interese comune, te convingi pe tine singur că ai treburi acolo unde locuieşte sau unde se arată această pretendentă la împărăţia sufletului tău... Dacă ai vorbit cu ea, îţi rămâne în ureche, câteva zile, câteva săptămâni, timbrul vocii ei. Ţi se pare o armonie întreagă, inedită în cuvintele pe care ţi le-a spus. Te urmăreşte glasul ei! Dacă eşti un tip mai mult vizual

decât auditiv, te urmăreşte claritatea şi azurul privirilor ei, sau focul negrelor diamante din ochii ei... Şi, treptat, fiinţa ei întreagă - surâsul ei, obrajii ei, părul ei de aramă, clădit în diademă cu fiori de rubine şi de aur - se preface în fantasma fluidă, tenace, atotprezentă care umple gândul tău devastat şi insomnia nopţilor tale. Nu mai eşti bun de nimic... Munceşti prost, eşti tare de urechi, fugi de lume, te ascunzi în cămara ta şi - culmea nenorocirii! - ajungi poet şi scriitor de epistole chiar dacă n-aţi isprăvit clasele primare!

Golul se măreşte în jurul icoanei adorate. Toate pornesc de la ea şi la ea revin. Soarele lui Dumnezeu nu este mai singur şi mai stăpân în splendoarea cerului cât ajunge să fie în sclavia inimii tale obrazul ei de trandafiri. Vrei să ştii de unde vine, cine sunt părinţii ei, pe ce tărâm, lângă ce izvoare, sub ce streaşină de codri, sau în ce mahala preafericită şi-a petrecut copilăria... Ai vrea să vezi pantofiorii cu care s-a dus la şcoală întâia oară. Ai vrea să strângi şi să faci depozit sacru din toate fotografiile pe care le are... Sau, dacă nu are nici una, vei cheltui comori de imaginaţie, de abilitate, de viclenie, şi vei vărsa toată punga ta săracă pentru o fotografie nouă. Dacă are fraţi, surori, o mătuşă anostă şi plictisitoare, neamuri vulgare şi insuportabile... toţi îţi vor apărea interesanţi, pe toţi îi vei servi, pe toţi îi vei transforma în aur graţie acestei puteri de înfricoşată alchimie pe care o varsă în tine iubirea alchimistă.

Ai vrea s-o culegi şi s-o aduni numai pentru tine pe această fiinţă unică pe pământ: din tot ce-a văzut, ce-a atins, ce-a iubit până acum. Ai vrea s-o culegi din soarele şi din cerurile copilăriei, din florile culese pe sub muncele, din amintirile mamei, din amintirile suratelor de joc, din cărţile pe care le-a citit, din cataloagele şcolii unde a învăţat, o, dar mai ales din ochii care au privit-o cu drag pe când tu n-o cunoşteai, din inimile rănite, poate, când a ta bătea teafără, depărtată şi neştiutoare!...

Dar ce este şi mai îngrozitor este că toată această hipertrofie sufletească, această amestecare a nebuniei cu mintea clară, acest potop care nu cruţă nici pe proşti, nici pe inteligenţi, se destramă, se dezumflă şi intră în pământ cu aceeaşi grabă furtunoasă cu care au venit.

Cât de dulce şi de drag creştea lumea spre cer acum un an, când Filipache o iubea pe Antonina!... Ce freamăt de misticism, ce primăvară de clopote de aur peste toate dealurile şi peste toate văile cu mănăstiri ale Moldovei! Filipache simţea în jurul

lui, în ultimul an al secolului al XLX-lea, o negrăită adiere de rugăciuni creştine, de murmure de orgă şi de persuasiuni suprapământeşti... Antonina era la Mănăstirea Văratic, Antonina era în chiliuţa ei de studentă, Antonina era la Facultatea de Litere... Şi crini ningeau din cer peste mănăstirile Moldovei, pe potecile Antoninei şi în sânul ei de fecioară înţeleaptă!

Căpitanul Naum Filipache a apărut intempestiv şi (brutal ca un adevărat militar) a prefăcut în cazarmă casnică paradisul iubirii lui cu Antonina. Tot mirajul, tot necunoscutul, toată pânda după destăinuire şi toate impacientele farmecului s-au înecai în proză, în realitate fără văluri şi în satisfacţie care nu mai costă nici o încordare. Şi când blonda, subţirica şi dulcea lui Antonina a ajuns tovarăşa de chilie, martorul de fiecare ceas al vieţii lui, un fel de supliment trupesc şi sufletesc, care nu mai dă nici o emoţiune, iată, prin frunzele ce se scutură, printre florile ce se desfoiazâ, o primăvară nouă, o nouă apocalipsă de soare arzător, de necunoscut imperios, de vrajă feminină şi de patimă biciuitoare! Antonina e luna care alunecă spre asfinţit, argintie şi pe jumătate disparentă; Elvira este astrul nebuniei renăscute şi toride, care incendiază azi tot orizontul.

Iubeşte pe Elvira I-a intrat în inimă încet, făţarnic, perfid, cu voia şi fără voia ei. A luat-o mai întâi drept o mesageră a poeziei, drept o soră a celor nouă muze. ***Licet poetae!...*** Un imaginativ, un complicat are uneori nevoie să iasă din regimul bucătăriei conjugale şi să poftească fazaniţe şi căprioare... Elvira este prietena intimă a Antoninei. Ce primejdie putea să fie? Şi poate că de partea Elvirei, într-adevăr nu există nici o primejdie. Adevărul este că Filipache ***construieşte*** pe Elvira, nesigur şi ignorant în privinţa psihologiei ei. La început, a simţit-o cochetă, trădătoare şi antipatică, Alături de Antonina - nevinovată, modestă şi neocrotită - Elvira părea un diavol impertinent şi provocator. Cum s-au schimbat lucrurile numai într-un an şi câteva luni!,.. Azi Elvira e subjugătoare şi dătătoare de obsesii, ca pomul cel încărcat cu roade interzise din mijlocul paradisului. Dar ce ştie, cc vrea, ce gândeşte, ce aşteaptă Elvira, sub fruntea ei de Venere de Millo? Mister şi iar mister! Şi Filipache o urmăreşte cu mii de gânduri spioane, caută să afle cine sunt colegii, şefii, prietenii ei medicinişti sau streini de medicină, simte pe grumaji un munte de nesiguranţă strivitoare şi dc întrebări dezastruoase.. O medicinistă! o

apropiată doctoriţă! o intelectuală emancipată şi o familiară a tainelor fiziologiei umane!...

Şi Filipache iubeşte pe Elvira, adică porţile iadului şi sulful în clocote al geloziei!... Ce face ea în acest moment?... Desigur că, înconjurată şi curtenită de colegi, luată foarte mult în seamă de şeful clinicei, trece şi trec cu toţii din salon în salon, cercetând şi discutând cazurile de la pat la pat, amestecând teoriile ştiinţifice, descoperirile de ultima oră, cu glumele doftoriceşti, cu cancanurile facultăţii şi ale spitalului, cu aluziile străvezii, cu geloziile şi intrigile fatale breslei lui Esculap. ca şi celorlalte bresle... Elvira este o excelentă medicinistă. începe să fie, printre colegi (şi chiar în opiniunea profesorilor ei), o mică autoritate. Frumoasă, mândră, ironică, trebuie să fie, între culise, şi mult bârfită.

S-o gândi ea în clipa aceasta la el, Filipache, cel ce duce în sân scrisoarea ei, dar mai ales chinul acestei iubiri zănatice şi nedemne de mărturisire? Trenul lui Filipache oprise într-o gară mică. I se păru că aşteptarea se prelungeşte. Se gândi: „Poate e vreun alt tren care vine spre noi sau ne ajunge din urmă"... într-adevăr un vuiet greu şi sacadat se apropia de trenul oprit în gară. Un tren accelerat, pornit din Bucureşti după personalul lui Filipache, trecu zguduitor şi falnic, gonind spre Slatina, Craiova. Vârciorova. Filipache ar fi poftit să ia trenul acesta cu preţuri majorate, dar Antonina îl sfătuise înţelepţeşte să facă economie, întrucât nu avea nici o grabă şi nici un interes să ajungă la Slatina mai înainte de amiază. Prin geamul compartimentului biruia o lumină alburie de zi cernută printre nori. Negurile de dimineaţă se ridicaseră, dar dc prin văile cu pâraie la fund răzbeau aburii pământului care presimţeau apropierea lui martie. Câmpia se arăta infinită, dezbrăcată şi neagră. Câteva crâmpeie de pădure, care atingeau calea ferata, mai păstrau, ici şi colo, frunzele roşcate şi persistente ale tufanului şi ale carpenului. Satele de pe coaste se adunau rudimentare, prididite de acoperişuri de coceni şi de paie, în jurul bisericilor costelive sau în jurul vreunui conac mai arătos. Filipache nu intrase niciodată în Slatina. O vedea din tren, din zăvoaiele şi de la Podul Oltului cum se vărsa din deal spre Olt; dar până acolo nu urcase niciodată. Făcuse cu Boruzescu multe planuri de vacanţă - zile petrecute la conacul lor, băi în OH, o fugă până la Drăgâşani, la coptul strugurilor - dar nimic nu se îndeplinise din toate aceste visuri din liceu. Soarta voia acum ca Filipache să intre în casa prietenului său când el e bolnav

departe, la Mănăstirea Neamţu. iar bieţii lui părinţi - plini de dureri trupeşti şi sufleteşti... Cum îi va găsi pe bătrâni7 Cât de gravă o fi starea mamei Iui Boruzescu? Filipache şi-a făcut socoteala să rămână la noapte în conacul Boruzeştilor. Ştie din descrierile prietenului său că sunt două-trei case, odăi pentru musafiri şi destul belşug şi bună gospodărie. Dar tot aşa o fi şi acum, când stăpâna casei e bolnavă?... Oricum, unchiul lui Boruzescu, omul de muncă de azi, şi cu soţia Iui sunt şi ei în gospodărie, ca să primească şi să aibă grijă de musafiri. Mai este de crezut că Boruzescu a dat de veste părinţilor săi că Filipache va veni să-i cerceteze. Bietul amic!... Câte întrebări, câtă anxietate, câtă teamă stau suspendate deasupra zilelor lui! Filipache e decis să vorbească părinţilor lui Boruzescu despre noile speranţe şi despre noua perspectivă de însănătoşire care i s-au deschis acum în urmă. Fireşte, va înfăţişa lucrurile cu tactul şi cu delicateţea dictate de buna lor prietenie. Dar Filipache se întreabă iar şi iar: Ce va fi să iasă pentru viaţa şi pentru inima lui Boruzescu din puţin comuna Iui întâlnire cu doftoriţă de la Agapia? Iată că şi în viaţa lui Boruzescu răsare o doftoriţă!... Da, însă pe când Ia Boruzescu ar fi de dorit ca întâlnirea să fie cu noroc şi spre sănătate, la el, Filipache, întâlnirea cu Elvira nu poate să fie decât spre zbucium deşert şi spre pagubă...

Şi totuşi, un diavol îl întreabă pe Filipache dintr-un colţ al cugetului: „Eşti sigur că dragostea Elvirei - numai de ţi-ar da-o! - ar fi să fie numai spre pagubă?... Ştii tu până acum ce este viaţa lângă mica ta pedantă de Antonina? Ştii tu cum ard cazanele patimii şi legea inexorabilă că orice mare artist trebuie să facă... ***un petit plongeon lâ-dedans?*** Când vei aduna tu experienţa diversă, rănile glorioase ale iubirii, meşteşugul virtuozului pe clapele inimii, dacă vei merge, ţaca-ţaca, pe şoseaua ta conjugală în toate zilele vieţii tale, lăsându-ţi hăţurile cu sfinţenie, fără pic de capriciu şi de primejdie, în mânuşiţele Antoninei?... Ei, băiete, un poet mare, un artist care-şi zguduie epoca iubeşte furtuna, riscurile şi trăsnetele, caută aventura şi emoţiile, îşi dă drumul - pentru flori de măr, pentru un capriciu, sau pentru ochii «ei», sau pentru eliberarea Eladei - îşi dă drumul din leagănul azurului în prăpăstiile morţii!''...

Filipache îşi caută echilibrul în şaua unei argumentări contrare... „Nu vreau nici atâta slavă, nici atâta dezastru... Cred că, de felul meu, mă înrudesc cu eroii şi cu păpuşile lui Anatole France... Aş dori în cursul vieţii mele să mă întâlnesc mai des cu înţelepciunea şi mai puţin cu pasiunea... Poate că nu sunt, poate că nu voi fi nici atât de formidabil poet pe cât năzuiesc să fiu. Este o legitimă bizuinţă a poeziei, când clocoteşte într-un suflet de douăzeci de ani. să-şi caute calea şi subiectele printre aventuri şi cataclisme... Dar antica înţelepciune, dar lecţiile lui Socrate şi ale lui Zenon au şi ele o nobleţe şi o măreţie subjugătoare. Toţi gânditorii vechi şi noi, toţi dascălii omenirii, şi îndeosebi ai tinerimii, propovăduiesc înfrânarea patimii inferioare, laudă pe cel ce ştie să se stăpânească şi încununează pe tânărul virtuos. De ce extravaganţele şi temerităţile unui temperament de artist dezechilibrat ar fi să le luăm ca modele de conduită, iar viaţa discretă, paşii măsuraţi şi eroica stăpânire de sine ar fi de aruncat la muzeul de antichităţi?... Şi apoi, ce grozavă vitejie mi se cere în împrejurările de faţă?... Să rămân om de onoare şi soţ devotat unei soţii adorabile, care se luptă să mă echilibreze şi să mă scoată din pornirile mele spre boema literară şi spre psihologia decadentă!'"...

Filipache se trezi din lunga lui reverie când auzi pe conductor vestind pe călători:

- Slatina, mă rog!...

îşi dădu seama că merindele aşezate de maică-sa şi de Antonina în sacul lui de călătorie au rămas împachetate. Ar fi fost mai bine să mănânce ceva, dar fără îndoială că la Boruzescu acasă nu va rămânea flămând.

Gara Slatina apăru solitară în platoul de deasupra Oltului şi fără nici o destăinuire: în ce parte vine oraşul şi cam câţi kilometri sunt până acolo... Filipache coborî din vagon cu hotărârea să caute imediat o trăsură şi să meargă drept Ia conacul Boruzeştilor. Peronul gării era aproape gol. Vreo zece călători coborâră din vagoanele de clasa a treia, printre ei câţiva flăcăi chemaţi la recrutare. O doamnă care aşteptase trenul venea spre Filipache. Avea o căciulită de astrahan, un văl des pe ochi, legat elegant peste căciuliţă, şi o blană tot de astrahan. Filipache se gândi: „Nu cumva o fi mătuşa lui Boruzescu, sau vreo verişoară a lui, şi vine pentru mine? Dar cine a putut să le spună că sosesc azi şi cu trenul asta?**...

Doamna se opri în faţa lui Filipache. Prin vălul alb răzbeau nişte obraji aprinşi ca inima rodiei. Doamna izbucni în râs;

- Bine ai sosit, domnule Filipache!...

Lui Filipache i se păru că trenul şi gara încep să danseze.

J

- Visez? înnebunesc? Domnişoară Elviro!... Dumneata eşti?...

- Ţine-ţi firea, amice! Nu e obligator să leşini! Eu sunt, fireşte! Te-am păcălit... Scrisoarea pe care ţi-am dat-o e o farsă... Hamal, ia sacul domnului şi du-l în restaurant. Acolo, lângă masa rezervată, unde e şi bagajul meu...

XVIII

Gândurile şi simţirea lui Filipache, sorbite,un moment în fluxul surprizei covârşitoare, reveniră impetuoase în biruinţa refluxului:

- Te rog, domnişoară Elviro... Să facem câţiva paşi dincolo de peron...

Ii apucă braţul şi ieşiră din staţie în direcţia din care venise trenul.

- O, domnişoară Elviro, cât mă faci de fericit! Iată cea mai încântătoare întâmplare din viaţa mea! Cât îţi mulţumesc!... Cât îţi sunt de recunoscător!...

Elvira avu o mişcare bruscă. îşi scoase braţul din mâna înfiorată a lui Filipache şi se opri locului:

- Pentru ce, domnule Filipache? Ce poate să te facă atât de fericit? Eu te ajut pur şi simplu să-ţi îndeplineşti o datorie de prieten... Te-a rugat Boruzescu să dai pe la el pe acasă şi să vezi pe maică-sa, care e bolnavă. Dumneata ai gândit că ar fi bine să apari lângă bolnavă cu un medic. Cu un pic de fantazie şi de perversitate romantică, am făcut aşa ca să fiu eu acest medic dorit de dumneata. Asta e totul! Suntem doi prieteni care ne-am întovărăşit în gânduri bune şi în caritate serviabilă spre a mângâia inima unui prieten comun. Nu exagera meritele mele...

Filipache se simţi transpirat, ruşinat şi ridicul. încercă să vorbească, dar numai gângavi:

- Domnişoară Elviro... De ce te joci cu mine?... De ce-ţi place să mă ruşinezi ca pe un şcolar, prins şi dovedit de dăscăliţa lui... că... iubeşte chiar pe dăscăliţă?...

- Domnule Filipache. nu-mi place să aud, pe nemâncate, ultimele dumitale proiecte literare... Iată că trenul pleacă. Haidem la restaurant. Eşti invitatul meu.

- Dar, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi cel puţin cum ai ajuns în gara Slatina!

- Limpede ca bună ziua! Dumneata ai plecat din Bucureşti cu trenul personal... Iar eu am plecat după dumneata, cu acceleratul! Şi am sosit înaintea dumitale cu aproape o oră, după ce te-am ajuns din urmă şi ţi-am luat înainte...

- Domnişoară Elviro! Şi toate astea numai şi numai ca să fii fantastică şi caritabilă?

- Nu e destul? Ce-ai fi mai poftit, domnule Filipache?... Dar să ştii că mi-e foame! Am pus la cale un mic „ ***menu*** ", atâta cât mi-au îngăduit resursele restauratorului din Gara Slatina şi arta lui culinară. Avem supă cu zdrenţe, pui cu smântână şi încă un pui la frigare. Am îngrijit şi de trăsură. Peste o oră vine să ne ia cea mai elegantă birjă din Slatina. Acum să mâncăm!

Ca să nu pară prea cocoloşit pe lângă Elvira, Filipache îşi ridică umerii şi-şi făcu pasul mai sprinten. Intrară în restaurant şi ocupară masa pregătită. Erau singuri în tot restaurantul, încăperea era clasică de banalitate. Pe lângă bufetul din fund, foarte avar decorat cu câteva articole de băcănie, pe lângă sticlele din rafturi, mai toate goale, singura notă vie şi binevenită ochilor erau glastrele cu flori din ferestre.

Masa pregătită era în dreptul unei perdele de cerceluşi şi de garoafe. însuşi restauratorul servea pe providenţialii musafiri.

Filipache constată, fără s-o mai spună, că şi lui îi e foame. Bucatele erau destul de bune, dar vinul era prost. Elvira se plânse patronului:

- N-aveţi alt vin mai bun? Am auzit că Drăgăşanii sunt aproape de Slatina...

Patronul răspunse, uns de politeţe şi de intenţii negustoreşti:

- Vai de mine, doamnă! Avem vin înfundat... Simulescu veritabil... îl dăm îa poruncă... Doriţi o sticlă mare?

- Una mică, dar bună.

Nevasta patronului stătea la bufet, spunea câte-o vorbă nu ştiu cui din bucătărie şi urmărea cu interes ştiinţific pe clienţii de lângă garoafe. în dedalul ei de observaţii şi de ipoteze, un punct stătea fix şi strălucitor: „Nu sunt soţ şi soţie. El are verighetă în deget, dar ea n-are nimic"...

Patronul aduse sticla înfundată, o desfăcu şi turnă el însuşi în alte pahare vinul de chihlibar. Apoi, având aerul că ascunde sticla de mai înainte, se scuză umilit:

- Iertaţi-mă, vă rog... Nu putem să înţelegem dintr-o dată cu cine avem a face... De! aici suntem în provincie... Dumneavoastră

sunteţi bucureşteni. Şi când mă gândesc ce hotele avem în Slatina... Greu o s-o duceţi pe la noi!...

- Fii liniştii. N-avem nevoie de hotel. Mergem la casă de gospodari.

- Aşa?! Atunci aţi mai fost prin Slatina!... Poate mergeţi la vreun boier de primprejur?...

- Mergem la conacul boierului Boruzescu. Feciorul d-sale Constantin Boruzescu e tovarăşul nostru de învăţătură. Dar el acum e cam departe şi ne-a rugat pe noi să venim să vedem pe maică-sa, care este bolnavă.

- Da, da, da... îi cunoaştem pe toţi, şi pe domnul Costache, şi pe cei bătrâni. Conacul dumnealor e aci, deasupra Oltului. Da, am auzit că şi domnul Costache ar fi cam bolnav...

Elvira se uită la Filipache cu un aer de actor care-şi priveşte partenerul:

- A... acum îi merge mai bine...

- Da', să nu vă fie cu supărare, ce învăţătură învaţă domnul Costache? Tot învăţătura dumneavoastră?

- Nu... noi suntem la medicină. Suntem doftori. Ne mai lipseşte patalamaua. De aia am şi venit să vedem pe bătrâna, care e bolnavă.

- Da, da, da... Dumneavoastră sunteţi doftori. Ei, acum înţeleg!... Auzi, Luxiţo, sunt amândoi doftori!...

Dar Luxiţa stătea neclintită în descoperirea pe care o făcuse: „Doftori, nedoftori... ea nu este nevasta lui!"... Patronul îşi aduse mâna la frunte:

~ Tii!... să fi ştiut că sunteţi doftori, mai opream aci pe domnul doftor căpitan care a venit cu recrutarea... Când aţi intrat dumneavoastră, el s-a urcat în trăsură şi a plecat înapoi în oraş.

Elvira răspunse cu surâzătoare siguranţă:

- Domnul căpitan doftor Foişoreanu...

Restauratorul căscă ochii uimit:

- Tocmai, doamnă doftor! îl cunoaşteţi?!

Elvira făcu un gest care spunea triumfal:

- Ei, asta e! Noi, doftorii, să nu ne cunoaştem...

Filipache asista, fără atitudine sufletească precisă, la acest început de comedie, despre care nu ştia dacă trebuie să se veselească ori să se îngrijească... Fantaziile Elvirei (dacă totul era numai fantazie) nu erau tocmai liniştitoare...

Trăsura comandată de Elvira sosise ceva mai înainte de ora fixată. Restauratorul ajută pe „domnii doftori" să se îmbrace şi să-şi instaleze bagajele la picioarele birjarului.

- Doamnă doftor, domnule doftor... nu ne ocoliţi. Dacă plecaţi tot prin gara noastră, sunt la ordinele dumneavoastră!...

în trăsură, alături de Elvira, în libertatea câmpiei dezgheţate şi în atmosfera acestei zile de sfârşit de iarnă, Filipache se simţi plin de nerăbdarea fericită a vieţii sănătoase şi inferioare.

- Unde mergem, domnişoară Elviro? Ce înţeles are faptul acesta că te simt lângă mine, atât de aproape, atât de caldă... şi atât de interzisă?...

- Nu mai ştii unde mergem, domnule Filipache? Şi nu ştii de ce stăm unul lângă altul?...

- Domnişoară Elviro! Nu mai ştiu nimic!... Nu ştiu de unde am plecat; habar n-am încotro mă duc; nu mă întreb ce se va întâmpla mâine!... Ştiu un singur lucru: cabratul dumitale este lângă sânul meu, şi-1 prind cu braţul meu, şi-1 strâng cum aş strânge norocul şi fericirea mea, materializate şi tangibile!...

- Domnule Filipache, ştii cape copiii zburdalnici îi pui la respect chiar când eşti cu ei în trăsură... Dar, deocamdată, să te iau nu drept copil, ci drept ceea ce eşti: un poet care a băut un pahar de vin de Drăgăşani...

- Domnişoară Elviro! Am băut acest pahar acum câteva luni de zile... Vinul de azi şi de mâine şi de poimâine nu poate să mai adauge nimic la sacra mea beţie!

- Eşti original! Trebuie s-o recunosc. Lăsând la o parte această foarte interesantă confuzie pe care dumneata şi fraţii dumitale întru poezie o practicaţi între viaţa trăită şi viaţa închipuită, dumneata eşti original cu prisosinţă... O declaraţie în birjă, pe şoseaua dintre Gara Slatina şi celebra urbe cu acelaşi nume!...

- Torni gaz peste foc!... Spune tot ce vrei! Ocărăşte-mă, ultragiază-mă, bate-mă!... Privind gura care mă ocărăşte, voi avea preocupări suav carnivore... Primindu-ţi degetele pe obraz, îţi voi spune: Lasă-mă să fac din ele perniţă de trandafiri!...

- ...Aşadar, serios vorbind, când mă chemai în gând aci, la Slatina, era pentru doi bolnavi, dintre care cel dintâi şi cel mai grav atins eşti dumneata!...

- Domnişoară Elviro, să nu ne mai jucăm de-a v-aţi ascunsele!...

Filipache rosti aceste cuvinte cu o voce subit răguşită şi-şi înfipse degetele în braţul Elvirei. Clopoţeii de la gâtul cailor picurară, singuri, câteva minute.

- Foarte bine! Aşa să facem! Dar, deocamdată, dă-mi voie să te chem la realitate. Suntem prietenii lui Constantin Boruzescu şi venim, din nobilele porunci ale prieteniei, să cercetăm pe bătrâna lui mamă. într-un sfert de oră, într-o jumătate de oră, suntem în casa părinţilor amicului dumitale. Fii la înălţimea situaţiei, Eşti aci nu pentru mine, ci pentru Boruzescu. Altfel, totul se prăbuşeşte în ridicul şi în ignobil. Şi nu uita că azi de dimineaţă te-ai sculat din pat de lângă Antonina... Iar Antonina este cea mai bună amică a mea. Am venit încoace ca să ne batem joc de Antonina şi de Boruzescu?...

- ...Pentru ce nu mă laşi să-mi visez visul până la capăt? Pentru ce îmi torni în ceafă aceste cofe cu apă îngheţată? De ce îmi măcelăreşti atât de barbar lanul meu de chiparoase?...

- Sunt medicinistă... Şi de multe ori, în chirurgie, e nevoie de intervenţia imediată...

Intrară în oraş. Birjarul le spusese că trebuie să spintece oraşul de sus şi până jos ca să iasă la conacul lui Boruzescu. Era o privelişte urbană din cele mai modeste. Toată frumuseţea Slatinei stă în povârnirea ei deasupra zăvoaielor Oltului şi în şuvoaiele de argint care licăresc colo, departe de uliţele şi de preocupările bravilor târgoveţi. Un singur străin care apare în Slatina e destul de senzaţional, darmite doi, dintre care unul cu blană de astrahan şi cu văl des pe ochi!...

Privelişte a oraşului, ochii care căutau la cei doi călători cu o curiozitate franc provincială, buna ţinută cerută de situaţie domoliră clocotul din inima lui Filipache. Nu putea să-i treacă însă prin cap că de undeva, dintr-o fereastră, cineva îl văzuse şi-l recunoscuse. După ce traversară tot oraşul, ieşiră în şoseaua care dă spre Olt, şi din şosea dădură alături, pe un drumeag şerpuit. Un conac străjuit de copaci înalţi şi goi stătea pe un podiş, tăiat în râpa înaltă, şi spre acest podiş urcau acum caii, încordându-şi şira spinării. O explozie de chelălăială salută trăsura oprită în faţa porţilor. Doi câini mari lătrau furios lângă cuşti şi scuturau lanţurile de la gât. Alţii mai mici săreau cu picioarele pe poartă, şi cu larma lor acopereau strigătele birjarului. Un argat alergă cu o jordie în mână şi alungă pe zeloşii paznici. Deschise porţile, şi trăsura făcu pe nisipul curţii o curbă până la scara caselor principale. Dar din aceste case nu ieşi nimeni.

- E acasă numai boierul bătrân. Domnul Mirică, fratele boierului, este la Craiova. Din casele cele mici, aşezate în faţa celor mari şi ceva mai jos decât ele, se arătă un moşneag măruntj îmbrăcat într-o scurteică vişinie, căptuşită toată cu blană de vulpe şi cu guler tot de vulpe.

Argatul spuse musafirilor care se dădură jos din trăsură:

- Asta e boierul Boruzescu.

Filipache făcu câţiva paşi spre moşneag şi-i spuse cu pălăria în mână:

- Bine v-am găsit, domnule Boruzescu! Sunt Teodor Filipache, cel mai bun prieten al lui Constantin.

- Dumneata eşti Teodor Filipache!... Dumnezeu să-ţi dea viaţă lungă şi bună!

- ...Şi domnişoara este ruda nevestei mele şi, prin urmare, şi ruda mea... Domnişoara doctor Elvira Iatropol. Am venit cu domnişoara doctor anume pentru doamna Boruzescu.

- Să trăieşti, domnişoară! Ne faceţi multă cinste şi multă bucurie... Mi-a scris băiatul meu despre o vizită care era să ne vie, dar nu ne-a scris prea lămurit... Ei, pe dumneata, domnule Filipache, te aşteptăm şi te dorim de ani de zile. Fiţi bineveniţi în casa noastră!

- Domnule Boruzescu, Constantin mi-a telegrafiat că doamna e bolnavă şi m-a rugat să dau pe la dumneavoastră acum, cu prilejul recrutării. Eu tocmai sunt pe drum spre recrutare.

- Da' n-o să plecaţi tot azi. Recrutarea ţine o săptămână şi peste săptămână. Iar domnişoara doctor.., ce să mai zic... e scumpă şi binevenită şi un an întreg!

Elvira, care-şi ridicase vălul sus de pe frunte, se uita la sprintenul bătrân cu scurteică de vulpe. Era alb cu totul. De sub căciulă părul răzbea dezordonat şi pletos ca la preoţii rurali. Barba era nerasă de la Crăciun. Dar ochii lui erau intens albaştri, ca un cer de februarie peste zăpezile încă netopite. Elvira răspunse, şăgalnică:

- Bună vorbă, domnule Boruzescu! Dar doctorul, cum zice zicătoarea, poate să stea într-un loc „cât cioara în par şi vinul în pahar"! Mâine de dimineaţă trebuie să fiu înapoi la Bucureşti, învoiala mea cu şefii de la spital este pentru 24 de ore.

- Domnişoară, poftiţi încoace în casă şi faceţi cum ştiţi şi cum credeţi. Noi suntem bucuroşi să primim cât ne daţi. Să intrăm deocamdată în casele de jos, unde odăile sunt calde. La noapte vă veţi odihni în odăile de sus. Vom face focul şi toate

vor fi bune. la, Vasile, de la birjar, lucrurile boierilor. Ei, tu eşti, mă Năsărâmbă?...

- Eu sunt, cocoane Mihalache. Sărut mâinile!

- Aţi venit cu birjarul meu... Mă, da'... nu te-i fi apucat să jupoi musafirii...

- Nu, să trăiţi, cocoane Mihalache. Doar mi-au spus că vin la curtea dumneavoastră.

Elvira scoase din manşon o pungă elegantă de piele. Boruzescu interveni, categoric:

- Domnişoară doctor, la pragul meu, Năsărâmbă nu poate să primească decât banii mei... mai ales când musafirul pe care mi l-a adus este doctor.

Elvira voi să se opună. Bătrânul porunci:

- Năsărâmbă, treci în ogradă!

Apoi, mergând înaintea musafirilor, îi primi cu bătrânească ceremonie în casele de jos.

Erau nişte încăperi mici, albe ca laptele şi vechi din vremea lui Tudor Vladimirescu. Casele de sus erau o zămislire mai nouă şi mai pretenţioasă. Odăiţele erau pline dc icoane, de marame, de velinţe şi de scoarţe.

Şezură în scaune arhaice în odaia dc musafiri şi moşneagul îşi completă informaţiile:

- întâi spuneţi-mi dacă aţi mâncat.

Filipache răspunse:

- Am mâncat destul de bine în restaurantul gării.

- La jupan Dragomir... Desigur că v-a împovărat şi cu trăncăneala şi cu plata consumaţiei.

Elvira îi luă apărarea:

- Nu prea mult. Ţine însă la cinstea vinului de Drăgăşani şi-i urcă preţul.

- Hm... Ştia că veniţi la mine?

- Ştia.

- Atunci s-a mai sfiit... Lămureşte-mă acum, domnule Filipache, când ai primit telegrama lui Constantin?

Filipache scoase carnetul de la piept şi căută telegrama.

- Iată... Vasăzică, mi-a telegrafiat acum patru zile. Am voit să fac lucrul întreg..,

Filipache se uită la Elvira cu o privire care-i cerea consimţământul.

- .,,Şi m-am înţeles cu domnişoara Elvira să mă ajute în planurile mele şi să mă însoţească până aci la dumneavoastră.

- Veniţi ca soarele după ploaie! Prin urmare, cu atât mai mare **e** bucuria noastră.

- Desigur că aţi chemat un medic. Sau poate că doamna Boruzescu **e** mai bine fără să mai fi chemat pe nimeni.

- Le-ai ghicit pe amândouă. Am chemat pe medicul primar. E cam bătrân şi cam de modă veche... Dar, slavă Domnului, nevastă-mea e mai bine.

Filipache se ridică din scaun şi ridică braţele în semn de largă mulţumire:

- Am venit într-un ceas cu noroc! Bine că a dat Dumnezeu să fie aşa! Domnişoara Elvira îşi va face şi d-sa cercetarea trebuincioasă şi va adăuga luminile medicinei tinere la constatările şi la leacurile medicinei mai bătrâne,

Elvira îl corectă:

- Nu zi aşa. Medicina e mereu tânără şi bine informată. Un medic, chiar bătrân, e totdeauna luat pe sus de curentul ultimelor teorii şi descoperiri. Acum vă rog să daţi de veste doamnei Boruzescu că vreau s-o văd.

O femeie încă tânără, oacheşă şi cam sălbatică intră în odaie, conducând cu stângăcie o servitoare încărcată cu o tavă cu dulceaţă.

Boruzescu o prezentă:

- Cumnată-mea, doamna Smaranda Boruzescu, nevasta lui Miricâ, fratele meu. Cumnată, pregăteşte pe Zoe. Domnişoara doctor vine s-o vază.

Smaranda răspunse sfioasă ca o ţărancă:

- Păi,., e gata. Să vie...

- Atunci, domnişoară doctor, vă lăsăm pe dumneavoastră, cocoanele, şi noi ne dăm Ia o parte. Când doctorul e bărbat, nu ştiu de ce, te ţii după el până la patul neveste-tii... Da' cu dumneata se schimbă socoteala... Cumnată, mergi cu domnişoara doctor la Zoe în odaie.

XIX

Bătrânul Boruzescu rămase cu Filipache lângă tava cu dulceaţă şi cu cafele şi-şi deschise inima.

- Cu dumneata pot să vorbesc slobod. Eşti ca şi copilul meu... fratele lui Constantin... Domnule Filipache, şi nevastă-mea şi eu ne sfârşim de inimă rea. Un singur fecior ne-a dăruit

Dumnezeu şi acum umblă să ni-1 ia. Biata Zoe e topită. Boala ei de mai-nainte s-a înrăutăţit de o jumătate de an încoace. Apoi şi Constantin e un suflet pe care nu pot să-1 pricep. Nu vorbesc de mintea lui şi de învăţătura lui. Ce să fac!... Eu sunt un om fără carte. Constantin e un om învăţat. Cum o să pricep eu învăţătura din capul lui? Dar e suflet ciudat, că nu-şi mai iubeşte cuibul unde s-a născut... şi poate nici pe noi, ticăloşii de părinţi...

Bătrânul răguşise treptat. Acum vorbea cu lacrimi în glas. Filipache răspunse, cucerit de emoţiunea bătrânului:

- Domnule Boruzescu, lasă-mă să-ţi vorbesc ca un adevărat frate al lui Costache. Tc rog să goneşti asemenea gânduri din inima dumitale. Costache e un om deosebit, nu seamănă cu toată lumea. Este mai deştept şi mai citit decât noi toţi, tovarăşii lui de şcoală, şi poate decât toţi tinerii de azi. Dar dragostea lui de părinţi o ştiu eu mai bine decât dumneavoastră. Ai dreptate în punctul ăsta că fratele Costache e un om ascuns şi mândru. Nu vrea să ne fie milă de el. Ei, domnule Boruzescu, feciorul dumitale e aspră viţă oltenească... Nici eu nu-1 înţeleg de tot.,. El nu vrea să-1 vedem zăcând, să ne înghesuim pe lângă el, să-i arătăm că ne e drag. Vrea să-şi biruiască boala departe, în singurătate...

Cu un necaz gata de dat în plâns, bătrânul Boruzescu îl întrerupse:

- Ce fel de vorbă e asta, departe şi în singurătate, când noi, părinţii lui, suntem în viaţă şi vrem să-1 îngrijim ziua şi noaptea?... Pe cine are el la mănăstire? Cine poate să se lipească de un bolnav şi să-1 caute mai bine decât maică-sa?

- Este şi nu prea este... Nu orice boală se lecuieşte lângă sânul mamei. Costache are şi el dreptatea lui. Mănăstirea Neamţu are clima cea mai blajină pentru bolnavii de piept. Şi Costache nu e părăsit. Se află între prieteni...

- Bine... ştiu. . ne-a scris tot ce-ai făcut pentru el şi cum îl cercetează mătuşa nevestei dumitale, călugăriţa de la Văratic. Da eu tot socotesc că i-ar fi fost mai bine la noi decât la sfârşitul pământului.

Filipache începu să râză cu oarecare căutată exagerare:

- Ei, cocoane Mihalache... Aşa mi se părea şi mie acum doi-trei ani. Când auzeam de Mănăstirea Neamţu, de Piatra-Neamţu, de Târgu-Neamţu, mi se părea că sunt locuri din ţara nemţească, nu din Moldova lui Ştefan cel Mare... Dar Dumnezeu a avut grijă să mă dăscălească. Mi-a dat o nevastă jumătate moldoveancă şi trăită, în copilărie, în faţa Cetăţii Neamţului...

- Să-ţi trăiască şi să-i trăieşti până la adânci bătrâneţe, da' să nu vă dea Dumnezeu bătrâneţe de astea pustii şi cu copii bolnavi, departe, prin străini.

Filipache se gândi; „Să-i spun secretul lui fiu-său ori să tac?"..

- Cocoane Mihalache, nu te lăsa prea mult amărăciunii. Eu am primit, acum, în urmă, de la Costache, o scrisoare cu veşti mai bune.

- Noi n-am mai primit o scrisoare întreagă cam de mult. Acum, când ne-a vestit că vei veni pe la noi, ne-a scris puţin. Despre sănătatea lui, nici o vorbă. Dar nici mai-nainte. Nu se spovedeşte el prea mult: ce-1 doare şi cum îl doare.

- Atunci te rog să ştii de la mine, până mâine-poimâine, când o scrie şi Costache, că a început să-i meargă mai bine.

- Să te auză Dumnezeu! Să-ţi fie venirea cu noroc în casa noastră şi să nc vie băiatul sănătos! Asta ar fi leacul nevestei-mii... Ea c bolnavă de inimă rea. Avea ea mai înainte ce avea, dar focul ei e boala lui Constantin.

- Să vedem ce ne spune domnişoara Iatropol.

- îţi mulţumesc că ne-ai adus-o pe domnişoara şi-i voi mulţumi şi dumisale în chip deosebit, cum se cuvine unei doftoriţe.

Filipache prinse mâinile bătrânului;

- înţeleg ce vrei să spui. Te rog să-ţi schimbi gândul cu desăvârşire. Domnişoara Iatropol a venit ca un neam al meu, nu ca o doftoriţă. Să nu te gândeşti să-i dai parale, fiindcă o ruşinezi şi mă ruşinezi şi pe mine. Noi suntem ca şi fraţii lui Costache şi fiii dumneavoastră.

La rândul lui, bătrânul prinse mâinile lui Filipache.

- Bine, vă înţeleg... Aţi venit din dragoste către feciorul meu. Mă mângâie şi mă înduioşează prietenia dumneavoastră. Dar din casa mea domnişoara Iatropol nu poate să plece cu mana goală. Unde stă ea? E cu părinţii, e singură?

- Tată-său, doctorul Iatropol, e la Brăila. E însurat a doua oară. Mama Elvirei a fost prima lui soţie. Domnişoara Elivira este internă la Spitalul Filantropiei. Acolo e casa ei.

- Bine... poate să ia de la noi un paneraş cu ceva de-ale gurii şi cu vreo două sticle de vin.

- Eu cred că nici asta...

- Aci credința mea e alta, şi e mai tare decât credința dumitale! Ce e, cumnată? A isprăvit domnişoara doftoriță?

Ceva mai îndrăzneață, dar tot cu ochii în jos, Smaranda Boruzescu răspunse:

- A isprăvit. Poftiți, că vă cheamă Zoe la ea în odaie. Se sculară din jilțurile bătrâne, în care şezură contemporanii Iui Popa Şapcă, şi prin câteva odăițe ajunseră în odaia încăpătoare şi luminoasă unde se afla Zoe Boruzescu.

Nu era culcată în pat, ci pe un divan larg turcesc, într-un cuib de perne, care îi țineau capul sus, şi îmbrăcată într-o lungă rochie de casă. Alături de ea stătea Elvira. Filipache căscă ochii cu totul surprins şi minunat. Era în fața amicului său Constantin Boruzescu, existent într-o ediție feminină, încă rezistentă şi deosebit de frumoasă.

Zoe Boruzescu surâse exact ca fiu-său şi întinse lui Filipache o mână subțiratică şi boierească printre horbotele mânecii:

- Fii binevenit, domnule Filipache, amicul cel mai bun al Iui Constantin şi binecuvântatul gândurilor mele!

Filipache sărută mâna ce i se întindea şi rămase în mijlocul odăii, vizibil aiurit. Apoi, dibuind, se explică:

- lertați-mă, doamnă.., dar.„ amicul meu Boruzescu e atât de mult chipul dumneavoastră, încât... am şovăit un moment...

Zoe Boruzescu îl pofti să stea aproape de ea.

- Bietul meu Constantin!... Da, e chipul maică-sii. Ce idee bună ai avut să ne aduci încoace şi pe domnişoara doctoriță! Sunteți neamuri, aşa e?

Elvira interveni:

- Sunt neam cu Antonina, soția domnului Filipache, şi buni prieteni.

Zoe Boruzescu, cu o privire surâzătoare, obosită şi depărtată, continuă:

- Ați avut un gând fericit. Ați luat, o clipă, locul lui Constantin în inima mea. Poate că mai târziu, domnule Filipache, ne vei aduce şi pe doamna Antonina, soția dumitale...

- Sper, doamnă... Când amicul Costache va fi iarăşi acasă, voios şi sănătos, voi îndeplini o veche năzuință, să viu şi să stau aci la dumneavoastră câteva zile. Şi voi aduce-o şi pe Antonina...

Zoe Boruzescu rămase cu ochii căutători în tavanul camerei. Era smeadă, cu sprâncenele arcuite, cu gura inteligentă şi ironică, cu fruntea nobil zidită, întocmai ca feciorul ei, Constantin. O amărăciune intensă, o dezamăgire cu obârşii vechi, o bunătate vastă, dar adânc sceptică se întâlneau, în această oră, în ființa ei, cu boala de inimă de care suferea. Filipache o privea, după întâiele minute de surprindere, cu o nedomolită curiozitate. Ar fi dorit pare că să spună cu glas tare că legile eredității, de atâtea ori sfidătoare şi inextricabile, de data aceasta, în cazul prietenului său, lucraseră simplist şi evident. Era cazul subliniat de Schopenhauer. Fiul reproducea pe mama inteligentă şi aristocrată. Zoe Boruzescu părea o levantină. Dar Mihalache Boruzescu era oltean get-beget. O ştia de Ia Costache. Părinții lui Mihalache Boruzescu erau de pe valea Amaradiei. Cum se întâlniseră, cum se luaseră, ce trai duseseră împreună aceşti oameni atât de deosebiți, poate că mărturisea rodul căsniciei lor, feciorul lor Constantin, cu sănătatea lui grav amenințată şi cu sufletul Iui dezamăgit şi negativ...

Zoe Boruzescu întoarse ochii spre Filipache:

- Te-ai însurat aşa de tânăr!.,. Dar ai făcut bine. Ce fericită trebuie să fie mama dumitale! Şi-a văzut pe noră-sa şi poate în curând şi un nepot...

Filipache făcu gestul celui ce se scarpină în cap:

- Doamnă Boruzescu, fericirea noastră creşte întreagă şi ispititoare pentru ochii prietenilor noştri, dar noi, cei din casă. nu prea ne împiedicăm de ea,.. Mama are încă două nurori şi ştie ce înseamnează orăcăielile nepoților...

- Cu toate acestea, e o fericire pentru un părinte să-şi vază copilul mare şi intrat în rândul lumii. Apoi Zoe Boruzescu, plimbându-şi privirile de la Filipache spre Elvira, spuse cu încetineala şi cu suspinele dorului: Cum aş fi voit şi eu să-1 văd pe Constantin în ziua cununiei, braț la braț cu o fată, care i-ar fi fost dragă şi lui şi mie!...

Filipache se simți străbătut de un fior şi ochii lui scăpărară în părul Elvirei, totuşi răspunse convențional:

- Mi se pare că dorința dumneavoastră nu e numai absolut legitimă, dar foarte uşor de îndeplinit... Iar gândul lui alergă spre destăinuirile lui Boruzescu şi spre doftoriță de la Agapia. Doamnă, poate că săvârşesc o indiscreție pe care Costache nu-mi va ierta-o prea uşor... Există lângă Costache o doamnă doctoriță care se interesează de persoana şi de suferința lui. Mi-a descris-o el în ultima Iui scrisoare. Cred că-mi este iertat să deschid gura în fața părinților lui Costache...

Mihalache Boruzescu, până aci mut şi retras, se apropie de Filipache.

- Se înțelege, domnule Filipache! Nu te sfii! Dacă este cineva care ține la feciorul nostru, cum să nu ştim şi noi?...

Filipache urmă, precaut şi destul de încurcat:

- Este o doamnă din lumea cea mai bună, o doctoriță în medicină... încă tânără, frumoasă, plină de distincție... Această doamnă este medicul care îngrijeşte azi pe Boruzescu.

Zoe Boruzescu se miră, uşor îndurerată:

- Şi nouă să nu ne scrie nimic!... Copil ciudat, cu mii de rezerve şi de secrete!... Suntem bucuroşi să aflăm că această doamnă are grijă de Constantin. Fireşte, este altceva decât ceea ce doreşte inima mea, dar sunt recunoscătoare orişicui care dă un pahar de apă bietului meu copil...

Elvira se deşteptă ca dintr-un vis:

- Domnul Filipache, discret precum se cuvine să fie un prieten, a tăcut chitic despre toate aceste lucruri. Dacă însă o fi vorba de o doftoriță de la Mănăstirea Agapia - o mănăstire de călugărițe nu prea depărtată de Mănăstirea Neamțu - apoi eu am auzit despre ea. Este o femeie de o rară inteligență. A fost cea dintâi femeie doctor din țara noastră şi cunoscută în toată lumea medicală! Ne-a vorbit odată despre ea, cu mari elogii, mult regretatul meu profesor doctorul Asaky.

Mihalache Boruzescu întrebă cu elementară curiozitate:

- Dar de ce stă, frate, la mănăstirea aia de călugărițe?...

Filipache îl lămuri:

- Din păcate, doftoriță asta, care bate pe toți doftorii din țară, este şi ea bolnavă... Nu la pat. dar bolnavă...

Zoe Boruzescu ridică de pe divan mâna ei subțire, ascunsă în dantele. Apoi, încet, dolent, cu pauze care spuneau mult mai mult decât cuvintele, îşi dădu părerea:

- Poate că e şi ea bolnavă de boala mea... Ori de altă boală, soră cu boala mea... Biata femeie... dacă spuneți că are atâta înțelepciune şi atâta învățătură..,

Mihalache Boruzescu se sculă de pe scaun. în ultimele cuvinte ale neveste-sii pare că se agita nu ştiu ce ac magnetic, care arăta spre polul unor dureri necunoscute, unor taine domestice de strivitoare şi nedorită rechemare.

Moşneagul se adresă Elvirei:

- Ce zici, domnişoară doctor? N-ar fi bine să rugăm pe cocoana Zoe să ne lase să plecăm?... Mă tem că vorbeşte prea mult şi se oboseşte...

- Da, este înțelept să economisim puterile doamnei.

Zoe Boruzescu se rugă pe şoptite;

- Mai stați lângă mine! Dacă mă simțiți obosită, este de bucurie şi de mulțumire. Domnişoară doctor, cred că bolnavii dumitale se fac sănătoşi mai mult când te văd şi te privesc lângă patul lor. decât când iau medicamente prescrise!...

Filipache nu se putu stăpâni şi spuse şi el:

~ Şi eu cred tot aşa, doamnă! De aceea am ținut să vă aduc pe domnişoara Elvira.

Dar după o pauză, Zoe Boruzescu întrebă, spre intima confuziune a lui Filipache:

- Domnişoară doctor, te-a chemat Constantin al meu să-1 examinezi pe când era încă în Bucureşti?

- Nu, doamnă. Eu eram şi sunt încă prea ucenică într-ale medicinei. Nu se putea gândi la mine. Dar a consultat pe marii noştri profesori. Să vă spună domnul Filipache.

- Dacă nu mă înşel, a consultat pe Stoicescu, pe Buicliu... chiar şi pe profesorul Marinescu, cu care a avut o interesantă convorbire.

Zoe Boruzescu şopti dornică şi galeşă, ca un bolnav care pofteşte ceva din lumea fantaziei şi a capriciului:

- Ce mult aş vrea, domnişoară doctor, să-1 examinezi şi dumneata pe Constantin!...

Bărbatu-său se uită la Filipache şi la Elvira cu nişte ochi care spuneau: „Idee de bolnav!"... Filipache se simți deodată gol de orice gând şi cu fruntea înghețată.

- Manii dragă, şopti Boruzescu, cu buzele în dantelele mânecii neveste-sii, te lăsăm să ațipeşti un ceas. Mai pe urmă, dacă ne chemi, mai venim...

XX

Se înapoiară în odăița cu jilțuri arhaice. Smaranda Boruzescu rămase mai pe urmă, lângă Zoe. După câteva minute se arătă şi ea.

Tot cu ochii în pământ, tot cu gura strânsă şi parcă silită de mare nevoie, Smaranda comunică din partea Zoei:

- Cumnata zice că să vă duc sus în odăi... să vă odihniți şi dumneavoastră...

Mihalache aprobă şi completă:

- Foarte bine! Da' mai întâi să mergem noi amândoi şi să pregătim odăile. Uite, vezi, sunt toate pline de florile şi de copăceii Zoei. Zoe are o dragoste grozavă pentru toate buruienile lui Dumnezeu. Dacă m-aş fi potrivit cu această dragoste a ei, ar fi trebuit să cultiv, pe fişteica mea de moşie, numai lalele, fulii şi mixandreL. Şi iarna, în loc să am grajduri şi damuri pentru vite, ar fi fost să am bordeie de alea cu geamuri, pentru ficuşi şi pentru lămâi... Acum, precum vedeţi, locuim în aste odăi de jos. Casa de sus este pentru musafiri şi pentru ghiveciurile Zoei. Astă-iarnă am făcut foc în zilele mai reci, dar.,, cu gradul, să nu năduşească florile... Nu pot să vă las ta noapte să dormiţi acolo fără puţin foc făcut din vreme...

Elvira şi Filipache întâmpinară:

- Nu, cucoane Mihalache. Cui mai trebuie foc la sobă acum, când dă primăvara?...

Dar Mihalache stărui:

- Nu. nu... ştiu eu ce fac!... Dumneata, domnişoară doctor, o să dormi în iatacul Zoei. Acolo e mai mult dichis pentru o cocoană. Iar dumneata, domnule Filipache, o să dormi în salonaş, cu vreo doi rodii la picioare. Acum. hai, cumnată, cu mine, să deschidem puţin geamurile şi să încălzim cât de cât sobele. Dumneavoastră, vă rog, îngăduiţi-ne. Dar fiţi ca la dumneavoastră acasă. Uşa asta duce la dependinţe.

Elvira luă de pe o măsuţă un album de fotografii. Filipache se făcu că observă nişte pistoale turceşti cu cremene, agăţate în perete. Elvira însă dădu, în album, peste chipul Zoei Boruzescu, contemporan cu proclamarea regatului.

- Grozavă asemănare! Priveşte pe Costache Boruzescu în ipostază feminină!

Filipache lăsă pistoalele şi veni să privească fotografia din album, aplecându-se, ca peste un enorm buchet de toporaşi negri, peste cosiţele savant clădite ale Elvirei.

- Da, pare că e Boruzescu în stare angelică, adică, după teoriile idealiste, mai-nainte de a intra în ergastula pământească, aşadar, dincolo de timp, de spaţiu şi de cauzalitate. Am fost profund izbit de asemănarea lui cu doamna Boruzescu din primul moment când am văzut-o. Dar, te rog, închide albumul. Spune-mi acum, între patru ochi, ce-ai găsit la cercetarea dumitale?

Elvira răspunse cu degajare şi ca la întrebarea unui coleg de meserie:

- Boală de inimă destul de înaintată, anomalii stetoscopice destule... La baza plămânului cred că am prins nişte crepitaţiuni caracteristice. în orice caz, starea ficatului este demonstrativă. E destul de mărit, umflat, e dureros la pipăit şi atârnă ca o piatră, sub coastele din dreapta. Cred că trece, sub coastele false, cu câţiva centimetri... Ei şi apoi... edemele picioarelor, fenomenele de cianoză evidente... Ai văzut ce mâini frumoase are? Totuşi, unghiile ei încep să fie de agată palidă violacee. Oricât sunt eu de boboc într-ale meseriei, dar toate mi s-au arătat întocmai cum scrie la carte. I-am cercetat pulsul: aritmie completă! ***La folie du coeur!...***

Filipache repetă:

- ***La folie du coeur!*** Uite, domnule! Mari poeţi mai sunteţi voi, doftorii!...

Elvira continuă cu aceeaşi neglijenţă, poate puţin căutată:

- Pe urmă, din interogatorul bolnavei, cred că am găsit urmele gândului şi impresiile doctorului care a cercetat-o înaintea mea. în sfârşit, recomandările şi reţetele lui mi-au făcut deplină convingere.

- Asta însemnează că nu mai e nici o speranţă?...

- Nicidecum! Asta însemnează că ştim precis cu ce boală avem de-a face.

- Ce vasăzică profesionistul! Mai întâi satisfacţia lui că a stabilit caracterele şi identitatea fenomenului!...

- Da, fiindcă numai după ce l-am identificat riguros putem să vorbim de combaterea şi de expulzarea lui.

- Ei bine, cum îl combaţi şi cum îl expulzezi?

- Mi se pare că doctorul care m-a precedat: întâi îşi cunoaşte meseria şi, al doilea, nu e prost deloc... N-am nimic de adăugat la tratamentul prescris de el. într-un singur punct am îndoieli,,. Trebuie să mai întreb pe maeştri...

- Pot să ştiu şi eu ce îndoieli ai?

- E ceva prea special, Predecesorul meu i-a prescris bolnavei, cum şi trebuia, infuziune de digitală timp de trei zile. Ei, da' pe urmă vine un succedaneu... Care ar fi cel mai indicat?... Şi succedaneul are şi el cinci-şase zile... Aci nu-l admit pe predecesorul meu.

- Bine, astea sunt doftorii. Dar mie mi se pare că regimul are şi mai mare însemnătate. Ce regim prescrieţi la asemenea boală?

- Greu de tot! Linişte completă! Suspendarea gălăgiei vieţii! Moartea grijilor, a necazurilor şi a tuturor supărărilor! Perdelele

din odaia bolnavului lăsate în jos şi cortina de pe scena şi drama vieţii lăsată la fel! Iar ca hrană., lapte dulce şi iar lapte dulce, câte trei litri pe fiecare zi.

Filipache trase cu urechea, se uită împrejur şi apoi., prin geam, afară:

- S-ar părea că acest colţ patriarhal, unde nu se aude decât, probabil, noaptea vuietul Oltului, ar fi locul ideal unde să trimiţi, spre vindecare, pe un cardiac...

- Ironia voieşte însă ca tocmai locul acesta să fie locul unde s-a bolnăvit de inimă doamna Boruzescu!...

In clipa aceea norii scămoşi şi scoborâţi care împovărau cerul şi pământul se sfâşiară trecător, şi casa din faţă străluci albă, încinsă de balcoane şi de vrejuri uscate. Avea o scară în două părţi, ca o şa, pridvor larg cu stâlpi văruiţi, acoperiş de olane, un şir de odăi în pământ şi în coaste tei bătrâni de strajă, mult mai bătrâni decât casa. în fugarul soare de primăvară, clădirea aceasta, cu faţa spre miazăzi, avea înfăţişarea zveltă şi drăgălaşă a caselor olteneşti, iar florile care se îmbulzeau la toate ferestrele ei îi dădeau un caracter de pension de fete - nerăbdătoare să dea năvală afară, să privească revenirea cocorilor...

Filipache tresări de fericire. Ca şi cum solara cascadă de afară s-ar fi vărsat în inima lui:

- Domnişoară Elviro, tc uită cum se zbat la geamuri, înflorite şi gata de înflorire, nădejdile şi norocul meu!...

Elvira îi răspunse ager şi cu jignită mândrie;

- Pardon, domnule Filipache! Poate ai voit să-mi arăţi vrejurile astea, uscatele...

XXI

Mihalache Boruzescu duse pe musafiri în odăile lor şi le pofti bună odihnă.

- Dacă aveţi nevoie de slujnică, uite colea, lângă uşă, mânerul clopoţelului. Despre trenul domnişoarei doftoriţe vorbim discară, la masă.

Elvira şi Filipache intrară fiecare în cămăruţa hotărâtă. Erau odăi rustice, aşternute peste tot cu scoarţe ţesute în război, cu perdele de borangic la ferestre şi cu macaturi grele pe paturile

scunde. Ghiveciurile cu flori şi cu arbuşti străini dădeau atmosferei din odăi un fel de viaţă uşor umedă şi miresmată.

Elvira desfăcu patul, se acoperi cu o plocadă moale şi. cu obrajii în pernele răcoroase, adormi ca un copil. Filipache rămase de strajă, scuturat de friguri şi bântuit dc hoardele închipuirii. Se plimbă, pierdut, între rodiii şi cactuşii din salon şi se lăsă fără frâu în voia gândurilor cutezătoare şi pătimaşe. După un ceas de oscilaţii cu pasul şi cu gândul, ieşi din salon şi se apropie în vârful picioarelor de uşa iatacului unde era Elvira. Ascultă lung la uşă, dar nu auzi decât tic-tacul surd al propriei lui inimi şi mai pe urmă, foarte vag, o respiraţie lină şi ritmică.

Reveni în salon, plin de ciudă şi dc revoltă: „Poftim! Ea doarme! Eu mă zbucium ca un neghiob, încins de dorul ei, şi ea doarme ca în braţele dădacei!"...

Se mai plimbă încă o jumătate de ceas şi, în lumina amurgului, ieşi din nou cu paşi de lup. ca să asculte la uşa Elvirei. O auzi foşnind în iatac. Bătu discret şi întrebă de afară:

- Mă primeşti?

Auzi dinăutru:

- Numaidecât. Da*... mai bine aşteaptă-mă în odaia dumitale.

Se înapoie nemulţumit şi se aşeză într-un fotoliu. Elvira se ivi, odihnită, fragedă, cu cosiţa răsucită ca un turban deasupra sprâncenelor ei de grecoaică. Se uită la Doru, îl văzu boţit şi amărât şi-1 întrebă cu o nevinovăţie ucigaşă:

- Ce este, domnule Filipache? Nu cumva te simţi rău?...

Filipache izbucni:

- Ba bine că nu!... Nu vezi că ridicului mă copleşeşte? Nu vezi că nerăbdarea mă jupoaie de piele? Domnişoară Elviro, să vorbim pe şleau! Mi-cşti dragă!? Mă plimb de două ceasuri printre arbuştii ăştia, ca un tigru printre trestiile Gangelui, şi dumneata... dormi, la trei paşi de mine. şi dumneata... vii în faţa mea, elastică şi cu ochi mari ca de gazelă!...

Elvira se întoarse mândră ca o regină şi făcu un pas spre uşă:

- Viu în faţa dumitale?... Da' viu din capul meu?... Nu m-ai chemat dumneata?... La revedere, domnule Filipache!

Filipache se repezi şi o reţinu. Elvira simţi în el duduitul unui cuptor care arde. Se făcu că se lasă înduplecată.

- Tc rog, şezi.

Filipache aprinse o lampă dc pe masă şi şezu şi el. rătăcit şi cu pocnete în tâmple.

- Domnişoară Elviro, avem înaintea noastră o sută de minute. Pentru un îndrăgostit brutal şi cutezător ar fi o mică eternitate de delicii... Pentru un poet absurd, deşi ars de dorul dumitale. poate să fie o etapă de norocoasă ascensiune...

- Ascensiune, domnule Filipache?... Spre ce? spre trădarea Antoninei? spre infamia noastră comună?...

- Domnişoară Elviro, toate acestea sunt paie aruncate pe-o vatră de jeratic, Sunt poet, şi menirea mea este pasiunea, pasiunea pentru icoane, pentru cântec şi pentru femeie - care este cântec şi icoană laolaltă. Te iubesc! Suntem singuri amândoi în această casă izolată. Ai venit singură după mine...

- După dumneata? M-ai chemat la patul mamei amicului dumitale Boruzescu! Atunci mi-ai întins o cursă! Unde îţi este onoarea şi unde prietenia pentru bietul ftizie de la Mănăstirea Neamţu?...

Filipache mugi şi-şi ascunse faţa cu mâinile:

- Nu-mi mai spune lucrurile astea, că mi se întorc minţile pe dos!

- Ei taci!... Că acum grozav mai îţi sunt pe faţă!...

- O, domnişoară Elviro, pentru ce m-ai băgat în gura cuptorului?... Ce diavol ţi-a dat ideea să porneşti după mine la Slatina?... Nu sunt eu în drept să bănuiesc, după fapta dumitale de azi şi după atâtea semne imperceptibile de până acum, că inima dumitale simţea un pic de dragoste pentru nebunul care sunt?... De ce te joci cu mine? De ce-ai adus lucrurile până la situaţia de faţă? Mă urmăresc, de luni de zile, ochii dumitale, farmecele şi tainele fiinţei dumitale! Ai răzbătut în literatura mea, în nopţile şi în vecerniile mele ca un astru suav şi malefic în acelaşi timp, ca un nou ***Luceafăr*** al Iui Eminescu!

- Sunt eu de vină cu ceva?

Filipache se ridică impetuos şi răguşit:

- Dacă ar vrea conştiinţa dumitale să spună adevărul!...

- Ia ascultă, domnule Filipache: când m-ai văzut pe mine, întâia oară?

- A, domnişoară Elviro, în seara aceea de noiembrie, după lecţia lui Maiorescu. în sala nr. 4...

- Foarte bine, aşa este! Dar pe Antonina când ai văzut-o întâia oară?

- Hm... tot atunci, la lecţia inaugurală a profesorului...

- Aşadar, ne-ai văzut şi ai ştiut de existenţa noastră în aceeaşi oră.

- Aşa este, domnişoară Elviro.

- Ei, te rog spune-mi, de ce ţi-ai pus ochii, din prima clipă, pc Antonina şi nu pe mine? De ce pe Antonina ai cerut-o pe nevăzute şi pe mine m-ai respins pe nevăzute?

- Fiindcă am fost dobitoc, domnişoară Elviro...

- Nu, domnule Filipache. Capriciul dumitale de moment, patima dumitale - trecătoare ca o ploaie de vară - te îndeamnă să vorbeşti acum precum vorbeşti. în taina faptelor, aleasa dumitale, aceea pe care o iubeşti cu adevărat, aceea prin care te vei propaga mai departe pe pământ este Antonina, adică tovarăşa şi soţia dumitale. De ce ai ales-o pe Antonina? Eram amândouă slobode! Eram amândouă de măritat! De ce n-ai început cu mine romanul pe care l-ai început cu Antonina, şi care... m-a făcut să-mi sângereze inima de-atâtea ori?...

- Elviro, tu ai poftit dragostea mea!... Tu ai fost geloasă, sufletul meu!...

- Iartă-mă, domnule Filipache! Aş fi putut să fiu ***Plivir㠖***... Dar azi şi pe veci de aci-nainte suni, pentru dumneata, numai ***domnişoara Elvira,*** poate mai târziu şi ***doamna Elvira...*** şi cum o fi să mă mai cheme...

- Dar... nu înţelegi? Mi-este destui să ştiu atâta, ca să vreau să repar totul şi să încing mijlocul tău cu o ghirlandă de trandafiri şi de flacără!...

Cu un surâs ironic, care-I răcori brusc ca un duş, Elvira îi replică:

- Păstrează, te rog, ghirlanda ***dumitale*** pentru folosinţe conjugale!...

Filipache se răstigni în fotoliu şi-şi lăsă capul pe spătar. Ca un om care a primit o lovitură aducătoare de moarte, se văicări, palid şi asudat:

- Vai, domnişoară Elviro! Vai de soarta mea! E adevărat că am preferat pe Antonina şi că te-am respins dintr-un început... Dar pe urmă - ce zic mai pe urmă? chiar de la întâlnirea noastră la Şosea, între boschete! - m-ai robit, m-ai răsucit ca pe o iederă în jurul sânilor dumitale şi m-ai înveninat cu visul dornic care mă prigoneşte şi în viaţă, şi în poezie! Mi-ai insuflat un roman întreg, unde te chem şi te ador sub numele de ***Baroniţa Liliom...*** Ai trecut printre mine şi Antonina ca un vânt arzător şi ai veştejit toate florile căsniciei mele! Te caut, te chem, scormonesc după dumneata in vedeniile mele şi în întâlnirile mele cu biata Antonina!...

- Vino-ţi în fire, domnule Filipache! Ceea ce s-a întâmplat este ireparabil. Antonina este amica mea cea mai bună, este ca

şi sora mea mezină. Ai ales-o pe ea înaintea mea. Ai ales - lasă-mi orgoliul să fie sincer! - în locul reginei pe una din fetele din casă. Ai rănit mândria mea cu o rană nevindecată! O sută de ani de aş mai trăi. şi de aş ajunge servitoare şi spălătorească, nimeni nu va mai putea, de aci înainte, să mă jignească atât de sângeros, atât de... veşnic, precum m-ai jignit dumneata...

Filipache sări din fotoliu ca un arc ce se dezdoaie.

- Dar ce mai vrei. domnişoară Elviro!... Eşti răzbunată cu vârf şi îndesat! Uită-te la mine. Mă zvârcolesc de dragul dumitale! Am uitat pe Antonina, obligaţiile şi cinstea situaţiei mele şi, numai cu un gest din parte-ţi, îmi dai o viaţă nouă şi alt nume nevestei mele!

- Ceea ce înseamnă, domnule Filipache, că eşti gata de orice infamie...

Afară, pe sală, se auziră paşi grei, cineva bătu la uşă şi în lumina lămpii se arătă Mihalache Boruzescu, îmbrăcat în scurteică, cu cizme în picioare şi cu plete albe şi încâlcite, ca un bătrân popă de ţară. Vesti pe musafiri că cina este gata şi-i pofti să coboare după el.

La masă, Mihalache Boruzescu ceru musafirilor iertare pentru Zoe, nevastă-sa, care mâncase ceva mai devreme şi se culcase. Apoi porni o discuţie de precizare: cu care tren să se înapoieze Elvira la Bucureşti? Bătrânul şi cu Filipache insistau ca Elvira să plece a doua zi de dimineaţă, cu un tren accelerat. Elvira, cu „mersul trenurilor" în mână, se hotărâse să ia trenul personal, care trecea prin gara Slatina spre miezul nopţii. Venea şi o împrejurare favorabilă în sprijinul hotărârii Elvirei. Trăsura trebuia să se ducă la gară să ia pe Mirică, fratele lui Mihalache Boruzescu, cel ce se înapoia de la Craiova. Era o bună potrivire. Trăsura făcea un singur drum, şi pentru Mirică şi pentru Elvira, şi caii scăpau cu o singură corvoadă.

Hotărârea Elvirei birui. Bătrânul se mângâie:

- O da Dumnezeu şi altă dată, cât mai curând, vei veni iar pe la noi, domnişoară doftoriţă, şi vei rămânea mai mult... Să ştii că Zoe s-a îndrăgostit de dumneata! Şi să ştii că te aduce într-o zi de la Bucureşti cu alai, ca pe un doftor mare!...

Vinul era excelent, bucatele erau fără cusur şi Mihalache Boruzescu, uitându-şi supărările, îndemna pe oaspeţi să se trateze din belşug şi făcea şi el la fel. Dar după o oră şi ceva de masă îi veni gândul părintesc că Elvira ar putea să fure un pui

de somn până la vremea de plecare. Filipache declară bătrânului că-şi însoţeşte ruda la gară. Boruzescu aprobă:

- Atunci toate ies bine. Vizitiul vine şi bate în uşă când trebuie să plecaţi. Pe mine luaţi-mă aşa cum sunt. un moşneag fericit că vă aTe în casă şi la masă... şi a băut un păhărel mai mult în cinstea dumneavoastră... Veniţi să vă îmbrăţişez şi... iertaţi-mă că mă duc să mă culc. Bietul meu Constantin, ce bucuros va fi! îi scriu mâine negreşit. îi scriem amândoi, domnule Filipache.

- Da, cocoane Mihalache, îi facem mâine o scrisoare amândoi.

Pe potecă spre odăile de sus. şi în spinarea Smarandei, care ducea un felinar. Filipache se miră singur cât de goale de simţire erau aceste vorbe pe care le spusese tatălui lui Boruzescu. Se gândi vag, smuls ca de-un torent irezistibil de patima ucigaşă; „Sărmană prietenie! Cum trece peste tine şi te amestecă cu pământul dobitocul din noi!''... Elvira şi Filipache rămaseră iarăşi singuri Rece şi precaută, Elvira intră în iatac şi se făcu că-şi .cercetează trusa profesională pusă împreună cu manşonul pe o masă lângă pat. Filipache o privea din prag.

- Domnişoară Elviro, pretinzi că am rănit de moarte orgoliul dumitale... Dar nu te-ai răzbunat destul? Ce faci dumneata acum, călcând în picioare dragostea mea şi sfâşiindu-mă până la sânge? îţi jur că n-ai suferit şi nu suferi dumneata, în mândria dumitale, atâta cât sufăr eu în pieptul acesta ars de dorul dumitale! Te rog, uită totul! Am fost un nătărău! Dar vezi ce tragică satisfacţie îţi dau! Vino să ne împăcăm! Dă-mi încoace mâinile astea, care fac gestul interzicerii şi al respingerii. Lasă-le, împăcate şi docile, în voia şi în frenezia sărutărilor mele!

- Te rog, domnule Filipache, ia loc în fotoliu şi nu mă confunda cu soţia dumitale!

Porunca izbi nu ca o măciucă, dar ca un bici care arde spinarea şi aţâţă la revoltă. Elvira arăta la faţă ca acele crizanteme paradoxale care amestecă paloarea chihlibarului cu petele de sânge. Pieptul i se zbătea ca doi iepuraşi făcuţi ghem. O vijelie complexă o scutura din creştet până în tălpi.

- Domnişoară Elviro, nu vreau să mai ştiu de nimic! Nu mai am soţie şi nu mai am onoare! Nu mai sunt şi nu mă mai cheamă decât... nebunia biruitoare care te soarbe!...

în faţa Elvirei se clătină, în gest de năpustire, un om cu obrazul descompus şi cu ochi de fiară. Dar Elvira smulse din

trusă un revolver încărcat şi-l puse în pieptul rătăcitului. Apoi. calmă şi superioară:

- Ştii bine să sunt grecoaică. Grecoaicele îşi apără cinstea cu arma Şi când nu au arme, mai bine se aruncă în prăpastie decât sâ cază in mâinile pângăritorilor! N-a> auzit cântecul nostru național, ***Femeile, din Suly...*** Am sâ ți-l cânt într-o zi...

Filipache se prăbuşi pe divan şi se deznodă în hohote de plâns.

- lartă-mă. domnişoară F.lviro! Sunt o bestie răufăcătoare... Aş. prea mult! sunt un măgar care a băgat capul şi a băut din găleata cu vin! Ah, sunt un poltron! M-ai judecat foarte bine... Tot curajul meu. tot eroismul meu pasional se face mic ca un painjen în fața unui revolver... Ar fi trebuit să ți-l smulg din mână. să beau până la fund cupa nebuniei şi pe urmă - dacă țineai - să-mi zbor creierii, fără ajutorul dumitale...

Trecu un răstimp. Doru îşi stăpâni criza de nervi şi de lacrimi şi amuți. Elvira îl pândea, fără să aibă aerul, cu o stranie simpatie de soră mai mare, care a pedepsit pe frati-său. Filipache ridică fruntea, îşi trecu mâinile prin păr, ca unul care se caută pe sine însuşi, şi rămase cu ochii mari. deschişi, privind nu ştiu ce viziune nouă. Apoi îşi pironi luarea-aminte asupra Elvirei. Părea un hipnotizat care se supune unei porunci străine. începu cu glas cavernos:

- Domnişoară Elviro... Curge în inima mea, ca o cascadă, pofta morții!... Revolverul dumitale îmi deschide perspective de încântătoare odihnă... Rămâi în noaptea asta cu mine! Pun la bătaie viața mea! Fii a mea până mâine dimineață, şi mâine dimineață vom fi ai morții amândoi!

Elvira se înfiora, ca învăluită de un curent rece, dar pomi lucidă şi categorică:

- Nu vezi, domnule Filipache, că ofensatul demon masculin din dumneata îți joacă o nouă farsă?... Vrei acum să murim împreună! Este încă o stratagemă la care recurge exasperata dumitale pasiune erotică. Presupun asta fiindcă nu-mi vine sâ fac altă presupunere, care te-ar cinsti mai puțin. Nu presupun, de pildă, că plagiezi, inconştient, pe ***Discipolul*** lui Paul Bourget...

- O, domnişoară Elviro, sunt absolut incapabil să mai aleg ceva clar în această pâlnie de vulcan, în care fierb şi eu, şi dumneata, şi tot trecutul meu, şi toată literatura mea şi a celorlalți...

- De aceea, domnule Filipache, lasă-mă să te duc înapoi de mână spre claritate şi bun-simț.

- Da, domnişoară Elviro, dă-mi mâna dumitale!

- Nu, domnule Filipache, nu mâna mea fizică... Ar fi aceeaşi primejdie p'e care vrem s-o biruim...

- Atunci, nu mai vreau nimic, nu mai ascult nimic!

- Cu toate acestea, trebuie să mă asculți.

Elvira îşi ridică manşonul de pe masa de alături, vârî revolverul în manşon şi le ținu aşa, pe genunchi.

- Ascultă, domnule Filipache. Mi-ai dat adineaori un fior pentru care mă credeam inaccesibilă.

- A, domnişoară Elviro... Care? Cum? Te urmăresc,

- Să murim împreună...

- O, domnişoară Elviro! Sunt iar un dobitoc... Am uitat prosteşte esențialul: că pentru acest exod divin ar fi trebuit să mă iubeşti şi dumneata...

- Domnule Filipache, văd că ieşi din eclipsă. Lasă-mă să visez şi să comentez. Te gândeşti ce ar fi însemnat această faptă smintită în casa bieților dumitale prieteni? Primul rezultat ar fi fost... un asasinat după un dublu suicid...

- Cum asta?

- Am fi omorât pe biata doamnă Boruzescu. La boala ei de inimă ce-ar fi trebuit mai mult decât spectacolul leşurilor noastre!... Pentru asta venisem noi în casa amicului dumitale, ca să-i ucidem pe maică-sa?

- Domnişoară Elviro, am căzut ca dintr-un copac. Ce să mai vorbim...

- însă, domnule Filipache, mai este ceva, pe care nu ți l-aş fi spus niciodată. Dar sunt o creatură inextricabilă! Numai fiori de orgoliu, când rănit, când măgulit... M-ai măgulit cu fantazia dumitale sinucigaşă. Prealabil nu cred că ai fi fost în stare să-ți trânteşti un glonț în cap, după... trista dumitale biruință masculină.,. Ai fi fost tot atât de.., filosof şi de laş ca şi Robert Greslou al lui Bourget... Dar să presupunem că nebunia dumitale s-ar fi ținut dârză şi eu aş fi fost gata sate urmez... Ei, crede-mă, ar fi trebuit, în ultimul moment, să mă abțin! Nu fiindcă mă tem de moarte, nu fiindcă mă opreşte vreo convingere religioasă, ci dintr-o pudoare postumă şi... medicinistă. Auzi... Mi se pare că trăsura s-a oprit la scară...

Elvira se ridică, îşi strânse grabnic lucrurile şi-şi luă paltonul de pe pat.

- Domnişoară Elviro, mai avem vreme...

Cu paltonul pe braț. Elvira încheie cu o adorabilă şi cinică ingenuitate:

- Mă crede toată lumea... şi mă cre/,i şi dumneata, domnule Filipache, o curtezană, o Mesalină... Este masca mea printre oameni, şi în special printre mediciniştii mei. Dacă muream cu dumneata, mâine în zori, după o noapte de nebunie, autopsia legală ar fi stabilit, spre scandalul colegilor mei. că am, fost... mireasa dumitale!...

Filipache căzu la picioarele Elvirei:

- Domnişoară Elviro! Mireasa mea vei fi!

- Potoleşte-te, domnule Filipache! Zeii nemuritori vor altfel! Rămâi lângă Antonina. Fă-i trei-patru copii în dorul meu!... Şi aşează această întâlnire a noastră - ca pe un trandafir, la presat - în dosarele dumitale literare...

NOTE ŞI COMENTARII

Textul romanului este reprodus după unica ediție apărută în timpul vieții lui Gala Galaction: *La răspântie de veacuri.* București. Editura „Cultura Națională", 1935.

Izvorul primar al romanului *La răspântie de veacuri* se tiflă în însuşi experienţa de viaţă u scriitorului din perioada adolescenţei şi a tinereţii sale. Terminând liceul, în vara anului 1898, Gala Galaction se înscrie, in toamna aceluiaşi an, la Facultatea de Litere şi Filosofie din Bucureşti. în primul an de studenţie, criza sa sufletească, declanşată dc întâlnirea cu tânăra Zoe, sora în ascultare la Mănăstirea Agapia, sc agravează tot mai mult, trimiţându-i acesteia lungi şi mistuitoare epistole, transcrise întocmai în *Jurnalul* său intim, mărturisindu-i dorinţa sa profundă de a sc dedica vieţii religioase. Nici chiar îndeletnicirile şi aspiraţiile sale literare nu izbutesc să-1 reţină la facultatea cea mai prielnică dezvoltării lor. In articolul *Seria a doua,* apărut în *Dimineața,* an. XXVII, nr. 8749, din 4 mai 1931, Gala Galaction declara; „Anul şcolar, voi să zic universitar, 1898-1899, a fost în viaţa mea sufletească un an de mari revizuiri şi de neaşteptate noi orientări. Am urmat puţine cursuri şi mi se pare că în afară de îndatoririle regulamentare."'

Singura revistă care ii solicită interesul şi dorinţa de colaborare este eleganta *Literatură şi artă română* a lui N. Pctraşcu, Bucurându-se de un meritat prestigiu în epocă, atât prin superioara ei ţinută artistică, prin excelentele condiţii grafice în care apărea, cât şi prin numele prestigioase ale colaboratorilor ei, publicaţia lui N. Petraşcu a reprezentat, pentru Gala Galaction, „prima gazdă serioasă care a primit şi încălzit pe pelerinul iluziei", cum preciza *în Amintiri literare,* publicate în *România,* an. I, nr. 145, din 24 octombrie 1938. De N. Petraşcu se apropiase încă de la începutul anului 1898, când fusese invitat să participe la reuniunile serale ale „Cercului amicilor literaturii şi artei române". In scrisoarea adresată conducătorului revistei, la 26 ianuarie 1898, semnată cu numele adevărat, Grigore Pişeulescu, spunea, pe un ton ceremonios: „Permiteţi-mi să vă mulţumesc profund pentru distinsa onoare pe care mi-aţi făcut-o, dându-mi putinţa de a face parte, în seara aceasta, dintr-o adunare atât de elegantă şi de titrată... Lâsaţi-mă sâ nu

ştiu cum am meritat această onoare... Dar poate voi merita-o? Nici asta nu ştiu. Oricum permiteţi-mi să vă declar că îmi doresc foarte mult această meritare" (Ci". I.E. Torouţiu: *Studii şi documente literare,* Bucureşti, „Bucovina", 1939, voi. VI, p. 360). Devenind student al Facultăţii de Litere şi Filosofie, Gala Galaction e solicitat de N. Petraşcu să rezume, în paginile revistei, cursurile de filosofie ţinute de Titu Maiorescu şi C. Dimitrescu-laşi. La început răspunde acestei măgulitoare invitaţii cu promptitudine şi cu reală competenţă. Sub pseudonimul Yang publică, în *Literatură şi arta româna,* din 25 noiembrie 1898, rezumatul cursului de „Istoria filosofiei antice", ţinut de C. Dimitrescu-laşi. Denotând o bună familiarizare cu termenii şi noţiunile filosofice, o putere de asimilare exactă, reproduce comentariul strict al profesorului, fără nici o intervenţie personala. Tot sub psudonimul Yang, în numărul din 25 decembrie 1898, publică rezumatul cursului de „Istoria filosofici moderne", ţinut de Titu Maiorescu, rezumat care va sta la baza capitolului iniţial al viitorului său roman *La răspântie de veacuri.* Şi de data aceasta se menţine pe poziţia reproducerii fidele a cuvintelor lui Titu Maiorescu, fără nici o imixtiune. Numai în final îşi îngăduie să mărturisească încântarea spirituală pe care i-a oferit-o audierea cursului: „Aceasta e liniatura generală a ideilor dezvoltate de dnul Maiorescu în primele D-sale cuvinte. Elocuţiunea impecabilă, eleganţa gesturilor pe care au fost legănate, seninătatea, erudiţia şi frumuseţea de detalii - rămân în amintirea fermecată a celui care scrie această dare de seamă." Curând însă, Gala Galaction renunţă la această frumoasă îndeletnicire de-a rezuma cursurile celor doi profesori de filosofic Nici chiar interesul manifestat de C. Dimitrescu-laşi faţă de anonimul său student, care îi reproducea atât de corect prelegerile, nu-1 mai stimulează. După cum mărturisea în articolul citat, *Seria a doua,* această invitaţie putea să fie deschizătoare de drumuri mult râvnite de alţii, căci „ce poate să-şi dorească un student, de-abia intrat în universitate, decât luarea-aminte a unui mare dascăl şi perspectiva unui mic secretariat pe lângă el?" Toate acestea îl lasă rece pe Gala Galaction. El refuză să mai rezume cursurile lui C. Dimitrescu-laşi deoarece nu mai corespundeau convingerilor sale intime, intrate sub stăpânirea preceptelor religioase. „C. Dimitrescu-laşi - spune Galaction - era francamente un ateu şi contactul spiritual cu acest om mi se părea, în acele zile, o reală durere." Nici Titu Maiorescu nu se mai bucură de interesul studentului său, deşi nu era violent şi ostentativ adversar al religiei: „Elegantul elev al lui Schopenhauer, din depărtarea de unde îl priveam eu, ştia să apară meditativ, nuanţat, uneori dramatic ca Hamlet, plin de păreri de rău şi preotul unui sanctuar în care, spre dezolarea profesorului, Dumnezeu nu voia să se mai complacă". La începutul anului 1899, criza sufletească a lui Gala Galaction capătă asemenea proporţii, încât îl îndepărtează, cu secretă indignare lăuntrică, de la cursurile de filosofie ateistă. Când N. Petraşcu insistă să-i mai trimită, pentru revistă, rezumatele acestor cursuri, îi răspunde franc: „N-am mai călcat în sala prelegerilor de filosofie de la Paşte. Eu

am rumpt, pentru totdeauna, cu trecutul meu, cu toată filosofia timpului, cu toate ideile pe cari (nu atât anul trecut, cât în ceilalţi ani) le-aş fi primit, entuziasmat, de la categoria de filosofie" (I.E. Torouţiu, *op. cit.* p. 361). Şi ca urmare, Gala Galaction părăseşte Facultatea de Litere şi Filosofie şi se înscrie, în toamna anului 1899, la Facultatea de Teologie.

Cursul de istoria filosofiei moderne, ţinut de Titu Maiorescu, avea să constituie punctul de plecare al romanului *La răspântie de veacuri.* Gala Galaction evocă prelegerea în care Titu Maiorescu a prezentat celebra prietenie a filosofului englez John Stuart Mill cu doamna Taylor. Această comuniune sufletească şi spirituală ce a durat imaculată timp de două decenii, evoluând într-o exemplară căsătorie abia după ce doamna Taylor a rămas văduvă, era prezentată de Titu Maiorescu, implicit de Gala Galaction, ca „lecţie de înaltă moralitate", ca model de virtute etică, în prietenie şi căsnicie, revelându-se rolul sublim pe care doamna Taylor 1-a jucat în viaţa şi activitatea filosofului. Preluând ideile lui Titu Maiorescu, Gala Galaction subliniază că „doamna Taylor ajunge confidentul, sora sufletească, sfetnicul, inspiratoarea şi colaboratoarea filosofului" şi că „timp de douăzeci de ani, John Stuart Mill trăieşte o viaţă incomparabilă, de fericită amplificare sufletească şi de nobilă muncă intelectuală, într-o rară ascensiune, statornic susţinută de două minţi superioare şi de două inimi adecvate". în concluzie, autorul romanului subscria la apelul adresat de profesor tinerilor săi auditorii: „Vorbind de fericita completare sufletească pe care şi-o simte John Stuart Mill în intimitatea sufletească a doamnei Taylor, profesorul tăcea o staţiune în dreptul inimii celor ce-1 ascultau: ar fi de dorit ca această mare pildă din viaţa filosofului sâ găsească, aci în sala noastră, dreapta pricepere ce i se cuvine. Ar fi de dorit ca tinerii care mă ascultă să înţeleagă şi să simtă, pentru toată viaţa lor, serioasa şi vitala problemă care începe să-i asalteze acum în primăvara vieţii. întâlnirea bărbatului cu femeia, cinstita şi severa orientare în raporturile dintre cele două sexe sunt lucruri atât de capitale, înviata noastră, încă cea mai mică uşurătate sau incorectitudine pot sâ aibă urmări dezastruoase. Să nădăjduim că priveliştea acestei neprihănite prietenii, convertite la timp favorabil în onestă şi fericită căsătorie, va rămânea pentru ascultătorii mei o statornică şi profitabilă amintire..." Ideea expusă în concluzie, referitoare la sensul moral al feminismului, în prietenie şi căsnicie, ca mijloc de elevaţie spirituală şi umană, constituie motivul esenţial al romanului, nucleul dezbaterii etice pe care şi-o propune.

De altfel - fapt semnificativ - romanul *La răspântie de veacuri* a fost proiectat iniţial, încă din 1918, cu titlul *O lecţie asupra lui John Stuart Mill.* La 25 octombrie 1918, Gala Galaction nota în *Jurnal.* „Aveam de gând să dau la lumină, încetul cu încetul, o serie de vreo 4-5 romane, legate între ele. Aceste romane înfăţişează o frescă socială românească, întinsă pe un semicerc mural de vreo 20 dc ani, începând de la 1896, până la 1916. Sunt ani din viaţa mea, plini de întâmplări

cunoscute, trăiţi şi simţiţi, şi aş vrea să-i dăruiesc literaturii româneşti: Titlurile romanelor întrevăzute ar ti cam următoarele: *Margo - O lecţie asupra lui John Stuart Mill - Canonul VI Trulan - Un filosof necunoscut* -- şi încă un titlu pentru romanul ultim, cu viziuni din anii 1915-1916." Din romanul *Margo* a realizat numai primele cinci capitole, publicate în revista *Cartea vremii,* an. III, nr. 1, 1 noiembrie 1918, p. 17; nr. 2, 15 noiembrie 1918, p. 28; nr. 3, 1 decembrie 1918, p. 44, nr. 4-5, 1 ianuarie 1919, p. 73; nr. 10, 15 martie 1919, p. 160, toate aceste cinei capitole fiind reproduse pentru prima dată în *Addenda* volumului IV al ediţiei noastre. Romanul proiectat iniţial cu titlul *O lecţie asupra lui John Stuart Mill* va fi scris mult mai târziu. Celelalte romane menţionate în *Jurnal* n-au mai fost scrise. în schimb, Gala Galaction va oferi literaturii române romanele *Raxana* (1930), *Papucii lui Mahmud* (1932) şi *Doctorul Taifun* (1933).

Primele capitole din romanul *La răspântie de veacuri* au fost publicate cu titlul *O lecţie asupra lui John Stuart Mill,* în *Revista Fundaţiilor Regale,* an. I, nr. 1. ianuarie 1934, p. 5; nr, *2,* februarie 1934, p. 288; n.3, martie 1934, p. 549; nr. 4, aprilie 1934, p. 66; nr. 5, mai 1934, p. 243. Următoarele capitole au apărut sub genericul *Acum 35 de ani,* tot în *Revista Fundaţiilor Regale,* an. I, nr. 6, iunie 1 934, p. 1; nr. 7, iulie 1934, p. 14; nr. 8, august 1934, p. 269; nr. 9, septembrie 1934, p. 529; nr. 10, octombrie 1934, p. 29. Ultimele capitole le-a publicat sub un alt generic, *Cum începe un veac şi o căsnicie,* în *Revista Fundaţiilor Regale,* an. I, nr. 11, noiembrie 1934, p. 284; nr. 12, decembrie 1934, p. 525; an. II, nr. 1, ianuarie 1935; nr. 2, februarie 1935. p. 288; nr. 3, martie 1935, p. 500; nr. 4, aprilie 1935, p. 54; nr. 5, mai 1 935, p. 263; nr. 6, iunie 1935, p. 532. La scurt timp, toate aceste capitole aveau să fie reunite, fără nici o modificare, în romanul intitulat *La răspântie de veacuri,* apărut în două volume, la Editura „Cultura Naţională''. în interviul de întâmpinare, *Cu părintele Gala Galaction despre romanul „La răspântie de veacuri",* publicat în *Facla,* an. XV, nr. 1422, din 24 octombrie 1 935, scriitorul declara: „Este un roman în care rechem ambianţa, câteva persoane şi multe întâmplări de la sfârşitul veacului trecut", însă îşi exprima „teama că viaţa rechemată de mine va apărea, dacă nu perimată dar desigur arhaică, cetitorilor mei celor tineri. F.voc lucruri vechi! Aşa erau oamenii, aşa erau împrejurările, aşa erau sufletele şi idealurile noastre acum patruzeci de ani." Gala Galaction expunea astfel ideaţia şi mesajul etic al romanului său: „Problema care mă preocupă în acest roman şi pe care am căutat să o sprijin pc numeroase observaţii, din viaţa proprie şi din viaţa altora, este următoarea: în ce chip un temperament de artist (un talent real) poate sâ fie păstrat pe calea cea bună, multiplicat cu putere profesională şi ferit de nenorocirile foarte frecvente într-o viaţă de artist, printr-o căsătorie înţeleaptă şi purtată cu eroism. Am socotit întotdeauna şi-am predicat întotdeauna colegilor mei de literatură şi confraţilor mei de artă că un scriitor, un poet, un pictor... va fi. fericit inspirat dacă - aş zice - ar contracta o asigurare solidă asupra talentului său, căsătorindu-sc

devreme cu o prietenă modestă, cu o inimă devotată, care l-a înţeles, îl ocroteşte şi-1 va ocroti în viaţa."

La apariţie, romanul *La răspântie de veacuri* s-a bucurat de atenţia celor mai de seamă critici literari. în mod surprinzător, numai Şerban Cioculescu nu i-a consacrat nici o cronică, rezumându-se să-1 semnaleze doar în articolul de bilanţ, *Anul literar 1935,* publicat în *Adevărul,* nr. 15936, din 1 ianuarie 1936, p. 5, menţionând că romanul este „o frescă a timpului, cu un caracter mai pronunţat autobiografic". O semnalare stereotipă făcea şi Dan Petraşincu, tot într-un articol de bilanţ, *Editurile noastre în 1935,* apărut în *Dimineaţa,* nr. 10424, din 2 ianuarie 1936, p. 20, afirmând, gratuit, că „scriitorul încearcă sâ reînvie o epocă plină de pitoresc şi dramatism a trecutului." De o evidentă banalitate, fără nici o acoperire, era anunţul lui Teodor Scarlat din *Revista scriitoarelor şi scriitorilor români,* nr. 12, din decembrie 1935, p. 30, potrivit căruia în romanul *La răspântie de veacuri,* „pulsează vie o acţiune inspirată."

Cel dintâi critic de prestigiu care a înregistrat şi a comentat cu autoritate romanul *La răspântie de veacuri,* a fost G. Călinescu, în *Adevărul literar şi artistic,* nr. 779, din 10 noiembrie 1935, p. 9. Mai întâi, creiona succint o trăsătură caracteristică a personalităţii scriitorului: „Am spus altă dată că părintele Galaction are temperament de dramaturg. Ceea ce este remarcabil la D-sa nu e liniştea analizei, ci petulanţa, înfocarea ciocnirilor de opinii însoţite de pasiuni. Subiectele sale sunt controverse sentimentale, care intră în sfera artei proporţional cu impetuozitatea lor. Mai este de altfel o notă care se leagă de acest dramatism. Fără să fie retoric, părintelui Galaction îi place să vorbească. Logosul e înfăţişat prin toate varietăţile sale." Referindu-se la substanţa şi semnificaţiile romanului, G. Călinescu afirma că „sforţarea părintelui Galaction de a înfăţişa într-o fabulă problema colaborării morale dintre sexe este dintre cele mai lăudabile, iar înfăptuirea, ca orice vine de la D-sa, trezeşte în critic, şi deci şi în cititor, un sentiment de simpatie şi respect",

La foarte scurt timp după cronica lui G. Călinescu, o amplă şi aprofundată analiză a romanului *La răspântie de veacuri* a întreprins rompiliu Constantinescu, în *Vremea,* nr. 414, din 17 noiembrie 1935, p. 9. Reţinând, probabil, afirmaţia lui Gala Galaction din interviul apărut în *Facla,* citat mai sus, şi nume că „unul sau altul din eroii romanului *La răspântie de veacuri* ar putea fi socotit cutare sau cutare din norocoşii mei confraţi de literatură, debutanţi ca şi mine prin anul 1896", Pompiliu Constantinescu intuia, cu îndreptăţire: „Fără multă greutate recunoaştem în formaţia intelectuală şi artistică şi poate chiar morală a tânărului student Filipache imaginea adolescentă a scriitorului; este de asemeni de bănuit că poetul Teobald, umbră fugară, cu prezenţă indirecta în roman, este d, Arghezi, că tânărul inteligent, vioi, Edgar Spata, cu predilecţii timpurii pentru studiul istoriei, este I.G. Duca, fostul prim-ministru, prietenii elevului Grigore Pişculescu, de la «Sf. Sava»." Pompiliu Constantinescu nu insista însă asupra acestor sugestii, admiţând că „lunga povestire a părintelui Galaction nu este un

roman «cu cheie» şi asemenea identificări nu explică nimic din problematica lui." într-adevăr, criticul nu supraliciteazǎ aceste identificări, subliniind că „nucleul însuşi al dezbaterii etice din roman se află în prelegerile lui Titu Maiorescu, referitoare la sensul moral al feminismului, expus în lumina celebrei prietenii a lui John Stuart Mill cu dna Taylor. Antonina Ţanţu, studentă la Litere şi soţia lui Doru Filipache, este ea însăşi o demonstraţie, în mediul românesc, a acestei specii de feminism etic."

In cronica pe care a consacrat-o romanului, în *Rampa* din 23 noiembrie 1935, Mihail Sebastian formulează, cu sobrietate, puncte de vedere ce ţin de viziunea sa personală şi de gustul său estetic. Mai întâi e de părere că: „Iubirea Antoninei şi a lui Doru este o poveste de amor foarte frumoasă, plină de bune intenţii, cu incontestabile învăţăminte morale, dar - cel puţin la început - excesivă ca ton. Este în această dragoste o risipă verbală, de care romanticul şi liricul Doru abuzează. Din primul moment sentimentul acestor doi tineri trece subit într-o zonă astrală, în care un lector, nu zic sceptic dar cumpătat, îi va urmări cu oarecare dificultate: «Doru Filipache întoarse capul spre Antonina Ţanţu. Ochii lor se întâlnise într-o încrucişare de raze, sufletească, care se frânseră şi căzură în nevăzute scântei, spre tainicul fund al inimii.» Această pasiune, aşa de fulgerător aprinsă, îl duce pe tânărul erou Ia o adevărată criză lirică. Scrisorile sale către iubită sunt de un entuziasm, de un retorism şi de o flacără pasională, ce urcă spre cele mai despletite lamentaţii şi invocări [...]. Stilul epistolar al lui Doru Filipache este desigur sincer dar abuziv. Accentele sale patetice riscă să pară false şi stridente prin exces de sentimentalism." Mihail Sebastian descifrează intenţia lui Gala Galaction de a demonstra că asupra căsniciei lui Doru şi Antoninei planează spiritul demonic, ameninţător al studentei mediciniste Elvira Iatropol. însă obiectează că această confruntare de caractere şi sentimente este fragil construită: „O bună bucată de vreme, opoziţia dintre cele două femei care-şi dispută acelaşi bărbat este netă. Este o opoziţie tezistă, făcută din contraziceri categorice. De o parte Antonina, bună, blândă, virtuoasă. De altă parte Elvira, cinică, aventuroasă, frivolă. «Şerpoaica sări în pieptul lui şi-1 încolăci într-o îmbrăţişare vehementă.» «Şerpoaica» este spus aici fără nici o ironie. Elvira Iatropol este viciul care nelinişteşte, seduce şi pierde... De ce n-am spune că această opunere între bine şi rău ni se pare romanţioasă, iar în unele momente naivă? O putem spune cu atât mai deschis, cu cât sfârşitul volumului II ne aduce o surpriză. Elvira Iatropol se dovedeşte a nu fi chiar atât de rudimentar construită. Aici, în cele din urmă capitole, personajul se umanizează, devine mai puţin misterios. O undă de emoţie trece prin aceste pagini finale şi dacă n-ar fi Doru, care e mereu melodramatic, dacă mai ales n-ar fi o inutilă şi teatrală scoatere de revolver, episodul ar rămâne în totul frumos."

într-o cronică radiofonică, din 13 decembrie 1935, rămasă mult timp inedită, reprodusă abia în voi. 7 din ediţia de *Opere* (Editura

Minerva, 1975, p. 196), Perpessicius nu împărtăşea opinia că stilul lui Gala Galaction şi modul de a se exprima al personajelor sale ar fi uniform, de un conformism lipsit de orice nuanţe individualizante. Criticul aducea ca argument pe „căpitanul Naum Filipache, unul dintre cele mai pitoreşti şi mai umane personaje ale romanului, dimpreună eu Anghel Ţanţu, tatăl Antoninei, modest negustor macedonean în portul Brăilei. Scena dintre aceşti doi stâlpi de familie, pe care îi apropie o ereditate etnică comună, una din cele mai încântătoare, sub raportul veracităţii umane, dezminte rezervele acelora cari văd în scrisul părintelui Galaction unul şi acelaşi stil, pentru toate personajele, indiferent cărei categorii sociale sau intelectuale ar aparţine dânsele." în cronica sa, Perpessicius releva şi o altă coordonată esenţială a romanului, anume aceea că el cuprinde „o cronică bogată şi cu largă documentare istorică, ce debutează la sfârşitul veacului trecut , şi în care se întretaie destine felurite, din toate planurile vieţii politice şi literare, prin care creşte şi înaintează eroul principal Doru Filipache".

Semnificaţia etică a romanului *La răspântie de veacuri* era dedusă de Ovidiu Papadima prin raportarea la celelalte opere ale lui Gala Galaction. în comentariul său pe marginea romanului, datat „aprilie 1936" şi inclus în volumul *Creatorii şi lumea lor* (Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1943, p. 272), Ovidiu Papadima aprecia că „Gala Galaction ne dă întâia sa carte cu adevărat liniştită sub lumina eternelor înţelegeri. Povestea căsătoriei unui artist modem - pe care o înseamnă *La răspântie de veacuri* - nu e deloc o istorie veselă sau tragică de boemi. Vrea să fie povestea salvării unui suflet bântuit de febra neliniştilor de azi printr-o căsătorie făcută după obiceiurile idilice de altădată. Aceasta pentru Galaction nu e numai o poveste ci şi o soluţie pentru zbuciurnele tuturor. Soluţia se transformă înviată fiindcă problematica sa nu mişcă personagiile în evoluţii abstracte de şah literar - ci se încarnează în ele. Căci lângă visăria simbolistă a studentului Doru Filipache creşte robustă şi reală familia lui, cu tradiţiile ei sănătoase dintr-o societate mai curată în patriarhalitatea ei originală; ea se întâlneşte cu lumea de aspră disciplină macedoneană a ascendenţilor Antoninei Ţanţu, aleasa gândului său. întâlnirea lor sentimentală se integrează astfel firesc în planul larg al vieţii sociale şi îşi amplifică rezonanţele neînchipuit prin această difuzare armonică a ecourilor ei. Astfel povestea capătă de la sine o senină lumină etică."

O latură inconsistentă a romanului a fost sesizată judicios de' Al. Philippide, în cronica publicată în *Viaţa românească,* nr. 6-8, iunie-august 1936; argumentând că personajele acţionează prea puţin şi conversează prea mult. „Oamenii acestui roman vorbesc prea mult şi trăiesc prea puţin", observă Al. Philippide, opinând că autorul „a vrut prea mult", deoarece: „într-un roman, fie el chiar moralizator, discuţiile de idei ale personagiilor, consideraţiile lor asupra vieţii, cu un cuvânt manifestările lor intelectuale nu pot fi interesante decât în două cazuri: atunci când şi numai într-atât cât ele ajută la zugrăvirea fizionomiei morale şi explică acţiunea personagiilor, şi atunci când sunt într-adevăr

originale şi noi. în primul caz discuţiile nu pot fi nici lungi, nici abundente, ele sunt numai elemente de caracterizare. în al doilea caz, bineînţeles, ele pot fi copioase, trecând chiar pe primul plan, ca în multe din romanele lui Anatole France [...]. Discuţiile din *La răspântie de veacuri* sunt, în lumina consideraţiilor de mai sus, câteodată prea lungi şi uneori nu suficient dc interesante prin ele însele. De la un timp simţim că fizionomia morală a personagiilor nu mai are nevoie de completarea lor. Are nevoie dc acţiune." Conchizând, Al. Philippide admitea că *„La răspântie de veacuri* nu este un roman de acţiune", ci mai mult o pledoarie etică, moralizatoare, cu finalitate nobilă: „Intenţiile şi scopurile autorului sunt excelente pretutindeni. Din toate paginile cărţii te întâmpină o sănătate morală perfect edificatoare. Dar aceasta este altceva. Nu e creaţie literară, Are admirabile consideraţii despre viaţă, dar nu viaţă, idei morale, dar nu conflicte morale."

Cum se întâmplă de obicei în viaţa literară, asupra romanului *La răspântie de veacuri* s-au formulat, la apariţie, şi opinii total negative, într-o recenzie superficială, apărută în revista *Rănduiala,* voi, 4, octombrie-decembrie 1935, p. 469, Ernest Bernea nu găsea în acest roman „nici o gradare a momentelor, nici o armonie a elementelor constitutive. Opera este lipsită de logica internă necesară genului." Cu o duritate exacerbată şi într-un stil mai puţin elegant, Octav Şuluţiu a negat romanului orice merit, scriind în *Familia,* nr. 9-10, decembrie 1935, p. 109: „E cea mai ratată operă a romanului românesc din ultimii ani". Compoziţia, după opinia recenzentului, „e greoaie, dezordonata, faptele sunt aruncate brambura, fără nici o necesitate internă, fără o logică a lor, şi diferitele părţii ale cârtii sunt arbitrar împărţite". Octav Şuluţiu se arăta refractar şi la ideea de bază a romanului: „A scrie o carte, pentru a dovedi câ e necesară căsătoria pentru un tânăr care începe a crea, e un lucru lamentabil."

Merită semnalat că în *Istoria literaturii române* (Editura Minerva, ediţia a Il-a, 1982, p. 680), G. Călinescu situa romanul lui Gala Galaction pe o coordonată inaugurată de Goethc în literatura universală: *„La răspântie de veacuri* e o varietate de *Dichtung und Wahrheit,* autobiografie voalată, cu multe amintiri şi impresii din epoca 1898-1900",

CUPRINS

LA RĂSPÂNTIE DE VEACURI

Redactor: DACIANA VLÂDOIU
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Tiparul executat la
S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşt
Tel: 210.51.90; 210.58.33 Fax; 315.06.13